

Mati Erelt

EESTI KEELE LAUSEÕPETUS

KOMPLEKSLAUSE

Mati Erelt

EESTI KEELE LAUSEÕPETUS

KOMPLEKSLAUSE

Mati Erelt

Eesti keele lauseõpetus: Komplekslause

Raamatu valmimist on rahaliselt toetanud riiklik programm
„Eesti keel ja kultuurimälu” (EKKM 11-227), ETFi grant 8595
ning Haridus- ja Teadusministeerium

Toimetaja Helle Metslang

Keeletoimetaja Tiiu Erelt

Küljendanud Sirje Ratso

Trükk: Bookmill

© Tartu Ülikool, 2014

ISBN 978-9985-4-0862-9

SAATEKS

See raamat on teine osa koostamisel olevast eesti keele süntaksist, mis täiendab ja tänapäevastab 1993. a ilmunud „Eesti keele grammatika“ (EKG II 1993) süntaksikäsitlust.

Siinne osa käsitleb eesti keele komplekslauseid – liitlauset ja sekundaartarindiga lauseid. Kunagi kirjutasin need peatükid ka EKGsse. Sellest on paraku möödas juba veerand sajandit. Vahepealne aeg on toonud palju uut nii teoreetilises plaanis kui ka uurimistulemuste näol. Siit ka vajadus uue kokkuvõtliku käsitluse järele.

Raamatus kasutatud keeleainestik pärineb mitmest allikast: keelekorpustest, Internetist, enda ja teiste kirjutistest, EKGst, osa olen moodustanud ise. Võimaluse korral on keelenäide varustatud kasutusregistri märgendiga.

Nagu EKGs nii ka siin on suuremate allosade lõpus viited kirjandusele, kust lugeja võib leida lisamaterjali kirjeldatava nähtuse kohta. Kasutatud kirjanduse täielik loetelu on raamatu lõpus.

Olen tänulik paljudele headele kolleegidele ja õpilastele Tartu Ülikoolist, kelle tegevus on kas otseselt või kaudselt kaasa aidanud selle raamatu valmimisele. Eriti tänan raamatu toimetajat professor Helle Metslangi, keeleteimetajat Tiiu Ereltit ning paljude kasulike märkuste eest Helen Pladot.

Mati Erelt

SISUKORD

Lühendid.	11
Sissejuhatus	13
Komplekslause mõistest	13
LAUSE LAUSES: LIITLAUSE	15
Liitlause olemus ja liigid	15
Kõrvallause vs. rindosalause	16
Rindlause	20
Üldist	20
Ühendav rinnastus	25
Eraldav rinnastus	29
Vastandav rinnastus	30
Üldvastandus vs. möönev vastandus	30
Korrigeeriv vastandus	35
Põimlause	37
Üldist	37
Komplementlause	40
Üldist	40
Väitlause komplementdina	42
<i>et</i> -kõrvallause komplementdina	42
Komplementlauseid ekvatiivisidesõnadega <i>nagu ~ justnagu, kui ~ justkui ~ otsekui</i>	50
Komplementlauseid sidendiga <i>kui et</i>	53
Komplementlauseid tingimus- või ajasidesõnaga <i>kui</i>	53
<i>kuni</i> -komplementlause	55
Küsilause komplementdina	56

<i>et</i> + küsiv sõna kaudküsilause algul.	60
Vaeg- ja lünkpealausega komplementlause	61
Sidendita ja kiilutud komplementlause	62
Komplementlause referaadina.	64
Kaudkõne ja otsekõne	66
Saatelause asend otse- ja kaudkõne suhtes.	67
Otse- ja kaudkõne deiktilised suhted	68
Otse- ja kaudkõne öeldisverbi kõneviis	69
Siirdkõne.	69
Adverbiaallause	71
Üldist.	71
Restriktiivsed ja mitterestriktiivsed adverbiaallaused	74
Ajalause.	76
<i>kui</i> -ajalused.	78
Muude sidenditega aega väljendavad laused	82
Pea- ja ajalause grammatilised ajad.	83
KVANTUMI-, VIISI- JA KÕRVUTUSLAUSED	84
Kvantumilause	86
<i>et</i> -kvantumilause	86
Kvantumilused ekvatiivisidesõnadega <i>nagu</i> ja <i>kui</i>	88
Kvantumilused komparatiivisidesõnaga <i>kui</i>	90
Muude sidenditega kvantumit väljendavad laused	90
Viisilause.	92
<i>et</i> -viisilause	92
Ekvatiivisidendiga viisilused	93
Viisilused komparatiivisidesõnaga <i>kui</i>	94
Kõrvutuslause.	94
Sarnastav kõrvutus.	95
Vastandav kõrvutus	95
PÕHJUSLIKKE SUHTEID VÄLJENDAVAD LAUSED	97
Põhjuslause.	99
<i>et</i> -põhjuslause	99
<i>sest (et)</i> -põhjuslause	100
<i>kuna</i> -põhjuslause	101

Tagajärjelause	102
Otstarbelause	104
Otstarbelause öeldisverb. Sõltuv ja sõltumatu otstarbelause	107
Tingimuslause	109
Tingimuslause öeldisverb	110
Tingimuslause partikleid	112
Tingimuslause vahetõde ajalausega	114
Mööndlause	115
„vaatamata“-tüüpi mööndlused	116
<i>et</i> -mööndlause	116
<i>kuigi</i> -, <i>ehkki</i> -mööndlused	117
„olenemata“-tüüpi mööndlused	118
Mööndlause ja vastandus	120
Relatiivlause	122
Üldist	122
Restriktiivsed ja mitterestriktiivsed relatiivlused	125
<i>kes</i> vs. <i>mis</i>	129
Relatiivpronoomeni ja relatiivlause öeldisverbi arvuvorm	130
Relatiivlause öeldisverbi isikuvorm	131
Tingivas kõneviisis ja <i>da</i> -infinitiivse predikaadiga relatiivlused	132
Relatiivlause asukoht lauses	134
Põhjata relatiivlused	135
Relatiivlused, mille põhjaks on kogu lause	136
Põimlause sõnajärjest	137
Liitne liitlause	141
SEKUNDAARTARINDIGA LAUSED	144
Üldist	144
Sekundaartarindid ja nende liigid	144
Sekundaartarindite süntaktilised funktsioonid	146
Sekundaartarindite lauselisus	151

Infiniittarindid	156
<i>vat</i> -infinitiivitarind	156
<i>vat</i> -tarind komplementina	157
Tõstetud objekti vorm	158
<i>vat</i> -tarindi predikatiivi vorm	160
<i>vat</i> -infinitiiv väljaspool sekundaartarindit ahelverbi osana	161
<i>da</i> -infinitiivitarind	162
<i>da</i> -infinitiivitarind komplementina	163
<i>da</i> -infinitiivitarind subjektina	163
<i>da</i> -infinitiivitarind objektina	168
<i>da</i> -infinitiivitarind adverbialina	173
<i>da</i> -infinitiivitarind seotud atribuudina	176
<i>da</i> -infinitiivitarind üldlaiendina	180
<i>da</i> -infinitiivitarind adjektiivatribuudi ja predikatiivina. ...	180
<i>da</i> -infinitiiv väljaspool sekundaartarindit	181
<i>da</i> -infinitiiv predikaadina	181
<i>da</i> -infinitiiv ahelverbi või perifrastilise verbivormi koosseisus	182
Leksikaliseerunud ühendeid	184
<i>da</i> -infinitiivi laiendava objekti vormist	184
<i>ma</i> -infinitiivi tarindid	185
Üldist	185
<i>ma</i> -tarind	188
<i>mas</i> -tarind	192
<i>mast</i> -tarind	193
<i>maks</i> -tarind	196
<i>ma</i> -, <i>mas</i> -, <i>mast</i> - ja <i>maks</i> -tarind atribuudina	200
<i>ma</i> -, <i>mas</i> - ja <i>mast</i> -vorm väljaspool sekundaartarindit ...	201
<i>ma</i> -infinitiivi vorme laiendava objekti vormist	204
Konverbitarindid	205
Üldist	205
Sõltuvad konverbitarindid	208
Sõltumatud konverbitarindid	211

Konverbitarindite ajasuhted alistava lausega.....	215
Konverbitarindite tähendused ja vahekord muude tarinditega.....	215
Partitsiibitarindid	220
Üldist.....	220
Partitsiibitarind atribuudina	222
Partitsiibitarind predikatiivi ja predikatiivadverbiaalina...	226
Partitsiipide süntaktiline substantivatsioon.....	229
Absoluuttarindid	232
Absoluuttarindi struktuur ja suhted alistava lausega	233
Absoluuttarindi tähendused.....	235
Nominalisatsioon.....	236
Üldist.....	236
Nominalisatsiooni struktuur.	
Sõltumatu ja sõltuv nominalisatsioon.....	238
Nominalisatsiooni süntaktilised funktsioonid	240
Nominalisatsiooni vahekord muude sekundaartarinditega	241
Teonimi väljaspool nominalisatsiooni	245
Kasutatud kirjanduse lühendid	248
Kasutatud kirjandus	249

LÜHENDID

Näiteallikate ja kasutusregistrite lühendid

a	ajakirjandus
i	ilukirjandus
s	suuline kõne
t	teaduskirjandus

D	Delfi
N	Neti

Grammatikalühendid

ad	adessiiv
Adj	adjektiiv
AdjP	adjektiivifraas
Adv	adverb
ADVL	adverbiaal
AdvP	adverbifraas
all	allatiiv
BEN	benefaktiivne argument
gen	genitiiv
GO	(grammatiline) objekt
GS	(grammatiline) subjekt
InfP	infinitiivitarind
KonvP	konverbitarind
N	substantiiv
nom	nominatiiv
Nomn	nominalisatsioon
NP	substantiivifraas
pl	pluural
S	lause
sg	singular
TO	tegevusobjekt
TS	tegevussubjekt
V	verb
Vda	da-infinitiiv

Vf	finiitne verbivorm
Vinf	infiniitne verbivorm
Vma	ma-infinitiiv
Vnud	nud-partitsiip
Vmas	ma-infinitiivi inessiiv, mas-vorm
Vmata	ma-infinitiivi abessiiv, mata-vorm
Vmatu	matu-adjektiiv
Vtud	tud-partitsiip
Vvat	vat-infinitiiv

SISSEJUHATUS

Komplekslause mõistest

- § 1 Lause võib väljendada rohkem kui ühte situatsiooni. Lauset, mille moodustajate seas on situatsiooni väljendavaid konstruktsioone ehk **klause**, nimetatakse **komplekslauseks**. Moodustajatena toimivad klausid jagunevad **osalauseteks** (a ja b) ja **sekundaartarinditeks** (c, d, e). Lauset, mille moodustajaks on (osa)lauseline klaus, nimetatakse **liitlauseks**, lauset, mille moodustajaks on sekundaartarind, **sekundaartarindiga lauseks**. Osalause struktuuriliseks keskmeks (peasõnaks) on nagu iseseisvas lauses finiidne verbivorm, sekundaartarindil infiniitne verbivorm (c), teonimi (d) või peasõna puudub üldse (e). Osalause võib olla teise osalausega rinnastatud (a) või sellele alistatud (b), sekundaartarind on lausele alati alistatud.

LIITLAUSE	a. <i>Päike paistab ja linnud laulavad.</i> b. <i>Ta ei teadnud, et Juhan on haige.</i>
SEKUNDAAR-TARINDIGA	c. <i>Jüri kavatses naist võtta. Ta läks korvpalli vaatama.</i> <i>Vaadates Maalit, mõtlen Juulile.</i>
LAUSE	d. <i>Soolase toidu söömine</i> on tervisele kahjulik. e. <i>Peeter istus söögilauas, müts peas.</i>

Alistatud klausid jagunevad funktsioonilt **komplement-**, **adverbiaal-** ja **relatiivklauseideks**. Komplementklauseid on predikaatverbi vm sõna komplemendid ehk seotud (s.o tähendusest olenevad) laiendid, adverbiaalklauseid tüüpjuhul vabad laiendid, relatiivklauseid kuuluvad harilikult atribuudina lause mingi NP koosseisu (→ § 21).

KOMPLEMENTKLAUS	Ma kuulsin, <i>et sa olid haige</i> . Jüri tahab <i>pensionile minna</i> .
ADVERBIAALKLAUS	Mart lahkus sellepärast, <i>et tal tuli minna rongi peale</i> . Mart istus tugitooli <i>televiisorit vaatama</i> .
RELATIIVKLAUS	See habemik, <i>kes seal istub</i> , on ministeeriumi keelenõunik. <i>Seal istuv</i> habemik on ministeeriumi keelenõunik.

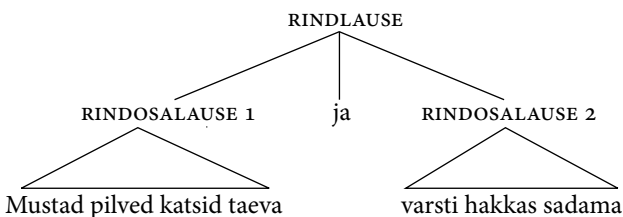
LAUSE LAUSES: LIITLAUSE

Liitlause olemus ja liigid

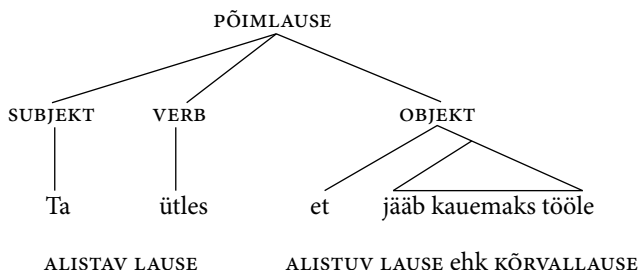
§ 2 Liitlause on kahest või enamast osalausest koosnev lause. Osalauseid seob üheks süntaktiliseks tervikuks a) **rinnastus-** või b) **alistusseos**. Mõlemad seosed vormistatakse kas sidendite (seostumisviis: **sidendus**) või osalauseste kõrvuasendi (seostumisviis: **kõrvutus** ehk **asündeton**) kaudu.

- a. Mustad pilved katsid taeva *ja* varsti hakkas sadama.
Mina töötan, sina magad.
- b. Ta ütles, *et* jääb kauemaks tööle.
Ma tean, ta tuleb varsti.

Rinnastusseose puhul on liitlause osalused tüüpjuhul süntaktiliselt, samuti semantilis-pragmaatiliselt ja prosoodiliselt sõltumatud ning suhteliselt võrdväärased, kusjuures sidesõna sidendina või sidendi osana ei kuulu kummagi osalause koosseisu.

Alistusseose korral on üks osalause – **alistuv osalause** ehk **kõrvallause** teisest sõltuv ega saa esineda iseseisvana. Alistussidend jääb alati kõrvallause koosseisu. Liitlause, mille osalauseste vahel on rinnastusseos, nimetatakse **rindlauseks**, liitlause, mille osalauseste vahel on alistusseos – **põimlauseks**.

Tüüpjuhul, nagu siinsetes näidetes, on alistav lause sõltumatu lause, mis ei alistu mingile kolmandale lausele. Sellist alistavat lauset nimetatakse **pealauseks**. Pealausest ja kõrvallausest koosnevad põimlausest ning kahest rindosalausest koosnevad rindlausest on kõige tavalisemad liitlausest. Kuid rinnastada saab ka kõrvallauseid (a) ning alistav lausegi ei pruugi tingimata alati olla pealause, vaid võib samal ajal alistuda mingile teisele lausele (b). Sellise ehitusega liitlausest sisaldavad seega liitlauselisi (rind- või põimlauselisi) moodustajaid ja neid nimetatakse **liitseteks liitlauseteks** (→ § 109–110). Nt

- a. Ta nägi, [[*et* uks avanes] ja [(*et*) õue astus mees]].
- b. Ta nägi, [*et* laps ehmatas, [*kui* võõras mees teda kõnetas]].

Põimlause on tegelikult laiendatud pealause (või üldisemalt laiendatud alistav lause) ning kõrvallause on pealause predikaati vm liiget või ka pealausest tervikuna laiendav, seega pealause liikmena toimiv osalauseline moodustaja.

Kõrvallause vs. rindosalause

- § 3 Kõrvallause sarnaneb iseseisva lausega, sealhulgas rindlause osalausega öeldise (fniitse verbivormi) ja seda ühildava aluse poolest, teatestruktuurilt ning normaallausest erinevate lausetüüpide (eksistentsiaallause, omajalause jm) võimalikkuse poolest. Samas on kõrvallause tüüpjuhul moodustajana **sisestatud** pealausest ning toimib selles lauseliikmena nagu noomeni- või

määrsõnafraas. Pealause moodustajana eristavad kõrvallauseid rindosalausest (muu hulgas) järgmised omadused.

- Kui mitte arvestada otse- ja siirdkõne kõrvallauseid, mille iseisvus on suhteliselt suur (→ § 45, 48–49), siis kõrvallause ei saa erinevalt rindosalausest väljendada otsest käsku, mistõttu tema öeldisverb ei saa tavaliselt olla imperatiivis. (Imperatiiv on võimalik vaid mittekäskivana, modaalses tähenduses, nt *See on täiesti korralik elumaja, et mine või kohe sisse elama.*) Kaudset käsku väljendavas komplementlauses on predikaatverb vahel jussiiis (tingimusel, et pealauses ei näidata leksikaalselt, nt verbidega *käskima* või *paluma*, et tegemist on käsuga) (a), sagedamini aga konditsionaalis käsutähenduses peituva irrealaalsuskomponendi tõttu (b).

a. Jüri ütles, et sa *oodaku* veel natuke.

b. Jüri ütles / palus, et sa *ootaksid* veel natuke.

Konditsionaali kasutatakse kõrvallauses ka muude predikaatide korral, mis sisaldavad oma tähenduses irrealaalsuskomponenti, nagu soovi, vajalikkust, näimist vms väljendavad predikaadid. Sellist pealause tähendusest olenevat kõrvallause konditsionaali on nimetatud ka subjunktiivseks ehk konjunktiivseks konditsionaaliks või lihtsalt subjunktiiviks ehk konjunktiiviks.¹ Nt

Jüri soovis, et ta *oleks* haridusminister. On vaja, et Jüri *oleks* haridusminister. Näib, nagu *oleks* Alf gei.

- Erinevalt rindosalausest ei pruugi kõrvallause öeldisverbi ajavorm alati väljendada sündmuse tegelikku ehk absoluutset toimumisaega, s.o suhet kõnehetkega, vaid üksnes suhet pealause toimumisaajaga, s.o relatiivset aega. Et pealause suhestub ajaliselt kõnehetkega, siis kõrvallause tegelik sündmusaeg selgub

¹ Vt Metslang 1999. Kõneviiside kasutamise kohta kõrvallauses vt Rüütmaa 2013.

sel juhul kaudselt. Relatiivset olevikku (samaaegsust pealause sündmusega) väljendab näiteks verbi *olema* olevikuvorm järgmise põimlause kõrvallauses:

Ema ütles, et poiss *on* koolis.

- Kõrvallause kuulub harilikult pealause eituse mõjualasse. Näiteks lauses (a) ei eitata mitte hindade tõusu üldse, vaid hindade tõusu seoses euro tulekuga. Seevastu rindosalausete kui sõltumatute osalausete puhul ei kuulu kumbki teise eituse mõjualasse (b).
 - a. Hinnad ei tõusnud (mitte) siis, kui euro tuli, vaid juba varem.
 - b. Mare ei lugenud raamatut ja Jüri ei vaadanud televiisorit /, aga Jüri vaatas televiisorit.
- Lause lõpus paikneva kõrvallause võib koos sidendiga tõsta alistava lause ette (a) või keskele (b), rindosalauset koos eelneva sidendiga aga mitte (c, d).
 - a. Hinnad tõusid, *kui* euro tuli. – *Kui* euro tuli, (siis) hinnad tõusid.
 - b. Ma kontrollisin oma auto pidureid, *enne kui* ma sõitma hakkasin. – Ma kontrollisin, *enne kui* ma sõitma hakkasin, oma auto pidureid.
 - c. Mare luges raamatut *ja /, aga* Jüri vaatas televiisorit. – **Ja / aga* Jüri vaatas televiisorit, Mare luges raamatut.
 - d. Ma kontrollisin oma auto pidureid *ja* hakkasin sõitma. – *Ma kontrollisin *ja* hakkasin sõitma, oma auto pidureid.
- Kõrvallause pealause moodustajat on võimalik küsimustada (a), rindosalause moodustajat mitte (b).
 - a. Jüri *magas* parajasti, kui Mare ta sööma kutsus. – *Mida* Jüri *tegi* parajasti, kui Mare ta sööma kutsus?
 - b. Jüri *magas* parajasti, aga Mare kutsus ta sööma. – **Mida* Jüri *tegi* parajasti, aga Mare kutsus ta sööma?

- Nagu muud alistatud moodustajad võib ka pealause ees paiknev kõrvallause põhjustada tegevussubjekti ja öeldisverbi inversiooni vastavalt V2-reeglile (a). Rindosalause järgnevas osalauses inversiooni ei põhjusta (b).

a. Kui kell sai viis, lõpetas Jüri töö.

b. Kell sai viis ja Jüri lõpetas töö.

Kõik kõrvallased pole siiski pealausesse sisestatud. Nn mitte-restriktiivsed adverbiaallased (→ § 52) on küll pealausele alistatud (pealausest sõltuvad), kuid laiendavad pealaset tervikuna. Nt

Jüri sõitis Võrru, sest Võru Instituudis pidi toimuma koosolek.

Sellistel lausetel on rindosalause omadusi ning mõnikord on selliste lausete seost teise osalausega nimetatud **kosubordinatsiooniks**.²

- § 4 Rind- ja põimlause erinevad ka võimalike sisusuhete poolest. On tähendusi, mida antakse edasi ainult põimlausega, nagu koht, viis, tingimus või otstarve, ning sisusuhteid, mida väljendatakse rindlausega, nagu *kas ... või* -seos. Samas on siiski ka seoseid, mis vormistuvad süntaktiliselt nii alistuse kui ka rinnastusena, nagu mööndus (→ § 94, § 17) või põhjus (→ § 76–79, § 10). Nt mööndusuhet annab edasi nii põimlause (a) kui ka rindlause (b).

a. Kuigi olukord oli raske, saime siiski hakkama.

b. Olukord oli küll raske, kuid saime siiski hakkama.

Kirjandust § 1–4 kohta

CRISTOFARO, SONIA 2003. Subordination. | EREL, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta. | ISK 2004 | LEHMANN, CHRISTIAN 1988. Towards a typology of clause linking. | QUIRK, RANDOLPH, SIDNEY GREENBAUM, GEOFFREY LEECH, JAN SVARTVIK 1994. A Comprehensive Grammar of the English Language. | VAN VALIN, ROBERT D. JR. 2001. An Introduction to Syntax.

² Vt nt Foley, Van Valin 1984, ka Van Valin 2007.

RINDLAUSE

Üldist

§ 5 Rindlause osalauseid on rinnastusseoses, st nad on süntaktiliselt sõltumatud ja suhteliselt võrdväärased – üks osalause ei määra teise olemasolu ega vormi. Seost vormistavad rinnastavad sidendid (a) või ainult osalauseste kõrvuasend (b).

- a. Kõlas stardipauk *ning* võistlejad söötsid rajale.
- b. Päike säras, taevast polnud pilveraasugi. Naisted hädaldasid, mehed naersid.

See, et rinnastussidendid ei kuulu kummagi osalause koosseisu, ilmneb eriti selgesti nende rindlausete puhul, mille osalauseste järjestust saab muuta – see muutus ei muuda sidendi positsiooni lauses. Nt

[Ta mängib kooli orkestris trompetit] *ja* [käib laulukooris laulmas].

[Ta käib laulukooris laulmas] *ja* [mängib kooli orkestris trompetit].

Rindlause sidenditena toimivad: sidesõnad *ja, ning, ega, või, aga, kuid, ent, vaid* ja *kuna*, samuti mõned partiklid kordussidendina: *küll ... küll, ei ... ei*, või koos sidesõnaga paarissidendi koosseisus: *ei ... ega, kas ... või, nii(hästi) ... kui (ka), mitte niivõrd ... kui*. Kordus- ja paarissidendi esikomponent võib kuuluda ka eespoolse osalause koosseisu. Rinnastusseost aitavad täpsustada osalause koosseisu kuuluvad konnektiivlaiendid: *ainult, üksnes, nimelt, näiteks, lisaks, peale selle, esiteks, teiseks, omakorda, kusjuures, lõpuks, ka, samuti, seega, niisiis, järelikult, see tähendab, muidu, vastasel korral, seevastu, aga, siiski, ometi, sellest hoolimata, sellele vaatamata, seetõttu* jne. Osa konnektiive on korrelatiivsed, s.o viite- seoses eelneva osalausega (*peale selle, see tähendab* jm), kusjuures mitmed neist langevad kokku kõrvallause korrelaatidega (*seetõttu, sellest hoolimata, sellele vaatamata, nii* jm).

Märkus. Rinnastavatest sidesõnadest *ja*, *ega*, *või* ja *aga* on kujunenud ka partiklid, mis erinevalt sidesõnadest ei paikne mitte rindliikmete vahel, vaid iseseisva lause algul või lõpus. Äärepartiklid täidavad mitmesuguseid teksti korraldamise jm funktsioone (vt lähemalt nt Metslang jt 2014). Selgemini välja kujunenud on partiklite *ega* ja *või* küsimarkeri funktsioon, nt *Ega sul külm ei ole? On sul paha olla või?*

§ 6 Rindlause on vaheaste **lausete tekstijärjendi** ja **koondlause** vahel, kusjuures piir kummagagi pole terav. Rinnastus, eriti semantiliselt markeerimata rinnastus, seob tüüpjuhul sarnase süntaktilise struktuuriga ning ka samasuguse sisustruktuuriga lauseid. Mida sarnasemad on osalused, seda tihedamalt nad kokku kuuluvad. Sarnane ehitus võimaldab ühtelangevate komponentide ellipsit ehk väljajätku. Tüüpiline rindlause koosneb kahest osalusest: üks on täislause, teine aga elliptiline lause, milles on eksplitsiitselt väljendamatat jäetud mingi täislausega ühine element. Viimaseks on sagedamini lause tuumelemendid – predikaatverb (a) ja subjekt (b). Nt

- a. Jüri luges ajalehte, aga Mare _ piiblit.
- b. Jüri luges ajalehte läbi ja _ läks magama.

Kui subjekti ellips võib fakultatiivselt esineda ka kõrvallauses (nt *Ta pigem sureb, kui annab alla*), siis öeldisverbi ellips on tunnuslik ainult rindosalausele.

Ühtekuuluva terviku moodustavad ka sarnase struktuuriga täislaused. Nt

Jüri luges ajalehte, aga Mare kodus kampsunit.

Sellist tervikut ei moodusta aga tekstilaused, mis on küll seotud rinnastavate sidesõnadega, kuid on erineva süntaktilise struktuuri ja/või sisustruktuuriga. Sidesõnad täidavad neis pigem tekstipartiklite funktsiooni, kusjuures tihtipeale alustavad nad uut tekstilauset. Nt

Jüri luges ajalehte ja lugegu pealegi. Aga mina tema tööd ära tegema ei hakka.

Rinnastuskontiinumi teises otsas külgneb elliptiline lauserinnastus fraasi- või sõnarinnastusega. Küsimusi tekib siin eelkõige rinnastusseoses öeldisverbi ja öeldisrühma kuuluvuse määramisel – millal on tegemist rindlausega, mille järelliikmest on korduv (tegevus)subjekt elliptiliselt välja jäetud, millal mitte. Kindlalt pole rindlausestena käsitletavad sellised laused, kus identsete (a) või vastandlike (b) laiendamata öeldiste rinnastus intensiivistab verbi tähendust, mitte ei viita eri tegevustele. Seejuures identsete verbide korduse korral seisneb intensiivistamine kontinuatiivsuse väljendamises ning verbiühendit võib käsitleda liitpredikaadina (→ EKL 1 2013 § 29). Nt

- a. Ta ootab ja ootab. Ta ei tule ega tule. | Mina seisin ja seisin nagu tola ega osanud ära minna. [i]
- b. Inimesi tuleb ja läheb. Ta nuttis ja naeris ühekorraga. Püüad või ei püüa, kõike ikka ei jõua.

Liitpredikaadi moodustavad ka rindverbid (→ EKL 1 2013 § 30). Nt

Mine tee uks lahti. Lähen ja heidan korraks pikali.

Rindlausete äärealasse jäävad laused, kus öeldisverbe või öeldisrühmi seovad ühendavad paarissidendid *nii(hästi) ... kui (ka), mitte niivõrd ... kui, kas ... või, ei ... ega*. Äärealasse seetõttu, et nende sidendite puhul saab teemana toimiv (tegevus)subjekt olla vaid ühes osalauses (a). Osalauseks võib kindlamini pidada vaid neid harva esinevaid järelliikmeid, kus subjekt kuulub reemasse (b).

- a. Jüri *niihästi* joob *kui ka* (*Jüri) suitsetab. Mind *niihästi* häämsatab *kui* (*mind) vihabast teie hoolimatus. Pühapäeviti *kas* käidi kinos *või* sõideti Piritale päevitama. | Ma *ei* tahtnud teda meeskonda kaks kuud tagasi, *ega* (?ma) taha ka nüüd,“ lausus Tardelli [a].
- b. Seal *niihästi* paistis päike *kui ka* puhus mahe tuul.

Ka paljudel muudel juhtudel pole võimalik korduvate öeldistega lauset üheselt koond- või rindlauseks lugeda. Rindlausele lähemal seisavad need laused, kus puuduv alus vm tegevussubjekt on hõlpsasti lisatav, ilma et lause tähendus teiseneks, seega laused, kus selgelt eristuvad rinnastatavad situatsioonid. Nt

Need ei vilgu, järelikult (*need*) pole majakad.

Seevastu koondlausele lähemal on laused, kus öeldiste vahel on tihe sarnastav tähendusseos, mida lausete lahutamine eri situatsioonideks subjekti lisamisega muudaks. Vrd

Sind on ära kuulatud ja sobivaks arvatud. – *Sind* on ära kuulatud ja *sind* on sobivaks arvatud. Viimaks jäid *vanad* mõttesse ja ohkasid. – Viimaks jäid *vanad* mõttesse ja *nad* ohkasid.

(Tegevus)subjekti olemasolu on oluline kriteerium ka selliste rindliikmete lauselisuse määramisel, milles öeldisverb puudub. Nii võib subjekti *Mare* olemasolu tõttu lauset (a) pidada elliptilise öeldisega rindosalauseks, subjekti puudumise tõttu aga lauset (b) rinnastatud nimisõnafrasidega koondlauseks.

- a. [Jüri *joob* õlut] ja [Mare _ veini].
- b. Jüri *joob* [õlut ja veini].

§7 Osalausete vaheline rinnastus on kas **ühendav** ehk **kopulatiivne**, **eraldav** ehk **disjunktiivne** või **vastandav** ehk **adversatiivne**.

ÜHENDAV	Söö köht täis <i>ja</i> mine magama.
ERALDAV	Õhtuti Jüri kas tukkus <i>või</i> vaatas televiisorit.
VASTANDAV	Ema nuttis, <i>aga</i> isa põrnitses süngelt.

Kõik seosetüübid võivad omakorda olla kas sisult **markeerimata** – **üldühendavad**, **ülderaldavad** ja **üldvastandavad**, või **markeeritud** – lisatähendustega. Esimesel juhul on seos sümmeetriline, osalaused on sisuliselt võrdväärsed, nende järjestust võib enamasti muuta, kui osasündmuste ajaline järgnevus vm rinnastusvälised

asjaolud seda ei takista (nagu lauses *Söö kõht täis ja mine magama*). Osalauseid võib omavahel seostuda rohkem kui kaks ja tavaliselt nad moodustavad lahtise rea. Markeeritud rinnastusseos seevastu on asümmeetriline: see seob korraga vaid kahte teineteisest sisuliselt olenevat ning teineteise suhtes kindlas järjestuses paiknevat osalause. Markeerimata ühendavat rinnastusseost esindab näiteks kolmest osalausest koosnev lause (a) ja selle muudetud järjestusega variant, markeerimata eraldavat rinnastusseost aga lause (b) ja selle teistsuguse järjestusega variant. Markeeritud ühendavat ja eraldavat rinnastusseost esindavad aga vastavalt lause (c) ja (d), milles mõlemas väljendab järellause eeslausest tulenevat järeldest, lauses (d) ühtlasi vastandust.

- a. Pääsukesed vidistasid väljas, päike paistis *ja* lehed sahisid.
Päike paistis, lehed sahisid *ja* pääsukesed vidistasid väljas.
- b. Ta *kas* luges raamatut, kuulas raadiot *või* vahtis niisama lakke.
Ta *kas* kuulas raadiot, luges raamatut *või* vahtis niisama lakke.
- c. Aknaavast ja seinapraost tungis roosakat valgust sisse, *niisiis* oli juba hommik. [i]
- d. Mängu juhin mina *või muidu* valitseb kaos. [i]

Kuigi ka markeeritud rinnastuse puhul võib rindlauses olla rohkem kui kaks osalause, jääb markeeritud seos siiski kaheliikmeliseks. Nt

[Aknaavast ja seinapraost tungis roosakat valgust sisse *ja* õuest kostis inimeste hääli], *niisiis* oli juba hommik. [i]

Kaheliikmelisuse, liikmete olenevuse ning ka konkreetsete sisuhete (põhjus, mööndus jms) poolest on asümmeetriline rinnastus sarnane alistusega, erinedes viimasest aga seose põhiliikme puudumise, olenevuse vastastikkuse poolest.

Ühendav rinnastus

§ 8 Ühendav rinnastus on tavaliselt **üldühendav**. Seda vormistavad: a) jaatav-ühendavad sidesõnad *ja, ning*, b) eitav-ühendav sidesõna *ega* ning c) osalauseste kõrvutus. Mõnel määral kasutatakse lausete rinnastamisel ka d) paarissidendeid *nii(hästi) ... kui (ka), mitte niivõrd ... kui*. Ka eesliikme eitussõna moodustab sidesõnaga *ega* e) paarissidendi *ei ... ega*, selgemini juhul, kui *ei* paikneb osalause ees.

- Läksin koju *ja / ning* heitsin magama.
- Kunst liigub oma rada *ega* allu ministeeriumiametnike ja teatrikriitike nägemustele. [a]
- Veri valgub talle pähe, ta silmalaud punetavad. [i]
- Samas pole ta võrreldav ühegi teise tööstusharuga, kuna selle toodang *niihästi* vahendab infot *kui ka* kujundab tarbijaid .. [a] Publik *mitte niivõrd* ei naudi näitemängu, *kuivõrd* kadestab näitlejaid, kes selles osalevad. [a]
- Ta *ei* tundnud ühtki näitlejat isiklikult, *ega* olnudki tal juhust nendega tutvuda. [i] *Ei* lähe ilmad veel niipea soojemaks *ega* hakka päike kõrgemalt käima. [i]

Ega asemel kasutatakse ka *ja ei*. Seda nii jaatava (a) kui ka eitava eesliikme puhul (b). Esimesel juhul on seda keelekorralduslikult peetud samaväärseks, teisel juhul halvemaks kui *ega* (→ EKL 1 2013 § 107).

- Loomulikult lesin ka mina mõnikord õhtuti teleri ees *ja ei* (= *ega*) tee midagi. [a]
- Ometi pole kuskil jõutud absoluutse avatuseni *ja ei* (= *ega*) jõuetagi. [a]

Mitmest osalausest koosneva rindlause puhul on *ja ~ ning* kirja-keeles tavaliselt ainult viimase osalause ees.

Ta lõpetas söömise, lükkas taldriku eemale *ja / ning* tõusis püsti.

Sündmuste loetlemist markeeritakse osalauseste võrdväärseks tegemisega kas sidendi vm rinnastava elemendi kordamisega iga (ka esimese) rindosalause ees. Selline loetlemine on harilikult emfaatiline ehk tunderõhuline. Korratakse: a) sidesõna *ja* (kordussidend *ja ... ja*; sidesõna *ja* ei ole siin asendatav sidesõnaga *ning*); b) eitusõna *ei* (kordussidend *ei ... ei*); c) muid identseid või vähemalt samatüübilisi lauseelemente (kordussidend *küll ... küll*, *kord ... kord*, sõnapaarid või -rühmad *üks ... teine*, *siin ... seal* jne). Loetlemisele osutab ka d) struktuurilt mingil muul viisil sarnaste lausete kõrvutus.

- a. (*Ja*) pääsukesed vidistasid väljas *ja* päike paistis *ja* lehed sahisid.
- b. *Ei* ta joo, *ei* ta suitseta, *ei* ta riku abielu. | Kuid Leiu omapoolset ei andnud mingit märki: *ei* ta naeratanud, *ei* ta pilgutanud silma, *ei* olnud ta huultel mingit märki .. [i]
- c. *Küll* oli dokumentide viija haige, *küll* vajalik ametnik komanderingus, *küll* tuli rahast puudus. [a] *Kord* ei olnud mingit projekti valitsusele esitatud, *kord* ei mahtunud küsimus üldse valitsuse istungi päevakorda, *kord* ei olnud aega ja nii edasi. [a] *Üks* paragrahv lubab, *teine* keelab, *kolmas* võimaldab üht- ja teistmoodi teha. [a] *Siin* juuakse ametipiiritust, *seal* praevad aspirandid turska. [i]
- d. Silmad virvendasid, pea käis ringi, jalad kaotasid ikka enam ja enam kindluse. [i]

§ 9 Markeeritud ühendav seos on kas põhjuse-tagajärjeseos või seletusseos. Seda väljendatakse harilikult järellauses paikneva konnektiiviga, kuid vastav tõlgendus võib järelduda ka osalauseste sisust. Osalauseid ühendab sidend *ja* / *ning* või kõrvutus. Konnektiivid asetsevad enamasti järellauses algul, kuid võivad olla ka selle keskel.

§ 10 Kausaalse ehk põhjuse-tagajärjeseose korral väljendab järellauses kas eeslausega näidatud põhjuse tegelikku tagajärge või oletatavat tagajärge ehk järeldust. Põhjuslikkust väljendavad konnektiividena toimivad korrelaadid *seetõttu*, *seepärast*, *sestap*, *selle tulemusena*, *selle tagajärjel* jne (a), järeldust veel ka *seega*, *niisiis*,

mittekorrelatiivne *järelikult* jm (b). Põhjuslikkus võib ilmned ka lausesisust (c). Korrelatiivsete konnektiividega rindosalause sarnaneb põhjuslause (→ § 76–79) pealausega nii vormilt (osalt samad korrelaadid) kui ka sisult (väljendab tagajärge). Kuid põhjus-kõrvallause asemel väljendab siin põhjust esimene rindosalause ning korrelaat on tagasiviitav.

- a. Ma ei jõudnud õigel ajal rongi peale, (*ja*) *seetõttu* jäi Tartusse sõit ära. (Vrd põhjuslausega põimlause: Tartusse sõit jäi ära *seetõttu*, et ma ei jõudnud õigel ajal rongi peale.) | V.K. märkis, et lehes ilmunu on silmnähtavalt vale ja laim, *sestap* ei kõhelnud ta asja kohtusse andmisega. [a] Riigikogu ja valitsus on oma palka pidevalt tõstnud *ja selle tagajärjel* tõuseb ka vabariigi keskmine .. [a]
- b. Minu esivanemad olid eesti talupojad, (*ja / ning*) *järelikult* olen ka mina eestlane. | Analüütikud on osutanud, et kõike seda ei saagi Saddam täita, *niisiis* on sõda vältimatu. [a] Gruppide startimise vahe on 10 minutit, *seega* saavad viimased rajale ligi tund aega hiljem kui esimesed. [a]
- c. Seapidamine köögis häiris majaelanikke *ja* nad teatasid loost maja usaldusmehele ja miilitsale. [a] Tundsime puudust haigestunud S.R-ist, nüüd pidi K.L. tegutsema talle harjumatul keskründaja kohal. [a]

Märkus. Tagajärge väljendav korrelaadiga lause on lähedane lauset kui tervikut iseloomustavale relatiivlausele (→ § 105), mille sidendis on näitava asesõna *see* asemel relatiivpronoomen *mis*, nt *Ma ei jõudnud õigel ajal rongi peale, mistõttu jäi Tartu reis ära*.

§ 11 Seletusseost vormistavad konnektiivid *nimelt*, *see on* (*s.o*), *see tähendab* (*st ~ s.t*) (a), täpsustavalt ka *seejuures*, *kusjuures*, *pealegi* jm (b), või osalauseste kõrvutus, kui seda võimaldab osalauseste sisu (c).

- a. Ma olen sinu sõber, *see tähendab* (*st ~ s.t*) sa võid mind alati usaldada. | Lisaks olümpiamängude vaatamisele teeb ta seal ka tööd, *nimelt* kommenteerib ta Soome Yleisradiole veepallifinaali. [a]

- b. Eesti Pank peab täitma keskpanga funktsiooni, *seejuures* antakse talle ainuõigus rahvusliku rahaühiku väljalaskmiseks. [a] Spetsialisti hinnangul võib südalinnas asuva neljakorruselise hotellihoone hind ulatuda 4–5 miljoni kroonini, *kusjuures* tema väärtus on suurem äripinnana kui hotellina. [a] Jahu sõelutakse veskites ja täiesti kliidest puhtaks, *pealegi* segatakse nisu- ja maisiiva hulka. [i]
- c. Elu oli Kaarlit aina võõrasemalikult kohelnud: vaeslapsena üles kasvades oli tema ainukeseks toeks tädilt päritud 200 rubla. [i] Alles nüüd tundis Sven väsimust – jalad olid tuimad ja õlad valutasid. [i] Ta ootas oma peiupoissi, see oli teiste seast puudunud. [i]

Märkus. Rindosalause, mille algul on korrelatiivne konnektiiv *seejuures* või *kusjuures*, on lähedane lauset kui tervikut iseloomustavale relatiivlausele (→ § 105), mida seob relatiivpronoomenit *mis* sisaldav sidend *misjuures*. Nt *Aga statistika on osutanud, et kui näiteks 1988. aastal oli keskmine palk 249,2 rubla, siis 1995. aastal oleks see võrdne 4161,6 krooniga, misjuures selle summa ostujõud oleks vaid 50% toonasest.* [a] Konnektiivi *kusjuures* ennastki pole võimatu käsitleda relatiivse proadverbina.

Markeeritud seosega on paljuski sarnane **ajaseos**, s.o osasündmuste sama- või eriaegsuse väljendamine eelkõige mitmesuguste ajamääruste abil (nt *siis, kõigepealt, seejärel, hiljem, pärast, enne, lõpuks*) nii järel- kui ka eeslauses. Ajasuhet võivad edasi anda ka verbi ajad, samuti võib see järelduda lausesisust. Nagu muud asümmeetrilised suhted takistab ka sündmuste eriaegsus osalausete järjestuse muutmist. Nt

Enne mõtle, (ja / ning) siis ütle. | 600 m kõrgusel avas mees langevarju ja maandus. [a]

Samas aga kuulub ajasuhete markeerimine teisele tasandile kui muude sisusuhete markeerimine, sest ajasuhteid võivad väljendada nii üldühendavad, ülderaldavad ja üldvastandavad rindlauseid kui ka nende markeeritud variandid.

Eraldav rinnastus

§ 12 Eraldav seos on alternatiivseid situatsioone väljendavate osalause vahel. Seose vormistajaks on sidesõna *või*. **Ülderaldava seose** korral vormistab seost kas sidesõna *või* üksi või koos eeslauses paikneva partikliga *kas*, mis väitlausest jt mitteküsilauses moodustab koos sidesõnaga *või* paarissidendi *kas ... või* (a). Nii nagu ühendav sidend *niihästi ... kui (ka)*, on ka (*kas*) ... *või* rohkem fraase ja sõnu ühendav sidend (→ § 6). Küsilauses, nii otseses kui kaudses, säilitab *kas* oma iseseisvuse, paiknedes seejuures alati lause algul (b). Partiklit võib küsilauses asendada (primaarse) teema ja öeldisverbi inversioon, mis toob öeldisverbi lause algusesse. Küsipartikli või inversiooniga laused on selgemini rindlause kui paarissidendiga *kas ... või* laused.

- a. Pühapäeviti ta lesis õunapuu all *või* käis koeraga jalutamas. [i] See on FT hinnangul ka üks peamisi põhjusi, miks Eesti juhtivad poliitikud *kas* toetavad eurole üleminekut *või* ei ole vähemalt selle vastu sõna võtnud. [a]
- b. *Kas* te õpite saksa keelt *või* on teie koolis hoopis inglise keel? | Päästeametnikud ei oska täpselt öelda, *kas* tuba süttis tulemasinatega mängides lennanud sädemetest *või* kukkus küünal samas akna all olnud voodisse. [a] Mõtles ta (= Kas ta mõtles) üleaadset lihtsalt kiruda *või* olid tal oma plaanid? [i]

§ 13 **Eraldava järeldotsuse** (ehk **järeldav-vastandava seose**) vormistavad konnektiivid *muidu*, *vastasel juhul* / *korral* ja/või sidesõna *või* järellause algul. Seos on kaheliikmeline ja asümmeetriline. Nt

Aitab küll, anna väikemeestele veidi puhkust, *muidu* kurnad nad täiesti ära! [i] Mängu juhin mina *või* *muidu* valitseb kaos. [i] Ümbrikule tuleb ilmtingimata saada tempel kuupäevaga 15.01.2001, *vastasel juhul* oled mängust väljas. [a] Kas võtate hinda alla, *või* jääb kaup katki. [i]

Vastandav rinnastus

- § 14 Vastandav rinnastus jaguneb kolmeks põhitüübiks: **üldvastandavaks** ehk **kontrastiivseks**, **möönavaks** ehk **kontsessiivseks** ning **korrigeerivaks** ehk **asendavaks** rinnastuseks. Vastandavad sidesõnad jaotuvad nende vahel järgmiselt:

ÜLDVASTANDAV	<i>aga</i>	Ema pesi nõusid, <i>aga</i> mina kuivatasin.
MÖÖNEV	<i>aga</i> <i>kuid</i> <i>ent</i>	Sajab, <i>aga</i> / <i>kuid</i> / <i>ent</i> me läheme jalutama.
KORRIGEERIV	<i>vaid</i>	Ma ei jää siia, <i>vaid</i> sõidan koju.

Üldvastandus on lisaeldusteta vastandus. Möönva vastanduse puhul on vastand ootuspärasele vastupidine, nt lause *Sajab, kuid me läheme jalutama* eeldab, et harilikult ei minda jalutama, kui sajab. Korrigeeriv vastandus on kontrast eitava ja jaatava väljendi vahel, kus jaatav asendab eitava.

Üldvastandus vs. möönev vastandus

- § 15 **Üldvastandus** on nõrk vastandus. See on erinevate ühendamine ühise raames, erineva variandi lisamine. Üldvastanduse puhul kasutatakse sidesõna *aga*, kuid kui osalausetega väljendatu vastandlikkus ilmneb juba osalause leksikaalsest koosseisust või kontekstist, võib vastandava sidesõna asemel olla ühendav *ja* / *ning* või sidesõna üldse puududa. Üldvastandava ja üldühendava rinnastuse piir jääb seetõttu hajusaks. Nt

(Kellena ta vanemad töötavad?) – Tema mõlemad vanemad on arstid, isa kirurg, (*aga* = *ja* / *ning*) ema terapeut.

(Mis su lapsed teevad?) – Vanem poiss käib koolis, (*aga* = *ja* / *ning*) noorem lasteaia.

Ema pesi nõusid, (*aga* = *ja* / *ning*) mina kuivatasin.

Üldvastandus sarnaneb üldühendava rinnastusega ka selle poolest, et a) vastandus võib olla pööratav, b) vastandus ei pruugi olla binaarne, st vastandusel võib olla rohkem kui kaks liiget. Nt

- a. Vanem poiss käib koolis, *aga* noorem lasteaia. – Noorem poiss käib lasteaia, *aga* vanem koolis.
- b. Vanem poiss käib koolis, noorem lasteaia, *aga* tütar alles lastesõimes.

Üldvastandavas osalauses võivad esineda ka vastandavad konnektiivpartiklid *seevastu*, *vastupidi*, *jälle*, *omakorda*, *samas* jms. Nt

Euroopa Liidu lehmad elavad hästi, kanad *seevastu* halvasti. [a] Väljajättelised laused vahelduvad normaalsete lühilauseetega, need *aga* *omakorda* üpris keerukate ja vigurdavate põimlauseetega. [a]

Konnektiivpartikli omadusi on ka sidesõnal *aga* endal. Erinevalt teistest vastandavatest sidesõnadest ei pruugi ta olla üksnes lause algul, vaid võib paikneda samas tähenduses ka lause keskel. Sageli selline *aga* tõstab vastanduse fookusesse talle vahetult eelneva elemendi. Nt

Teisel aastal suri vanaisa vaestemajas, *tema aga* läks üksi maailma. [i]
Pealegi oli ta suur meister heinakuhjade voolimises, *muidu aga* peeti teda pisut tohmakaks. [i]

Samas sidesõnana ei saa *aga* esineda koos teiste vastandavate sidesõnadega, mis konnektiivpartikli puhul oleks võimalik.

§ 16 Vahel harva võib vastandust markeerida ka sidesõna *kuna*. Enamasti on niisugusel juhul tegemist vastandusega samas ajas, seega **ajalis-kontrastiivse** vastandusega (a), kuid päris võimatu pole ka atemporaalne vastandus (b). Sama kehtib ka ühendi *samal ajal kui* kohta (c).

- a. Üks neist seisis, *kuna* teine liigutas oma tiibu aeglaselt, nagu oleks tal ränkraskeid aastaid jahvatada. [i]

- b. Habakukk lisas, et turismitööstusel on head perspektiivid, *kuna* praegu puuduvad vajalikud hotellid arvukate turismigruppide majutamiseks. [a]
- c. Euroopa väikeriikide kogemus õpetab, et sõjaks vastandumine lõpeb ummikuga, *samal ajal kui* kõigile kasulik olemise püüd tasandab eelarvamusi ja kõrvaldab pinged. [a]

Selliseid lauseid on siinses töös käsitletud siiski mitte rindosa-lausetena, vaid kõrvutuslausetena (→ § 74).

Märkus. Tee samaaegsuse väljendamiselt atemporaalse vastanduse väljendamiselle on tuntud grammatiseerumistee (nt Hopper ja Traugott 2003). Eesti ajasidesõnast *kuna* on kujunenud siiski ennekõike kausaalne sidesõna, *kuna* areng vastandavaks sidesõnaks on olnud üsna tagasihoidlik.

§ 17 Mõõnva vastanduse spetsiaalkonjunktsioonideks on *kuid* ja *ent*, kuid alati on kasutatav ka *aga*, kui ootusvastast selgub kas kontekstist või mõõnvatest konnektiivpartiklitest *siiski*, *ikkagi*, *ka siis*, *ometi(gi)*, *sellest hoolimata*, *sellele vaatamata*, *sellegipoolest* vms.

Juhan on gripis, *aga* / *kuid* / *ent* käib *sellest hoolimata* töö. | Vend Bertrand langetas mõõga, *ent* tema ilme jäi karmiks. [i] President Meri tunnistas, et tollest Euroopas tunnustatud poliitikust on ka konkreetselt juttu olnud, *kuid* ei öelnud mõistetavalt tema nime välja. [a] Ma ei ole seda küll peaaegu kasutanud, *aga siiski*, mul on hea meel, et ta on mul olemas. [i]

Märkus. Sidesõna *ent* esineb harvemini ja on literatuursem kui *aga* ja *kuid*. Tartu Ülikooli kirjakeele korpuse põhjal otsustades kasutatakse tänapäeva kirjakeeles sidesõna *ent* keskmiselt seitse korda vähem kui sidesõna *kuid*. Seda esineb kõige rohkem ilukirjanduses (43%), vähem ajakirjanduses (36%) ja tunduvalt vähem teadustekstis (20%), samas kui sidesõna *kuid* puhul on olukord vastupidine, ehkki sageduserinevused on pisut väiksemad (ilukirjanduses 29%, ajakirjanduses 33,5%, teadustekstis 37,5%). Selline asjade seis on ootuspärane, sest murretes esinev *ent* juurdus kirjakeeles alles 20. sajandi teisel-kolmandal kümnendil.

Möönvate partiklite olemasolu korral (a), samuti juhul, kui vastandav lause väljendab ootamatusest tulenevat üllatust, mida markeerib vastav intonatsioon (b), võib vastandava sidesõna asemel esineda ühendav sidesõna *ja / ning*. Sidesõna võib ka üldse ära jääda ja selle aset täita möönev konnektiiv (c).

- a. Juhan on gripis *ja* käib *sellest hoolimata* töö. | Õiget otsust on selles tingimustes väga raske langetada *ja* *ometi* ei minda peaaegu kunagi vaatama täiesti juhuslikku filmi. [a] Kuidas saab minister pidada end kellegi surmas vastutavaks *ja sellele vaatamata* ametis jätkata, imestas Michel. [a]
- b. Juhan on gripis *ja* käib töö!
- c. Tuletikk valgustas auto sisemust vaid viivu, *siiski* jõudis Raul näha võõra mehe kõrval Monikat. [i]

Markeeritud vastandusena on möönev vastandus alati pööramatu ja kaheliikmeline. Nende omaduste poolest sarnaneb möönev vastandlause kõrvallausega. Osalause ebasümmeetrilisuse tõttu on näiteks alljärgneva lausepaari (a) esimese ja teise lause puhul ootused (millele tegelikkus ei vasta) erinevad: esimeses on varjatud ootuseks see, et mõlemad poisid on kooliealised, teises aga see, et nad on koolieelikud. Lauses (b) on küll kolm osalause, kuid vastandus jääb siiski binaarseks – kolmas vastandub kahele esimesele kui tervikule.

- a. Vanem poiss käib koolis, *aga / kuid / ent* noorem siiski veel lasteaias. – Noorem poiss käib lasteaias, vanem poiss siiski juba koolis.
- b. Vanem poiss käib koolis, noorem lasteaias, *aga / kuid / ent* tütar siiski alles lastesõimes.

Möönev rinnastus sarnaneb möönva alistusega selle poolest, et mõlemal juhul väljendab üks osalause teisest järelduvale (oodatule) vastupidist. Ainult et alistuse puhul on normaaljuhul markeeritud see, millest järeldeb, rinnastuse korral see, mis järeldeb. Üht ja sama situatsiooni on harilikult võimalik väljendada kord rind-, kord põimlausega. Nt

Juhan on gripis, *kuid* käib sellest hoolimata tööl. → *Kuigi* Juhan on gripis, käib ta sellest hoolimata tööl.

Möönvat vastandust võivad väljendada mitte ainult *kuid*, *aga* ja *ent*, vaid mõnikord järellause ees ka sidendid *kuigi*, *ehkki*, *ehk küll*, *olgu* (*et*), mis tavaliselt alustavad kõrvallauseid (→ § 94). Sellisel juhul puudub osalause vahel põhjuse-tagajärje seos (a). Viimase olemasolu korral on tegemist põhjendava mööndlausega (b) (→ § 75).

- a. Ta oli pahane, *kuigi* (~ *kuid*) ta ei näidanud seda välja.
- b. Ta ei tahtnud midagi öelda, *kuigi* ta suu lahti tegi.

Põim- ja rindlause vahepealset lausetüüpi esindavad liitlauseid, kus põhjust märkivaks osalauseks on küll „*olenemata*“ -tüüpi möönd-kõrvallause, kuid sellest hoolimata on järgneva osalause ette lisatud vastandav sidesõna (→ § 94). Nt

Olgu(,) *kuidas* on, (*kuid*) hea see ei ole. Ükskõik *mis* ka ei juhtuks, (*aga*) meie jääme isamaale truuks.

§ 18 Möönva vastanduse erijuhtumeid. Prototüüpse möönva vastanduse puhul on ootusvastane järelliikmega otseselt väljendatu kehtivus. Seni vaadeldud näitelauseid illustreerisid just sellist vastandust. Kuid on ka selliseid vastandusi, kus ootusvastane pole mitte niivõrd see, mida järelliige otseselt väljendab, vaid pigem see, mis järelliikmega väljendatust järeldeb. Selline on näiteks **preven-tiivne** vastandus.³

Juhan läks tööle, *kuid* jäi trammi alla (ning järelikult ei jõudnudki kohale).

Vastandav järelliige väljendab siin situatsiooni, mis takistas eesliikmega väljendatu asetleidmist. Tegemist on kaudse ootusvastasusega, sest vastandliikmest järeldeb, et oodatud sündmus (Juhan jõudis tööle) ei leidnud aset.

³ Vt nt Payne 1985, Malchukov 2004.

Kui preventiivse vastanduse puhul on järeldusena tõlgendatav ainult järelliige, siis **argumenteeriva** vastanduse puhul⁴ pole kumbki vastanduse liige otseselt võetav.⁵ Nt lauset (a) võiks parafraseerida lausega (b).

- a. Maja on ilus, *kuid* kallis.
- b. Et maja on ilus, siis ma võiksin selle ära osta, *kuid* kuna see on (liiga) kallis, siis ma siiski ei osta seda.

Preventiivse vastanduse korral mõõnvaid konnektiivpartikleid järellausesse lisada ei saa, argumenteeriva vastanduse puhul aga küll. Vrd

*Juhan läks linna, *kuid* jäi *siiski* rongi alla.

Maja on ilus, *kuid* *siiski* kallis.

Ootusvastane vastandus võib olla ka **erandi vastandamine üldisele** selle osana.⁶ Vastandava sidesõna asemel markeeritakse erandit partiklitega *ainult (et)*, *vaid*, *üksnes*, *välja arvatud* jms. Nt

Mul on kõik asjad pakitud, *ainult* seebi ja hambaharja pistan pärast kohvrisse.

Korrigeeriv vastandus

- § 19 Korrigeeriva vastanduse 'mitte see, vaid too' väljendamiseks on eesti keeles olemas spetsiaalne sidesõna *vaid*. Eeslause eitus fookustab sageli mingi lauseelemendi. Moodustajaeitusele omaselt näitab eituse fookust eituspartikkel *mitte* selle elemendi ees. Eitavas vormis on harilikult ka eeslause öeldisverb, ehkki lauseis, kus

⁴ Vt nt Malchukov 2004.

⁵ Katrin Karu (2004a: 178) väidab, et laused *Juhan pistis jooksu, kuid komistas ja murdis jala* ning *Kleit on moodne, kuid ebamugav* ei ole mõõnvad. Osalause te otsest tõlgendust silmas pidades on see tõesti nii, järelduslikku tõlgendust arvesse võttes aga mitte. Kuid just järelduslik tõlgendus on see, mis võimaldab sellistes lausetes kasutada sidesõnu *kuid* ja *ent*.

⁶ Vt ka ISK 2004: 1054–1056.

fookus paikneb verbi järel, on võimalik ka jaatav vorm. Vastandust tugevdavad konnektiivpartiklid *hoopis(ki)*, *pigem(ini)* järellauses. Ebapiisava korrigeerimist väljendavad partiklid *ainult* või *üksnes* eeslauses ja/või *ka*, *isegi*, *koguni*, *juba* jms järellauses. Nt

Ta *ei* astunud kunagi neist üle, *vaid* laskis need oma teelt kõrvaldada. Mitte eestlased *ei* teinud sakslasi oma orjadeks, *vaid* saksa parunid vahetasid eestlasi hobuste ja koerte vastu. [i] Nad *olid* (~ *polnud*) kõöki jätanud *mitte ainult* õllepudelid ja kalaluid, *vaid* põletanud *ka* mingeid pabereid. [i] Hilja ütles kohe, et asi *pole* akus, *vaid hoopis* korpus laseb vette sisse. [i] Ja ta *ei* piirdunud *ainult* Marta Selmeri nägemisega, *vaid* mõtles tutvuda *ka* probleemi teise küljega. [i] Ta *mitte ainult ei* küsi ega taha teada, (*vaid*) ta *juba* teab.

Sidesõnade *aga*, *kuid* ja *ent* kasutus on õigustatud **möönev-korri-geeriva** vastanduse korral, mida markeerib sageli partikkel *küll* ja mis eeldab, et vastandatud lauseelemendid esinevad normaaljuhul koos ning ühe mitteesinemine ja teise esinemine ei ole tavapärane. Nt

Saia ma ei söö, *aga / kuid / ent* leiba *küll*. | Riknenud kaupa seekord ei avastatud, *küll aga* olid paljudel müüjatel korrast ära kauba kvaliteeti ja päritolu tõendavad paberid. [a]

Kirjandust rindlause kohta

ERELT, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. | ERELT, MATI 2010. Vastandavatest sidesõnadest eesti keeles. | HASPELMATH, MARTIN 2007. Coordination. | KARU, KATRIN 2004a. Ühest mööndlause alaliigist eesti ja vene keeles. | ISK 2004. | MALCHUKOV, ANDREJ L. 2004. Towards a semantic typology of adversative and contrast marking. | MAURI, CATERINA 2007. Conjunctive, disjunctive and adversative constructions in Europe: Some areal considerations. | MAURI, CATERINA 2008. Coordination Relations in the Languages of Europe and Beyond. | PALMEOS, PAULA 1967. Eesti keele grammatika II. | PLADO, HELEN, LIINA LINDSTRÖM 2012. Eesti keele mööndlause: markerid ning koht alistuse ja rinnastuse teljel. | SALUVEER, HELLE 1971. Ühendavast ja vastandavast koordineerimisest tänapäeva eesti keeles. | VALMIS, AAVO 1980. Rindlausest tänapäeva eesti keeles.

PÕIMLAUSE

Üldist

§ 20 Põimlause on liitlause, mis koosneb alistavast lausest ja sellele alistuvast, enamasti selle liikmena toimivast kõrvallausest. Kuigi alistav lause võib omakorda alistuda mingile lausele, on tüüpiline alistav lause siiski pealause. Seetõttu kasutatakse siinses põimlause kirjelduses põhiliselt terminipaari **pealause** ja **kõrvallause**.

Pea- ja kõrvallauset seob harilikult kõrvallauses alistav **sidend** ja pealauses **korrelaat**.

Ma tean (*seda*) [KORRELAAT], *et* [SIDEND] sa käisid reisimas.

Korrelaat on asendusfunktsiooni täitev sõna või fraas, millega kõrvallause sidend või kõrvallause tervikuna on viiteseoses. Korrelaat koos kõrvallausega esineb pealause mingi lauseliikmena. Seejuures just korrelaat on see lauseelement, millel on lauseliikme vormilised tunnused, eriti just tema kaudu realiseerub vormis kõrvallause alistumine pealausele või pealause mingile liikmele. Sidend kannab kõrvallause sisu pealausesse, erandjuhul (→ § 105) pealause sisu kõrvallausesse. Juhul kui kõrvallause kuulub sisuliselt kogu pealause juurde (adverbiaallausetes), võib korrelaat nihkuda ka kõrvallausesse ja moodustada sidendiga ühe terviku – **korrelaatsidendi**. Vrd

- a. Ma hilinesin *sellepärast* ~ *selle pärast*, *et* auto läks rikki.
- b. Ma hilinesin, *sellepärast et* (= *sest*) auto läks rikki.

Sidendiks võivad olla: a) sidesõnad *et*, *kui*, *nagu* ja nende ühendid korrelaatidega: *sellepärast et*, *selleks et*, *nii et*, *niipea kui*, *nii nagu* jt; ilma korrelaatideta ka sidesõnad *kuna*, *sest*, *kuigi* jne, b) küsisõna *kas*, c) küsiv-siduvad asesõnad ja määrsõnad: *kes*, *mis*, *kumb*, *mis-sugune*, *milline*; *kus*, *kust*, *kuhu*, *kunas*, *millal*, *kuidas*, *mismoodi*, *miks*, *misjaoks*, *mispoolest* ~ *mille poolest*, *kuivõrd* jne, d) fraasid,

mis koosnevad harilikult küsiv-siduvast asesõnast või adverbist ning noomenist või adverbist: *mis ajani / viisil / põhjusel / eesmärgil / otstarbel, millisel viisil, kui palju / kaua* jne.

- a. Ta arvab, *et* täna on koosolek. Juhataja on haige, *nii et* täna jääb koosolek ära.
- b. Ta ei tea, *kas* täna on koosolek.
- c. Huvitav, *miks* koosolek on täna.
- d. Huvitav, *mis põhjusel* on koosolek täna.

§ 21 Kõrvallause süntaktilise funktsiooni alusel pealauses liigituvad kõrvallausead **komplementlauseteks**, **määrus-** ehk **adverbiaallauseteks** ning **relatiivlauseteks**.

Komplementlausead on pealause predikaadi komplemendid ehk seotud laiendid ning nad on tervikuna viiteseoses pealauses mõnikord tegelikult olemasoleva, enamasti aga juurdemõeldava korreelaadiga. Nt

Ma kuulsin (*seda*), *et* sa olid haige.

Adverbiaallausead on pealause predikaadi vm lauseelemendi vabad laiendid. Sisu poolest iseloomustavad nad enamasti kogu pealausega väljendatut. Nt

Kui sa seda teed, (*siis*) läheb sul halvasti. *Selle asemel et* õppida, vaata ta telekat.

Ka adverbiaallause on tervikuna viiteseoses korreelaadiga. Komplementlausega võrreldes on adverbiaallause korrelaat hoopis sagedamini obligatoorne.

Vabade laienditena eristuvad adverbiaallausead (ehk vabad adverbiaallausead) komplementadverbiaallauseadest (ehk seotud adverbiaallauseadest), mille esinemise võimalus ja vorm oleneb pealause predikaadist. Nt

Ta unistas *sellest, et kunagi on tal naine ja kolm last*.

Enamasti on komplementidena käsitletud üldise objektitähendusega seotud määruslauseid, mida eesti süntaksis on nimetatud ka sihitismäärus- või reksiooniadverbiaallauseteks. Kuid ka tähenduse poolest tüüpiliste adverbiaallausete hulgas leidub neid, mille esinemine on kord põhja tähendusest tingitud, kord mitte. Näiteks otstarbelause on seotud, kui ta laiendab sobivust väljendavaid predikaate *sobima*, *kõlbama* jms (a). Viisilaiend on verbi *teretama* suhtes ilmselt vaba laiend (b), verbi *käituma* suhtes aga seotud, pealegi obligatoorne (c).

- a. Ta ei ole sobiv *selleks, et lapsi õpetada*.
- b. Ta teretas mind. – Ta teretas mind *nii nagu peab / viisakalt*.
- c. *Ta käitus. – Ta käitus *nii nagu peab / viisakalt*.

Laiendi seotus või vabadus on sellistel juhtudel küll oluline info pealause verbi või konstruktsiooni tüübi kohta, kuid laiendi enda kohta ei ütle see midagi. Kuivõrd selliste adverbiaallausete konstruktsiooni ja omadused määrab adverbiaaltähendus, siis on siinses töös käsitletud neid koos „päris“ vabade adverbiaallausetega.

Relatiivlause kuuluvad tüüpjuhul täiendina pealause mingi nimisõnafraasi koosseisu (a), erandjuhul täiendavad nominalisatsioonina mõtestuvat lauset (b). Viiteseoses nimisõnafraasi või kogu lausega on relatiivlause sidend.

- a. Ta pole [*see mees, [kelleks sa teda pead]*].
- b. [*Ta naeratas pilkavalt, mis mind vihale ajas*].

Kirjandust § 20 ja 21 kohta

ERELT, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta.

KOMPLEMENTLAUSE

Üldist

§ 22 Komplementlauseid laiendavad peamiselt mentaalseid protsesse ja seisundeid või verbaalset suhtlust väljendavaid sõnu või sõnade ühendeid, vähesel määral ka muid sõnu. Korrelaatideks on näitavad asesõnad *see, selline, säärane, niisugune, seesugune*, erandjuhul ka näitavad määrsõnad *nii, sedasi* jms. Nii nagu muud komplemendid (seotud laiendid), jagunevad ka lauselised komplemendid **argumentideks** ja **predikatiivseteks komplementideks**. Argumendid väljendavad situatsiooni osalisi ning täiendavad sisuliselt lause semantilist predikaati, milleks võib olla kas verb grammatilise predikaadina (a) või verbi ühend predikatiivi (b) või predikatiiv-adverbiaaliga, vahel ka mingi muu adverbiaaliga.

- a. *Ma tean, et* sul juhtus äpardus.
- b. *Ma olen teadlik sellest, et* sul juhtus äpardus.

Predikatiivsed komplemendid (predikatiiv, predikatiivadverbiaal) väljendavad omadust või seisundit ning täiendavad sisuliselt lause grammatilist predikaati, s.o öeldisverbi, luues niimoodi (kompleksse) semantilise predikaadi. Nt

Järeldus on selline, et ehitus tähtjaks valmis ei saa.

Predikatiivsed komplemendid on õigupoolest kahepaiksed. Olles küll ühelt poolt verbi komplemendid, olenevad nad samas subjektina esineva nimisõna (siinses näites subjekti *järeldus*) tähendusest, mistõttu neid võib käsitleda ka subjekti komplementidena.

§ 23 Süntaktilise funktsiooni põhjal liigituvad argumentlausead a) **subjektlauseteks**, b) **objektlauseteks** ja c) **komplementadverbiaal-lauseteks** ning predikatiivsed komplementlausead d) **predikatiiv-lauseteks** ja e) **predikatiivadverbiaallauseteks**.

- a. (See) on kurb, *et ta on haige*.
- b. Ta ei tea (*seda*), *kuidas* käituda.
- c. Mul pole aimugi (*sellest*), *kas* ta tuleb või ei.
- d. Asjalugu on *selline*, *et ta on haige*.
- e. Arvamus kujunes *selliseks*, *et tuleb teha* ekspertis.

Komplementlause võib esineda ka vaimset seisundit või protsessi, verbaalset tegevust või selle tulemust väljendavate abstraktnimisõnade (*mõte, idee, mulje, väide, küsimus* jms) atribuudina. Nt

See teadmine, et ta seisab õige asja eest, andis talle jõudu tegutsemiseks.

Sellised laused jäävad õigupoolest komplementlausete ja relatiivlausete piirimaile ja neid võib käsitleda **relatiivsete komplementlausetena** (→ § 31).

§ 24 Struktuurilt liigitatakse komplementlauseid **väit-** ja (**kaudseteks**) **küsilauseteks**. Väitlauseid seovad pealausega: a) üldalistav sidesõna *et* (→ § 26), b) ekvatiivisidesõnad *nagu ~ justnagu, kui* (täheenduses 'nagu') ~ *justkui ~ otsekui* (→ § 32), c) sidend *kui et* (→ § 35), d) tingimus- ja ajasidesõna *kui* (→ § 36) ja e) ajasidesõna *kuni* (→ § 37). Väitlause võib seostuda pealausega ka f) ilma sidendita (→ § 43).

- a. Ta teadis, *et sõbral oli õigus*.
- b. Talle näis, *nagu* poleks ta ära olnudki.
- c. Oma isa kohta ei võivat ta muud öelda, *kui et ta on isa*.
- d. Ta oli õnnelik, *kui* teda kiideti.
- e. Kestis kaua, *kuni* Jüri tuli.
- f. Igaüks mõistab, meie majandus on heal järjel.

Küsilausete puhul täidavad sidendi funktsiooni küsisõnad: a) küsipartikkel *kas* üld- ja alternatiivküsilause puhul (→ § 38) ning b) küsiv-siduvad asesõnad ja proadverbid *miks, kus, kuidas* jt eriküsilausete puhul (→ § 38). Üld- ja alternatiivküsilauses võib sidendi funktsiooni täita ka c) öeldisverbi inversiivne lausealguline asend (→ § 38).

- a. Helle küsis, *kas* Leelo on haige.
- b. Helle küsis, *miks* Leelo töö pole.
- c. Jüri pole kindel, armastab ta Maret või mitte.

§ 25 Komplementlause neutraalasend on pealause predikaadi järel, eesasend on infostruktuurilt markeeritud. Vrd

Ma kuulsin, *et* sa sõidad Pariisi. – *Et* sa Pariisi sõidad, *sega* ma juba kuulsin.

Korrelaadi olemasolu korral ei pruugi predikaadi järel olev komplementlause korrelaadile vahetult järgneda. Nt

See on tore, *et* sa Pariisi sõidad. Ma kuulsin *sega* juba ammu, *et* sa Pariisi sõidad.

Seevastu eesasendis kõrvallause ja selle korrelaat on alati vahetus kontaktis. Korrelaat *kas* järgneb vahetult kõrvallausele (a) või on viidud kõrvallause ette, ülejäänud pealausest lahku (b). Nt

- a. *Et* sa Pariisi sõidad, *sega* ma juba kuulsin. – **Et* sa Pariisi sõidad, ma juba kuulsin *sega*.
- b. *Seda*, *et* sa Pariisi sõidad, ma juba kuulsin.

Väitlause komplemendina

et-kõrvallause komplemendina

§ 26 Sidesõna *et* on üldalistav sidend, millest ei järeldu midagi kõrvalausega väljendatud propositsiooni tõesuse või vääruse kohta. Kui *et*-kõrvallausel on tõesus-eele, tuleneb see põhisõna leksikaalsest tähendusest. Näiteks kui põhisõnaks on verb *teadma*, eeldab kõneleja kõrvallausega väljendatu tõesust nii *teadma*-verbi jaatava kui ka eitava vormi korral. Selliseid verbe nimetatakse faktiivseteks verbideks. Kui aga asendada *teadma* verbiga *uskuma*, siis selline eele kaob. Vrd

Ta *teab*, *et* Juhan on haige. – Ta *ei tea*, *et* Juhan on haige.

Ta *usub*, *et* Juhan on haige. – Ta *ei usu*, *et* Juhan on haige.

Märkus. Sidesõna *et* on kujunenud näitava asesõna tüvest *e-*, millele on liitunud modaalne tunnus *t*. Seega algselt on *et* tähendanud 'nii, sedasi' (Lauri Hakulinen 1979: 74). Demonstratiivpronoomenist on lähtunud ka paljude teiste keelte komplementlauseste sidesõnad, proadverbist nt ungari *hogy*, prosubstantiivist nt saksa *dass*. Selline demonstratiiv (või ka iseseisev sõna) kuulus esialgu argumendina ühte lausesse, millega seos- tus apositiivselt teine lause: *Ta ütles ET 'nii'. – Emma on kodus*. Hilisema reanalüüsi tulemusena sai proadverbist *et* teise lause sidend ja teine lause tervikuna hakkas kuuluma argumendina (komplemendina) esimese koosseisu. Tänapäeva eesti keeles ei tähenda see kunagi toimunud reana- lüüs siiski demonstratiivi ehk korrelaadi kasutamise võimatust pealauses (vrd nt *Ta ütles seda, et emma on kodus*). Adverbiaallauseste puhul on või- malik ka korrelaadi taasnihkumine kõrvallausesse ning koos sidesõnaga *et* uue sidendi moodustumine. Selliselt on moodustunud või moodusta- tud nt *sest < seepärast et, selmet < selle asemel et* ning paljud ühendsiden- did ehk korrelaatsidendid, nt *sellepärast et, selleks et, nii et*.

§ 27 *et*-komplementlause kuulub argumendina, s.o **objekti, komple- mentadverbiaali** või **subjektina** järgmiste predikaatide juurde.

1. Teadmispredikaadid – info olemasolu, saamist, tulemuslikku hankimist või unustamist väljendavad faktiivsed predikaadid: a) *teadma, mõistma, mäletama, märkama, kuulma* 'teada saada', *nägema* 'aru saada', *kindlaks tegema, välja uurima, unustama* jms objektlause puhul; b) *teadlik olema (sellest), aru saada (sellest), selgusele jõudma (selles)* jms komplementadverbiaallause puhul; c) *teada olema, selguma, nähtuma, meeles olema, meenuma, ununema* jms subjektlause puhul.

- a. Ta teadis, *et* sõbral oli õigus. | Ta mäletab siiani, *et* esimestel päeva- del viis lapse aeda isa. [a] Märkasin, *et* keegi naine kõnnib minuga kohakuti teisel pool tänavat. [i] Euroopa pankurid näevad, *et* Ameerika trendi eest pole pääsu. [a] Revidendid tegid kindlaks, *et* ladu valvanud sõjaväelased müüsid relvi turuhinnaga. [a] Ei maksa unustada, *et* ilma inimesteta lehm piima ei anna. [a]

- b. Küll on tema sõnul asutus teadlik *sellest, et* toiduseadus nõuab kohustuslikku tervisekontrolli neilt, kes puutuvad kokku söödava kaubaga. [a] Teadlased on jõudnud selgusele, *et* superagent James Bondi lemmikkokteil aitab ära hoida nii südame- kui ka silmahai-gusi. [a]
- c. See on ju teada, *et* see näitemäng kirjutati tema peale mõeldes. [a] Eesti Konjunktuuriinstituudi küsitlusest nähtub, *et* 80 protsenti eestimaalastest eelistab Eestis toodetud toidukaupa importkau-bale. [a] Kuid mulle meenub, *et* Kultuurkapital jagas eelmisel aastal peaaegu 80 miljonit krooni. [a]

2. Tõesushinnangu predikaadid – tõenäosuslikku hinnangut propositsiooni tõesuse või vääruse kohta sisaldavad mittefaktiivsed predikaadid: a) *arvama, oletama, uskuma, kahtlustama* jms objekt-lause puhul; b) *veenduma (selles), veendunud / kindel olema (selles); kahtlema (selles)* jms komplementadverbiallause puhul; c) *näima, paistma, tunduma; tõenäoline / väheusutav / võimalik / võimatu / õige / väär olema, tõele vastama* jms subjektlause puhul.

- a. Ära arva, *et* ma ainult pudru pärast kiidan. [i] On oletatud, *et* avari rii süüdlane oli purjus. [a] Mõned kriitikud kahtlustasid koguni, *et* tegemist pole eesti autori originaalloominguga, vaid tõlkega. [t] Alguses ma ei uskunud, *et* asi on nii tõsine. [a]
- b. Üldsus on kahjuks veendunud, *et* Tallinna linnavalitsus on korrumpeerunud. [a] Üle poole põhikooli õpilastest oli kindel *selles, et* õpetajad kohtlevad õpilasi ebaõiglaselt. [a] Ta kahtleb ka *selles, et* nende sõidukulud tasub kutse esitanud rahvusvaheline organi-satsioon. [a]
- c. Näib, *et* sõbralikud lahkumineked on tema stiil. [a] Ent paistis, *et* hiljem sai sellest talle põhiküsimus. [a] Pole võimalik, *et* kõik on juhuste jada. [a] On väheusutav, *et* kauplus või tankla sooviks tegeleda kahjumliku tegevusega. [a] Seega polnud tõenäoline, *et* ta ootamatult poisile kallale kargaks, maanteele pikali paiskaks ja jalgadega tümitaks. [i]

3. Kõnepredikaadid – info edastamist või mitteedastamist väljendavad predikaadid: a) *ütleva, teatama, seletama, lisama, vastama, õpetama; varjama, salgama, valetama, eitama* jms objektlause puhul; b) *süüdistama, vaikima* jms komplementadverbiallause puhul; c) *märkimist / meenutamist / kajastamist vajama / väärima, ütlemata / kirjutamata jääma* jms subjektlause puhul.

- a. Arstid ütlesid mulle, *et* selline šokk ja läbielamine võib veel isegi aastate pärast välja lüüa. [a] Pärast hoiatusstreike teatas GoBus, *et* ei kavatse bussijuhtide palka tõsta. [a] Meile vastati, *et* neil on oma ülesanded. [a] Siis õpetati meile, *et* riigijuhte tuleb austada. [a] Ei saa salata, *et* olen kunagi ikka päris korralikult viina võtnud. [a] Ta valetab, *et* on puhtaks varastatud. [a]
- b. Teid on veel süüdistatud *selles*, *et* määrasite endale aastapalgaks 600 000 Rootsi krooni. [a] *Sellest*, *et* Rene magamise pärast said mõnitada kolm jaotäit ajateenijaid, ta vaikis. [a]
- c. Muu hulgas väärib meenutamist, *et* Kadrioru oli kunagi töö- ja elupaigaks mitmetele kujutavkunstnikele. [a] Paraku on jäänud rahvale ütlemata, *et* kokkulepitu järgi tuleb meil elada põlvkondade kaupa. [a]

4. Tundepredikaadid – emotsionaalset reaktsiooni või seisundit, samuti emotsionaalset hinnangut väljendavad predikaadid, enamasti faktiivid: a) *kahetsema, häbenema, välja kannatama, pahaks / imeks panema* jms, ka mittefaktiivid *kartma, pelgama* objektlause puhul; b) *rõõmustama (selle üle), hoolima (sellest), rõõmus / tänulik / rahul / meeleheitel / üllatatud / vaimustatud olema, hea meel / piinlik olema (selle üle), kahju olema (sellest)* jms komplementadverbiallause puhul; c) *meeldima, kurvastama; hea / tore / meeldiv / halb / vastik / inetu / ebameeldiv / mõnus / kiiduväärt / vastumeelne / meelepärane / imelik / huvitav / tähtis / ime / õnn / kellegi mure / kellegi asi olema* jms subjektlause puhul.

- a. Olen mitmel korral kahetsenud, *et* omal ajal välisklubisse ei läinud. [a] Tema arvates pole põhjust häbeneda *seda*, *et* naine peab töötama mitme eest. [a] Ettevõtjad panevad pahaks, *et* maksuameti

- suhtumine on viimasel ajal nende suhtes pahauskne. [a] Alguses Margit aga häbenes ja kartis, *et* juhtunust hakatakse liiga palju rääkima. [a]
- b. Tartu linna haridusosakond rõõmustab kõige rohkem *selle* üle, *et* Tartu koolid on heal tasemel. [a] Ma olen tänulik teile *selle* eest, *et* te mind peale võtsite. [i] Osa inimesi on rahul *sellega*, *et* teenindamine on endisest kiirem. [a] Mul on hea meel, *et* ma olen siin. [a] Mul ei olegi kahju, *et* mõni laps selle raha niisama ära kulutab. [a]
- c. Mariale meeldis, *et* üksildasi võetakse perenõuandla tutvumisteenistuses vastu sõbralikult ja lahkelt. [a] On hea, *et* see vana mälestusmärk saab korda. [a] Selle kõige foonil oli imelik, *et* mu isa häbenes oma luuletajast venda. [i] Huvitav, *et* vanausuliste osakaal komide seas oli mõnel juhul isegi suurem kui kohalike venelaste seas. [a] Meie õnn, *et* sinivetikas pole eluohtlik. [a]
5. Soovi- ja vajalikkuspredikaadid: a) *soovima, tahtma, lootma, igatsema* jms objektlause puhul; b) *unistama (sellest)* komplementadverbiaallause puhul; c) *vaja / vajalik olema* subjektlause puhul.
- a. Vene pool aga soovis, *et* arhiivi- ja kultuurivarasid käsitletaks üksteisest lahus. [a] Ta muidugi ei tahtnud, *et* ma ära läheksin. [a] Ma väga loodan, *et* järgmistel valimistel osaleb terve Eesti. [a]
- b. Aga nagu ütlesin ühes varasemas kirjas, olen ammu unistanud, *et* saan mõne elukutselise meesatleediga rinda pista. [i]
- c. Praegu oleks vaja, *et* temast üldse ei räägitaks. [a]
6. Tajupredikaadid: *kuulma, nägema, tajuma, tundma* jt objektlause puhul.
- Mees läks välja vaatama ning nägi, *et* korsten on keskelt pooleks läinud ning korstnajala kõrvale vajunud. [a] Õpetaja kuulis, *et* keegi krõbistab ja tegi loomulikult sahtli lahti. [a]
7. Mõjutuspredikaadid – tegevuse või protsessi põhjustamist, olemist ja toimumise kontrolli väljendavad predikaadid: a) objektlause puhul: *nõudma, paluma, lubama; tegema, katsuma; valvama, jälgima, ootama, vaatama* jms; b) komplementadverbiaallause

puhul: *hoolitsema*, *hoolt kandma*, *vastutama* (*selle eest*); c) *sõltuma*, *olenema* subjektlause puhul.

- a. Nad nõuavad, *et* linn selle otsuse tühistaks. [a] Ta palus, *et* ma ajakirjanduses sellest ei räägiks. [a] Lubage, *et* ma ei kommen-teeri seda küsimust. [a] Tehke, *et* kaote! Ehmatusest keeletu Sohvi katsus, *et* saunast välja sai. [i] Vaadake, *et* NKVD sellest midagi teada ei saaks. [i] Venitusharjutusi sooritades jälgige, *et* saate hästi vabalt neelata ja rääkida. [a]
- b. Iga müügikoha omanik kannab ka ise hoolt, *et* tema plats puhas oleks. [a] 130 laboranti vastutab *selle eest*, *et* Eestisse ei pääseks ohtlikud toiduained. [a]
- c. Temast sõltub, *et* ma hiljem poleks pildil äkki tumeda ihuvärviga või punase näoga. [a]

8. Eksistentsi- ehk olemasolupredikaadid: a) *juhtuma*, *esinema*, *ette tulema*, harva ka *olema* subjektlause puhul; b) *piisama*, *aitama*, *jätkuma* (*sellest*) komplementadverbiaallause puhul.

- a. Kuid küllalt juhtub *sedagi*, *et* keegi mõtlebki välja päris uue sõna. [a] Võib ju olla, *et* kultuuriminister ei märganud 50-miljonilist erinevust. [a]
- b. Võib-olla piisab *sellest*, *et* ma olen seal kohal. [a]

§ 28 Argumentsete *et*-komplementauseste korrelaadiks on harilikult asesõna *see*, mis infostruktuurilt markeerimata lauses jäetakse tavaliselt ära. Mõnel juhul võib *see* vahelduda näitavate määr-sõnadega *nii*, *sedasi* vms, nt arvamist ja näimist (§ 27 p 2), ütlemist (p 3) väljendavate verbide ja eksistentsiverbide *juhtuma* ja *olema* puhul. Näimisverbide *näima*, *paistma*, *tunduma* (p 2) puhul on määrsõnaline korrelaat koguni ainuvõimalik. See osutab selliste subjektlauseste sarnasusele viisilauseetega (→ § 69). Nt

Juhtus *see* ~ *nii*, *et* haige suri. | Millegipärast arvan *nii* (~ *sedasi*), *et* sise-ministrina püüan nii palju kui võimalik hoiduda avalikkuse tähele-panust. [a] Las õmblevad sihukese ristiga lipu, sest paistab *sedasi*, *et* Eestimaa on sedapuhku põhjamaade vallutuse alla langenud. [a]

§ 29 Objektlausega ja enamasti ka komplementadverbiaallausega lause on normaallause, mille tegevussubjektiks (TS) ja ühtlasi grammatiliseks subjektiks (GS) on teadmis-, tõenäosushinnangu, tunde-, soovi- ja tajupredikaatide ehk mentaalset protsessi või seisundit väljendavate predikaatide puhul kogeja, kõne- ja mõjutuspredikaatide puhul agent.

Ma [GS : TS : KOGEJA] teadsin, *et* midagi on lahti.

Ma [GS : TS : KOGEJA] olin teadlik *sellest*, *et* midagi on lahti.

Ma [GS : TS : AGENT] ütlesin, *et* midagi on lahti.

Te [GS : TS : AGENT] hoolitsege *selle eest*, *et* kõik oleks korras.

Subjektlausega, mõnel juhul ka komplementadverbiaallausega lause on mentaalpredikaatide puhul kogejause, kus kogeja on küll (enamasti) tegevussubjekt, kuid mitte grammatiline subjekt, vaid kas adverbiaal või mõningate tundeverbide puhul objekt (nn „tundekausatiivlause“). Osa hinnangupredikaatide puhul on subjektlausega lause normaallause, eksistentsi- ja olenevusverbide korral aga eksistentsiaallause.

KOGEJALAUSE: Mulle [ADVL : TS : KOGEJA] tundus, *et* midagi on lahti.

KOGEJALAUSE: Mul [ADVL : TS : KOGEJA] on kahju, *et* see nii läks.

KOGEJALAUSE: Mind [GO : TS : KOGEJA] hämmastab, *et* te midagi ei tea.

NORMAALLAUSE: See on halb, *et* te midagi ei tea.

EKSISTENTSIAALLAUSE: Juhtub *sedagi*, *et* mõni jääb tööle tulemata.

§ 30 **Predikatiiv- või predikatiivadverbiaallausena** on *et*-komplementlause tavaline juhul, kui pealause subjektiks on nimisõna, mis väljendab eespool (→ § 27) loetletud mentaalseid protsesse ja verbaalseid toiminguid või nende tulemust (*kogemus, järeldus, eeldus; veendumus, arvamus, oletus, kujutus, usk; soov, lootus, kavatsus, plaan; väide, käsk, nõue, palve* jms). Seejuures nimisõnal ei pruugi alati olla verbivastet (nt *seisukoht, probleem, idee* jms puhul, vrd *käsk – käskima, soov – soovima*). Nt

Pleenumi lõppjäreldus oli hoopis *selline*, *et* võim tsentraliseeritakse ..

[a] Lõplik seisukoht kujunes *seesuguseks*, *et* tuleb teha uus ekspertiis.

[a] Meie plaan oli *selline*, et 1. juunil oluks maja valmis ja sügiseks sisustatud. [a] Käsk oli *selline*, et õhtuks olgu plats puhas. [i] Ka tuba-kavabriku sulgemisel oli üks argument *see*, et salatubaka osa on kasvanud. [a]

et-lause võib esineda predikatiivina või predikatiivadverbiaalina ka olukorda väljendavate nimisõnade (*olukord*, *situatsioon*, *asi*, *asjalugu* jms) juures, millel verbiline väljendusvõimalus üldse puudub. Nt

„Olukord oli *selline*, et võta ja tee, kui ainult tahad,“ meenutab Tallinna roheliste tollane juht Rein Ratas. [a] Situatsioon kujunes *selliseks*, et valla volikogu, valla põhimäärus, valla arengukava – kõik on tehtud Kõrgessaare valla nimele. [N]

Osa substantiivide (*mõte*, *probleem*, *idee*, „*point*“, *asi* jms) puhul võib korrelaat olla ka inessiivis, mis pole predikatiivi või predikatiivadverbiaali kääne. Samas selliste lausete ja nimetavalise korrelaadiga predikatiivsete komplementlausete vahel puudub enamasti sisuline erinevus. Vrd

Probleem on *selles*, et tal pole raha. – Probleem on *see*, et tal pole raha.
| Peamine point oli *selles*, et mida kirjum seda parem. [N] Point on *see*, et Suur Vend ei maga. [N]

§ 31 Relatiivse komplementlausena esineb *et*-lause kõigi nimisõnade laiendina, mis kuuluvad samadesse tähendusklassidesse nagu komplementlauset nõudvad predikaadid, kuid mitte viimaste koosseisu. Niisugune kõrvallause toimib nimisõna tähendusest oleneva, seotud atribuudina. Nt

Hetkel on mulle kõige tähtsam teadmine, *et* olen õigesti treeninud. [a]
Valitsev oli arvamus, *et* korralikud inimesed, eriti haritlased, ei streigi.
[a] Kriisist väljumist pidurdab ka soov, *et* kõik oleks vanamoodi. [t]
Aasta alguses võib inimestel tekkida tunne, *et* raha jääb üle. [a] Mitte igäühel, isegi mitte rahvatantsijal pole *seda* õnne, *et* tema auks tantsib Tartu Ülikooli rahvakunstiansambel. [a] *See* jutt, *et* Laatrest autoga

Lätti saab, ei vasta tõele. [a] 1939. aastal tuli kõrgemalt poolt käsk, et Kruus peab jätma õppetöö ülikoolis. [a]. Rõõm *selle üle*, et teda kii-deti, oli nii suur, et kiskus suu vägisi naerule. [i]

Erinevalt relatiivpronoomeneist ei ole sidesõna *et* kõrvallause lii-ge. Samas on *et* siiski tihtipeale asendatav sellist asesõna sisaldava fraasiga *mille kohaselt*.⁷ Nt

Valitsev oli arvamus, *et* (~ *mille kohaselt*) korralikud inimesed, eriti haritlased, ei streigi. [a].

Päris relatiivlauseile on lähemal need nimisõna laiendlause, mida ei saa käsitleda komplemendina ja kus *et* vaheldub relatiivpronoo-meniga vabamalt (→ § 95). Nt

Laskesuusatamine on *selline* ala, *et teda* (~ *mida*) murdmaasuusata-misega võrrelda ei saa. [a]

Komplementlauseid ekvatiivisidesõnadega *nagu* ~ *justnagu*, *kui* ~ *justkui* ~ *otsekui*

§ 32 Võrdlussõnad *kui* ja *nagu* ning nende tugevduspartiklitega varian-did markeerivad tüüpjuhul koos kõrvallause öeldisverbi tingiva kõneviisi vormiga kõrvallausega väljendatu irreaalsust – seda, et kõneleja ei pea kõrvallausega väljendatut tegelikkusele vastavaks või vähemasti kahtleb selles (a). Irreaalsuse tõttu ei ole nimeta-tud võrdlussidesõnadega algavad laused tarvitatavad faktiivsete, samuti soovi ja käsku käsku väljendavate sõnadega (b).

a. Adamsi ja Laari juttudest paistab, *nagu veedaksid* nad suurema osa päevadest kusagil Saatse saapas .. [a]

b. *Ta mõistis, *nagu oleks* ta *eksinud*.

*Ta tahtis, *nagu lõpetaks* ta keskkooli.

⁷ Vt ka ISK 2004: 1110.

Konditsionaali asemel esineb harva ka indikatiivi (a) ning kõnepredikaatide puhul kvotatiivi (b). Nt

- a. Samas teatas haridusministeeriumi järelevalve talituse juhataja Meelis Kond, et õpetajad on avaldanud seoses riigieksamitega rahulolematust, *justnagu* neid enam *ei usaldata* oma õpilaste tööde hindamisel. [a]
- b. Uurides karaoket ülistavaid kirjutisi, võite sealt lugeda, et vähearenenud maades õpivad inimesed selle abil lugema ning et riikides, kus tööstusliku meelelahutuse ülepakkumise tõttu kurdetakse, *justnagu* olevat sealne tarbija muutunud passiivseks, tegevat see inimesi isetegevuslikus mõttes ärksamaks. [a]

Vaadeldavate sidenditega komplementlauseis on harilikult toimunud (primaarse) teema ja öeldisverbi inversioon, kuid esineb ka otsejärge. Nt

Ta tajus, *justkui* sees *miski* *pudeneks* mitmeks tükiks. [i]

Nagu, *justnagu*, *justkui* ja *otsekui* võivad esineda ka episteemiliste partiklitenä et-lauseis, mis sageli on sünonüümsed nende sõnadega algavate lausetega. Vrd

Ära katsugi öelda, *justnagu* sina poleks olnud asjasse pühendatud! –
 Ära katsugi öelda, *et* sina *justnagu* poleks olnud asjasse pühendatud!
 Mulle tundus, *nagu* muigaks ta endamisi. – Mulle tundus, *et* ta *nagu* muigaks endamisi.

- § 33 Argumentised kui- ja nagu-laused** laiendavad objektina a) mõningaid kujutlemist, uskumist või teesklemist väljendavaid verbe (*kujutlema*, *tundma*, *uskuma*, *teesklema* jms), b) mõningaid tajuverbe (*nägema*, *kuulma*, *tundma*, *tajuma* jms) ning c) üksikuid mittefaktiivseid ja deklaratiivseid kõneverbe (*ütleva*, *rääkima*, *väitma*, *kordama* jms); subjektina d) näimist ja järeldumist väljendavaid verbe (*näima*, *paistma*, *tunduma*, *kuulduma*, *viirastuma*, *järelduma*, *tulenema*, *välja tulema*, *nähtuma* jms).

- a. Ta kujutles, *nagu* ootaks Tehvan ukse taga, laseks ja laseks kella ja kuulataks trepist tõusvaid samme .. [i] Sel hetkel tunnen, *nagu* elaksin igavesti. [a] .. miks peaks uskuma, *nagu* meie „ei“ korral hinnad edaspidi ei tõuseks? [a] Jüri teeskles, *nagu* kuuleks ta asjast esimest korda. [i]
- b. Ta tajus, *justkui* sees miski pudeneks mitmeks tükiks. [i]
- c. Manicute puhul ei saaks ka karmim kriitik öelda, *nagu* ei oskaks nad kirjutada pophitte. [a] .. just natuke aega enne oli räägitud, *justnagu* oleks keegi kuulus laulja surma saanud .. [a] Minu meelest on vale, et enne OMi pidevalt korralati, *justnagu* oleks osa sportlasi üleliia. [a]
- d. Tundus, *justnagu* jälgiks meid keegi. [i] Vesi soliseb ja päikese-sillerduses viirastub, *nagu* liiguks kuhu suu .. [a] Teie jutust tuleb välja, *nagu* oleks probleemid Harju päästeteenistuses seotud eelmise, mitte praeguse direktoriga. [a]

Korrelaadi *see* asemel võib mõnikord esineda asemäärsõna *nii*, *nõnda* või *sedasi*. Eriti näimisverbide puhul on sellised laused lähedased viisilauseatele (→ § 70). Nt

Näib *nõnda*, *nagu* ta oleks saksa vurhvi. [a] Näis, *otsekui* teostaks trupp lavastaja ideid küll püüdlukult, ent mingi nihkega. [a] Tundub *nii*, *nagu* öhk, vesi ja maa plaanitseksid midagi, mida inimene pole uneski näind. [a]

§ 34 Predikatiivse komplemendina esinevad *kui*- ja *nagu*-laused peamiselt mõningate näimisele osutavate nimisõnade (*mulje*, *tunne* jms) puhul (a), **relatiivse komplementlausena** ka muude §-is 33 esitatud tähendusrühmadesse kuuluvate nimisõnade puhul (*usk*, *jutt*, *oletus*, *järeldus* jms) korral (b).

- a. Fotoallkirjast on mulje aga *selline*, *nagu* oleks kogu 1,3 ha suurune kinnistu prahine. [a] Tunne *oli niisugune*, *nagu* ta oleks pekka saanud. [i]
- b. Isa jättis alati mulje, *nagu* poleks ta seda nime varem teadnud, *nagu* oleks see talle ema nähes esmakordselt pähe tulnud. [i] Mind

häirib alusetu lahmiv jutt, *justkui* oleksin täiesti andetu, mõttetu ja sarmitu laulja. [a] Uuringus ei leidnud kinnitust varasem oletus, *nagu* põhjustaksid laevalained otseselt rannapurustusi. [a]

Komplementlaused sidendiga *kui et*

§ 35 *et*-komplementlause võib kuuluda võrdlustrindisse: KOMPARA-TIIVSÕNA *kui see, et*. Nt

Ka halb või nõrk seadus on *parem kui see, et* üldse puudub seadus või võim .. [a] Ta ei tahtnud midagi *muud, kui seda, et* nende armastus igavesti kestaks. [i]

Korrelaat *see* võib ära jääda ning komplement alata ka sidendiga *kui et*, seda nii objektlause (a) kui ka subjektlause (b) korral. Nt

- a. Oma isa kohta ei võivat ta *muud* ütelda, *kui et* ta on isa. [i]
- b. Ja *kui* ma olen teie õetütar, siis mis oleks loomulikum, *kui et* me koos kirikusse läheksime? [i]

Märkus. *Kui et* -sidendiga võivad võrdlustrindi koosseisus alata ka muud kõrvallauseid kui komplementlauseid, nt kõrvutuslause *Aga isa just ütles, et ta ei lähe, enne teenib ilma palgata, kui et ära läheb*. [i] (→ § 74)

Komplementlaused tingimus- või ajasidesõnaga *kui*

§ 36 Tingimusliku subjektlausena saab tõlgendada *kui*-lauset, mis laiendab faktiivseid hinnangusõnu *hea / halb / kurb / meeldiv / .. + olema*. Nt

Kahtlemata on *hea, kui* meeskonnas on mõned universaalid, kuid üldiselt peab igal mängijal olema kindel positsioon. [a] Kurb on, *kui* need asjalikud uuringud on jäänud riigivõimul kahe silma vahele. [a] On meeldiv, *kui* intervjuud lõpetades jääb sind üks või veel parem mitu mõtet kummitama. [a]

Tingimusliku varjundiga *kui* tühistab tõesus-eelde, st seda saab tarvitada ainult neis kõrvallauseis, mis sidesõna *et* puhul on tõesed. Vrd

On hea, *et* teda aidatakse. (eele: Teda aidatakse.) – On hea, *kui* teda aidatakse. (tõesus-eele puudub)

On võimalik, *et* teda aidatakse. (tõesus-eele puudub) – *On võimalik, *kui* teda aidatakse.

Komplementlausena on tingimusliku *kui*-lause korreelaadiks *see*, erinevalt tingimusmääruslausest, mille korreelaadiks on *siis* (→ § 86). Vrd

See on hea, kui oma naisega samal arvamusel ollakse.

Siis on hea (= hästi), kui oma naisega samal arvamusel ollakse.

Tingimusliku komplementadverbiaallausena esineb *kui*-lause predikaatide *piisama*, *piisav olema*, *aitama* laiendina. Komplementlause öeldisverb on sageli *da*-infinitiivis. Nt

Lähedastele rõivaid ostma minnes piisab, *kui* olete eelnevalt kirja pannud nende mõõtmed. [a] Nende arvates piisab, *kui* kurikaelad pikemaks ajaks ketti panna. [a] Neile aitab *sellest*, *kui* teatakse, et see on nende juures trükitud. [a]

Ajaline ja/või tingimuslik võib olla *kui*-ga algav objektlause või ka komplementadverbiaallause *siis*, kui see laiendab tundepredikaate: a) *kartma*, *pelgama*, *häbenema*, *armastama*, *pahaks / imeks panema* jms objektlause puhul; b) *rõõmustama*, *hoolima*, *rõõmus / tänulik / kahju olema* jms komplementadverbiaallause puhul.

a. Ta ei armasta, *kui* segatakse, mina ka muide mitte .. [a] Samas pannakse pahaks *seda*, *kui* tööstus kaitseb oma majandusposit-sioone, avardab oma õigusi. [a]

b. Nad ei hoolinud *sellest*, *kui* midagi ka kaduma läks. [a] Mäletan, et tuttav, kes bändist varem kuulnud polnud, oli väga tänulik, *kui* ta nende kontserdile viisin. [a] Ja meil oli kangesti kahju, *kui* need ära osteti, sest me pidasime neid oma galerii eheteks. [a]

Peamiselt ajalise varjundiga objektlausena saab *kui*-lauset käsitleda mõningate tajuverbide, nagu *kuulma*, *tähele panema*, *märkama*, *nägema* jms laiendina (a), samuti verbi *mäletama* (b) ning mõningate kõneverbide, nagu *ütleva*, *teatama*, *kirjutama* jms (c) puhul. Tajuverbide puhul on *kui* suhteliselt vabalt vahelduv sidesõnaga *et*. Nt

- a. Kurdid lapsed ei kuulnud, *kui* ~ *et* tulekahju puhkes ning neid tuli evakueerimiseks äratada. [a] Mõnikord ei panegi tähele, *kui* ~ *et* ma tänaval kõndides järsku juba jooksen. [a] Sageli vanemad ei märka, *kui* ~ *et* lapsel tekib probleem. [a]
- b. Kas sa mäletad, *kui* me koos kalal käisime?
- c. Ütle, *kui* saade algab / on alanud! Kirjuta, *kui* sa sõitma hakkad! | Palusin, et mulle teatataks, *kui* elektrik reklaamposti vaatama tuleb .. [a]

kuni-komplementlause

§ 37 Kestusele viitav *kuni*-komplementlause esineb mõne üksiku verbi laiendina, objektlause nt verbide *ootama* ja *nägema* laiendina (a), subjektlause verbi *kestma* laiendina (b). Erinevalt adverbiallausest alustavast *kuni*-st (→ § 55) ei sea komplementlause *kuni* kestust esiplaanile ning on seetõttu prosoodiliselt rõhutu. Korreleadita komplementlause on ajalausest siiski raske eristada.

- a. Ei isa silmad *seda* jõudnud näha, *kuni* pojad suureks sirgusid. [i] Meie inimesed ei oota, *kuni* tramm peatub, nad jooksevad juba enne sõiduteele. [a]
- b. Kestis kaua, *kuni* Peeter tuli. | Kestis palju aastaid, *kuni* saadi aru, et Puusepa hoiatus oli õigustatud. [a]

Küsilause komplemendina

§ 38 Kõrvallauselise komplemendina esinev küsilause ehk kaudne küsilause võib olla nii a) valikküsilause kui ka b) eriküsilause. Nt

- a. Helle küsis, *kas* Liia on haige. Helle küsis, *kas* Liia on haige või ainult simuleerib haiget.
- b. Helle küsis, *miks* Liia töö pole.

Kaudset küsilauseid vormistavad needsamad küsisõnad, mis iseseisvat küsilauseid, kuid kaudses küsilauses toimivad need ühtlasi sidendina.⁸ Valikküsilauseid vormistab küsisõna *kas*, mis näitab, et kõneleja ei tea, kas kõrvallausega väljendatud sündmus leiab aset või mitte või milline kõrvallausega esitatud alternatiivsetest sündmustest toimub. Nagu iseseisvat valikküsimust nii võib ka kaudset valikküsimust *kas*-küsisõna asemel edasi anda (primaarse) teema ja verbi inversioon (normaallauselise subjekti ja verbi inversioon SV→VS), mislābi verb nihkub lause algusesse. Nt

⁸ Küsisõnade (interrogatiivpronoomenite, -proadverbide ja -partiklite) kasutamine alistusmarkeritena on levinud enamikus Euroopa keeltes, nii et seda on peetud üheks SAE (*Standard Average European*) tunnusjooneks (Haspelmath 1998: 281–282). (Diakroonilises) tüpoloogias on käsitletud küsisõnade muutumist kõrvallausete alistusmarkereiks neljaastmelise grammatiseerumisena (Heine, Kuteva 2006: 204–243):

1	ainult küsimarker	<i>Kes</i> tuli?	<i>Kus</i> ta elab?
2	ka indefiniitse komplement- või adverbiallause marker	Ma ei tea, <i>kes</i> tuli.	Ma ei tea, <i>kus</i> ta elab.
3	ka defiiniitse komplement- või adverbiallause marker ning tõlgendatav ka põhjata relatiiv- lause markerina	Ma tean, <i>kes</i> tuli.	Ma tean, <i>kus</i> ta elab.
4	ka põhjaga relatiivlause marker	Kas sa tead seda naist, <i>kes</i> tuli?	Kas sa tead seda kohta, <i>kus</i> ta elab?

Eesti keeles on küsimarker läbinud kõik neli astet. Selle tunnuse poolest kuulub eesti keel SAE tuumossa.

Juhan pole kindel, *armastab ta* Liisit või ei. Ta ei teadnud, *saadetakse ta* kuhugi või ei. Ma ei märganud, *oli seal* kedagi.

Eriküsilausete algul on interrogatiivpronoomenid või -proadverbid: *kes, mis, kumb, missugune, milline, mäherdune, kuhu, kus, kust, kuhumaale, kumaal, kustmaalt, kuhupoole, kuspool, kustpoolt, kustkaudu, kunas, millal, mil, kaua, kauaks, kuniks, miks, mispärast ~ mille pärast, mistõttu ~ mille tõttu, kuidas, mismoodi, misjaoks ~ mille jaoks, mispoolest ~ mille poolest, misüle ~ mille üle, misläbi ~ mille läbi, kuivõrd* jne; samuti küsifraasid: *mis ajal / ajani / viisil / põhjusel / otstarbel / kombel, mil(lisel) viisil / kombel, kui palju / kaua(ks)* jms. Sidend osutab situatsiooni komponendile või asjaolule, mida kõneleja ei tea või mille kohta ta ei taha infot anda. Nt

Jüri ei küsinud, *kus* Mare öösel oli olnud. Ta ootas, *millal* isa ära läheb. Öelge mulle, *kui palju* teie maja maksab. | Aga öelge palun, *mille poolest* kool erineb teistest asutustest? [a]

§ 39 Predikaadid, mida saavad argumendina laiendada ainult kaudsed küsilaused, nii valik- kui ka eriküsilaused, on: a) küsiverbid ja muud mitteresultatiivsed info hankimist väljendavad verbid *küsima, pärima, uurima, proovima, kuulatama, mõistatama* jms objektlause puhul ning b) kaalutusverbid *kaaluma, kaalutlema, vaagima, mõtlema* 'kaaluma' jms objektlause puhul, *kõhkleva, kahevahel olema* jms adverbiallause puhul.

- a. OBJEKTLAUSE: Inimesed küsivad, *kas* peaga pallilöömine tekitab ajuvigastusi. [a] .. ta hakkas kohe pärima, *kus* on poisid ja millal nad tulevad. [i] Kohus uuris, *miks* H.H. siiski kuni läbiotsimiseni 1995. aasta veebruaris mürske enda garaažis hoidis .. [a] Ta pidas natuke vahet ja kuulatas, *kas* teine vastab. [i] Tahtsin proovida, *kas* jalg lubab kaasa teha. [a]
- b. OBJEKTLAUSE: Laenu võttes tuleb põhjalikult kaaluda, *kas* elu on lihtsam laenuga või laenuta. [a] Nii et enne kui midagi teha, tuleb kindlasti kaaluda, *mida* eelistada. [a] Autokooli valides peab

mõtlemata, *kas* tahetakse juhuluba või sõiduuskust. [a] ADVERBIAALLAUSE: Olin jälle kahevahel, *kas* keerata tagasi alla või ei. [i] .. kümme aastat tagasi nii mõnigi laps kogeles ja kõhkles, *mida* lugeda või *kas* lugeda .. [a]

Peale küsi- ja kaalutluspredikaatide võib küsilause laiendada paljusid neidki predikaate, mis esinevad *et*-võitlausega. Need on peamiselt: a) teadmisverbid, s.o info olemasolu, saamist, tulemuslikku hankimist ja unustamist väljendavad verbid (enamik verbe § 27 rühmast 1, nt *teadma*, *aimu olema*, *selguma*, *kindlaks tegema*, *unustama*), b) mõningad kõneverbid vm info edastamist väljendavad verbid (osa verbe rühmast 3, nt *ütleva*, *rääkima*, *teatama*, *näitama*), c) huvipredikaadid (osa predikaate rühmast 4, nt *huvitav* / *ükskõik* / *tähtis* / *kellegi asi olema*), d) mõned mõjutuspredikaadid (eelkõige kontrolli-, ootus- ja olenevuspredikaadid rühmast 7).

- a. OBJEKTLAUSE: Ma ei tea, *kas* kõik meie arvustajad mõistavad seda. [a] Professor ei teadnud, *mida* ette võtta. [a] Nüüd alles taipan, *mis* selle ütlemise taga oli. [a] KOMPLEMENTADVERBIAALLAUSE: Autos istudes pole aimugi, *kas* rattad on maast lahti või mitte. [a] Mul pole aimugi, *mis* edasi saab. [a] SUBJEKTLAUSE: Varsti selgub, *kas* saame linna lisaeelarvest teedeparanduseks raha juurde. [a] Finiš on juba lähedal, aga veel pole selge, *kumb* võidab. [a]
- b. OBJEKTLAUSE: Siiski ei öelnud ta, *kas* teine arvas ära ta salajasi mõtteid või mitte. [a] Kristina Šmigun-Vähi Torino olümpiamängude aegne arst Mihkel Mardna ütles, et ei oska öelda, *kuidas* suusataja dopingujuhtum laheneb. [a] Ta ei öelnud, *miks* ta seda tegi. SUBJEKTLAUSE: *Kas* ta mõtles põhjamineku all iseennast, oma parteid või veel midagi, jäi ütlemata. [a]
- c. SUBJEKTLAUSE: Huvitav, *kas* saade on alati nii linnakeskne kui seekord? [a] Kohalikud naeravad, et huvitav, *kes* peo ajal Hiiumaal korda hoiab. [a] Pole aga sugugi ükskõik, *milliseid* raamatuid oma lastele pakume. [a]
- d. OBJEKTLAUSE: Vanem peab jälgima, *kas* lapse king kulub kahelt poolt ühepalju. [a] Jälgisin, *kuidas* ämblik võrku punus. [i] .. ma

istusin kolm tundi sadamas ja ootasin, *millal* meri mul minna laseb. [a] SUBJEKTLAUSE: Kui rääkida tõsiselt, siis *see, kas* elame suures või väikeses maailmas, oleneb ainult meist endist. [a]

Nende predikaatide puhul lähevad aga kaudse valik- ja eriküsimuse kasutustingimused lahku. Kuivõrd *kas*-küsimuse puhul kõneleja ei tea, kas kõrvallausega väljendatud sündmus leiab aset või mitte, siis on faktiivne teadmisverb ning teadmise edastamist väljendav kõneverb harilikult kas eitavas vormis või väljendab tulevikulist tegevust, sealhulgas ka nõutavat, kavatsetavat, soovitatavat vms tegevust. Nt

Ta ei teadnud, *kas* Jaanil on õigus. Ta ei öelnud, *kas* Jaanil on õigus või mitte. Ta tahab teada, *kas* Jaanil on õigus. Öelge, *kas* Jaanil on õigus!

Harvemini esineb verb jaatavas vormis mittetulevikulises tähenduses, mis viitab sellele, et subjektsik pole oma teadmist kõnelejale edastanud, või – kui kogeja on kõneleja – et kõneleja ei soovi oma teadmist avaldada. Nt

Tema ju teab, *kas* Jaanil on õigus (või mitte)! Arvatavasti Jaan teatas Juhanile, *kas* ta sõidab või ei. Küllap ma juba tean, *kas* vastus on õige või mitte (aga praegu on vara tulemusi avaldada).

Eriküsimuse puhul need piirangud ei kehti, sest eriküsimus on suunatud üksnes situatsiooni komponendile, eeldades samal ajal, et komplementlausega väljendatud situatsioon leiab aset. Vrd

*Ta ütles, *kas* ta seda tegi. – Ta ütles, *miks* ta seda tegi.

On üksikuid predikaate, mis saavad esineda *et*-lause ja *kas*-küsilausega, kuid mitte eriküsilausega, nt *kahtlema* ja *kahtlane olema* (a), ning samas ka üksikuid predikaate, mis esinevad *et*-lause ja eriküsilausega, kuid mitte *kas*-küsilausega, nt *oletama* või *ennustama* (b).

- a. Ma kahtlen, *et* Juhan sobib ministriks. – Ma kahtlen, *kas* Juhan sobib ministriks. – *Ma kahtlen, *milleks* Juhan sobib.

- b. Ma oletan, *et* Juhan sõitis maale. – Ma oletan, *kuhu* Juhan sõitis. –
 *Ma oletan, *kas* Juhan sõitis maale.

Kaudne küsilause ei laienda soovipredikaate (*soovima*, *tahtma* jms), emotsionaalset hinnangut väljendavaid faktiivseid predikaate (*hea*, *meeldiv*, *hirmus* jms) ja eksistentsipredikaate (*juhtuma* jms).

§ 40 Nagu väitlause võib ka kaudne küsilause täita peale argumendi funktsiooni veel **predikatiivi** ja (**predikatiiv**)**adverbiaali** funktsiooni (a), samuti toimida **relatiivse komplementlausena** (b).

- a. Vastava seaduse väljatöötamise ja rakendamise juures ongi põhiliseks raskuseks *see*, *millised* mehhanismid ja kuidas peaksid toimima juhtudel, kui palk on väike ja lapsi palju .. [a] Küsimus on *selles*, *kas* see kõik meile tulevikus liiga kalliks maksuma ei lähe? [a]
- b. Etapi lõpus antakse vastus küsimusele, *kas* jätkata või lõpetada. [t] Päevakorral on küsimus, *kuidas* kriminaalpolitseid ja korrapidamisteenistust tegusamaks muuta. [a] Meie ajakirjanduses ei ole arutatud probleemi, *missugune* klass on parim õpilase arengule. [a] Vaevalt annab näidendi lugemisele midagi juurde teadmine, *kas* kunagi elas maamunal keegi Taani prints Hamlet või mitte. [a] Politsei püüab nüüd jõuda järeldusele, *kas* mõrv oli kavandatud või mitte. [a] Samas tekib kahtlus, *kas* tasub rahvuseeposena esiletoomist teos, kus on vaid 5% autentseid pärandtekste. [a]

et + küsiv sõna kaudküsilause algul

§ 41 Niihästi kaudse valik- kui ka eriküsilause algul võib küsiva sõna ees olla sidesõna *et*. Nt

Ta oli ühe jalaga mehe käest küsinud, *et kas* too ka invaliidide võistlustel osaleb. [a] Pikisilmi ootas sauna Juss, *et millal* küll pere Andres hakkab pulmamõtteid mõtlema. [i]

Selline liitsidend ei saa laiendada faktiivseid, s.o kõrvallausega väljendatu toesust eeldavaid predikaate. Seda erinevalt küsivast sõnast, mis võib esineda faktiivse predikaadi eituse, eriküsilause ka jaatuse korral. Vrd

Ta teadis / ei teadnud, *miks* Jüri on vintis. Ta *teadis / ei teadnud, *kas* Jüri on vintis. – Ta *teadis / *ei teadnud, *et kas* Jüri on vintis.

Et + küsilause on enamasti referaat – kas kaudkõne või siirdkõne.

Ta oli ühe jalaga mehelt küsinud, *et kas* too ka invaliidide võistlustel osaleb. [a] Kohe oleks tulnud pärima, *et mis* sina, Valeri siin pusid? [i]

Vaeg- ja lünkpealausega komplementlause

§ 42 Subjektlause eesendis pealause, mis sisaldab (eriti) hinnangut väljendavat nominaalset keelendit, võib viimase juurest *olema*-verb puududa. Selliste vaeg- või lünkpealausestena võivad esineda fraasid, mille peasõnaks on: a) omadussõna – *hea, huvitav, imelik, kahtlane, kurb, lahe, loogiline, meeldib, naljakas, normaalne, selge, tore, tubli, võimalik, õige* jne; b) nimisõna – *ime, õnn, häda, fakt* jne; c) määrsõna – *kahju, vaevalt, paljugi* jne; d) infinitiiv või määrsõnastunud infinitiiv – *näha, teadagi*. Komplementlause võib olla *et*- ja *kui*-lause või kaudne küsilause.

- a. Selge, *et* endine president ei saa elada nagu tavaline pensionär.
[a] Imelik, *et* ma stardist kunagi hoogu sisse ei saa. [a] Nii kurb, *et* sellist südikat noort meie hulgas enam pole. [N] Väga tore, *et* tulite. Hea, *kui* olemasolev tase säilib. [a] Kahtlane, *kas* ta seda teab. Huvitav, *kust* see komme pärit on? [a]
- b. Ime, *et* veel õnnetusi pole juhtunud. [a] Fakt, *et* V.M. on surnud! [a]
- c. Kahju, *et* toetus suurematele lastele ei laiene. [a] Vaevalt, *et* põhjuseks oli laen. [N] Paljugi, *mis* minister ütles ja koalitsioonileping määras. [a]

- d. Näha kohe, *et* inimene on vaeva näinud. [a] Teada puha, *mis* „näkki“ sa otsid! [a] Teadagi, *mis* sellisele näitemängule kõik järgneb. [a]

Selline lühikujul pealause on alati reageering eelnevale infole. Neil lausetel, v.a *teadagi*- ja *paljugi*-lausestel, on enamasti olemas ka täiskujuline vaste, kuid see ei pruugi oma suhtlustaotluselt samasugune olla.

Märkus. Leelo Keevalliku (2010) käsituses moodustab hinnangusõna sidesõnaga *et* või *kui* süntaktilise, prosoodilise, kasutusliku ja tähendusliku terviku – kommenteeriva vormeli, mistõttu nominaalfraasi võib-olla ei pruugigi käsitleda pealausena ning *et*- ja *kui*-lausest selle argumendina, s.o komplementlausena.

Sidendita ja kiilutud komplementlause

- § 43** Sidend puudub inversiooniga valikküsilases (→ § 38) ning otsekõne väitlases. Nt

Ma ei tea, *on ta* seda raamatut lugenud või mitte.

Ta ütles: „Ma olen seda raamatut lugenud.“

Üldalistav sidesõna *et* jäetakse kõnes komplementlausest sageli ära ka oma vähese informatiivsuse tõttu. Nt

Iga lollgi mõistab, *riigi majandus on omadega põhjas*.

Mõnikord kujundatakse komplementlausest aga iseseisev lause, millesse (senine) pealause on sisestatud vähem või rohkem partiklistunud kiiluna. Nt

Käime seal, *ma mõtlen*, juba homme ära.

Sellised kiilud on moodustatavad pealauseist, mis sisaldavad eelkõige mõningaid oletust või tõenäosuslikku hinnangut väljendavaid verbe, nagu *arvama*, *uskuma*, *mõtleva* 'arvama', *oletama*, *pakkuma*, *ette kujutama*, *ütleva*, ka verbe *lootma*, *kartma*. Verbid

on ainsuse 1. pöördes (a), mõned (nt *oletama*, *ütleva*) ka mitmuse 1. pöördes (b), ainsuse korral harilikult koos asesõnast subjektiga, mitmuse puhul ilma. Sidesõna *et* jäetakse komplementlausest kas lihtsalt ära või nihutatakse pealausest moodustatud kiilu. Selline fakultatiivne nihutus eeldab kiilu paiknemist lause keskel reema-osa ees. Nt

- a. Ta sõidab, *ma arvan (et)*, päris hästi. | Ja tegelikult seisis mul risti ees mingi, *ma arvan et* kristliku sisuga keeld .. [i] Siit võiks, *ma arvan*, isegi viisteist protsenti alla anda, siis tuleks ilusti ümmargune summa kokku. [i] Muidu, *ma kardan*, ei pruugi rituaal õnnestuda. [i] .. sisuliselt on 1954 siiski pigem 1946 kui 1950 – *ma loodan*. [i] Praegu aga, *ma ütleks*, on kirjade saatmine isegi sagenenud .. [a]
- b. Nii maksaks iga kodanik, kes tasub, *oletame*, telefoni või elektri eest vastavate pankade kaudu, sümboolse summa ka kultuuri-ehitiste jaoks. [a]

Kiilu partiklistumist näitab muu hulgas võimatus kasutada kiilus verbi kõiki ajavorme, eitust ja sageli ka verbi laiendeid.⁹ Nt

*Ta sõidab, *ma olen arvanud (et)*, päris hästi. ?Ta sõidab, *ma ei arva (et)*, päris hästi. *Ta sõidab, *ma arvasin eile (et)*, päris hästi.

Märkus. Verbi *ütleva* kindla kõneviisi mitmuse 1. pöörde laienditeta vormi *ütleva* puhul on grammatiseerumine kõige kaugemale edenenud. *Ütleme* võib toimida partiklina tähenduses 'näiteks', 'umbes' vms. Nt *Tuleb, ütleva, valgel hobusel raudrüüs luukere, omaenda pealuu vasakus kaenlas ja paremas käes piik, mille otsas ripub kaheksa kuivanud sõdalast ..* [i] *Mäletan, et elasin tookord metsas, päris pärapõrgus, ütleva et peaaegu koopas ja seal oli puujuurikaid, mida närisime.* [i] *Ma suudaks selle summa hankida, ütleva kahe nädala jooksul.* [i] (vt lähemalt Keevallik 2003: 221–227, Hennoste 2004: 519–521). Samal vormil võib vestluspartikli funktsioone olla ka lause algul, kuid süntaktiliselt toimib see siiski verbina, moodustades järgneva osalausega komplekslause, nt *Noh,*

⁹ Kehayov (ilmumas).

ütlem, et teen isolatsioonimaterjalist väikese sillakese, see oleks raske, aga siiski mõeldav. [i]

Komplementlause referaadina

§ 44 Lause või lausest suurem tekstilõik, millega refereeritakse teise isiku (või ka kõneleja enda) kõnet, on **refereeriv väljend** ehk **refereering**. See on vahendava ehk refereeriva evidentsiaalsuse (teatelaadi) väljendus (→ EKL 1 2013 § 77). Lauseline refereering (suuremaid tekstilõike siin ei vaadelda) koosneb harilikult kahest osast: **saateväljendist** ja **referaadist**. Saateväljend näitab, missugune on refereeritava kõne laad (ütlemise viis) ja selle kommunikatiivne eesmärk, ning esitab refereeritava kõne allika, vahel ka adressaadi. Referaat esitab aga refereeritava kõne enda. Prototüüpne refereering on põimlause, milles saateväljendiks on pealause (või üldisemalt – alistav lause), referaadiks aga komplementlause. Nt

Ta ütles, et Jüri läheb koju. Ta ütles: „Jüri läheb koju.“

Refereering võib vormistuda ka sekundaartarindiga komplekslausena. Alistav lause on harilikult saateväljend, sekundaartarind aga referaat (a). Saateväljendiks võib siiski olla ka sekundaartarind ning referaadiks alistav lause (b).

- a. Ta arvas Jüri koju minevat. Ta käskis Jüril koju minna. Ta keelas Jüril koju minemast. Ta rääkis Jüri koju minekust.
- b. Tema arvates läheb Jüri koju.

Märkus. Lihtlausegi võib olla refereering. Teate vahendatust näitab sel juhul saateväljendina toimiv nominaalne või adverbiline üldlaiend, nt *Jaani meelest* / *Jaani jutu järgi* / *Jaani sõnul* / *kuuldavasti läheb äri hästi*, või hoopis predikaatverbi kaudne kõneviis vm evidentsiaalsusvorm (→ EKL 1 2013 § 77), nt *Sõudmisega minevat õlad laiaks*. [a] *Aga paberid koos memodega olla autosse jäänud*. [a] *Allikavesi pidi neidudele tagasi tooma käest libiseva nooruse ja ilu*. [a]

Komplementlauselise referaadiga põimlause avalduvad refereeringu komponendid, nende struktuur ja funktsioonid kõige selgemal kujul. Saateväljendiks on siin pealause, milles sisaldub enamasti kas ütlemist või mõtlemist märkiv verb (*ütleva, jutustama, lausuma, hüüdma, sosistama, karjuma, mõtlema, meelde tulema, küsima, käskima, paluma* jms) või substantiiv (*ütlus, mõte, kõne, nurin, küsimus, vastus, lause, hää* jne), vahel ka teate vastuvõtmist väljendav verb (*kuulama, lugema* jne). Referaat on enamasti käsitletav verbi laiendava objektlausena, harvemini subjektlausena, substantiivi laiendiks olles ka relatiivse komplementlausena. Nt

OBJEKTLAUSE: 14-aastane grupi liige ütleb: „Oma 500 krooni tuleb päeva kohta ikka.“ [a] Komisjon rõhutas, et õnnetuste vältimiseks tuleb senisest enam tähelepanu pöörata meeskonna väljaõppele. [a] SUBJEKTLAUSE: Järgmised kohtumised läksid väga hästi ning Kairil vilksatas juba peast läbi: „Issand, äkki tulen Euroopa meistriks.“ [a] Ühtäkki tuleb Hennule meelde, et ta on unustanud täna õhtul taskukalendrisse risti teha. [i] Peter lugus üle tema öla: „Leicester Crewe – tema õige nimi on Lewston – tuleb teie juurde pool kümme.“ [i] Maanaiste seltside õhtutel kuuleb sagedasti: pean nüüd minema, lehm tahab lüpsmist, lapsed jäid omapead. [a] RELATIIVNE KOMPLEMENTLAUSE: Linnavalitsuse väide, et Haapsalu maksumaksja tasub võõraste laste eest, ei vasta seega tõele. [a] Eestpoolt kostis küsimus: „Kes on järgmine?“ [i]

Saatelause predikaadiks võivad olla ka kõnelemisega kaasnevad tegevust või tundeseisundit väljendavad sõnad (*nõksatama, ärkama, muigama, rõõmustama, kartma* jms), mis konstruktsioonist tingituna saavad objektireksiooni. Nt

„Mul polegi prille, loen luubiga Videvikku ja Postimeest,“ nõksatab hõbehall pea. [a] „Sa siis kaitsesid Robit?“ ärkas metsavaht justkui sügavast mõttest. [i] „Kõik tahavad omal käel tõeni jõuda,“ muigas Endrik. [i] Ajakiri rõõmustas: „Tore, kui kodumaa taas üleilmse tähelepanu keskpunkti tõusis.“ [a]

Kaudkõne ja otsekõne

- § 45 Olenevalt sellest, kas referaat edastab refereeritava kõne selle vahendaja (refereerija) sõnastuses või kõne allika enda (tegelikus või oletatavas) sõnastuses, liigitub referaat a) **kaudkõneks** ehk **indirektseks kõneks** ja b) **otsekõneks** ehk **direktseks kõneks**. Kirjas pannakse otsekõne harilikult jutumärkidesse.

- a. Jüri ütles, *et ta käis eile siin*.
- b. Jüri ütles: „*Ma käisin eile siin*.“

Kaudkõne on tüüpiline komplementne kõrvallause. Seevastu otsekõne kuulub pigem kõrvallause ja iseseisva lause piirile. Vajadus käsitleda referaati muudest komplementlausetest eraldi on tingitud just otsekõne olemasolust. Otsekõne alistasusest ei vormistata kunagi sidesõnade abil nagu kaudkõnes. Tavaliselt jääb see seos markeerimata. Vahel võivad sellele siiski osutada saatelauses paiknevad korrelatiivsed sõnad *nii, sedasi, järgmist* vms. Nt

Too lavastaja ütles *nii*: „Tänast Eesti teatrit võib iseloomustada sõnades „pretensioonikas rahulolu.““ [a]

Otsekõnet saab komplementlausena käsitleda põhiliselt vaid seetõttu, et tüüpjuhul see toimib kõne- või mõtlemisverbi argumendina. Nagu kaudkõne lauset nii ka otsekõne lauset võib küsimustada kui argumenti ning otsekõne ärajätmine on tihtipeale võimalik vaid konteksti toel. Nt

Mida Jüri ütles? – Jüri ütles: „Ma käisin eile siin.“

Erinevalt kaudkõnest ja sarnaselt iseseisva lausega võib otsekõne olla imperatiivivormis öeldisega käsklause (a), hüüdlause (b), sisaldada hüüundit (c), ütet (d), küsijätku (e), samuti teise keelesüsteemi (võõrkeele, murdekeele, muu allkeele) väljendeid (f).

- a. Meie õnn oli ka see, et tookordsele rektorile Feodor Klementile meie kavad meeldisid ja ta ütles: „*Tehke aga ning jätkake samas vaimus*.“ [a]

- b. „Küll on hea tee!“ õhkab Ove. [a]
- c. Ta porises: „Ah, et pani pahaks? Pangu pealegi!“ [i]
- d. Kord hõiganud krahv aknast õuel kõndivale kaheksa-aastasele poisile: „Aadu, kas sa talu tahad osta?“ [a]
- e. „Mõisavaremed mõjuvad kuidagi majesteetlikult, *eks ole?*“ ütleb M.S. kaasvestlejalt justkui nõusolekut küsides. [a]
- f. Mõtuse Jaan vahtis Aalepit kõrvalt vindise pilguga, tuli juurde, puudutas varrukast ja ütles: „Ärge pange pahass, kuulmeistreärä, ma annass teile ääd nõu.“ [i] Hannu ütles: „Vittu kun sä oot nopea oppimaan!!!“ [i]

Otskõne reprodutseerib sageli dialoogi osi, mistõttu tihti peale pole see ehituselt täislause. Nt

Selles see häda ongi, et öeldakse „*ükskõik*“. [i] Ettekandja peatus minu laua taga, teretas küsivalt, ütlesin „*Nagu tavaliselt*“. [i]

Otskõne kannab olulisemat infot kui saatelause, mistõttu viimast esitatakse sageli (nt ilukirjandustekstis) vaid tingimata vajalik osa, harilikult kas subjekt või predikaat (a). Mõnikord puudub otskõnel üldse saatelause, kui kõne allikas ja situatsioon järeldub kontekstist (b). Saatelauseta otskõnet on nimetatud **vabaks otskõneks**.

- a. *Helgi*: „Kas te arvate, et sakslased on juba ligidal?“ [i] *Kärratas*: „Pingilt maha! Pink on istumiseks, mitte jalgupidi otsa ronimiseks!“ [i]
- b. „Teie pileti?“ Tõstsin pea ja nägin neiut, tangid käes. [i]

Saatelause asend otse- ja kaudkõne suhtes

- § 46** Otskõne suhtes on saatelause asend vabam kui kaudkõne suhtes. Saatelause võib paikneda nii otskõne ees (a), järel (b), liitlauselise otskõne puhul ka keskel (c). Otskõne või selle osa järel paiknev saatelause on üldjuhul VS-järjega.

- a. *Bush teatas*: „Mul oli oluline tõestada, et ma mitte ainult ei suuda lööke taluda, vaid ka tagasi tulla ja võita.“ [a]
- b. „Issand, kui kole,“ *hüüdis üks rahandusministeeriumi ametnik eile seda uudist kuulates*. [a]
- c. „Seega saaks isegi koolitustellimust rakendada suuremale arvule üliõpilastele,“ *selgitas Lukas*, „aga tahame, et riigi makstud kohti tuleks juurde magistri- ja doktoriõppesse, mitte bakalaureuseõppesse.“ [a]

Kaudkõne kui tüüpilise komplementlause puhul paikneb saate-
lause tavaliselt kaudkõne ees. Nt

*Uusaastal teisena sündinud tüdruku isa viskas aga nalja, et paneks
millenniumi puhul talle nimeks Milla.* [a]

Otse- ja kaudkõne deiktilised suhted

§ 47 Otsekõne esitab kõnes avalduvad deiktilised suhted nii, nagu nägi neid kõne autor, kaudkõne aga nii, nagu näeb neid refereerija. See tähendab, et isikuliste asesõnade ja verbi isikuvormide, samuti koha- ja ajaadverbide valik on otsekõnes kõne autori keskne, kaudkõnes aga refereerijakeskne. Näiteks otsekõnelause (a) ja kaudkõnelause (b) väljendavad üht ja sama situatsiooni, kuid nende deiktiline nullpunkt on erinev.

- a. Jüri ütles: „Ma tulen homme ülikooli, kui sa seal oled.“
- b. Jüri ütles, et ta tuleb täna ülikooli, kui ma siin olen.

Lauses (a) näitab isikuline asesõna *ma* ja verbi pöördelõpp *-n* ülikooli tulija samasust kõne autoriga, s.o Jüriaga, asesõna *sa* märgib Jüri kõne adressaati, ajaadverb *homme* seda, et ülikooli tulek leiab aset päev pärast Jüri kõnet, kohaadverb *seal*, et sihtkoht ei ole see koht, kus Jüri kõnelemise ajal asub. Lauses (b) on kõik refereerijale ümber orienteeritud. Asesõna *ta* ja verbi 3. pöörde vormi kasutus näitab, et tulijaks ei ole refereerija, vaid keegi muu, asesõna *ma*, et ülikoolis olija on refereerija, ajaadverb *täna*, et tulek leiab aset

kõne refereerimise päeval, ning proadverb *siin*, et refereerija asub ülikoolis.

Otse- ja kaudkõne öeldisverbi kõneviis

§ 48 Referaadi öeldisverb, mis otsekõne väitlauses on indikatiivis, on kaudkõnes kas indikatiivis või kvotatiivis või muus kaudset evidentsiaalsust väljendavas vormis (a), kusjuures otsekõne imperfekt võib (ehkki ei pruugi) asenduda kaudkõnes enneminevikuga viimase evidentsiaalse tähenduse tõttu (b). Otsekõne käskiv kõneviis aga asendub konditsionaali või jussiviiga (c). Vrd

- a. Jüri ütles: „Sirje läheb mehele.“ – Jüri ütles, et Sirje *läheb* = *minevat* = *minna* = *pidi* ~ *pidavat minema* mehele. | Juulikuus ilmus ta aga meie treeninglaagrisse ja ütles, et *läheb* Ameerikasse. [a] Enne Mehikoormat peale võetud hääletaja polnud kuigi optimistlik, ütles, et elu *minevat* just nagu tuli toore puu peal: ei ta põle, ei ta kustu. [a]
- b. Jüri ütles: „Sirje läks mehele.“ – Jüri ütles, et Sirje *läks* = *oli läinud* = *olevat läinud* = *olla läinud* = *läinud* mehele. | Kristina ise ütles, et *tegi* suuskade valikul vea .. [a] Politseisse helistas tundmatu õpilane, kes ütles, et üks Treffneri Gümnaasiumi õpetaja *olevat teinud* nende klassile kontrolltööähvarduse. [a]
- c. Jüri ütles: „Leppige omavahel kokku.“ – Jüri ütles, et me *lepiksime* = *leppigu* omavahel kokku. | Keegi tuli selja tagant, sahvri uksest süldikaussidega ja ütles, et me teda mööda *lubaks*. [i] Ta ütles, et *tulgu* või *helistagu* ma mõni teine kord, kui täitsa kaine olen. [i]

Siirdkõne

§ 49 Peale otse- ja kaudkõne on selliseidki referaate, millel on nii ühe kui ka teise kõne tunnuseid. Niisugust vahepealset referaaditüüpi nimetatakse **siirdkõneks**. Selgeim siirdkõne on kaudkõne taoliselt sidesõnaga, kuid refereeritavakeskse deiksisega kõrvallause. Kõnekeeles on siirdkõne väga tavaline. Nt

Saša veel ütles mulle, *et ema, ära sina tule, me ise räägime*. [a] Ja kadunud ema tavatses öelda, *et mis sa vanamees täis suuga söögilauas kobilased!* [i] Keegi ei ole isegi öelnud, *et kas sa, Nugis, tahad meie erakonnas populist olla*. [a]

Paljudel juhtudel, eriti küsilause kujulise referaatosa korral, puudub sisuline ja vormiline erinevus otse- ja kaudkõne vahel. Vrd

Ta küsis: „Kes see poiss on?“ – Ta küsis, kes see poiss on.

Kirjandust komplementlause kohta

ADMANN, AINO 1975. Otsene kõne ja saatelause. | ADMANN, AINO 1976b. Otsese ja kaudse kõne segavormidest eesti kirjakeeles. | ADMANN, AINO 1983. Otsekõnele lähedastest juhtudest kirjakeeles. | BOYE, KASPER, PETAR KEHAYOV (eds.) (ilmumas). Semantic Functions of Complement Markers in European Languages. | BOYE, KASPER, PETAR KEHAYOV (ilmumas). Introduction. | CRISTOFARO, SONIA 2003. Subordination. | DIXON, ROBERT M. W. 2006. Complement clauses and complementation strategies in typological perspective. | EREL, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. | EREL, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta. | HELP, TOOMAS 1991. Complementation in Estonian. | HENNOSTE, TIIT 2004. *Et*-komplementlause kesksete põhiverbide funktsioonid eestikeelses vestluses. | ISK 2004 | KEEVALLIK, LEELO 2000. Keelendid *et* ja *nii* vestluses. | KEEVALLIK, LEELO 2003. From Interaction to Grammar. Estonian Finite Verb Forms in Conversation. | KEEVALLIK, LEELO 2005. Suhtluskeele uurimine partiklistunud verbivormide näitel. | KEEVALLIK, LEELO 2010. Hinnangu grammatikast. | KEHAYOV, PETAR (ilmumas). Complementation marker semantics in Finnic (Estonian, Finnish, Karelian). | KERGE, KRISTA 1979. Refereering tänapäeva eesti keeles. | NOONAN, MICHAEL 2007. Complementation. | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles. | REMMELG, RAILI 2006a. *et*-kõrvallause tänapäeva eesti kirjakeeles. | SANDS, KRISTINA 2000/2011. Complement Clauses and Grammatical Relations in Finnish.

ADVERBIAALLAUSE

Üldist

§ 50 Adverbiaallaused ehk määruslaused on lauselised adverbiaalid, mis toimivad pealause predikaadi vm lauseliikme, samuti kogu lause vabade laienditena.

Tähenduse järgi liigituvad adverbiaallaused järgmiselt:

1. AJA(MÄÄRUS)- ehk TEMPORAAL(ADVERBIAAL)-LAUSE
Siis, *kui Jüri veel noor oli*, käis ta sageli tantsupidudel.
2. KVANTUMI(MÄÄRUS)LAUSE
Olin temaga nii(võrd) harjunud, *et ta mind millegagi vapustada ei suutnud*.
Ta jooksis nii kiiresti, *kui jaksas*.
3. VIISI(MÄÄRUS)LAUSE
Ta seisis nii, *et ta nägu ma ei näinud*.
Läks teisiti, *kui kavatsesin*.
4. KÕRVUTUSLAUSE
Ta pigem elab viletsuses, *kui loobub aust*.
Selle asemel et kodus istuda, võiks kuskile sõita.
5. PÕHJUS(MÄÄRUS)- ehk KAUSAAL(ADVERBIAAL)-LAUSE
Laps nuttis sellepärast, *et tal valutas hammas*.
6. TAGAJÄRJE(MÄÄRUS)- ehk KONSEKUTIIV-(ADVERBIAAL)LAUSE
Töö oli kiire ja korralik, *nii et kliendid peaksid rahule jääma*.
7. OTSTARBE(MÄÄRUS)- ehk FINAAL(ADVERBIAAL)-LAUSE
Juku õpib selleks, *et targemaks saada*.
8. TINGIMUS(MÄÄRUS)- ehk KONDITSIONAAL-(ADVERBIAAL)LAUSE
Kui sa seda teed, läheb sul halvasti.
Oleksid sa targem, ei teeks sa seda.
9. MÖÖND(USMÄÄRUS)- ehk KONTESSIIV-(ADVERBIAAL)-LAUSE
Jüri käib tööl hoolimata sellest, *et ta on haige*.
Kuigi Jüri on haige, käib ta tööl.

Aeg, kvantum ja viis on tähendused, mida ei anta edasi üksnes lause või sekundaartarindiga, vaid ka (või isegi ennekõike) noomeni või adverbiga, nt Ta jõudis *hommikul* kohale *väga kiiresti*. Kvantum ja viis on seejuures lähedased ja enamasti ka ühtmoodi vormistuvad tähendused, mida tihtipeale käsitletakse koos. Ülejäänud adverbiaalseid tähendusi väljendavad peamiselt või ainult laused ja sekundaartarindid. Neist põhjus, tagajärg, otstarve, tingimus ja mööndus moodustavad kausaalsete tähenduste rühma ning see sisuline kokkukuuluvus kajastub ka vastavate lausete süntaksis.

Märkus. EKGs (II 1993: 296–297) ja sellele eelnenud süntaksikirjeldustes on adverbiaallauseteks peetud ka kohalauseid. Siin käsitletakse kohalauseid relatiivlausete alltüübina – kohamäärusliku relatiivlausena, sest kohalause sidendina toimivad proadverbid *kus*, *kuhu*, *kust* jm on adverbialse põhja asendajad ja seega relatiivsed proadverbid, nt *Kõikjalt, kus kaste maas oli, tõusis paks udu* (→ § 95). Nii on tehtud ka nt soome keele teaduslikus grammatikas (ISK 2004: 1110–1111).

- § 51** Adverbiaalseid tähendussuhteid väljendatakse määruslausete puhul valdavalt sidesõnade ning neid täpsustavate korrelaatide abil. Nagu väitvate komplementlausete puhul nii ka adverbialausete korral on põhilisteks sidenditeks sidesõnad *et* ja *kui* või siis nende põhjal kujunenud sidesõnad (*nagu*) või samadest tüvedest lähtuvad sidesõnad (*ehkki*, *kuna*, *kuni* jms), harva muud sidendid. Korrelaadiks on demonstratiivid (*see*, *nii*, *siis* jm) või demonstratiivse osisega fraasid, mille põhjaks on määrustähenduse liigile osutav nimi- või määrsõna (*selle aja jooksul*, *sel viisil* / *põhjusel* / *tingimusel*, *niipalju* jm). Komplementlausega võrreldes kasutatakse adverbiaallause puhul korrelaate hoopis sagedamini, sageli on nad lausa obligatoorsed. See on tingitud sellest, et vaba laiendina ei olene adverbiaallause sisuvahekord kuigi palju pealause predikaadi tähendusest ja nõuab seetõttu eraldi väljendust. Korrelaadid võivad paikneda kas pealauses (a) või kõrvallauses (b).

- a. Ta tuli *siis*, *kui* ma juba magasin.
- b. Näitleja jäi haigeks, *nii et* etendus jääb ära.

Tähendussuhteid võivad edasi anda ka mitmesugused partiklid kas pea- või kõrvallauses (a), kõrvallause kõneviisi (b), tingimusaluses ka verbi paigutumine lause algusesse tingimusliku *kui* kasutamise asemel (c).

- a. *Pigem* ma suren, kui alla annan. Kuigi Jüri on ametnik, pole ta *ometi* bürokrati.
- b. Lilled ei kõlba süüa, *olgu* nad ükskõik kui ilusad.
- c. *Oleks* mul rohkem raha, ostaksin uue auto.

Adverbiaallauseste põhilised sidendid ja korrelaadid / partiklid

	Korrelaat / Partikkel	Sidend
AJALAUSE	<i>siis; sel ajal, samal ajal, enne seda, pärast seda, selle ajaga, niipea jms</i>	<i>kui</i>
	<i>nii jms</i>	<i>nagu</i>
	<i>seni, senikaua, nii kaua, nii kauaks jms</i>	<i>kuni, kuniks</i>
KVANTUMI-LAUSE	<i>nii, niivõrd, niipalju, sedavõrd, sel määral jms</i>	<i>et</i>
	<i>nii, niivõrd, sedavõrd, sel määral, niisama, samavõrd jms</i>	<i>nagu ~ kui</i>
	<i>niivõrd, sedavõrd</i>	<i>kui(võrd)</i>
	<i>nii</i>	<i>(just)nagu, justkui, otsekui</i>
	<i>rohkem, vähem jms</i>	<i>kui</i>
	<i>sedamööda</i>	<i>kuidas</i>
VIISILAUSE	<i>nii, nõnda, niiviisi, sedasi, sel viisil jms</i>	<i>et</i>
	<i>nii</i>	<i>nagu ~ kui, kuidas</i>
	<i>teisiti, teistmoodi jms</i>	<i>kui</i>

KÕRVUTUS- LAUSE	–	<i>(just)nagu, (just)kui, (otse)kui, nii kui</i>
	<i>pigem(ini), ennem(ini), parem jms</i>	<i>kui</i>
	<i>siis; sellal, sel ajal, samal ajal</i>	<i>kui</i>
	–	<i>kuna</i>
	<i>selle asemel (sidendi koosseisus)</i>	<i>et</i>
PÕHJUS- LAUSE	a) <i>sellepärast jms; b) siis</i>	<i>et</i>
	–	<i>sest (et)</i>
	<i>siis</i>	<i>kuna</i>
TAGA- JÄRJELAUSE	<i>nii (sidendi koosseisus)</i>	<i>et</i>
OTSTARBE- LAUSE	<i>selleks jms</i>	<i>et</i>
TINGI- MUSLAUSE	<i>siis, (sellisel) juhul jms</i>	<i>kui</i>
	<i>siis, sellisel juhul jms</i>	<i>sidendita (verbiaalguline lause)</i>
MÖÖNDLAUSE	<i>vaatamata sellele, hoolimata sellest jms</i>	<i>et</i>
	–	<i>kuigi, ehkki</i>
	<i>olenemata, hoolimata sellest</i>	<i>küsisõna</i>
	<i>ükskõik, ka, -gi/-ki, tahes / iganes</i>	<i>küsisõna</i>

Restriktiivsed ja mitterestriktiivsed adverbiaallused

§ 52 Olenevalt sellest, kas adverbiaallause piiritleb (ajaliselt, tingimuslikult või muul moel) pealausega väljendatavat situatsiooni või lisab vaid kommentaari pealausega väljendatule (täpsustades seda), liigitatakse adverbiaallused **restriktiivseteks** ehk **piiritlevateks** ja **mitterestriktiivseteks** ehk **lisavateks**) adverbiaallauseteks.¹⁰

¹⁰ Vt nt Quirk jt 1994: 1075–1077, ISK 2004: 1061–1065.

Ehkki süntaktiliselt kuuluvad mõlemat tüüpi laused lauseliikmena pealausesse, on restriktiivsed adverbiaallused sisuliselt neisse tugevamini integreeritud kui mitterestriktiivsed. Restriktiivse adverbiaallause puhul **eeldatakse** pealausega väljendatud tegevuse toimumist, mistõttu näiteks pealause eituse ja küsimuse pole suunatud mitte pealause tegevusele, vaid adverbiaallausega väljendatud tingimusele, ajale, otstarbele vms (a). Seevastu mitterestriktiivse adverbiaallause puhul **väidetakse** pealause tegevuse toimumist ning adverbiaallausega väljendatu jääb eituse ja küsimuse mõju-alast välja (b).

- a. Ta sõitis Pärnusse *selleks, et puhata*. – Ta ei sõitnud Pärnusse (*mitte*) *selleks, et (seal /*Tallinnas) puhata* (, *vaid ..*). Kas sa sõitsid Pärnusse *selleks, et puhata* (*või ..*)?
- b. Ta sõitis Pärnusse, *selleks et puhata*. – Ta ei sõitnud Pärnusse, *selleks et Tallinnas puhata*.

Adverbiaallause restriktiivsus või mitterestriktiivsus oleneb muu hulgas korrelaadi asukohast. Kui korrelaat paikneb pealauses, on adverbiaallause üldjuhul restriktiivne. Restriktiivsus avaldub eriti selgesti siis, kui korrelaat on fookustatud (rõhu ja fookustavate partiklite *vaid, ainult, veel, ka* jms abil). Nt

Ma hilinesin SELLEPÄRAST, *et* mu auto läks rikki. | Mul oli sind vaja *vaid* SELLEKS, *et* julgeolek saaks Meinhardi kätte. [i]

Kui korrelaat kuulub adverbiaallause enda koosseisu, moodustades sidendiga ühtse terviku – korrelaatsidendi, nagu *selleks et* lauses *Ta sõitis Pärnusse, selleks et puhata*, siis on adverbiaallause tihtipeale (ehkki mitte alati) mitterestriktiivne. Sama kehtib ka nende adverbiaallausete kohta, mille sidendiks on üldalistavate sidesõnade asemel konkreetse määrusliku tähendusega sidesõnad, näiteks põhjussidesõnad *sest* ja *kuna*. Nt

Ma hilinesin, *sest / kuna* mu auto läks rikki.

Mitterestriktiivsed ongi sageli just kausaalsuhete adverbiaallused.

Mitterestriktiivsed adverbiallausead on lähedased rindosalausetele. Ka rindlause puhul ei haara ühe osalause eitus või küsimus teist osalause (→ § 3). Nii rindosalause kui ka mitterestriktiivne adverbiallause on kõnes sageli intonatsiooniliselt eraldatud ning kirjaski vormistatakse neid tihti peale omaette ortograafilise lausena. Vrd

Te teate, et kui ma saaksin praegu öelda, siis ma ütleksin. Aga kõigepealt tuleb hulk asju selgeks teha. [a]

KGB ja selle kasuks töötamine on minu silmis kraad kangem kui NLKP. *Kuigi* ka esimesse sattus inimesi õnnetul kombel. [a]

Kirjandust § 50–52 kohta

CRISTOFARO, SONIA 2003a. Subordination. | EREL, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta. | GAST, VOLKER, HOLGER DIESSEL 2012. The typology of clause linkage. | ISK 2004 | KORTMANN, BERND 1997. Adverbial Subordination. A Typology and History of Adverbial Subordinators based on European Languages. | KORTMANN, BERND 1998. Adverbial subordinators. | LEHMANN, CHRISTIAN 1988. Towards a typology of clause linking. | QUIRK, RANDOLPH, SIDNEY GREENBAUM, GEOFFREY LEECH, JAN SVARTVIK 1994. A Comprehensive Grammar of the English Language. | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles. | THOMPSON SANDRA A., ROBERT E. LONGACRE, SHIN JA J. HVANG 2007. Adverbial clauses.

Ajalause

- § 53** Ajalause konkretiseerib pealausega väljendatud sündmuse toimumisaega, ajalisi piire, kestust või sagedust. Ajaline konkretiseering seisneb pea- ja kõrvallause ajasuhte – vastavate sündmuste sama- või eriaegsuse ja viimase alltüüpide – fikseerimises ning toimub peamiselt sidendite ja korrelaatide vahendusel. Ajalause põhiliseks sidendiks on sidesõna *kui*. Sidendite ja korrelaatide kasutust toetavad pea- ja kõrvallause grammatilised ajad. Ilma korrelaadita kasutatud sisuvaese sidendi *kui* puhul määravad grammatilised ajad pea- ja kõrvallause ajasuhte kas üksi või siis leksikaalse koosseisu ja konteksti abil.

Kõrvallause korrelaadiks on proadverb (a) või demonstratiiv-
osisega adverbiaalfraas (b).

- a. Kulminatsioon saabus *siis*, *kui näitlejatar luges Leena Krohni loo-
mingut*. [a]
- b. Kas oskate öelda, kui palju töötajaid on lahkunud *selle aja jooksul*,
kui teie direktoriks olete? [a]

Korrelaat esineb kas fookustatuna pealauses (vt eelmisi näiteid)
või mittefookustatuna kõrvallauses sidendi koosseisus. Nt

Ta hakkas nutma, *niipea kui* kuulis, et pojaga on juhtunud õnnetus. [i]

Korrelaadi juures võivad olla ajasuhet täpsustavad või kõneleja
ootust (eeldust) näitavad üldlaiendid: määrsõnad *täpselt*, *just*,
parajasti, *nimelt*; *alles*, *juba*, *veel* jms. Nt

Värv tuli *just siis*, *kui* seda kõige vähem kartsiime. [a] Valima läheme
alles siis, *kui* kõigile luuakse võrdsed tingimused. [a]

Aega võib väljendada ka relatiivlause (→ § 95). Temporaalse rela-
tiivlause spetsiaalsidendiks on *mil(lal)*, kuid selle asemel kasuta-
takse sageli ka ajalause üldsidesõna *kui*, harva kohasidendit *kus*.
Relatiivlause võib olla nii restriktiivne – sündmusaega piiritlev (a),
kui ka mitterestriktiivne – juba piiritletud sündmusaega täpsus-
tav (b).

- a. *Selsamal hommikul*, *mil(lal)* ~ *kui* sa lahkusid, juhtus vanaisaga
õnnetus.
- b. *Praegu*, *kus* (~ *kui*) Eesti Kunstimuuseum ehitab Lasnamäe nöl-
vale uut hoonet, on muidugi iga kroon arvel. [a] *Eile*, *kui* ärkasin
haiglas ning proovisin liigutada, ei lootnud ma, et saan võistelda.
[a]

Ajasuhtega on seotud mitu teist adverbiaalset suhet, eelkõige kõr-
vutus (→ § 74) ja kausaalsed suhted (→ § 79, § 81, § 89). Neist osa
puhul kasutatakse samuti sidesõna *kui*.

kui-ajalause

§ 54 Sidesõna *kui* näitab pea- ja kõrvallause ajalist suhestatust, kuid jätab selle suhte ise konkretiseerimata. Ajasuhte võivad konkretiseerida korrelaat, osalause grammatilised ajad, leksikaalne koosseis ja kontekst. Korrelaadiks võib olla näitav temporaalne proadverb *siis* või üldnäitavate asendavate sõnade *see, selline, nii-sugune, nii* jms ühendid mingi ajale osutava sõnaga, nt nimisõnaga *aeg (sel ajal kui jms)*, temporalse kaassõnaga *enne, pärast jms (pärast seda kui jms)*, ajamäärsõnaga *kaua, kohe jms (nii kaua kui jms)*. Korrelaadina võivad toimida ka need temporaalsed elemendid ilma näitava sõnata (*enne kui, kohe kui*). Korrelaat kuulub kas pealause või sidendi koosseisu.

1. (*siis*) *kui* -kõrvallause¹¹ väljendab sündmust, millega pealause sündmus on toimumisajalt seotud. Pea- ja kõrvallause konkreetne ajasuhe – sama- või eriaegsus – nähtub osalause grammatilistest aegadest.

SAMAAEGSED SÜNDMUSED:

Sain oma mõtetele kindlust, *kui* 1988. a. suvel Ungaris ühes seelses kooperatiivis käisin. [a] Reinmaa jäi Rootsi politseile vahele *siis, kui* ta püüdis kellelegi pudelit viina maha ärida. [a]

PEALAUSE SÜNDMUS JÄRGNEB KÕRVALLAUSE SÜNDMUSELE:

Siis, kui mina olen oma keetmise-praadimise-küpsetamise lõpetanud, katsun pere lauda saada. [a]

PEALAUSE SÜNDMUS EELNEB KÕRVALLAUSE SÜNDMUSELE:

Kui ma autole uuesti järele läksin, *siis* olid töömehed esirattad juba ära kruvinud ja tagaratastelt kummid maha võtnud. [a]

¹¹ Kujul (*siis*) *kui*, *sel ajal kui* jm on siinses käsitluses tähistatud kõiki korrelaadi ja sidendi ühendeid, ka neid, kus korrelaat on pealauses ja kirjas sidendist komaga eristatud.

2. *sel ajal* ~ *sellal kui*; *samal ajal kui*; *sellisel* ~ *niisugusel ajal kui* -kõrvallaused konkretiseerivad pealause sündmuse toimumis- aega (a). Pea- ja kõrvallause sündmused on samaaegsed. Korrelaat *samal ajal* on samastav, ülejäänud osutavad. Korrelaatsidenditena täidavad *sel ajal* ~ *sellal kui* ja *samal ajal kui* järelkõrvallauses tavaliselt siiski (ajalis-)vastandavat funktsiooni, alustades kõrvutuseid (b) (→ § 74).

- a. *Sel ajal, kui* teine veab arglikult paberile esimesi jooni, lõpetab tema kolmanda pildi. [a] Seepärast valvab turvateenistus kalmistuid *vaid sel ajal, kui* kontor suletud. [a] Kui on vaja teha remonditöid, on seda võimalik teha ka *sellisel ajal, kui* inimestel pole vaja tegelda õppetööga .. [a] *Samal ajal, kui* meie võistlus algas, tegid odaviskajad soojendusviskeid. [a]
- b. Teisipäeval näis investorite huvi pöörduvat taas põhinimekirja suunas – kõigi seal noteeritud aktsiate hinnad tõusid pisut, *samal ajal kui* vabaturu aktsiate sulgemishinnad enamikus langesid. [a]

3. *pärast seda kui*; *sellest peale* ~ *sestpeale kui*; *sellest saadik* ~ *sest saadik* ~ *sestsaati kui*; *sellest ajast* ~ *sellest (ajast) alates* ~ *sest (ajast) alates kui*; *sealtmaalt kui* -kõrvallaused konkretiseerivad pealausega väljendatud sündmuse alguspiiri. Pealause sündmus järgneb kõrvallause sündmusele. Nt

Pärast seda(,) kui külalised olid lahkunud, läksime magama. Läksime magama alles *pärast seda, kui* külalised olid lahkunud. | Meid on siin lahkesti vastu võetud, *pärast seda kui* esimene arusaamatus lahenes. [i] Poola ja Venemaa suhted on pinevad *sestpeale, kui* Poola möödunud kevadel NATOga liitus. [a] Loomaliha tarbimine on Saksamaal järsult vähenenud, *sestsaadik kui* seal novembrikuus esimesed hullulehmatöve juhtumid leiti. [a] Tegelikuses on Andrus Veerpalu (31) kullavõidu nimel töötanud *sellest ajast alates, kui* ta 7. klassis Pärnust Otepäälle TSIKi suusaklassi läks. [a] Arstiks olemine on olnud Nelli Kalikova elustiil *sealtmaalt, kui* ta pärast ülikooli lõpetamist Aserisse lastearstiks läks. [a]

4. *niipea kui; nii kui ~ niikui; kohe kui*, harvemini *niikohe kui* -kõrvallaused konkretiseerivad samuti pealausega väljendatud sündmuse alguspiiri, näidates et pealause sündmus järgneb vahetult kõrvallause sündmusele. Nt

Niipea, kui teie väike oskab vabalt vankris istuda, tahab ta hakata ka ronima ning võib vankrist välja kukkuda. [a] Markus ajas *kohe* asja jutti, *nii kui* ma talle sellest rääkisin. [i] *Niikui* autoga linna satud, on *kohe* kuri karjas. [a] *Niikohe kui* vana kummi lahti võtsime, tuli sealt pool liitrit vett. [N] Kuid *kohe kui* vilistamise ja laulmise vahele väike vahe tekkis, pugesis praost sisse mooniseemned või mingi muu mõnuaine. [i] Lapsega tuleb tegeleda *kohe, niipea kui* probleem tekib, mitte alles siis, kui tulemused käes. [a] Eks ma näinud neid ju *kohe, nii kui* nad Armeenia poolt üle tulema hakkasid. [a]

Kõnekeeles võib *nii* olla samaaegselt nii sidendi koosseisus kui ka pealauses. Nt

Niipea, kui D-vitamiini tilgad ära jätsime, *nii* sai pepu korda ja nahk on täiesti siidine. [N]

Sidendi päritolult ja funktsioonilt kuuluvad samasse rühma *nagu*-lauseid (*nagu* < *nõnda kui*). Nt

Nagu keegi üle õue käis, olid lambad kohal. [a] *Nagu* voodisse heitis, *nii* ka magama jäi ning põõnutas hommikuni välja. [i] *Nagu* 18 sain, *kohe* tulin. [a]

5. *enne (seda) kui* -kõrvallaused konkretiseerivad pealause sündmuse lõpp-piiri. Pealause sündmus eelneb kõrvallause sündmusele (a). Kui kõrvallause väljendab hüpoteetilist eelseisvat sündmust, on kõrvallause öeldisverb *da*-infinitiivi vormis (b) ning *da*-infinitiivi implitsiitne subjekt samaviiteline alistava lause tegevus-subjektiga (b). Nt

a. *Enne seda, kui* saksofonimängija tema kõrvale kolis, tegeles Pee-ter mediteerimisega. [a] Millegipärast tekib tunne, et lõppjärelendus oli paberile pandud juba *enne seda, kui* ta üldse kedagi võrdlema

hakkas. [a] Ta lihtsalt ei lõpeta nõudmisi *enne*, *kui* on saanud oma tahtmise. [a] Midagi oleme nime kohta muidugi mõelnud, aga *enne* ei tahaks seda avaldada, *kui* kõik on päris kindel. [a]

- b. *Enne kui* hakata artiklit kirjutama, tuleks ikka terminoloogia selgeks teha. [a]

6. *selle ajaga kui*, *selle aja jooksul* ~ *kestel* ~ *vältel* ~ *sees kui*; *nii kaua* ~ *niikaua kui*, *seni kaua* ~ *senikaua kui*, *seni kui*; *senimaani kui*; *nii kauaks* ~ *niikauaks kui*, *seni kauaks* ~ *senikauaks kui*, *seniks kui* -kõrvallused konkretiseerivad pealausega väljendatud sündmuse kestust. Korrelaadid *selle ajaga*, *selle aja jooksul* ~ *kestel* ~ *vältel* ~ *sees* osutavad ajavahemikule, milles pealause sündmus toimub. Korrelaadid *nii kaua* ~ *niikaua*, *seni kaua* ~ *senikaua*, *seni*; *senimaani*; *nii kauaks* ~ *niikauaks*, *seni kauaks* ~ *senikauaks*, *seniks* näitavad, et pealausega väljendatud sündmus kestab kõrvallausega väljendatud samaaegse sündmuse lõpuni või uue sündmuse alguseni; *kui* = *kuni* (→ § 55). Korrelaadi translatiivivorm viitab pealause tegevuse eesmärgipärasusele. Nt

Selle ajaga, kui ma kohale lendan, oleks viga ammu parandatud ja unustatudki. [a] Mis on Eesti Pangas juhtunud *selle aja jooksul, kui* oled olnud panga president? [a]

Ja sind hoian *nii kaua* kinni, *kui* ütled, kus Völur on. [a] Kalju on olnud kogu aeg üks suurtest meie fotos, *niikaua kui* mäletan. [a] Kõrge hind on hea *seni kaua*, *kui* ta oma väärtust õigustab. [a] Elbrus on suhteliselt ohutu mägi ainult *senikaua, kui* ilm on selge ja nähtavus hea. [a] Mäng on lihtne, mängitakse *seni, kui* ühed nupud on teised väljalt minema pühkinud. [i] Ma sõitsin *senimaani* lahtise turvavööga, *kui* endale selle Porsche sain. [a]

Olav palus jumalakeeli, et tohiks poja *niikauaks* Eia juurde jätta, *kui* naisega lõunas puhkab. [i] Töölt kõrvaldatakse inimene *seniks, kui* ta läbib arstliku kontrolli. [a]

Muude sidenditega aega väljendavad laused

§ 55 **kuni- ja kuniks-laused.** Kõrvallaused sidesõnadega *kuni* ja *kuniks* konkretiseerivad pealause sündmuse lõpp-piiri. Siduvaks elementiks on kas *kuni* või *kuniks* üksi või *kuni* koos korrelaadiga *seni*, *ajani*, *seni*, *senimaani*; *seniks*, *seni kaua* ~ *senikaua*, *seni kauaks* ~ *senikauaks*; *nii kaua* ~ *niikaua*; *nii kauaks* ~ *niikauaks*, mis näitavad, et pealause sündmus kestab kõrvallause sündmuse lõpuni või alguseni. Korrelaadi olemasolu korral lauses *kuni* = *kui*. Nt

Oleme toas, *kuni* vihma sajab / *kuni* vihmasadu lõpeb / *kuni* vihma enam ei saja. Ootasime, *kuni* ta minema hakkas. Ootasime *niikaua*, *kuni* = *kui* ta minema hakkas. | BB vahib tulukesi, *kuni* silmad hakkavad vett jooksuma. [i] Läbirääkimised kestavad *seni*, *kuni* on saavutatud kõiki pooli rahuldav lahendus. [a] „Ega sel mingit mõju ole, *seni kuni* Lipponen ja Niinistö ei ole ise ummiku keskele jäänud,“ leidis üks veokijuht. [a] *Senimaani* tegin kõike leplikult kaasa, *kuni* kirst hauda lasti .. [a] Ma keerutan valget kummiotsaga pliiatsit sõrmede vahel *senikaua*, *kuni* heliseb telefon. [i] Sinivetikad jäävad põhjarranniku randu reostama *nii kauaks*, *kuni* püsib palav ilm. [a] Siis on mul ametlik alus peatada ehitustööd *seniks*, *kuni* omanik uue järelevalvaja leiab. [a] Politsei viis mehed Tartu arestimajja, *kuniks* Viljandi mundrimehed neile järele tulid. [a] Kanad on lihtsalt nagu paabulinnud ja mustlased – nad käivad *nii kaua* peale, *kuni* lõpuks oma saavad. [a] Geeniiinformatsioonist üksi on vähe kasu, *niikaua kuni* me ei tea, mida geen teeb, milleks teda vaja läheb. [a] Müük kestab just *nii kaua*, *kuniks* piima jätkub. [a]

§ 56 **kunas-laused.** Harva esinev *kunas*-kõrvallause konkretiseerib pealause sündmuse toimumisaega. Pea- ja kõrvallause sündmused on samaaegsed. Pealauses korrelaat puudub. Nt

Siis saavad inimesed osta mootorratta, *kunas* tahavad, mitte millal kästakse. [a]

§ 57 mil(lal)- ja kus-laused. Sidendid *mil(lal)* ja *kus* esinevad tempo-raalsetes relatiivlausestes (→ § 95), toimides pealause ajamääruse asendajana kõrvallauses. Nii *mil(lal)*- kui ka *kus*-kõrvallaused konkretiseerivad pealause sündmuse toimumisaega. Pea- ja kõrvallause sündmused on samaaegsed. Lühendvorm *mil* nõuab alati korrelaati, *millal* võib esineda ka korreleadita.

- a. *Nüüd, mil* ma neid märkmeid kirjutan, tundub mulle kõik see kuidagi teistmoodi. [i] Elu paradoks: just *nüüd, millal* ühendus „Eesti elulood“ (asutatud 1996) juuri ajab, kaob üks eestlase elulugu teise järel. [a] Siin on sulle võti, tule, *millal* tahad! [i]
- b. *Nüüd, kus* mul pole vaja enam vihikute taga istuda, on mul aega talle keeta ja küpsetada. [a] *Praegu, kus* kõik õllekad kiriklikult püütakse sisse õnnistada, oleks sel arvatavasti edu. [i]

Pea- ja ajalause grammatilised ajad

§ 58 Pea- ja kõrvallause sündmuste samaaegsuse korral on vastavates lausetes samad grammatilised ajad. Pealause perfekti korral võib kõrvallauses siiski olla preesens või imperfekt (a), pluperfekti korral imperfekt (b).

- a. Regulaator järve väljavoolul on kõneaineks olnud *ikka siis, kui* Võrtsuga on midagi korrast ära, esmajoones neil juhtudel kui veetase on madal. [a] Vall on tekkinud *siis, kui* langev meteoriiditükk paiskas dolomiidi ja saviräha omapäraseks peaaegu ümaraks kraatriks. [a]
- b. Ilmselt oli see juhtunud *siis, kui* laev põhja vajus. [a]

Sündmuste eriaegsuse puhul kehtib järgmine üldreegel:

	PEALAUSE	KÕRVALLAUSE
a) Pealause sündmus toimub enne	preesens / perfekt imperfekt / pluperfekt	preesens imperfekt
b) Pealause sündmus toimub pärast	preesens imperfekt	preesens / perfekt imperfekt / pluperfekt

- a. Alati näen surnuid unes, *enne kui* ilm muutub. [a] Olen juba tubli tund siin külas olnud, *enne kui* taipan, et Alma jutt on seosetu. [a] Buddha mõtles neli nädalat, *enne kui* õpetama hakkas. [a] Ja nii oli ta kolme romaaniga endale juba nime teinud, *enne kui* avastas detektiivžanri võlud. [a]
- b. „*Kui* koolibuss tuleb, *siis* saab tuba lapsi täis,“ räägib Anita Maran. [a] *Kui* selle ära olen öelnud, tuleb meelde, et enne me ju teetatsime. [i] *Kui* kevadel lumi läks, kolisime sisse. [a] *Kui* naine oli läinud, otsustasin asja ise lähemalt uurida. [i]

KVANTUMI-, VIISI- JA KÕRVUTUSLAUSED

- § 59** Kvantumit (määra või hulka) ning viisi väljendavad määruslause-
sed on paljus sarnased ja mõnikord käsitletaksegi neid ühe liigina.
Mõlemad jagunevad funktsioonilt ja vormilt kaheks alltüübiks:
a) **tagajärjele orienteeritud** ehk **konsekutiivseteks** et-lauseteks
ning b) **võrdlevateks**, peamiselt *nagu*- ja *kui*-lauseteks.

- a. KVANTUMILAUSE: Jüri oli nii kohmetu, *et ei saanud sõnagi suust*.
VIISILAUSE: Jüri seisis nii, *et ta nägu polnud näha*.
- b. KVANTUMILAUSE: Jüri jooksis nii kiiresti, *nagu jaksas*. Rahvast
kogunes vähem, *kui oodati*. Jüri on täna palju lõbusam, *kui ta eile
oli*.
VIISILAUSE: Jüri ei käitunud nii, *nagu Mare tahtis*. Jüri käitus tei-
siti, *kui Mare tahtis*.

Märkus. Kvantumi- ja viisilausetega kuuluvad samasse rühma veel oma-
dust või seisundit kui sellist väljendavad relatiivlauseid. Nt *Jüri on selline
(mees), et ~ kes ei saa sõnagi suust*. *Jüri ei ole selline (mees), nagu ~ kelle ma
arvasin ta olevat*. | *Ots on käes ja ei tohiks tekkida selliseid häireid, nagu oli
möödunud suvel*. [a]

Tagajärjele orienteeritud kvantumi- ja viisilauseid erinevad päris
tagajärjelausestest (→ § 80) selle poolest, et kui viimased väljen-
davad pealause sündmuse kui terviku asetleidmisest johtuvat

tagajärge ja on mitterestriktiivsed, siis kvantumi- ja viisilauseid väljendavad sündmuse komponentide kvantitatiivsetest või kvalitatiivsetest omadustest tulenevat tagajärge ja on restriktiivsed. Teisiti öeldes, tagajärg ei olene siin mitte sellest, kas sündmus leiab aset, vaid missugune see on. Tegevuse vms kvantiteet ja viis on niisugusel juhul kirjeldatavad tagajärje kaudu. Erinevalt tagajärjelausest jääb korrelaat konsekutiivses kvantumilauses alati ja konsekutiivses viisilauses enamasti pealausesse.

Võrdluslikud kvantumi- ja viisilausead moodustavad pealausega **võrdlulause** ning konkretiseerivad kvantiteeti ja viisi võrdlusaluse esitamise kaudu. Võrdluse olemasolu poolest sarnanevad nendega kõrvutuslausead. Nt

KÕRVUTUSLAUSE: Ta läks tasa, *otsekui oleks ta kartnud magajat äratada.*

Kuid kvantumi- ja viisilause esitab võrdlusaluse üksnes sündmuse komponendile, kõrvutuslause aga sündmusele tervikuna. Selles suhtes meenutab võrdlusliku kvantumi- ja viisilause vahetõrget kõrvutuslausega konsekutiivse kvantumi- ja viisilause vahetõrget tagajärjelausega.

Kvantumi- ja viisilause võrdlulause osana on harilikult elliptiline. See võib olla nii finitiivse predikaatverbiga lause (a) kui ka üksnes fraasist või selle osast koosnev moodustis (b).

- a. Kõik ei lähe alati nii *nagu peab*. [a] .. Andres Langemets ei ole raamatute hävitamisega kuidagi nõus ning väidab, et see on nii tobe kui üldse olla saab. [a]
- b. Tahtsin oma poega Viktorit nii kaua rinnaga toita kui võimalik .. [a] Ülikooli naiskond kaotas, kuid mitte nii *nagu Moskva AKSK-le*. [a] Uusi väljaandeid ilmub ajalehekioskitesse *nagu seeni pärast vihma*. [a] Suusad olid tal ehk veidi paremad kui *Kristinal*. [a]

Märkus. Elliptilise lause piir mittelauselise moodustajaga pole võrdlularindis kuigi selge, eriti kui sellises moodustajas puudub finitiivverb. Lausele on lähemal need finitiivverbita moodustajad, kus on ka sihitisi ja

määruseid, nt .. *nagu seeni pärast vihma* või .. *kui Kristinal*, kaugemal aga moodustaja, mida esindab nominatiivne nimisõnafraas, nt *Jüri on pikem kui Mari*. *Jüri on niisama pikk nagu Mari*. Ehkki põhimõtteliselt poleks võimatu sedagi lausest lähtuvana käsitleda, tavaliselt seda siiski ei tehta. Eesti keele puhul muu hulgas ka sellepärast, et sellistel juhtudel vaheldub komparatiivtarindi sidesõna elatiivi käändega, nt *Jüri on Marist targem*, ja ekvatiivi korral *ne*-liitega (tingimusel, et adjektiiv on mõõduadjektiiv), nt *Jüri on Mari pikkune*, mille puhul on juba kindlasti tegu liitlausega (vt nt Erelt 1986).

Järgnevas käsitluses esitame kvantumi- ja viisilausekena põhiliselt finitiiverbi sisaldavaid lauseid.

Kvantumilause

- § 60 Kvantumilause konkretiseerib pealause öeldise, öeldistäite, täiendi või määrusega väljendatud omaduse või seisundi määra, tegevuse või protsessi intensiivsust, samuti kestust, kaugust, hulka või kogust. Nt

Ta karjus, nagu jaksas. Muusika on nii ilus, et võtab hinge kinni. Ta on niivõrd tagasihoidlik inimene, et ei sekku kunagi vaidlusesse. Tööd tuleb teha täpselt nii palju ja nii hästi, kui on vaja.

et-kvantumilause

- § 61 Et-lause on **konsekutiivne kvantumilause**, mille korreelaadiks on:
- a) proadverbid *nii*, *nõnda*, *niivõrd*, *nõndavõrd*, *sedavõrd* ning nende ühendid kvantiteediadverbidega *palju*, *rohkesti*, *kõvasti*, *väga* jms, mõnevõrra tinglikult ka adverbidega *kaugele* ja *kaua* (*nii palju* ~ *niipalju*, *nii kaugele* ~ *niikaugele*, *nii kaua* ~ *nii-kaua*). Nt

Põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad on *nii* madalad, *et* sellest ei jätku laenuprotsentidegi tasumiseks. [a] Ta teeb seda *nii* muhedalt, värvikalt ja kujundlikult, *et* publik hakkab kohe naerda

pugistama. [a] *Nii palju* on neil siiski aru peas, *et* nad on vait, .. [i] Me peame oma ametnikke ikka *niipalju* usaldama, *et* nad võiksid eelläbirääkimistega müüke korraldada. [a] Eesmärk on jõuda *niikaugele*, *et* ka Eestis oleks kindlustusseltsi petmine seaduste järgi karistatav. [a] Praegu on jõutud *nii kaugele*, *et* uuritakse arvutimängude mõju isiksuse kujunemisele. [a] Mõtlesin sellele *nii kaua*, *et* kirjutamiseks jäi üle ainult kümme päeva. [a] Tema nägemine ehmatas ükskord toidupoes pensionäri *niivõrd*, *et* vanaimeine kukkus juustuletti. [a] Pealtnägijate sõnul oli plahvatus *sedavõrd* tugev, *et* buss paiskus õhku ja purunes täielikult. [a]

- b) pronoomenid *see* või *selline* koos kvantiteeti väljendava substantiiviga: *sel(lisel) määral* / *hulgal*, *sellises koguses* jms; harva võib pronoomen substantiivi juurest ka puududa. Asesõna *see* osastavas käändes võib esineda ka komparatiivivormis adjektiivi või adverbilaiendina. Nt

Uks avanes *sel määral*, *et* tema vahelt tuli nähtavale pea. [i]
 Aga siis – küsimusi-vastuseid järjepanu lugedes – oli ta ülekuulamise sisse elanud *määrani*, *et* hakanud end ülekuulatavana tundma .. [i]
 Mari peretöö oli *seda loomulikum*, *et* ta pärast Jussi surma hakkas jälle saunikuks [i].

Korrelaat on harilikult obligatoorne. Kvantiteet, millele korrelaadiga osutatakse, ulatub sellise piirini, et kõrvallausega tähistatud tagajärgsündmus leiab aset. Üksikjuhtudel võib korrelaat ära jääda. Nt

Selg on valus, *et* ära puuduta. | Ma, vanamees, jooksku, *et* süda tahab lõhki minna. [a]

Korrelaatide *nii*, *nõnda* jt juurde kuuluvail *et*-kõrvallauseil on sisulist sarnasust adverbide *liiga* ja *küllalt* juurde kuuluvate *et*-kõrvallausetega, mida allpool käsitletakse otstarbelausetena (→ § 84). Vrd

Põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad on *nii madalad*, et sellest ei jätku laenuprotsentidegi tasumiseks. [a] – .. *liiga madalad*, et laenuprotsentegi tasuda.

Verbi laiendina võivad *nii*- ja *nõnda*-korrelaadiga kõrvallauseid osutada ka tegevuse või protsessi toimumise viisile, misjuhul *et*-kõrvallause on viisilause (→ § 69). Tihti peale aga pole kvantiteet ja viis lahutatavad ning siis tuleb vastavaid *et*-kõrvallauseid pidada viisi- ja määralause te piirijuhtumeiks. Nt

Koiliblika moodi vagunisaatja elab kuradipüügile elavalt kaasa ja naerab *nii*, et nikeldatud hambakroonidki paistavad. [i] Ivaništšev viskas granaadi kanalis, see plahvatas *nõnda*, et vesi kuuselatvadeni pritsis.[i]

et-kõrvallause järgneb alati pealausele.

Kvantumilauseid ekvatiivisidesõnadega *nagu* ja *kui*

§ 62 Ekvatiivisidesõnadega *nagu* ja *kui* algavad kvantumilauseid konkretiseerivad kvantiteeti ekvatiivse, s.o võrdsust väljendava võrdluse kaudu, kusjuures kõrvallause osutab võrdlusalusele.

1. *Nagu* ~ *kui* -kõrvallause seostub kõikide *et*-kõrvallause korrelaatidega ja samastavate korrelaatidega *niisama*, *sama* ja *samavõrd* (a). Korrelaadid võivad mittefookustatuna esineda ka sidendi koosseisus, eriti korrelaadid *niipalju*, *niivõrd*, *sedavõrd* sidesõnaga *kui* seostudes (b). Nt

- a. Nad mängisid *nii* hästi, *nagu* jaksasid. [a] Raha on ettevalmistuseks just *niipalju*, *nagu* klubi leida suudab. [a] Türgi jälle tahab liituda, kuid pole sugugi valmis avanema ega muutuma *sel määral*, *nagu* Euroopa nõuab. [a] Oll kõndis mu kõrval *niisama* loomulikult, *nagu* oleksime kokku rääkinud. [a] Kitsasmokk-ninasarvik pole sugugi *nii* lühinägelik, *kui* arvatakse. [a] Ta januneb valgust *samavõrd*, *kui* pelgab pimedust. [i]

- b. Ma ei kavatse nende isikut rünnata ega luba seda teha ka oma parteikaaslastel, *niipalju kui* see on minu võimuses. [a] Näitejuhil tuleks kahtlemata ka pedagoog olla, *sedavõrd kui* oskust ja aega jätkub. [a] Põhjamaade suurim festival valgustas jäämäe veelust osa, *niivõrd kui* üks festival seda teha suudab. [a]

Mõnikord *nagu* ~ *kui* = *kuidas*. Nt

Ma lõin *nii* tugevasti, *kui* ~ *nagu* ~ *kuidas* jaksasin. Ta jooksis *nii* ~ *nagu* ~ *kuidas* suutis.

Nagu ja *kuidas* puhul võib pealause verbi laiendav korrelaat ära jääda. Selline lause võib mõnikord vahelduda (korrelaat)sidendiga (*nii*) *mis* (→ § 67). Nt

Jookske, *nagu* ~ *kuidas* ~ (*nii*) *mis* jaksate! | Aasta viimastel päevadel püüdis ilmataat suvist sademete nappust heastada ning kallas lund *nagu* jaksas. [a] Tšiillased näitlesid *kuidas* jaksasid. [a]

Nii *nagu* *et*-laused, võivad ka *nagu*- ja *kui*-laused verbi laiendina tõlgenduda mõnikord *nii* kvantumi- *kui* ka viisilausekena. Nt

Ta nuttis *nii*, *nagu* ei kunagi varem.

2. *Kuivõrd*-lause võib seostuda korrelaatidega *niivõrd* ja *sedavõrd* (a), laused, mille algul on *kui* ühend kvantifitseeritavat parameetrit väljendavate sõnadega *palju*, *kaugel*, *kaua* jms, seostuvad korrelaatidega *nii palju*, *nii kaugel*, *nii kaua* jms (b). Et määraelemendi -*võrd*, *palju*, *kaua* jms kasutamine ühtaegu *nii* korrelaadis *kui* ka sidendis on liiane, siis korrelaatide olemasolu korral on sidendiks sageli vaid *kui*. Mõnel juhul võib korrelaat pealausest ka puududa (c).

- a. Kujutelmad värvusid heledaks *niivõrd*, *kuivõrd* nad olid seotud eelseisva sündmusega. [i] Linnaosavalitsuse võimutäiust suurendatakse pidevalt ja *sedavõrd*, *kuivõrd* nad ise suudavad seda rakendada. [a] Mind huvitab härra Savisaare tegevus vaid *niivõrd*, *kui* ma hirmuga jälgin, *kuidas* ta jälle võimule rühhib. [a]

- b. Archimedese seaduse järgi kaotab vette asetatud keha oma kaalust *niipalju, kuipalju* kaalub tema välja tõrjutud vedelik. [a] Tööd tuli teha täpselt *nii palju, kui* seda oli. [a]
- c. Aga meie garanteerime sooja toidu, ja nüüd on inimese oma asi, kas küsida portse juurde või osta ise juurde, *kuipalju* soovib. [a]

3. *Nagu ~ justnagu ~ justkui ~ otsekui* -kõrvallause korreelaadiks on harilikult *nii*. Kõrvallause öeldisverb on tingivas kõneviisis, osutades sündmuse mittereaalsusele.

Täna õhtul on kõik *nii* vagusad, (*just*)*nagu* kardaksid nad midagi. | Hoov oli uuriija sõnul *nii* verine, *nagu* oleks seal siga tapetud. [a] Lilia-nil oli *nii* kummaline kuulata, kuidas üks mees, liiatigi täiesti tundmatu, räägib talle selliseid asju *nii* vabalt ja rahulikult, *justnagu* oleks see sama loomulik kui hingamine. [i] Masseeris mu jalga *nii* vihaselt, *otsekui* oleks sünnitusabi talle igapäevane tegevus. [a]

Kvantumilauseid komparatiivisidesõnaga *kui*

- § 63 Komparatiivisidesõnaga *kui* algav kvantumilause seostub komparatiivivormis määraadverbidega *rohkem, enam, vähem* ning ühenditega *suuremal määral / hulgal, väiksemal / vähemal määral / hulgal* jms; viimaste funktsiooni täidab ka mittemääraadjektiivile või -adverbile liituv komparatiivisufiks. Nt

Ta sõltub kellestki või millestki *rohkem, kui* tunnistada tahab. [a]
Maailmaruumi pääseb teda hoopis *vähemal määral, kui* aluspinnalt kiirgub .. [t] Kokkuvõttes läks isegi *paremini, kui* oodata oskasin. [a]

Muude sidenditega kvantumit väljendavad laused

- § 64 **Kuidas-kõrvallause** korreelaadiks on *sedamööda*, mis paikneb kas pealauses või sidendi koosseisus. Nt

Sedamööda, kuidas iga oskus aina keerulisemaks muutub, täiustuvad ka tööriistad ja tõuseb nende hind. [a] Varjud tihenevad ja liiguvad, *sedamööda kuidas* kuu oma taevateekonda jätkab. [i]

- § 65 **Mida-kõrvallause** korrelaadiks on *seda* (laiendab komparatiivi-vormis omadus- või määrsõna) või *sedamööda*. Nt

Mida rohkem kasta, *seda* parem. | *Mida* vanem ja lagunenum on maja, *seda* kallim on tema ülalpidamine. [a] *Mida* rohkem ta süveneb, *seda* vähem mõistab ta teiste perioodide esteetikat. [a] *Mida* aasta edasi, *seda* raskemaks see läheb. [a] *Mida* edasi, *seda* raskemaks erastamine riigile läheb. [a] Pinge naftakonverentsil oli tohutu; see kasvas *seda-mööda, mida* enam lähenes lõpule maailmanafra ressurss. [i]

- § 66 **Mil määral -kõrvallause** on kvantumit väljendav relatiivlause, mille korrelaadiks on *sel määral*. Nt

Mil määral kogunes informatsiooni, *sel määral* jagasin seda teistele. [a] Ühispanga juhid kinnitasid eile suurklientidele, et pank suurendab laenuportfelli vaid *sel määral, mil määral* kasvavad pangas hoiused. [a]

- § 67 **Mis-kõrvallause** on perifeerne kvantumilause tüüp, sisult lähedane viisilausele. Korrelaadiks on *nii*, mis harilikult paikneb kõrvallauses ja moodustab asesõnaga *mis* korrelaatsidendi *nii mis*. Viimane on sünonüümne sidenditega *nagu* ja *kuidas* (→ § 62). Nt

Poiss karjus, (*nii*) *mis* kopsud võtsid. Ta jooksis, (*nii*) *mis* jaksas. | Janka kiskus lõõtsa *mis* jaksas ning laulis ise täiest kõrist kaasa. [i] Koer larmab, *nii mis* jõuab. [a] Tõesti elus ja lobiseb, *mis* jõuab. [a] Elu käib, *mis* müriseb. [a]

Viisilause

- § 68 Viisilause konkretiseerib pealause öeldisverbiga väljendatud tegevuse või protsessi toimumise viisi. Nagu kvantumilause nii ka viisilause põhitüüpideks on **konsekutiivsed** *et*-viisilased ning **võrdlevad** *nagu*- ja *kui*-viisilased.

et-viisilause

- § 69 *Et*-viisilause korrelaatideks on *nii*, *nõnda*, *niimoodi*, *nõndamoodi*, *sedamoodi*, *niiviisi*, *nõndaviisi*, *sedaviisi*, *sedasi*, *seesuguselt*, *selliselt*, *sääraselt*, *sel(lisel) kombel* / *viisil*. Nt

Valgusfoorid on seatud *nii*, *et* keskmise kiirusega sõites ei pea autojuht tegema liigseid peatusi. [a] Pea asetati *nõnda*, *et* ta seda liigutada ei saanud .. [a] .. ei saa ju metsas püsse paugutada *niimoodi*, *et* seda keegi ei kuule. [i] Aga saab ka filmida *sedasi*, *et* paistab olevat palju rahvast. [a] Selle protsessi kulgu võib vähendada *sel viisil*, *et* välditakse kooritud mugula kokkupuudet õhuhapnikuga .. [t] Sibul istutatakse mulda *selliselt*, *et* umbes pool sibulast jääks mullast välja. [a]

Üksikjuhtudel võib korrelaat ka ära jääda. Nt

Panin plagama, *et* kannad kuklas! [a]

Korrelaatide *nii* ja *nõnda*, harvemini teiste korrelaatide puhul, ei ole viisi- ja kvantumilauseste piir alati terav (→ § 61).

Korrelaadid *nii* ~ *nõnda* võivad olla ka kõrvallauses, moodustades sidesõnaga *et* korrelaatsidendi. Sellised konsekutiivsed viisilased ei erine vormilt päris tagajärgelausest ning on ka sisult viimastele lähedased. Nt

Tädid kirjutavad, *nii et* krabin taga. [a] Muhuga karvanäss hoiab oma sonimütsi kuklas, *nõnda et* ta lokiis juuksekarvad esile tungivad. [i]

Viisilauses võib sidesõna *et* ees olla kaassõna *ilma*, mis lähtub korrelaadist *ilma selleta*, kuid on muutunud viisilause eitusmarkeriks (a).

Ilma korrelatiivse päritolu tõttu pealauses korrelaati olla ei saa. *Ilma et* -viisilause öeldisverb on harilikult tingivas kõneviisis. Kõrvallause saab asendada *mata*-tarindiga (b) (→ § 146). Nt

- a. Savisaar ütles, et mitte ükski palgareform ei ole käivitav ainult ülaltpoolt, *ilma et* oluline osa rahvast selle suhtes seisukoha võtaks.
– Savisaar ütles, et mitte ükski palgareform ei ole käivitav ainult ülaltpoolt, *ilma selleta, et* oluline osa rahvast selle suhtes seisukoha võtaks. [a]
- b. Sõitsime kaks aastat ühes rongis ja trammivagunis, *ilma et oleksime sõnakestki vahetanud*. [a] – Sõitsime kaks aastat ühes rongis ja trammivagunis *sõnakestki vahetamata*.

Et-viisilauseiga sarnanevad mõningad komplementlused, nt verbide *näima, paistma, tunduma; juhtuma, olema* jne komplementid. Ka nende pealauses võib fakultatiivselt esineda korrelaat *nii, nõnda* või *sedasi*, siiski mitte *seesuguselt, selliselt, sel(lisel) kombel / viisil* (→ § 28). Nt

Näib / paistab / tundub (*nii*), *et* sul on õigus. Võib juhtuda (*nii*), *et* ma hilinen. Olgu pealegi (*nii*), *et* sul on õigus. | Paistab *nii, et* detsember ja jaanuar veel külmad ei ole. [a] Paistab, *et* mõistame teineteist hästi. [a]

Ekvatiivisidendiga viisilused

§ 70 Tegevuse või protsessi viisi konkretiseeriv *nagu*-, samuti *kuidas* ~ *kuis* -kõrvallause seostub nendesamade korrelaatidega mis *et*-kõrvallause. Eesasendis pealauses on korrelaat harilikult fakultatiivne. Nt

Kõik ei sujunud (*nii*), *nagu* tema tahtis. Kohelge inimesi (*niiviisi*), *nagu* te tahate, et teid koheldaks! Mehed viitsid aega, *kuidas* keegi paremaks pidas. *Kuidas* külvad, *nõnda* lõikad. | Reis ei läinud *nii, nagu* ma olin planeerinud. [i] .. ta ei vastanud *niiviisi, nagu* Varblane oleks soovinud. [i] Las jääda *nii, kuidas* oli. [a] Nad aitavad teineteist *nii, kuidas* oskavad. [a] Ela, *kuidas* oskad, jõua, *kuidas* jaksad! [i] Ent

võib-olla inimesed tahavadki ajalehte lugeda just *niimoodi*, *nagu* neil oleks ainult kuue klassi haridus? [a] Sest pole mingit garantiid, et ironiat interpreteeritakse just *sel viisil*, *nagu* see on kavatsatud. [a]

Ekvatiivsetele viisilauseatele on lähedased verbe *näima*, *tunduma*, *paistma* jms laiendavad *nagu* ~ *kui* ~ *justnagu* ~ *justkui* ~ *otsekui* -komplementlausead (→ § 33).

Neile tundus (*nii*), *nagu* ~ *kui* oleksid nad linnud. | Ümbrust tajudes, millelegi mõeldes, erinevaise tundeseisundesse sattudes paistab, *otsekui* teaksime neile küsimustele endastmõistetavaid vastuseid. [a]

Viisilausead komparatiivisidesõnaga *kui*

- § 71 Komparatiivlausead seostub *kui*-kõrvallause sisult komparatiivse adverbi või adverbialtarindiga *teisiti*, *teistmoodi* ~ *teist moodi*, *muidu*, *muul viisil* jne. Nt

Kuid kohtus ilmnas, et tegelik elu on kulgenud mõneti *teisiti*, *kui* näitab paber. [a] Ta ütleb, et ei saa kohe *muidu*, *kui* peab midagi tegema. [a] Ma soovin neid aidata veidi *teistmoodi*, *kui* seni on tehtud. [a] Seda preemiat pole võimalik saada *muul viisil*, *kui* keegi peab kandidaadi esitama. [a]

Kõrvutuslause

- § 72 Kõrvutuslausead sarnanevad kvantumi- ja viisilauseadega, sest neidki kasutatakse ühe sündmuse võrdlemisel teisega. Kui aga kvantumi- ja viisilausead konkretiseerivad pealausega väljendatud sündmuse komponenti (eelkõige protsessi ennast), siis kõrvutuslause suhestub pealause kui tervikuga. Kõrvutuslausead on sellisena mitte-restriktiivsed ning lähedased rindlause osalauseatele. Kõrvutus võib olla **sarnastav** ja (**eristav**-)**vastandav**.

Sarnastav kõrvutus

- § 73 Sarnastava kõrvutuse korral väljendab kõrvallause sündmust, millega pealause sündmust sarnaseks peetakse. Sidendeiks on ekvatiivsed sidesõnad *nagu, kui, justnagu, justkui, otsekui*, samuti ühend *nii kui*, kus korrelaat kuulub sidendi koosseisu. Iseloomulik on korrelaadi puudumine pealausest. Kõrvallause väljendab hüpoteetilist (irreaalset) sündmust, tema öeldisverb on harilikult tingivas kõneviisis ning lauses toimunud (primaarse) teema ja öeldisverbi inversioon. Nt

Kõik läksid rutates, *nagu* oleksid nad kartnud kuhugi hiljaks jääda. [i] Ja siis läks elu nii ühtesoodu edasi, *kui* poleks midagi iseäralist sündinud. [i] Suhtumine alateadvusse, intuitsiooni jm taolisse on tänapäevalgi kahepalgeline, *justnagu* püsiks inkvisiitorite karm käsi ikka ühiskonna kohal. [t] Kõrged kaldaveerud kahanesis ja murenesid, *otsekui* oleks neist tükke neelanud mingi ablas ja täitmatu elukas. [i] Piiririkkuja istub kõssis, *justkui* ootaks langema hakkavaid hoope. [a]

Vastandav kõrvutus

- § 74 Vastandava kõrvutuse puhul väljendavad osalaised vastanditeks peetavaid sündmusi. Kõrvallauseid on kolme tüüpi.

1. Kõrvallause võrdlussidesõnaga *kui* kuulub võrdluslausesse, mille pealause väljendab kõrvallausega võrreldes eelistatavamast või tõenäolisemast sündmusest. Eelistusele või tõenäosusele osutavad pealause partiklid *pigem(ini), ennem(ini), parem, parema meelega* jne, kõnekeeles ka *enne* 'ennem'. Sidesõna *kui* võib laieneda sündmuseks *kui et*. Nt

Pigem olgu nad üle hoitud ja nunnutatud, *kui et* tunnevad armastusest puudust, õpetab kunstnik. [a] Vana Purskaja ütleb, et *ennem* tapab mu, *kui* mujale laseb. [i] *Parem* raha tallele panna, *kui* mõnele oinale anda. [a] Mina sõidan küll *parema meelega* trepiga, *kui et* lähen jalgsi üles. [a] Klientidest keelduvad kõik asjaosalised rääkimast. „*Enne* suren, *kui* räägin.“ [a]

2. Kõrvallause tingimus- ja ajasidesõnaga *kui* seostub a) korrelaadiga *siis*, paiknedes sel juhul alati pealause ees, või b) korrelaatidega *sel(lal) ~ sel ajal, samal ajal*, mis paiknevad sidendi koosseisus. (Ajalis-)vastandavate sidenditega *sel(lal) ~ sel ajal kui, samal ajal kui* on võrdväärne c) sidesõna *kuna*. Selliseid lauseid pole võimalu käsitleda ka vastandavate rindosalausetena (→ § 16).

- a. *Kui* Võru inimestel on võimalik raamatuid laenutama minna Võru keskraamatukokku või ühingu kohale, *siis* kaugema kandi inimesed saavad seda teha näiteks hoopis posti teel. [a]
- b. Kvantiteooria hõlmab väga pisikest asjade maailma, *sellal kui* relatiivsusteooria objektid on väga suured ja väga kiired. [a] Tundsin oma pragenenud huuli aiva liigahtamas, *samal ajal kui* mu liikumatu pilk seisis mäenõlval tulevalves. [i] Muidugi, *sel ajal kui* mina teadsin sinust kõik, ei teadnud sina minust praktiliselt midagi .. [i]
- c. Meie sõitsime tagasi Pärnu, *kuna* teine taksoauto sõitis Kabli poole. [a]

3. *Et*-kõrvallause korrelaadiks on *selle asemel*, mis paikneb sidendi koosseisus. Lisaks korrelaatsidendile *selle asemel et* kasutatakse ka tehissidendit *selmet*. Kõrvallause väljendab hüpoteetilist sündmust, öeldisverb on *da*-infinitiivis.

Selle asemel et kägaras bussis loksuda, võib rongis lehti lugeda ja kohvi juua. [a] Just äriolulisvõitlus on see, mis sunnib meie kangelast mitmesuguste pseudonüümide all elutõdesid lahutama, *selmet* inimekonnale iga päeva hakul kõik puhtal meelel ning südamele ette kirjutada. [a]

Kirjandust aja-, kvantumi-, viisi- ja kõrvutuslause kohta

ERELT, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. | ISK 2004 | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles. | THOMPSON SANDRA A., ROBERT E. LONGACRE, SHIN JA J. HVANG 2007. Adverbial clauses.

PÕHJUSLIKKE SUHTEID VÄLJENDAVID LAUSED

§ 75 Põhjuslikke suhteid väljendavad adverbiallaused jagunevad **põhjus-, tagajärje-, otstarbe-, tingimus- ja mööndlauseteks**:

1. PÕHJUSLAUSE	näitab pealausega väljendatu põhjust	Laps nuttis, <i>sest tal valutas hammas.</i>
2. TAGAJÄRJELAUSE	näitab pealausega väljendatud põhjusest tulenevat tagajärge	Olid sa purjus, <i>et auto kraavi ajasid?</i>
3. OTSTARBELAUSE	näitab pealausega väljendatu otstarvet	Juku õpib selleks, <i>et targemaks saada.</i>
4. TINGIMUSLAUSE	näitab pealausega väljendatu asetleidmise tingimust	<i>Kui sa seda teed</i> , läheb sul halvasti.
5. MÖÖNDLAUSE	näitab ebasoodsaid asjaolusid, millest hoolimata või olenemata pealausega väljendatu aset leiab	<i>Ehkki Jaan on haige</i> , käib ta tööl.

Tingimust ja mööndust võib üldisemas plaanis käsitada põhjuse erikujudena. Otstarve on ühelt poolt vaadatuna tagajärg, teiselt poolt aga (soov)põhjus (→ § 83).

Põhjuslikke suhteid väljendavate adverbiallausetes erivariantideks on **konversatsioonilised laused**, milles otseseks, kuid enesestmõistetavuse tõttu harilikult väljendamatat jäävaks tagajärjeks või tagajärjelause puhul põhjuseks on kõneakt, eksplitsiitselt väljendatud tagajärjeks / põhjuseks aga sellega edastatud sõnum. Eksplitsiitse tagajärje / põhjuse kaudsuse tõttu on konversatsioonilise adverbiallause põhjuslik seos pealausega suhteliselt nõrk. Sellised laused pigem kommenteerivad pealausega esitatut, muutes selle suhtlussituatsioonis relevantseks (a), või väljendavad pealause sõnastuse sobivust (b).¹²

¹² Vt Plado 2010: 262.

- a. Kui teid huvitab, siis ma olen juba abielus. Vrd: Kui teid huvitab, siis ma ütlen teile, et ma olen juba abielus.
- b. See on absurdne, kui nii võib öelda. Vrd: Kui nii võib öelda, siis ma ütlen, et see on absurd.

Konversatsioonilisena võivad esineda kõik kausaalsuhet väljendavad lausetüübid:

KONVERSATSIOONILINE

PÕHJUSLAUSE	Mari tervis pole korras, <i>sest ma rääkisin arstiga.</i>
TAGAJÄRJELAUSE	Mari tervis pole korras, <i>nii et nüüd sa tead seda.</i>
OTSTARBELAUSE	Mari tervis pole korras, <i>et sa teaks.</i>
TINGIMUSLAUSE	<i>Kui sa veel ei teadnud,</i> siis Mari tervis pole korras.
MÖÖNDLAUSE	Mari tervis pole korras, <i>kuigi see ei pruugi sind huvitada.</i>

Kõigi nende näiteks toodud konversatsiooniliste lausete puhul sobib otsest tagajärge või põhjust väljendavaks lauseks kõneakti-lause *Ma ütlen sulle*.

Otsese kausaalsuhte, sh tingimus- ja mööndussuhte, harva ka otstarbesuhte saab „pöörata“ järelussuhteks. Pööratud kausaalsuhte ehk järelussuhte puhul väljendab kõrvallause tagajärge, millega põhjendatakse pealausega väljendatud järeldust selle tagajärje põhjuse kohta, mistõttu neid nimetataksegi põhjendavateks adverbiallauseteks.

PÕHJENDAV

PÕHJUSLAUSE	Ta tahtis (vist) midagi öelda, <i>sest ta tegi suu lahti.</i>
OTSTARBELAUSE	Ta tahtis (vist) midagi öelda, <i>et ta suu lahti tegi.</i>
TINGIMUSLAUSE	Ta tahtis (vist) midagi öelda, <i>kui ta suu lahti tegi.</i>
MÖÖNDLAUSE	Ta ei tahtnud midagi öelda, <i>kuigi ta suu lahti tegi.</i>

Märkus. Põhjendavaid adverbiallauseid on nimetatud ka **episteemilisteks** adverbiallauseteks (Sweetser 1990, Plado 2008).

Kirjandust § 75 kohta

ITKONEN, ESA 2001. Maailman kielten erilaisuus ja samuus. | PLADO (KOKS), HELEN 2008. Adverbiaallauseste funktsioonipõhine liigitus eesti keele põhjus- ja tingimuslause näitel. | PLADO, HELEN 2013b. Kausaalsuhete adverbiaallausest eesti keeles. | SWEETSER, EVE E. 1990. From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure.

Põhjuslause

- § 76** Põhjuslause väljendab tüüpjuhul pealausega tähistatud sündmuse põhjust (a), pööratud kausaalsuhte korral pealausega väljendatud järelduse (oletuse) põhjendust (b). Viimasel juhul sisaldab pealause tavaliselt tõenäosusmarkereid.

- a. Jüri polnud täna tööl *sellepärast, et ta jäi haigeks*.
- b. Jüri jäi vist / kindlasti haigeks, *sest teda täna tööl ei olnud*. Ma oletan / arvan, et Jüri jäi haigeks, *sest teda täna tööl ei olnud*.

Põhjuslause on kas *et*-kõrvallause, *sest* (*et*)-kõrvallause või *kuna*-kõrvallause.

et-põhjuslause

- § 77** Üldalistava sidesõnaga *et* algava põhjuslause puhul markerib põhjusseost harilikult korrelaat. Selleks on kas a) ühemõtteliselt kausaalne korrelaat *sellepärast* ~ *selle pärast* ~ *seepärast*, *seetõttu* ~ *selle tõttu*, harvemini *seeläbi*, ka korreleadiatiline nimisõnafraas (*sel*) *põhjusel*, b) üldisema tähendusega korrelaat *siis*.

Korrelaat *sellepärast* ~ *seepärast* kuulub fookustatuna pealause, mittefookustatuna kõrvallause sidendi koosseisu, korreleadiid *seetõttu* ja *seeläbi* on harilikult pealause. Tavaliselt kõrvallause järgneb pealausele. Seda tüüpi kõrvallauseid on valdavalt põhjust väljendavad, mitte põhjendavad. Nt

Nad väidavad, et kehad kukuvad alla *sellepärast*, et nad on rasked. [a]
 Või tehti seda lihtsalt *selle pärast*, et nii oli lihtsam .. [a] Uuest aastast avame raamatukogu hommikul kell 10, see on tund aega varem kui enne, *sellepärast* et tavaliselt oli juba pool üksteist ukse taga ootajaid. [a] *Seepärast* nad Eestisse tulidki uurima, kuidas meie hakkama saame, et seda ka kodumaal tutvustada. [a] Metsad säilisid osalt ka *seetõttu*, et juurdepääs neile oli raske. [a] Saaremaa kannatas tänavu rohkem *seeläbi*, et kevadised külmad võtsid saagi. [a] RMK ei ole raieid ära jätnud *põhjusel*, et see kellelegi ei meeldi. [a]

Põhjendavad on siiski need järelasendis *et*-laused, mis ei seostu korrelaadiga ning kus põhjusmarkerina toimib *et* (= *sest*, *kuna*). Nt

Sa olid rumal, *et* ei võtnud vastu nii head ettepanekut. | Pidin olema äärmiselt sügavas koomas, *et* ei mäletanud, kuidas mind toimetati sellesse lehkavasse, ilmselt Ford Grattoni räpasemaisse kongi, kus ma lõpuks mõistusele tulin. [i]

Korrelaat *siis* on fakultatiivne ning paikneb kõrvallausele järgnevas pealauses. Seda tüüpi kõrvallause võib olla nii põhjust väljendav (a) kui ka põhjendav (b).

- a. *Et* lektor haigestus, (*siis*) jääb loeng ära. | *Et* festivali korraldajail nappis raha, polnud žüriid ega uhkeid auhindu. [a]
- b. *Et* loeng jäi ära, *siis* ilmselt lektor haigestus. | *Et* Vähi välistab suhtlemise kogu „Eesti Päevalehega“ ja mitte ainult Kalle Muuliga, *siis* ilmselt lähtub peaminister sellest, et tegemist on peatoimetaja artikliga .. [a]

***sest (et)* -põhjuslause**

- § 78** Sidesõna *sest* on kõige sagedamini esinev kausaalsidend eesti keeles. See on korrelaatsidend, millel on nii korrelaadi kui ka sidesõna omadusi. Korrelaadi omadusteks on koosesinemise võimalus sidesõnaga *et* ja (teise) korrelaadi puudumine pealauses, sidesõna omadusi aga võime üksi sidendina toimida. *Sest (et)* -kõrvallause

järgneb alati pealausele, on alati mitterestriktiivne ning võib väljendada nii põhjust (a) kui ka põhjendust (b).

- a. Laps nuttis, *sest (et)* tal valutas hammas. | See tundub neile võõrastav, kuid aitab süüa küll, *sest* ei karju hamba all. [i] Mul hakkas süda ärevalt põksuma, *sest et* ma varem ühegi tüdruku toas ei olnud käinud. [i]
- b. Jüri on vist haige, *sest (et)* tööl teda täna ei olnud. | Kuid ma püüdsin kirjutada vist liiga tõetruult, *sest* toimetajad tegid mu juttudes nii palju parandusi, et ainult austus vanemate inimeste vastu hoidis mind tagasi nende halvasti ütlema. [i]

Märkus. Helen Plado (2008: 139) andmeil algab üle 80% põhjuslausetest sidesõnaga *sest*.

kuna-põhjuslause

§ 79 Sidesõna *kuna* võib esineda a) sidendite *sest (et)*, *sellepärast* ~ *see-pärast et* asemel korrelaadita pealausele järgnevas kõrvallauses ning b) sidesõna *et* asemel pealausele eelnevas kõrvallauses, s.o siis, kui kõrvallause korrelaadiks on *siis*. *Kuna*-lause võib mõlemal juhul olla nii põhjust väljendav kui ka põhjendav.

- a. Valitsus pooldas viinamüüki, *kuna* sellest loodeti riigile suurt tulu. [a]
Midagi pidi siin asjalikku olema, *kuna* mässajate hulgas oli küllalt tõsiseid, haritud ja positsiooniga inimesi. [i]
- b. *Kuna* tegemist on isikuvalimistega, *siis* otsivad parteid aktiivselt kuulsaid tegelasi. [a]
Kuna kedagi ei tulnud, *siis* ilmselt oli teates vale kuupäev.

Ainuvõimalik on *kuna* tarvitamine siis, kui sidesõnale *kuna* eelneb vahetult sidesõna *et*, s.o juhul, kui põhjuslausega põimlause on samal ajal *et*-kõrvallause suurema põimlause koosseisus. Nt

Tädi arvas, *et kuna* tänavu on kevad nii varajane, *siis* võib viljapuid vabalt juba aprillis mulda sokutada. [i]

Märkus. Sidesõna *kuna* põhjustähendus on kujunenud ajatähendusest 'samal ajal kui', 'sellal kui', nt *Jüri püüdis midagi teha, kuna teised ainult seisis ja käsi laiutasid*. 20. sajandi algul oli ajatähendus valdav. Põhjustähendus saavutas ülekaalu sajandi esimese poole jooksul, seda hoolimata keelekorralduse vastuseisust, ning alates 1990. aastatest esineb *kuna* ajalist kasutust äärmiselt harva (Koks 2002).

Kirjandust põhjuslause kohta

KOKS, HELEN 2002. Kuidas aega väljendavast sidesõnast *kuna* sai põhjuslik. | EREL, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. | PLADO (KOKS), HELEN 2008. Adverbiaallauseste funktsioonipõhine liigitus eesti keele põhjus- ja tingimuslause näitel. | PLADO, HELEN 2013b. Kausaalsuhete adverbiaallaused eesti keeles. | PLADO, HELEN (ilmumas). Development of Estonian conjunction *kuna* 'while, because' during the 20th century. | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles.

Tagajärelause

§ 80 Tagajärelause esitab sündmuse pealausega väljendatud või ka mingi ebamääraseks jääva sündmuse tagajärjena. Tagajärelauseks on harilikult *et*-kõrvallause, mis alati järgneb pealausele. Kõrvallause seostub pealausega a) sidendi koosseisu kuuluva korrelaadi *nii* või *nõnda* vahendusel või b) ilma selleta. Esimesel juhul on pealause põhjussündmust väljendav väitlause. Korrelaadita *et*-kõrvallause eeldab, et sündmus, mille tagajärjeks kõrvallausega väljendatu on, ei ole teada. Pealause esitab harilikult vaid küsimusi või oletusi selle põhjussündmuse kohta. Enamasti ongi pealause küsilause.

- a. Elanikud hakkavad siinsamas töötama, *nii et* parkimismure langeb ära. [a] Antu ema oli maja korda seadnud ja ära remontinud, *nii et* see nägi välja nagu linnamaja. [i]
- b. Mida sööd, *et* nii armas välja näed? [a] Kes sa nihuke oled, *et* sinna mängima lähed? [a] On sul midagi teada, *et* nii kindlasti võid öelda? [i] Sul on vist midagi teada, *et* nii võid öelda.

Sidendiga *nii et* algava tagajärgelause piir viisilausetega ei ole terav, nt lause (a) väljendab nii viisi kui ka tagajärge (→ § 69). Selgemini on viisi- või ka määratähendus esiplaanil neis lauseis, mille korrelaat *nii* või *nõnda* paikneb pealauses, ehkki tagajärjetähendus kaasneb siingi (b) (→ § 61, § 69). Sidendiga *nii et* lause võib mõnikord väljendada ka taotletavat tagajärge, misjuhul pole võimatu käsitleda seda ka otstarbelausena (c).

- a. Ta tõmbas kopsud õhku täis, *nii et* vilin taga.
- b. Ta seisis *nii, et* ta nägu ma ei näinud. Ta jooksis *nii (kiiresti), et* silme ees läks mustaks.
- c. Püüdsime teha kiiresti ja korralikult, (*nii*) *et* kliendid rahule jääksid.

Hägune on tagajärgelause piir ka põhjendava *et*-põhjuslausega (→ § 77), sest otsese kausaalsuhte aspektist väljendabki põhjendav põhjuslause tagajärge. Nt

Sa oled rumal, *et* (= *sest*) ei võtnud nii head ettepanekut vastu. | Minu omad on siis vist tõrkuma hakanud, *et* nii sinuga räägin. [i]

§ 81 Tagajärgelause ja muude adverbialausete piirialasse kuuluvad *kui*-laused, mille pealauses on modaalverbid *tasuma*, *maksma*, *pruukima*, *tarvitsema*. Tagajärjetõlgendust võimaldab nende verbide nõrgenenud irreaalsustähendus, mis ilmneb eriti lihtmineviku korral. Nt

Ukse tagant paistis ere kollane valgus, kuid *tasus* mul koputada mil-lisele tahes uksele, *kui* valgus kustus silmapilkselt. [i] Touri korraldajate poolt hüljatud ja Rahvusvahelise Jalgratturite Liidu nõudmisel rehabiliteeritud Virenque'il *tarvitses* vaid proloogi starti ilmuda, *kui* naised hakkasid kiljuma ja mehed nutma. [a]

Samas jääb mineviku korral hägusaks selliste lausete piir ajalause-tega. Vrd

Tasus võõral vaid aiale läheneda, *kui* koer endast märku andis. [i] – *Niipea kui* võõras aiale lähenes, andis koer endast märku.

Oleviku korral jääb ebamääraseks reaalse ja hüpoteetilise tõlgenduse piir ning vastavalt tagajärje- ja otstarbetõlgenduse vahekord. Nt

Maksab üks asi ära keelata, kui ta otsemaid ihaldusväärseks muutub.
[i]

Sageli on vaadeldud lausetes alistav sidesõna *kui* asendatav rinnastava sidesõnaga *ja*. Nt

Ent *tarvitses* Nybitil kaitsehaaret pisut tihendada *ja* (= *kui*) vahepaisus 19-punktiliseks – 45 : 26. [i]

Märkus. Rogier Blokland ja Petar Kehayov näevad selliste *tasuma*-, *maksma*- jts konstruktsioonide kasutuses vene mõju: „Verb *считать* 'maksma, tasuma' esineb samas funktsioonis ja samasuguses pöörd sõnajärgiga tarindis, millele järgneb *kui*-lause; vrd Стоит мне сказать, кем я работаю, как у собеседников тут же загораются глаза 'Tasub mul öelda, kellenä ma töotan, kui kaaslastel lähevad kohe silmad põlema.“ (Blokland, Kehayov 2010: 43).

Kirjandust tagajärelause kohta

RANNUT, LEHTE 1975. Tagajärge väljendavate kõrvallausetega põimlausest. | PLADO, HELEN 2013b. Kausaalsuhete adverbiaallauseid eesti keeles.

Otstarbelause

- § 82 Otstarbelause väljendab pealausega tähistatud sündmuse otstarvet. Otstarbelause saab olla ainult *et*-kõrvallause. Korrelaadiks on *selleks*, *seejaoks*, *selle jaoks*, *selle tarvis*, *sel(l) otstarbel*, *sel(l) eesmärgil*, *se(lle)ks otstarbeks* jne. Korrelaat on harilikult fakultatiivne. Korrelaat *selleks* võib kuuluda ka sidendi koosseisu. Nt

Elmar kummardub juba, *et* Arturilt haamer võtta. [i] Raha kulutatakse erinevalt: mõni piirab autosõitu, mõni annetab *selleks*, *et* saaks istutada puid, mis süsihappegaasi toodavad ja mõni annab raha *selle tarvis*, *et* arengumaade inimestele säästupirne saadetak. [a] Samas

ei tohiks vähendada peakaitset ainult *sel eesmärgil, et* uute hindadega ampritasude pealt raha säästa. [a] .. ma ei hakka varahommikul ärkama, *selleks et* läbi pimeduse ja vihma teatripiletisappa seisma minna. [a]

Otstarbelause asemel võib otstarvet väljendada ka *ma-* (→ § 133) või *maks-*tarind (→ § 136–137), samuti translatiivne teonimeta-rind (→ § 159). Nt

Elmar kummardub juba *Arturilt haamrit võtma*.

Berlusconi oli nõus kampa lööma isegi vihatud vasakpoolsetega, *vältimaks parlamendi laialisaatmist*. [a] – Berlusconi oli nõus *parlamendi laialisaatmise vältimiseks* kampa lööma ..

§ 83 Otstarbelause põhitüübi moodustavad need kõrvallausead, mis väljendavad otstarvet kui taotletavat (soovitavat), seega hüpoteetilist ehk irreaalset tagajärge (erinevalt tagajärgelausest, mis väljendab reaalselt tagajärge). Pealause predikaat väljendab harilikult tahtlikku, tegevussubjekti poolt kontrollitavat tegevust. Nt

Juku õpib *selleks, et* targemaks saada.

Pealause võib väljendada ka millegi vajalikkust selleks, et tagajärg realiseeruks. Nt

Et maksta konkurentsivõimelist palka, *on vaja* töötajate arvu vähendada. [a]

Taotletav tagajärg on samas pealausega väljendatud sündmust tingiv soovpõhjus. Näiteks lausega *Juku õpib selleks, et* targemaks saada väljendatakse nii seda, et õppimine teeb targemaks, kui ka seda, et soov targemaks saada sunnib Juku õppima. Seetõttu on niisugused otstarbelaused lähedased põhjuslausele, mõnikord isegi nendega asendatavad. Vrd

Juku õpib *selleks, et* targemaks saada. – Juku õpib *sellepärast, et* (ta soovib) targemaks saada. Töötajate arvu on vaja vähendada, *et* maksta konkurentsivõimelist palka. – Töötajate arvu on vaja vähendada *sellepärast, et* (oleks võimalik) maksta konkurentsivõimelist palka.

Samas on otstarbelause oma implitsiitse soovitähenduse tõttu lähedane ka soovi väljendavaid predikaate laiendavatele komplementlauseatele. Nt

Juku õpib *selleks*, et ta saaks targemaks. – Juku tahab, et ta saaks targemaks.

Näilise otstarbena võidakse esitada sündmust, mis tegelikult üksnes järgneb pealausega esitatud sündmusele.¹³ Otstarbe näilisust markeeritakse vahel partiklitega *nagu*, *justnagu*, *otsekui* jms. Nt

Päike vajus pilvenuki taha, et hetke pärast uuesti särama hakata. | Temagi jätkas, kuid vaid *selleks*, et paarisaja meetri pärast lõplikult liiva söösta. [a] Sündid on *justnagu selleks*, et olemasolevaid pille järele teha. [a]

Kui näilist otstarvet väljendavad laused välja arvata, siis esimest tüüpi otstarbelaused võivad olla ka põhjendavad, s.o pööratud kausaalsuhtes pealausega. Nt

Küllap Juku tahab targemaks saada, et muudkui õpib.

§ 84 Teise otstarbelausete tüübi moodustavad kõrvallaused, millega väljendatud otstarve on funktsioon, mille täitmiseks miski või keegi on sobiv või sobimatu. Kõrvallause laiendab a) sobivust väljendavaid predikaate *paras olema*, *sobima*, *sobiv olema*, *passima*, *kõlbama* jne, samuti b) predikaate, mille juurde kuuluvad sobivuse astet märkivad määraelemendid *liiga*, *küllalt* või nende sünonüümid. Seega selliseid lauseid võib käsitleda seotud otstarbelausetena. Nt

- a. Nende päästearustus *ei olnud sobiv selleks*, et päästa inimesi veest või päästeparvedelt. [a]
- b. Ta on *küllalt tark selleks*, et seda mitte tahta. [a] Inimene ei ole kunagi *liiga vana selleks*, et uusi asju õppida. [a]

¹³ Vt Plado 2013a.

Erinevalt otstarbelausete põhitüübist ei väljenda sellised laused pealause sündmuse soovpõhjust, vaid üksnes selle sündmuse tagajärge.¹⁴ Seejuures otstarbelaused, mis laiendavad määraelementidega *liiga* ja *küllalt* predikaate, muudab see asjaolu lähedaseks konsekutiivsetele kvantumilausele (→ § 61).

Märkus. *Liiga-* ja *küllalt-*tarindit on peetud võrdlusterindi eriliigiks, mis väljendab nn funktsionaalset võrdlust (vt lähemalt Erelt 1986c: 107).

Otstarbelause öeldisverb. Sõltuv ja sõltumatu otstarbelause

§ 85 Otstarbelause öeldisverb on a) tingivas kõneviisis või b) *da*-infinitiivis. Konditsionaalse verbiga otstarbelause on pealausest referentsiaalselt sõltumatu, *da*-infinitiivse verbiga lause referentsiaalselt sõltuv – selle finiiitse vaste grammatiline subjekt peab olema referentsiaalselt identne pealause mingi argumendiga.¹⁵

- a. Ma hoidsin vaierist kinni, *et* paat vastu rahnu *ei paiskuks*.
- b. Ma hoidsin vaierist kinni, *et* mitte vastu rahnu *paiskuda* (= *et* ma vastu rahnu *ei paiskuks*).

da-infinitiivse otstarbelause implitsiitseks jääv (kustutatud) grammatiline subjekt (GS_{da}) on harilikult identne pealause eksplitsiitse või (impersonaali korral) implitsiitse tegevussubjektiga (a), viimase puudumisel (nt seisundipassiivses lauses) tegevusobjektiga (b).

- a. *Poiss* [TS] kiirustas, *et* [_:poiss] õigeks ajaks kohale jõuda.
Kiirustati [indefTS], *et* [_:kiirustaja(d)] õigeks ajaks kohale jõuda.
Poisil [TS] tuli kiirustada, *et* [_:poiss] õigeks ajaks kohale jõuda.
Poiss [TS] luges raamatut [TO], *et* [_:poiss] targemaks saada.
- b. *Iga aluskivi* [TO] pidi olema paika pandud suure hoolikusega, *et* [_:aluskivi] kanda tulevase torni raskust. [a]

¹⁴ Plado 2013a: 273.

¹⁵ Plado 2013a: 277 jj.

Täissihitisega impersonaalilauseis võib GS_{da} olla identne kas pealause (indefiniitse) tegevussubjektiga (a) või tegevusobjektiga (b). Vrd

- a. Poiss [TO] kutsuti [indefTS] tuppa, et [*:_kutsuja(d)*] talle süüa anda.
- b. Nimelt juhatati *kõrgestiaustatud kohtunikud* [TO] otse lava taha, kuhu piletiga iluimetlejail asja ei olnud. Eks ikka *selleks*, et [*:_koh-tunikud*] tulevasi misse oma silmaga ja lähedalt näha. [a]

Benefaktiivse (saajat väljendava) argumendiga lauses võib GS_{da} olla identne nt tegevussubjekti (a) asemel selle benefaktiivse argumendiga (b). Nt

- a. *Komandör* [TS] andis *meestele* [BEN] puhkust, et [*:_komandör*] neid võitlusvõimelistena hoida.
- b. *Leedu president* [TS] ei olnud taganud *oma meestele* [BEN] head ettevalmistust ja piisavat kaitset, et [*:_mehed*] mitte surma saada. [a]

Konditsionaalse öeldisverbiga otstarbelause referentsiaalne sõltumatus pealausest võimaldab teda kasutada nii siis, kui otstarbelause grammatiline subjekt on referentsiaalselt erinev pealause tegevussubjektist või muust esilduvast argumendist (a), kui ka siis, kui see subjekt on referentsiaalselt identne sellise argumendiga (b).

- a. *Jüri* nägi kõvasti vaeva, et *keelestrateegia* tähtajaks valmiks.
- b. *Jüri* nägi kõvasti vaeva, et *ta keelestrateegia* tähtajaks valmis jõuaks. | *Mind* huvitas ainult kellaaeg, et *ma* juuksuritooli ei hilineks. [i]

Samasuse korral eelistatakse siiski harilikult *da*-infinitiivi. Mõnikord võib konditsionaali valiku taga olla soov vältida *da*-infinitiivide kuhjumist juhul, kui predikaadiks on nt modaalverb, mis seostub *da*-infinitiivse laiendiga.¹⁶ Nt

¹⁶ Plado 2013a.

Jüri nägi kõvasti vaeva, *et saaks keelestrateegia välja anda* (pro .. et saada keelestrateegia välja anda).

Märkus. Otstarbelause on väheseid kõrvallause tüüpe, mille öeldisverb ei saa olla indikatiivis – iseseisva lause markeerimata kõneviisis. Wiedemanni grammatikast ([1875] 2011: 710) nähtub, et varem oli selliseid lauseid siiski kasutatud (*lähme linna, et ma saan seal kuulda*). Tartu Ülikooli korpuse andmeil (Plado 2013a) on tänapäeva kirjakeeles rohkem levinud *da*-infinitiivne otstarbelause (67,4%), vähem konditsionaalne (32,3%). Veel 17. sajandil oli aga *da*-infinitiivis öeldisverbiga otstarbelause eesti keeles tundmatu (Penjam 2008). Selle teket on ilmselt toetanud saksa ja vene keel.

Kirjandust otstarbelause kohta

PLADO, HELEN 2013a. Eesti keele otstarbelausest. | PLADO, HELEN 2013b. Kausaalsuhete adverbiallauseid eesti keeles. | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles | SCHMIDTKE-BODE, KARSTEN 2009. A Typology of Purpose Clauses.

Tingimuslause

§ 86 Tingimuslause väljendab pealausega tähistatud sündmuse toimumise tingimust, s.o võimaliku sündmuse võimalikku põhjust. Tingimuslause on: a) tavaliselt *kui*-kõrvallause, b) harva verbialguline sidendita kõrvallause. Korrelaat on harilikult *siis*, harvemini ja formaalsemas registris *niisugusel / sellisel / sel juhul, sellisel / sel puhul* jms. Korrelaat on fakultatiivne ja esineb pealause koosseisus; *juhul* võib kuuluda ka sidendi koosseisu. Ilma sidendita kõrvallause esineb enamasti tingivas kõneviisis öeldisverbi puhul.

- a. *Kui* ta oleks targem, *siis* poleks ta sinna läinud. *Kui* ta sind märkab, oled tehtud mees. *Sel juhul, kui* sa asjast midagi ei taipu, ära parem räägi. Opereti vastu poleks vähematki, *juhul kui* oleksime näinud mõnda särtsakat tükki. *Isegi siis, kui* võtta auto, ei jõuaks me õigeks ajaks.

- b. *Saaks* linadest hinda, ostaks hobuse. *Oleks* ta veel mõne aasta vanem, *siis* poleks ta meile seda viit rublatki saatnud.

Tingimuslauset saab mõnikord asendada tingimusliku konverbi-tarindiga (→ § 146). Nt

Kui juurvilja liiga kaua keeta, lähevad vitamiinid kaduma. – *Juurvilja liiga kaua keetes* lähevad vitamiinid kaduma. *Kui vaeva ei nähta*, siis pole ka tulemust. – *Vaeva nägemata* pole ka tulemust.

Tingimussituatsioon ja pealausega väljendatud situatsioon on mõlemad suuremal või vähemal määral hüpoteetilised, s.o võivad, kuid ei pruugi esineda vaatlushetkel tegelikkuses (a), erinevalt näi-tekts põhjuskõrvallausega põimlausest, kus mõlemad situatsioonid on tegelikud (b).

- a. Kui näitleja on haige, siis jääb etendus ära.
b. Et näitleja on haige, siis jääb etendus ära.

Tingimuslause öeldisverb

§ 87 Prototüüpse tingimuslause öeldisverb on kas a) indikatiivis, b) *da*-infinitiivis (ainult *kui*-lauses) või c) konditsionaalis. Tingimuslause konditsionaalse öeldisverbi korral on tavaliselt konditsionaalis ka pealause predikaat.

- a. Kui *hakkame* varem minema, jõuame õigeks ajaks kohale.
b. Kui *hakata* varem minema, jõuame õigeks ajaks kohale. **Hakata* varem minema, jõuame õigeks ajaks kohale.
c. Kui *hakkaksime* varem minema, *jõuaksime* õigeks ajaks kohale.

Tingivat kõneviisi kasutatakse selleks, et näidata tingimuse suhte-liselt kõrget hüpoteetilisuse astet (esinemise väikest tõenäosust). Nt

Kui Jüri *oleks* ministriumis, *istuks* ta koosolekul.

Tingiva kõneviisi hüpoteetilisusest tuleneb ka tingimuslause teisene kasutus käsu või palve pehmemdamisel. Nt

Ma *oleksin* teile väga tänulik, kui te *jätaksite* mind rahule.

Konditsionaali perfekt näitab tingimuse kontrafaktiivsust, s.o seda, et tingimus on jäänud vaatlushetkeks realiseerumata. Nt

Kui Jüri *oleks olnud* eile ministeeriumis, siis ta *oleks istunud* koosolekul.

Kindlat kõneviisi ja *da*-infinitiivi kasutatakse nii kõrge kui ka madala hüpoteetilisuse astmega tingimuslauseis. Tingimuse esinemise tõenäosus oleneb muudest asjaoludest kui tingimuslause kõneviis, nt pealause öeldisverbi kõneviisist. Kui pealause öeldis on indikatiivis (a), on tagajärje ja sellest tulenevalt ka tingimuse esinemise tõenäosus vaatlushetkel suhteliselt suur. Kui pealause öeldis on konditsionaalis (b), on tagajärje ja järelikut ka tingimuse esinemise tõenäosus väike. Viimasele osutab seegi, et konditsionaalis öeldisega pealause korral on indikatiiv tingimuslause asendatav konditsionaaliga, ilma et tähendus märgatavalt muutuks (c).

- a. Kui Jüri *on / oli* ministeeriumis, siis ta *istub / istus* koosolekul.
- b. Kui Jüri *on* ministeeriumis, siis *istuks* ta koosolekul. | Sina *laseksid* ka, kui su kahekümneaastase töö vili sult ühel päeval teenimatult käest ära *võetakse*. [i]
- c. Kui Jüri *on = oleks* ministeeriumis, siis ta *istuks* koosolekul.

Indikatiivi kohta öeldu kehtib ka *da*-infinitiivi puhul, kuid erinevalt indikatiivist näitab *da*-infinitiiv harilikult ühtlasi tingimus-situatsiooni geneerilisust – situatsiooni atemporaalsust ning seda, et selle tegevussubjekti referendiks on kes tahes inimene (üldisik). Nt

Kui juurvilja liiga kaua *keeta*, lähevad vitamiinid kaduma.

Referents on sageli siiski avatud, konkretiseerudes situatsioonist olenevalt. Nt

Isegi kui võtta = võtame auto, ei jõuaks me õigeks ajaks. *Kui sulle lips ette siduda = seotakse*, näed sa päris viisakas välja. [a]

da-infinitiivi kasutamisel siin samasubjektilisuse nõuet pole (vrd *enne kui*-ajalause § 54 p 5).

Märkus. Indikatiivis ja *da*-infinitiivis tingimuslauseid on varem nimetatud **reaalseteks tingimuslauseteks**, konditsionaalis tingimuslauseid aga **irreaalseteks tingimuslauseteks** (Rannut 1974, Erelt 1986a, EKG II 1993). Kuivõrd tingimus on siiski alati võimalus, seega irreaalne, siis on siinses käsitluses sellest vastandusest loobunud ning nagu Helen Plado (2013c) eristatud selle asemel Bernard Comrie (1986) eeskujul hüpoteetilisuse astmeid.

Konversatsioonilise ja põhjendava tingimuslause öeldisverbi vormivalik on piiratum. Konversatsioonilise tingimuslause öeldisverb on kas *da*-infinitiivis, kusjuures verb on valdavalt mõtlemis- või kõneverb (a), või indikatiivis (b).

- a. Kui järele *mõelda*, siis olen oma elu ikka elanud kahe linna vahel.
[a] Kui murest *rääkida*, siis ratastraktorist on küll suur puudus. [a]
- b. Kui sa mind haletsema *tulid*, siis uks on seal. [s] See on alatu, kui teada *tahad*. [i]

Põhjendava tingimuslause öeldisverb on harilikult indikatiivis (a), harva konditsionaalis (b), väga harva *da*-infinitiivis (c).

- a. Kui toas tuli *põleb*, siis on isa kodus. | Kui ma seda *suutsin*, siis suudan ma kõike. [i] Aken peab lahti olema, kui nii vali müra kuulda *on*. [i]
- b. Kui toas tuli *põleks*, siis oleks ta kodus.
- c. Kui siit kirikutorni *näha*, on nägemine korras.

Tingimuslause partikleid

§ 88 Tingimuslause pealauses korreelaadi juures või tingimuslauses endas võib olla partikleid, mis toonitavad tagajärje ootuspärasust, nt *eriti*, *iseäranis*, *liiati(gi)*, *pealegi* (a), erandlikkust, nt *ainult*, *üksnes*, *vaid* (b), või ootusvastasust, nt *isegi*, *ka*, *-gi/-ki* (c).

- a. Punkt tuleb panna juhul, kui punktita lühend raskendab tekstist arusaamist, seega *eriti siis, kui* lühend langeb kokku mõne eesti-keelse sõnaga. [t] Mare sõnul aga võivad lapsed, *liiati kui* see on neil esimene kogemus politseiga, kartma hakata ega pruugi juhtunust vanematele teatada. [a]
- b. Kreekat saab aidata *vaid juhul, kui* nad end ise aidata tahavad. [a]
- c. *Kui* ma *ka* noorem oleksin, ei suudaks ma seda kunagi nii hästi teha, nagu rootslane Wilhelm Moberg oma kaasmaalaste välja-rändamise loos on teinud. [i] *Kui* see viimane küsimus midagi *muutiski*, siis igatahes mitte liidrit. [a] *Isegi siis, kui* igast neljast inimesest vaid üks pidas aktiivset jahti, tappes nädalas vaid ühe suure looma, moodustas see lõpuks määratu ohvrite armaada. [a] *Isegi kui* lisada liiva, mida kattekivimites on vähe, ja katta puis-tang pealt 40–50 cm paksuse pinnasekihiga, ei isoleeri see diktüo-neemaargilliiti õhuhapnikust hermeetiliselt. [t]

Tingimuslause korreelaadi või sidesõnaga seostuv partikkel *isegi*, harvemini partiklid *ka*, *-gi/-ki* annavad tingimusele möönva tähenduse ning selliseid lauseid on mõnikord käsitletud tingimus- ja mööndlause vahepeale jääva omaette adverbiallause tüübina – **mööndtingimuslausena**. Kuivõrd need laused ei erine põhiomadustelt (sh hüpoteetilisuselt, predikaadi vormidelt ning sidesõna ja korrelaatide poolest) päris tingimuslausetest, siis pole siiski kaalukat põhjust neid tingimuslause alt välja tõsta.

Märkus. Mööndtingimuslauset on omaette adverbiallauseks pidanud nt König 1986, Haspelmath, König 1998. Eesti keele mööndtingimuslauset on omaette lausetüübina käsitlenud Helen Koks (2004), kes ühendab selle lausetüübi alla *isegi (siis) kui* -laused ja „olenemata“-tüüpi mööndlaused (→ § 93).

Tingimuslause vahekord ajalausega

§ 89 Tingimussidesõna *kui* langeb kokku ajasidesõnaga *kui* ning ajalooliselt lähtubki viimasest. Sama kehtib korrelaadi *siis* kohta. Tingimussuhet ühendab ajasuhtega ka teatav sisusarnasus – tagajärg ei saa eelneda tingimusele (põhjusele), eristab aga suhte kausaalsus ja hüpoteetilisus.¹⁷ Lähemal ajalausele on indikatiivse predikaatverbiga tingimuslause, mille hüpoteetilisus on suhteliselt madal. Indikatiivse predikaatverbiga *kui*-lause võib tõlgendada nii *ajakui* ka tingimuslausena, eriti kui predikaatverb on oleviku vormis. Nt järgnevas põimlause võib *kui*-lause olenevalt kontekstist saada kas 'sel ajal kui ..' või 'juhul kui' tõlgenduse.

Kui sa Tartus oled, käi ka ülikooli vaatamas.

Mineviku vormis predikaadiga lause on harilikult ajalause, st väljendab tegelikult aset leidnud situatsiooni (a), kuid väljendades habituaalset, korduvat situatsiooni saab see siiski hüpoteetilise tõlgenduse ja on käsitatav tingimuslausena (b).

- a. Kui selgus, et Jaan on tõsiselt haige, viidi ta haiglasse.
- b. Vanasti, kui selgus, et inimene on tõsiselt haige, viidi ta haiglasse.

Kui-lause on ühemõtteliselt tingimuslause, kui sidesõnale langeb emfaatiline rõhk. Nt

KUI sa Tartus oled, käi ka ülikooli vaatamas.

Kirjandust tingimuslause kohta

JOKELA, HANNA, HELEN PLADO (ilmumas). Subjects under generic conditions: Implied subjects in Finnish and Estonian *if*-clauses. | KOKS, HELEN 2004. Eesti kirjakeele mõõndtingimuslausest. | KOKS, HELEN 2006. Tingimuskonstruksioonid tänapäeva eesti keeles. | MONTICELLI, DANIELLE 2003. Eesti keele tingimuslause liigitamise semantilised aspektid. | PLADO (KOKS), HELEN 2008. Adverbiaallause funktsiooni põhine liigitus eesti keele põhjus- ja tingimuslause näitel. | PLADO, HELEN

¹⁷ Vt Plado 2013c: 75.

2010. Eesti keele *da*-infinitivis öeldisverbiga tingimuslaused. | PLADO, HELEN 2013c. Estonian conditional clauses: The degree of hypotheticality and the link to temporal and concessive clauses. | KÜLMOJA 1998 = Ирина Кюльмоя. Условные конструкции в эстонском языке. | RAN-NUT, LEHT 1974. Konditsionaallausest ja selle piirimaadest.

Mööndlause

§ 90 Mööndlause näitab, et pealausega väljendatu kehtib vaatamata sellele, et kehtib mööndlausega väljendatu („**vaatamata**“-tüüp) (a), või olenemata sellest, kas, kus, millal, kuidas jne leiab mööndlausega väljendatud sündmus aset või kes, missugune jne on selle sündmuse osaline („**olenemata**“-tüüp) (b). Tegemist on seega ootusvastase suhtega põhjuse ja tagajärje vahel. Näiteks järgmiste lausete puhul eeldatakse, et kui ollakse väsinud (a) või kui see väsimus ületab mingi kriitilise piiri (b), siis tavaliselt minnakse puhkama, kuid väidetakse, et tegelikult realiseerub oodatule vastupidine tagajärg.

- a. Kuigi Jaan oli väsinud, ei läinud ta puhkama.
- b. Ükskõik kui väsinud Jaan ka poleks, puhkama ta ikkagi ei lähe.

„*Vaatamata*“-tüüpi mööndlaused on prototüüpsed mööndlaused, mis väljendavad tegelikkuses aset leidvat sündmust. „*Olenemata*“-tüüpi mööndlaused seevastu väljendavad hüpoteetilist sündmust ja see asjaolu seob neid tingimuslausetega. Vahel peetakse neid koos *isegi kui* -tingimuslausega mööndtingimuslauseteks (→ § 88). Siin käsitletakse neid siiski mööndlause alltüübina.

„*Vaatamata*“-tüüpi mööndlausete markeriteks on kas 1) üldalistav sidesõna *et* koos korreelaadiga või 2) möönvad sidesõnad *kuigi* ja *ehkki*. „*Olenemata*“-tüüpi mööndlaused sisaldavad mingit indefiniitset elementi, enamasti küsisõna, mille muudavad möönvaks eelkõige mitmesugused partiklid.

„vaatamata“-tüüpi mööndlause

et-mööndlause

§ 91 *Et*-kõrvallausele annavad möönva tähenduse kaassõnastunud *mata*-vormid *vaatamata* ja *hoolimata*, mis seostuvad korrelaatpronoomeniga *see*: *sellele ~ selle peale vaatamata, sellest hoolimata* (a) (→ § 144). Korrelaat on kas pealauses või moodustab sidesõnaga *et* korrelaatsidendi. *Et*-lause võib kuuluda ka pealauses paikneva nimisõna (*asjaolu, fakt, jutt, arvamus, soov* jms) juurde (b), kuid sellisel juhul on mööndusmääruseks pigem *vaatamata / hoolimata* + NP, *et*-lause aga relatiivne komplementlause selle NP koosseisus. Möönvaks sidendiks on kujunenud sidesõna *et* ühendid verbi *olema* möönva kõneviisi vormi ja kinnitava partikliga: *olgugi et, olgu* (...) küll *et, olgu peale(gi) et* (c). *Et*-mööndlauset esineb tänapäevakeeles tunduvalt vähem kui *kuigi-, ehkki*-lauset.¹⁸

- a. *Vaatamata sellele(,) et* aeg oli hiline, ei tahtnud keegi lahkuda. *Hoolimata sellest(,) et* vihma hakkas sadama, läksin ma õue. | Aga ma armastan teda *hoolimata sellest, et* ta mulle tihti sama tark tundub kui ta kaunjas king. [i] Eriti suurtes raskustes on Ida-Soome, *vaatamata sellele et* toetust on võimalik saada nii Euroopa Liidust kui ka kodumaistest finantseerimisallikatest. [a]
- b. *Hoolimata faktist, et* ta oli suutnud kõrvale panna umbes 100000 dollarit, näis selle eesmärgi saavutamine iga aastaga üha ebareaalsemaks muutuvat. [i] *Vaatamata asjaolule, et* 5. oktoobril tagandati Venemaa peaprokurör Stepankov, koidab Hasbulatovile ja Rutskoile paragrahv riigireetmise eest .. [a]
- c. Seega olid kirjad tulnud Soomest kümne päevaga, *olgugi et* laev sõidab selle maa nelja tunniga. [a] Seda ma veel ei teadnudki, *olgu küll, et* olen juba kolm kuud VGIK-is õppinud. [i] Ei saa ju jätta teise kirju lugemata, *olgu pealegi, et* inimest ennast pole enam olemas. [i]

¹⁸ Plado, Lindström 2012: 140.

Kõik need vormistusvõimalused on peale prototüüpsete mööndlausetes vahesel määral kasutatavad ka konversatsiooniliste (a) ja põhjendavate (b) mööndlausetes korral.

- a. *Vaatamata sellele, et nii ei ole ilus öelda, sa ei vääri enam.*
- b. *Olgugi et Jüri on kodus kolm kassi, ei armasta ta eriti loomi.*

Märkus. Et *vaatamata*, *hoolimata* ja *olgu* puhul paistab nende verbi-päritolu veel tugevasti läbi, siis on ka nende komakasutus üsna kõikuv. Koma kasutatakse tihti sidesõna *et* ees ka siis, kui *vaatamata sellele*, *hoolimata sellest* või *olgu*, *olgu pealegi* ei kuulu pealausesse, vaid moodustavad sidesõnaga *et* korrelaatsidendi, nagu lauses *Ka keeled on väga erinevad, vaatamata sellele, et osa sõnatüvedest on ühised*. [a] (Vt *vaatamata* ja *hoolimata* komakasutuse kohta Uuspõld 2001.)

***kuigi*-, *ehkki*-mööndlused**

§ 92 *kuigi*-, *ehkki*-kõrvallauseis muudab sidendi möönvaks partikkel *-gi/-ki*. Tüüpjuhul pealauses korrelaat puudub, kuid erijuhul võib selleks olla *siis* (→ § 94). *Kuigi* ja *ehkki* on tänapäevakeeles enim kasutatavad möönvad sidesõnad (vastavalt 68% ja 19%).¹⁹ Peale nende kasutatakse harva ka sidesõna *ehk* ja partikli *küll* ühendit *ehk (...)* *küll*. Nt

Põlgus ja vihkamine jäid ikkagi, *kuigi* teda lausa enam ei löödud ega lükatud. [i] Aga ikkagi ütles ta temale ära, *ehkki* tundis, et ta Haraldit armastab. [i] Hommikueine kulges üsna nukras meeleolus, *ehk küll* proua Hurt väga armas oli. [i] Eks ta ikka armas ole, *ehk* ta *küll* oma ei ole. [i]

Needki sidendid vormistavad ka konversatsioonilisi (a) ja põhjendavaid (b) mööndlauseid.

- a. *Kuigi* see ei ole minu asi, on sinu käitumine lihtsalt häbiväärne.
- b. *Kuigi* Mart tuli tagasi, ei armastanud ta oma naist. | Jaaguar ei taha olla puuris, *ehkki* puuriga kohanenud jaaguare võiks mu oponent hulgi välja pakkuda. [i]

¹⁹ TÜ kirjakeele korpuse 1990. aastate allkorpuse põhjal (Plado 2012: 140).

„olenemata“-tüüpi mööndlause

§ 93 „Olenemata“-tüüpi mööndlauseid jagunevad **valik-** ehk **alternatiivmööndlause**teks ja **üldisusmööndlause**teks, millel on osalt samad, osalt erinevad väljendusvahendid. Tavaliselt põhinevad mõlemad laused kaudselt küsilausele, s.o küsiva sõnaga algaval kõrvallausele – valikmööndlause valikküsilausele, mis algab küsi-partikliga *kas*, üldisusmööndlause eriküsilausele, mis algab küsiva asesõnaga või asemäärsõnaga (*kes, mis, milline, kuidas, kui* jms). Möönva tähenduse annavad lausele:

- mõlema lausetüübi puhul küsiva sõna ees paiknevad osaliselt kaassõnastunud *mata*-vormide ühendid korrelaatpronoome-niga *see: sellest sõltumata, sellest olenemata*. Nt

Iga raamat, iga luuletus, iga artikkel on olnud põletav, häbistav läbikukkumine, *sõltumata* sellest, *kas* neid on kiidetud või laidetud. [i] *Olenemata sellest, kuidas* täpselt kujuneb valitsusliit, jääb opositsioon igal juhul väga kirjuks. [N]

- mõlema lausetüübi puhul ka sõnad *ükskõik, ükspuha* jms, üldisusmööndlauses sageli koos partikliga *ka* või öeldisverbile liituv partikliga *-gi/-ki*. Nt

Ta jaksas olla rahulik ja kindel ning asjalik – *ükskõik kas* teda pandi rohkem või vähem tähele kui tavaliselt. [i] Vanaema istus tihtipeale ahjusuu ees, *ükskõik kas* see siis mustas või lõkendas. [i] *Ükskõik mis* põhjendusi *ka* välja ei pakutud, oli see agressioon sõltumatu riigi vastu. [a] *Ükskõik kui* hästi kõik sujubki, lahkuge esimeselt kohtamiselt pärast poolteist tundi koosolemist. [a]

Ükskõik võib ka ära jääda. Valikmööndlauses annab mööndust sel juhul edasi vastandite rinnastus (a), üldisusmööndlauses üksnes partikkel *ka* või öeldisverbile liituv *-gi/-ki* (b).

- Meie oleme ristirahvas, *kas* me seda tahame või ei, *kas* me usume või mitte. [i]

- b. *Kuhu* ta ka läheks, ma järgnen talle. | *Kuidas* ka Eedi poleks tahtnud vaikida, ometi pidi ta vastama. [i] Tema suur armastus direktori vastu oli kõigile näha, *kui* väga Helle oma tundeid varjata püüdis. [i]

- üldisusmööndlause puhul küsivale sõnale järgnev *tahes* / *iganes*. Nt

Rääkis ja mõtles ta tagaselja *mida tahes*, ülemustega kokku saades lausus ta ikka mõne mõistliku sõna. [i] Õpetajate palgasüsteemi võib ümber korraldada nii palju *kui tahes*, vaesuse ümberjagamine ei vii meid kahjuks tekkivast olukorrast välja. [a] *Mida iganes* ma ka ei kuulnud, ikka kuulsime me midagi veel. [a]

- Mööndust võib markeerida ka möönva kõneviisiga või sellega samafunktsioonilise konstruktsiooniga *las* + *Vda/Vf*, seda kas koos muude mööndust väljendavate vahenditega või ilma nendeta. Nt

Sadagu / *las sadada* ~ *sajab pealegi*, mina jään siia. *Mingu kuhu tahes* / *tahab*, ma järgnen talle. | Nii et piinlik seis igal juhul, *vingerdagu* me oma selgitustega *kuidas tahes*. [a] Aga enesekiitmisest ei tule midagi välja, *olgu* see ükskõik *kui* veenev. [a] Paberimäärimise maht on ikka üks, *olgu* kahju suur või väike. [a]

Möönvas kõneviisis on harilikult ka reduplikatiivset laadi möönvad laused, nt *maksku mis maksab*, *tulgu mis tuleb*, *olgu mis on*, *olgu kuidas on*, ehkki võimalik on ka kindel kõneviis, nt *läheb kuidas läheb*.

- Mööndlause võib alata ka tarindiga *nii* Adj/Adv *kui* V + *-gi/-ki* / *ka* V.

Nii imelik, *kui* see *ka ei näi*, Eesti Pank otsustas mõlemad pangad päästa. [a] *Nii* purjus, *kui* ta *oligi*, tundis ta ometi suurt lugupidamist vestluskaaslase vastu. [i]

„*Olenemata*“-tüüpi mööndlause on eituse-jaatuse vastandus sageli neutraliseerunud. Nt

Ükskõik mis ka kellegagi juhtub = ei juhtu, põgenemine ei vii kedagi õnnele lähemale. *Nii imelik, kui see ka ei näi = näib*, Eesti Pank otsustas mõlemad pangad päästa.

Mööndlause ja vastandus

§ 94 Mööndus erineb teistest määruslikest tähendustest selle poolest, et seda võib edasi anda ka möönvate konnektiividega *siiski, ikkagi, ometi*, mis paiknevad kas mööndlause pealauses, dubleerides mööndustähendust (a), või vastandavas rindosalauses (koos vastandava sidesõnaga või selle asemel), muutes vastanduse möönvaks (b) (→ § 17).

- a. *Kuigi* Juhan on gripis, käib ta *siiski* tööl.
- b. Jumaliku sfääriga oldi ettevaatlikumad, *kuid siiski* leidis nii Marsse kui Areseid, Neptuneid kui Apollosid. [i] Tuletikk valgustas auto sisemust vaid viivu, *siiski* jõudis Raul näha võõra mehe kõrval Monikat. [i]

Vastandavas rindosalauses võivad möönvate konnektiividena toimida ka muidu mööndlause korreelaadina esinevad *sellele vaata-mata, sellest hoolimata*. Nt

Juhan on küll gripis, kuid käib *siiski* = *sellest hoolimata* tööl.

Kuivõrd mööndus sisaldab alati vastandust, siis järelasendis mööndlausest on mõnikord raske eristada möönev-vastandavast rindosalausest. Nii on sidendeid *kuigi, ehkki, ehk küll ja olgugi (et)* peetud ka rinnastussidendeiks nt järgmistes lausetes (→ § 17).²⁰

Ta oli ilus, *ehkki* kurb. Ta oli pahane, *kuigi* ta ei näidanud seda välja.

Teiselt poolt tuleb möönduse side vastandusega ilmsiks *olenemata*“ -tüüpi mööndlauseste puhul, mille järelasendis pealausete ette on võimalik mõnikord panna vastandav sidesõna. Nt

²⁰ Karelson 1980, Plado, Lindström 2012: 149–150.

“Ükskõik milline lahendus ka leitakse, kuid selge on see, et hoone vajab nii seest kui ka väljast renoveerimist,” lisas ta. [a] *Olgu* noor või vana, *aga* oma õppetunni ta sellest saab. [a]

Kui mõõnduses sisalduv ootuspärasus põhineb nähtuste sarnasusel, mitte niivõrd otsesel põhjuse-tagajärje suhtel, kasutatakse vahel mõõndlausele järgnevas pealauses korrelaati *siis*. Sellised *kuigi/ehkki ... siis* -laused jäävad selgelt mõõnvate *kuigi/ehkki ... siiski* -lausete ja selgelt vastandav-kõrvutavate *kui ... siis* -lausete (→ § 74) vahepeale. Vrd

Kuigi pääsusaba või kapsaliblika võib juba lennult ära määrata, *siis* iga liblikaga nii lihtsalt ei lähe. [a] – *Kuigi* pääsusaba või kapsaliblika võib juba lennult ära määrata, *siiski* .. – *Kui* pääsusaba või kapsaliblika võib juba lennult ära määrata, *siis* ..

Ehkki lätlased ja leedulased esimesest Brüsseli ümarlauast osa ei võtnud, *siis* nüüd püüame välja minna koos .. [a]

Kirjandust mõõndlause kohta

KARU, KATRIN 2000a = Катрин Кару, О возможностях семантической классификации уступительных конструкций (на материале русского и эстонского языков). | KARU, KATRIN 2000b = Катрин Кару, Уступительные конструкции, оформленные союзами *хотя* и *хотя ... но* и их эстонские эквиваленты. | KARU, KATRIN 2001 = Катрин Кару, Сколько же уступительных союзов в эстонском языке? К постановке проблемы. | KARU, KATRIN 2003 = Катрин Кару, Семантика и прагматика некоторых эстонских уступительных конструкций и их соответствия в русском языке. | KARU, KATRIN 2004a. Ühest mõõndlause alaliigist eesti ja vene keeles. | KARU, KATRIN 2004b. Mitmetähenduslikud mõõndlause eesti ja vene keeles. | KARU, KATRIN 2006a = Катрин Кару, О специфике отношений уступительности в рамках ФСП обусловленности (на примере русского и эстонского языков). | KARU, KATRIN 2006b = Катрин Кару. Уступительные конструкции в эстонском и русском языках. | KARU, KATRIN 2007. Mõõnduse väljendamisest ühes lihtlause tüübis (eesti ja vene keele näitel). | KARU, KATRIN, IRINA KÜLMOJA 2004 = Катрин Кару, Ирина Кюльмоя, Уступительные конструкции в эстонском языке. | PLADO, HELEN

2013b. Kausaalsuhete adverbiallaused eesti keeles. | PLADO, HELEN, LIINA LINDSTRÖM 2012. Eesti keele mööndlause: markerid ning koht alistuse ja rinnastuse teljel. | RANNUT, LEHTE 1978. Eesti keele mööndlausest. | RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles | UUSPÖLD, ELLEN 2001. *des-* ja *mata-*vormide kaassõnastumine ja komareeglid.

RELATIIVLAUSE

Üldist

§ 95 Relatiivlaused on relatiivpronoomenist või -adverbist sidendiga algavad kõrvallaused, mis laiendavad (modifitseerivad) korrelaadi vahendusel või ilma selleta pealause a) nimisõnafraasi (ka nimi-sõnalist asesõna) või kvantorifraasi, b) koha- või ajaadverbi või c) erijuhul pealause tervikuna.

- a. Olen loomult *selline inimene, kes* tahab kogu aeg midagi uut ehitada .. [a] Polnud *kedagi, kes* suutnuks neid takistada. [a] Majas asub *5 äripinda ja 28 korterit, mis* kõik on ehitatud ja planeeritud kvaliteetselt. [a]
- b. *Kõikjalt, kus* kaste maas oli, tõusis paks udu. [i] | *Nüüd, mil* sõiduraha on otsas, võib kindlalt väita, et keegi on sõitnud kellegi kulul. [a]
- c. Poiss käitus üldse veidralt, *mis* emale põrmugi ei meeldinud. [i]

Nimisõna laiendavad relatiivlaused on täiendlaused, adverbi laiendid aga määruslikud relatiivlaused.

Relatiivlause on lauseline relatiivklaus. Nimisõna(fraasi) sündmusliku modifitseerijana võib toimida ka partitsiibitarind. Kesk-sõnaline vaste on mõne erandiga vaid neil relatiivlauseil, milles relatiivpronoomen on grammatiline subjekt või objekt (→ § 149).

Nt

Mees, *kes* [GS] ehitas meie maja, on juba surnud. – [[*Meie maja ehitanud*] mees] on juba surnud.

Relatiivlause sidend (relativeerija) täidab ühtaegu kahte ülesannet: seob relatiivlause pealausega ning näitab oma vormiga, mis lauseliikmelist funktsiooni tema põhi relatiivlausest täidab. Sidendiks on relatiivsed a) asenimisõnad *kes, mis, kumb* mingis käändes (sh asesõna *mis* vananenud ja taas elavnenud komitatiivivorm *miska*) või koos kaassõnaga, ka asesõna *mis* ja kaassõna liitsõnaks kujunenud ühendid *mispoolest ~ mille poolest, misüle ~ mille üle, misläbi ~ mille läbi* jms, b) aseomadussõnad *milline, missugune, mäherdune* ja c) asemäärsõnad *kuhu, kus, kust, mil(lal)*.

- a. Prügikott tuleks viia *selle tänava* äärde, *mida* marsruut läbib. [a] *Kellel* on raha, *see* tellib muusika. [a] Pistame pead vette ja *kumb* enne pea veest tõstab, *see* maksab. [a] Head nõuanded, *miska* elus kergemini võiksid läbi saada, pole kuhugi kadunud. [a]
- b. .. ta tundis selle naise vastu *niisugust* armastust, *niisugust* hingelist ja ihulist lähedust, *millist* ta varem, nagu talle tundus, poleks osanud aimatagi .. [i]
- c. Riigilipu muuseum ehitatakse *Otepää kirikumõisa* hoonesse, *kuhu* pannakse üles püsieksponaadid. [a] .. ravimid toodi Eestisse *sealt, kus* nad olid odavamad. [a] Anna *midagi, kust* juua! Eesti teede ääres on *silte, kust* pimedas mööda sõites pole võimalik midagi lugeda. [a] *Praegu, kus* Eesti Kunstimuuseum ehitab Lasnamäe nõlvale uut hoonet, on muidugi iga kroon arvel. [a] Varsti saabub *päev, mil(lal) tuleb* esitada *ettepanek*. Nüüd, *mil* ma neid märkmeid kirjutan, tundub mulle kõik see kuidagi teistmoodi. [i]

Erandjuhul esinevad relatiivlause sidendina d) võrdlussidesõnad *nagu* ja *kui*, e) ajasidesõna *kui* ning f) üldalistav sidesõna *et*. Nende sidesõnadega laused kuuluvad relatiivlausete perifeeriasse, sest erinevalt relatiivpronoomenist ja proadverbidest ei toimi nad relatiivlause lauseliikmena. Samas saab neid siiski relatiivpronoomeniga asendada.

- d. Ta pole *niisugune inimene, nagu ~ kui* (= *missugune*) sa arvad (ta olevat). | Väljas oli *pehme ja soe septembriõhtu, nagu* neid mäletan

kooliajast. [i] Tänavune kevad on *täpselt samasugune, kui* oli möödunud aastal.

- e. Varsti saabub *päev, kui* (= *mil(lal)*) tuleb esitada ettepanek.
- f. Laskesuusatamine on *selline ala, et* teda (~ *mida / millist*) mürdmaasuusatamisega võrrelda ei saa. [a]

Märkus. Neid komplementlause sidendiga algavaid täiendlauseid, mis komplementi (seotud laiendi) kombel olenevad nimisõna tähendusest, nt *Valitsev oli arvamus, et korralikud inimesed, eriti haritlased, ei streigi* [a], ongi siinses töös käsitletud komplementlausetena ja nimetatud relatiivseteks komplementlauseteks (→ § 31).

Asesõnaline sidend võib relatiivlauses toimida mis tahes lauseliikmena: a) subjektina, b) objektina, c) predikatiivina, d) seotud adverbiaalina, e) vaba adverbiaalina ning f) atribuudina.

- a. Mees, *kes* siin käis, on minu sõber.
- b. Mees, *keda* ma nägin, on minu sõber.
- c. Poisikesed, *kes* me tookord olime, sõda karta ei osanud.
- d. Mees, *kellega* ma rääkisin, on minu sõber.
- e. Tuba, *kus* ma magasin, oli väike.
- f. Mees, *kelle* abikaasa siin käis, on minu sõber.

Märkus. Keeled järgivad relativeerimisel (st relatiivlause mingi liikme muutmisel relatiivpronoomeniks) lauseliikmehierarhiat ehk relativeerumise hõlpsushierarhiat (*noun phrase accessibility hierarchy*), mis Edward Keenani ja Bernard Comrie (1977) järgi on: subjekt > otseobjekt > kaudobjekt > obliikva (seotud adverbiaal) > omajalaliend (genitiivatribuut). Kui keeles on võimalik relativeerida selle hierarhia mingit moodustajat, siis on selles keeles võimalik relativeerida ka kõiki temast hierarhias eespool paiknevaid moodustajaid. Eesti keel kuulub niisiis nende suhteliselt väheste keelte hulka, mis lubavad relativeerida kõiki lauseliikmeid. Seda siiski vaid relatiivlauses, mitte partitsiibitarindis.

Restriktiivsed ja mitterestriktiivsed relatiivlausead

§ 96 Relatiivlause ja tema põhja tähendussuhte järgi liigituvad relatiivlausead **restriktiivseteks (piiritlevateks)** ja **mitterestriktiivseteks (lisavateks)**. Esimesed piiravad põhjaga väljendatud mõiste mahtu, s.o täidavad piiritlevat (identifitseerivat) funktsiooni (a). Teised vaid kirjeldavad või täpsustavad eelnevalt juba piiritletud mõistet, andes selle kohta lisainfot (b).

- a. Siiri on *see naine, keda* Elmar ihaldab.
- b. Siiri, *kes* saabus eile, läks Elmariga kohtama.

Restriktiivsed relatiivlausead on tüüpilised kõrvallausead, mitterestriktiivsed relatiivlausead on pealausega nõrgemini seotud, neil on rindosalause omadusi.

Restriktiivne relatiivlause täidab piiritlevat funktsiooni põhja juurde kuuluva korrelaadi kaudu, mis nimisõnalise põhja suhtes toimib a) atribuudi või b) predikatiivi- või predikatiivadverbiaalina. Prosubstantiivne või sellisena mõtestuv korrelaat võib ka ise relatiivlause põhjaks olla (c).

- a. Ta voodi ees seisis *seesama vesiste silmadega kiilaspea, kes* enne tugitoolis oli istunud. [i]
- b. Ka *meeleolu* ei olnud *selline, millega* võiks kosjasõitu ette võtta.
[i] – Ka *meeleolu* ei kujunenud *selliseks, millega* võinuks kosjasõitu ette võtta.
- c. See ei keela eite väljas *sedasama* seletamast, *mida* ta toas tahtis seletada. [i] Tunnen isiklikult *selliseid, kellel* on sõltuvus. [a]

Korrelaadiks on a) demonstratiivpronoomenid: *see, too, sama, samane, seesama, toosama, samasugune, niisugune, seesugune, selline, säärane, säherdune, seesinane*, b) indefiniitpronoomenid: *igaiüks, igaüks, kõik, mõlemad, kumbki, ainus, keegi, miski, ükski, muu, mitu, mitmes, mõningad, palju, üks, teine*, c) kohaadverbid: *siin, seal, siia, sinna, siit, sealt, siiani, sinnani, siitkaudu, sealtkaudu*

jm. Piiritlemise seisukohast täidavad korrelaadiga samasugust funktsiooni d) järgarvud ja e) superlatiivid.

- a. Huviäratavaim osa programmist oli *see*, kus valitsus käsitleb Soome võimalikke sõjalisi ohte. [a] Meiegi üritame olla *selles seltskonnas*, kes ei mängi neid mäng. [a] Isegi elav kujutus pole pooltki *seda*, mis on pealtnägemine. [i] Tunnen isiklikult *selliseid*, kellel on sõltuvus. [a] On ikka *niisuguseid vanemaid*, keda üldse ei huvita, kas nende lapsed koolis käivad. [a] Kui palju on siin loomi ja taimi, sealjuures rohkesti *niisuguseid*, keda esineb ainult Hiinas. [a] Kumbki mees pole *säärane*, kellele tahaks usaldada Eestis elektrijaamad ja raudtee. [a].
- b. *Igäiks*, kes sõidab Tartu ja Otepää vahet, tunneb seda teeservas kõndivat meest. [a] *Kõik etendused*, mida me nelja aasta jooksul kursusega tegime, on olulised. [a] Ma ei ole *kumbagi keelt*, millest ma tõlgin, õppinud ülikoolis. [a] Esimese sissekande oli sinna väidetavalt teinud *keegi vana naine*, kes siit oma rohtu otsimas käis. [a] See pole *midagi niisugust*, mille nimel riskida. [a] *Ühel neiu*, kes võitis reisi Dubaisse, jäi reis ära, sest ta ei saanud viisat. [a] *Ainus inimene*, kellest ta hoolib, on ema. [i] Nad segasid *teisi*, kes kontserdile tulid. [a]
- c. *Kus* ei ole astujat, *seal* ei ole jälgi. Tulid õigel ajal *sinna*, *kuhu* vaja. Eks võta *siitsamast*, *kust* minagi võtsin! | Te leiate nad just *sealt*, *kus* te ütlesite nad olevat. [a]
- d. Londoni Chelsea'st sai Euroopa jalgpalliklubide meistrite liigas *kolmas meeskond*, *kel* teise ringi viimases voorus enam võidusundi pole. [a]
- e. *Kõige suurem vabadus*, mis inimesele on antud, on südamehääle kuulda võtmise vabadus. [a]

Korrelaat võib pealausest ka puududa, kuid seda alati lisada lause tähendust muutmata. Nt

Siiri on *naine*, *keda* Elmar ihaldab. → Siiri on *see naine*, *keda* Elmar ihaldab.

Mitterestriktiivse lause puhul korrelaati olla ei saa, sest põhi on juba määratud. Mitterestriktiivsed relatiivlausead võivad aga just viimase asjaolu tõttu erinevalt restriktiivsest relatiivlausest laien-dada a) pärisnime või b) isikulist asesõna, samuti c) geneerilist nimisõna fraasi.

- a. *Liisi, keda* ta armastab, ei hooli temast üldse.
- b. *Sina, keda* ma armastan, ei hooli minust üldse.
- c. *Eestlased, kes* on harjunud musta leivaga, on üllatunud, kui teised sellest ei hooli. [a]

Mitterestriktiivne relatiivlause võib laiendada ka lauset (→ § 105), restriktiivne mitte. Nt

Ohverdati keisrile, *millega* sai end süüst puhtaks pesta. [i]

Piiritleva funktsiooni puudumisega seletub ka see, et eesti keele mitterestriktiivlausele ei ole kuigi omane alata aseomadussõnaga *milline, missugune, mäherdune*. Sellist kasutust küll esineb, kuid ilmselt on selle taga olnud vene keele mõju (a). Erandiks on siiski mitterestriktiivsed relatiivlausead, kus proadjektiivist sidend toimib relatiivlause enda sees atribuudina (b). Proadjektiivsed sidendid on tavalised aga restriktiivlauseas, eriti siis, kui pealauseas on eksp-litsiitne omadusele osutav korrelaat *selline ~ säherdune, seesugune, samasugune, niisugune*, kõnekeeles *sihuke, nihuke, nisuke* (c).

- a. Siin paiknevad *Otepää kõrgustiku suurimad allikad, millised* on huvipakkuvad .. [t]
- b. Nii võib ühest bakterist saada 271 miljonit bakterit, *milline kogus* täidaks pooleliitrise nõu. [t]
- c. Nägin *niisugust liblikat, missugust* ma varem näinud polnud.

See asjaolu, et mitterestriktiivne relatiivlause pigem lisab täiendavat infot pealauseas väljendatu kohta, kui piiritleb selles esineva nimi-sõna mõiste mahtu, näitab, et ehkki vormistatud subordinatiivselt, ei moodusta põhi ja kõrvallause siin nii tugevat subordinatiivset tervikut kui restriktiivse relatiivlause puhul. Mitterestriktiivlause

võib pealausesse sisestatud olla nagu kiil (a), teda on sageli võimalik asendada iseseisva lihtlausega, kusjuures relatiivpronoomen asendub vastava demonstratiivpronoomeniga ja/või mitterestriktiivlause põhisõnaga (b).²¹

- a. Kuigi pean *J. Tarle raamatut* (*mis* muide on pärvinud suure lugupidamise ka Prantsusmaal) äärmiselt kõrgetasemeliseks uurimuseks, ei poolda ma ka selle uustrukki. [a]
- b. Ta aktsiate tõus oli märgitud *tuttavate naeratustesse*, mille ehtsuses ta muide kahtles. [i] = Ta aktsiate tõus oli märgitud *tuttavate naeratustesse*. Nende / *naeratuste* ehtsuses ta muide kahtles.

Mitterestriktiivse relatiivlause suhtelisele iseseisvusele osutab ka asjaolu, et verbilõpuline sõnajärg (*tüdruk, kes hiiri kardab*) esineb mitterestriktiivses relatiivlause harvemini kui restriktiivses relatiivlause,²² st tema sõnajärg sarnaneb rohkem iseseisva lause sõnajärjega (*tüdruk, kes kardab hiiri*) kui restriktiivlause oma.

Seega mitterestriktiivsed relatiivlause ei ole prototüüpsed kõrvallause, vaid on nagu mitterestriktiivsed adverbiaallause (→ § 52) lähedased rindosalausele.

Märkus. Mitterestriktiivse relatiivlause suuremat süntaktilist iseseisvust (eraldatust) arvestav inglise keele komareegel on inspireerinud Valter Taulit (nt 1980: 340–341) ja tema järgi omakorda Peep Nemvaltsi (nt 2000: 9–15) muutma ka eesti keele komareegleid, mis teatavasti põhinevad saksa eeskujul. Paraku teeks see komapaneku üsna raskeks, sest vahe tegemine restriktiiv- ja mitterestriktiivlause vahel pole eesti keelekasutaja jaoks alati sugugi lihtne.

²¹ Vt ka Tauli 1980: 242.

²² Rimmel 1963, Lindström 2004.

kes vs. mis

§ 97 Relatiivlause põhilisteks sidenditeks on relatiivpronoomenid *kes* ja *mis*. Emma-kumma valikut reguleerivad kaks hierarhiat:

Elusushierarhia:

INIMENE > KÕRREM LOOM > MADALAM LOOM > MITTEOLEND

Individaalsushierarhia:

INDIVIID > DISTRIBUTIIVNE HULK > KOLLEKTIIV

Pronoomeni *kes* kasutuse tõenäosus suureneb ja *mis* oma vähe-
neb paremalt vasakule. Elutu referendi puhul on relatiivpronoo-
meniks alati *mis*, üksiku inimreferendi korral alati *kes* (a). Looma
puhul võib esineda ka *mis* (b). Kui olendeid on mitu, oleneb *kes* või
mis kasutus suuresti sellest, kas referentide hulk on distributiivne
(eraldivaatlev) või kollektiivne (koosvaatlev). Esimesel juhul eelis-
tatakse (inimeste puhul kasutatakse ainuvõimalikuna) asesõna *kes*,
teisel juhul eelistatakse pigem pronoomenit *mis* (c). Valikut suu-
nab ka verbi tähendus ja argumendi semantiline funktsioon. Mida
aktiivsemat rolli täidab referent, seda tõenäolisem on asesõna *kes*
kasutus, ehkki võimatu pole ka *mis* (d).

- a. *mees, kes / *mis* ehitas maja – *maja, mille / *kelle* ehitas mees
- b. *koer, kelle / mille* sa ostsid | Ühel perekonnal oli agressiivne *koer*,
kes on hammustanud mitut inimest. [a] Ja siis oli seal üks *koer*,
mis oli paljaks aetud ja jooksis neile järele. [a] Laupäevaks lah-
kus Maemi (korea keeles „tsikaad“, *suuretiiviline putukas, mis*
elab puudel ja kõrges murus ning teeb läbilõikavat häält) lõuna
poole. [a]
- c. *mehed kes / *mis* töötasid ehitusel – *brigaad, mis / kes* töötas ehi-
tusel | Kui haigus või vigastus on nii raske, et päästjate teadmistest
jääb väheks, kutsutakse tõeline spetsialiseeritud *kiirabi-brigaad*,
mis sööstab välja haiglast. [a] See *brigaad, kes* praegu kiirabi-
jaamast välja sõidab, pole ju millekski võimeline .. [a]
- d. *valitsus, kes / mis* suunab riigi poliitikat – *valitsus, mis / kes*
moodustati eelmisel kevadel | Lehelugejate perre võib järgmisel

aastal tulla ka *Lasnamäe linnaosa valitsus*, kes küsis Tallinna linnalt 120 000 krooni kirjastamiskuludeks. [a] *Kohalik omavalitsus, mis* valimisi korraldab, oskab alati rahaga parematki peale hakata. [a] Selle kohaselt on kaks kohaliku omavalitsuse organit – *volikogu ning valla- või linnavalitsus*, mille eesotsas on volikogu esimees või vallavanem / linnapea. [a] Kõige õnnetumas olukorras oli *kiirabi-brigaad*, kes kutsuti appi rannas jala vigastanud inimesele. [a]

Märkus. Taim on eesti keeles üldjuhul olnud *mis*, kuid viimasel ajal on osa botaanikute kindel soov olnud kasutada *kes*. Nt *On taimi, kelle viljade söömise järel muutuvad kõik maitsed magusaks, ja on taimi, kelle lehtede söömine neutraliseerib täielikult magusa maitse.* [t: Urmas Laansoo jt]

Relatiivpronoomeni ja relatiivlause öeldisverbi arvuvorm

§ 98 Asesõnade *kes* ja *mis* mitmusevormide asemel eelistatakse ainsusevorme (a). Arvuühildumist mitmusliku põhjaga esineb suhteliselt harva (b).

- a. .. elus on *palju küsimusi*, millele on vahest väga raske vastata. [a]
Meie ümber on *palju inimesi*, kellega me suhtleme .. [a]
- b. Teksti saab jagada *nähtamatute piiridega osadeks*, milledest igauhes saame kasutada *mitmesuguseid erinevaid parameetreid*, millede üheskoos kasutamine oleks tihti võimatu. [a] Võistlusprogrammi juht valib *võistkondade kaptenid*, kellede ülesandeks jääb võistkondade komplekteerimine. [a]

Märkus. 1980. aastate kirjakeele korpuse analüüs (Erelt 1996) näitas, et põhja puhul, mis on kas mitmuse vormis või milleks on kvantoritarind või rindtarind, oli asesõna *kes* mitmuses vaid 2 juhul 307-st (0,56%) ning *mis* 8 juhul 506-st (1,5%). 1930. aastate keelekorraldus (Saareste 1933) ja normatiivsed grammatikad hiljemgi (nt Tauli 1980: 244) on soovitanud mitmust kasutada rindtarindite puhul kahemõttelisuse vältimiseks, nt *Peeter ja Jüri, kelledele (pro kellele) te auto müüsite*, kuid korpusnäited ei kinnita, et seda soovitust oleks eriti järgitud. See ongi ootuspärane, sest

ainsuslike liikmetega rindtarind ei saa (nii eesti keeles kui ka teistes keeltes) olla tugevam ühildaja kui mitmuse vormis nimisõna (Erelt 2000).

§ 99 Kui relatiivpronoomen toimib relatiivlause subjektina, siis oleneb relatiivlause öeldisverbi arvuvorm relatiivlause põhja arvust, s.o nimisõnafrasist, millega pronoomen on viiteseoses. NP kontrollib verbi arvuühildumist subjekti ühildumisreeglite kohaselt (→ EKL 1 2013 § 121–126). Seda eriti siis, kui NP on pealause subjekt või objekt (a). Adverbiaali korral esineb üksikuid juhtumeid, kus subjekti ühildumisreegel nõuab mitmust, kuid kasutatud on ainsust (b).

- a. *Raamat, mis seisis riitulil, oli saksakeelne. – Raamatud, mis seisis riitulil, olid kõik saksakeelsed. Raamatut, mis seisis riitulil, polnud ma lugenud. – Raamatuid, mis seisis riitulil, polnud ma lugenud. Üks, kes tulemata jäi, oli Peeter. Need kolm daami, kes tulid hiljem, lahkusid varem. See kolmandik, kes jäi laagrisse, hakkas palli mängima. Laagrisse jäi üks kolmandik meestest, kes hakkasid palli mängima. Jahust oli rikki läinud üks kolmandik, mis läks sigadele.*
- b. *SPA-Ilu pakett on täiesti uus pakett neile, kes tahab hellitada end kõige populaarsemate spa-hoolitsustega ühes pakettis. [N]*

Märkus. Ühildumata jäämise põhjuseks võib olla ühildumise kohustuslikkuse üldine kahanemine, mida kõigepealt esineb perifeersete ühildajate puhul (Erelt 1999). Seda arengut võib toetada ka vene keele mõju, vrd *для тех (людей), кто хочет* (Blokland, Kehayov 2010: 45–46).

Relatiivlause öeldisverbi isikuvorm

§ 100 Relatiivlause öeldisverbi isikuvorm oleneb põhja-NP isikust nõrgemini kui arvuvorm. Kui relatiivlause, mille subjektiks on *kes*, laiendab 1. või 2. isiku personaalpronoomenit või ütet, siis järgneb relatiivpronoomenile tavaliselt personaalpronoomeni lühikuju, mis määrab ka verbi isikuvormi (a). Kui relatiivlause asesõnaline põhi on pealause subjekt, võib personaalpronoomeni lühikuju mõnikord relatiivpronoomeni juurest ära jääda ja relatiivlause

verb otse pealause subjektiga ühilduda (b). Pronoomeni lühikuju võib üksikjuhtudel ära jääda ka siis, kui personaalpronoomen toimib pealause mingi muu lauseliikmena, kuid niisugusel juhul jääb relatiivlause öeldisverb 3. isiku (s.o markeerimata) vormi (c). Personaalpronoomeni lühikuju võib lisanduda relatiivpronoomenile ka 3. isiku pronoomeni korral, kuid kirjakeele korpuse põhjal tunduvalt harvemini kui 1. ja 2. isiku korral, sest öeldisverb jääb nii või teisiti 3. isiku vormi (d).

- a. Seda räägin *mina*, kes *ma* kunagi *olin* pimestatud mürgisest ja valest prohvetisalgajate usust .. [i] .. iga pargipuu taga seisis püsimees ning sihtis just *mind*, kes *ma* liiga palju *olin* näinud ja lugenud. [i] Ning *meie*, kes *me* *olime* tema olemasolus ja eluloos kindlad, jääme äkki orvuks. [i] *Meie isa*, kes *sa* *oled* taevas ..
- b. .. *sina*, kes *pead* end kinkijaks, oled vaid tunnistaja .. [i]
- c. .. ja seda ütled *sa mulle*, kes *on* siin elanud kogu oma elu. [i]
- d. .. kuidas suutis üks tühine näitemäng *tema*, kes *ta pidas* ennast täielikult sõltumatuks .. märkamatuult endasse tõmmata .. [i] .. *tema*, kes ühegi neist asutustest, mida spondeeriti, pealikute kildagi *ei kuulu*, on äkki vägeva pilootprojekti juht. [i]

Märkus. Isikulise asesõna kordus on eesti keelde tulnud saksa keele mõjul, vrd *Du, der du alles getan hast, verdienst keinen Vorwurf* 'Sina, kes sa oled kõik teinud, pole ära teeninud etteheidet'. Soome keeles on selline tarind tundmatu (Remes 1992), saksamõjulises vanemas kirjakeeles aga väga tavaline (Köpp 2003).

Tingivas kõneviisis ja *da*-infinitiivse predikaadiga relatiivlause

- § 101 Kui relatiivlause pealause on tahteavaldusliku sisuga, modaalne, eitav või muul viisil relatiivlause sündmust irrealseks muutev, siis on relatiivlause öeldisverb sageli konditsionaalis, ehkki võimalik on ka indikatiiv. Nt

Tahan naist, kes *oleks* ~ *on* õrn ja hea. Otsi lolli, kes ei *kardaks* ~ *karda* kolli. Anna mulle midagi, mis *võtaks* ~ *võtab* valu ära. Oleksin võinud kellegagi abielluda, kes *oleks* Jorma *lapsendanud*. Niisugust rongi pole, mis poole kaheksaks Viljandisse *jõuaks* ~ *jõuab*.

Tingivas kõneviisis verbivormiga relatiivlause on enamasti restriktiivne ja tema põhi mittespetsiifiline, nagu eelnevates lausetes. Harvemini esineb mitterestriktiivseid spetsiifilise põhjaga lauseid.²³ Nt

Mul ei õnnestunud leida Marti, kes *oleks* mu aia ära *parandanud*.

§ 102 *da*-infinitiivne on finaalse adverbiaaltribuudina ehk otstarvet väljendava määrustäiendina toimiva relatiivlause öeldisverb (a). *da*-infinitiivne adverbiaaltribuut esineb samades lausetüüpides, kus *da*-infinitiivne adverbiaal (b) (→ § 122), s.o omaja- või saaja-argumendiga lausetes, kusjuures infinitiivi implitsiitne grammatiline subjekt on siingi omaja- või saajaargumendiga identne, seega pealausest referentsiaalselt sõltuv. Nagu tingivas kõneviisis predikaadiga relatiivlause, väljendab ka *da*-infinitiivne relatiivlause hüpoteetilist sündmust, kuid selle hüpoteetilisuse aste on väiksem.

- a. Tal on kolm last, *keda kantseldada* [Ta kantseldab kolme last]. Tal pole lapsi, *kellele vara pärandada*. Mul pole kohta, *kuhu minna*. Õppejõud soovitas üliõpilasele kirjandust, *mille põhjal referaati kirjutada*. Jaan sai sõbralt auto, *millega maale sõita*.
- b. Tal on kolm last *kantseldada* [Ta kantseldab kolme last]. Ta andis mulle *raamatu lugeda*.

Mõlemal juhul on *da*-tarindi lausevaste teine argument referentsiaalselt identne alistava lause tegevusobjektiga. Adverbiaalis seegi argument kustutatakse, adverbiaalses relatiivlauseas asendatakse relatiivpronoomeniga. Kustutatav argument on alati *da*-tarindi lausevaste grammatiline objekt, relatiivpronoomen aga võib olla ka muu lauseliige. Näiteks lauses *Tal on kolm last, keda kantseldada* on

²³ Pajusalu, Pajusalu 2010.

pronoomen relatiivlause grammatiline objekt, ülejäänud (a)-lauseis aga adverbiaal. Objektisamasuse korral on finaalse relatiivlausega ning finaalse *da*-tarindiga komplekslausest sisult lähedased, kuid struktuurilt erinevad. Vrd

[Tal] on_{GS} [kolm last, _{ATRIBUUT} [keda kantseldada]]

[Tal] on_{GS} [kolm last] _{ADVERBIAAL} [kantseldada]

Relatiivlause asukoht lauses

§ 103 Mitterestriktiivne relatiivlause paikneb harilikult vahetult oma nimisõnalise põhja järel (a). Restriktiivne relatiivlause võib vahel ka põhjast lahutatud olla (b), isegi põhjast eespool paikneda (c).

- a. *Mart, keda me usaldasime, vedas meid alt.*
**Mart vedas meid alt, keda me usaldasime.*
- b. *Seda kala, mis kaks päeva seisnud on, ma küll ostma ei hakka.*
Seda kala ma küll ostma ei hakka, mis kaks päeva seisnud on.
- c. *See, kellele ta pikemalt silma jäi vahtima, vaatas maha.*
Kellele ta pikemalt silma jäi vahtima, see vaatas maha.

Juhul, kui mitterestriktiivne relatiivlause (a) kuulub postpositiooni laiendava nimisõna juurde, paikneb ta nagu restriktiivne relatiivlausegi (b) postpositiooni, mitte nimisõna järel.

- a. *Käisin Juhani juures, kes elab Koplis.*
- b. *Käisin selle sõbra juures, kes elab Koplis.*

Kui relatiivlause põhjaks on omastavas käändes täiend, siis harilikult vahetult selle järele relatiivlause ei panda. Sellised näited on erandlikud ja ei ole keelekorraldajate hinnangul korrektsed. Nt

See oli selle aedniku, kelle käest me ostame puuvilja, tütar.

Õues vedelesid Mardi, kes oli äsja matkalt tulnud, suusad. | Ajakirja Wind Power Monthly, mis peab kogu maailma katvat statistikat tuuleenergeetika kohta, andmetel toodeti Taanis selle aasta algul 3118 MW tuuleenergiat .. [a]

Restiktiiivne relatiivlause paikneb sellisel juhul enamasti täiendi põhja järel – kas vahetult või kaugemal (a), mitterestiktiiivsel relatiivlausel see võimalus puudub ja relatiivlause asemel kasutatakse harilikult sõltumatut lauset (b). Nt

- a. See oli *selle aedniku* tütar, *kelle käest* me ostame puuvilja. Mis *selle inimese* nimi on, *kes* täna siin käis?
- b. *Õues vedelesid *Mardi* suusad, *kes* oli äsja matkalt tulnud. – Õues vedelesid *Mardi* suusad. *Mart* oli äsja matkalt tulnud.

Põhjata relatiivlauseid

§ 104 Mõnel juhul võib relatiivlause põhi ära jääda. Selliseid lauseid nimetatakse **põhjata** ehk **iseseisvateks relatiivlauseteks**. Põhjata relatiivlauseid esinevad pealause subjekti, objekti, adverbiaali või predikatiivina. Nt

SUBJEKT: *Kes* tahab elada, (*see*) peab tööd tegema. | *Kel* närvid enne üles ütlevad, astub kõrvale. [a]

OBJEKT: Sõi (*seda*), *mis* kätte juhtus. Teen, *mida* tahan. | *Kes* üle piiri kulutas, kutsuti raiskamise pärast vaibale aru andma. [a]

ADVERBIAAL: Võttis, *kust* sai. Tal pole, *kus* olla.

PREDIKATIIV: Olgu, *kes* ta on.

Sellised liitlauseid on sageli püsiühendid.

Kui põhjata relatiivlause on normaallauselise pealause järel, saab korrelaadi ära jätta siis, kui relatiivlause sidend on temaga samas vormis ja funktsioonis. Nt

Tee *seda*, *mida* tahad. → Tee, *mida* tahad. Võttis *sealt*, *kust* sai. → Võttis, *kust* sai. Pane see *sinna*, *kust* sa ta võtsid. → *Pane see, *kust* sa selle võtsid.

Kui pealause pole normaallause, vaid nt omaja- või eksistentsiaal-lause (a) või kui relatiivlause paikneb pealause ees (b), siis põhjata relatiivlause sidendi vorm pealause öeldisest ei sõltu.

- a. Mul pole, *kellega* rääkida.
- b. *Kellele* raamat meeldib, saab selle tasuta.

Relatiivlaused, mille põhjaks on kogu lause

§ 105 Sidend võib hõlmata kogu pealause sisu ja kanda selle kõrvallausesse. Selline relatiivlause on alati mitterestriktiivne. Nt

Ta hakkas nutma, *mis* oli temast üsna ootamatu.

Sidendiks on: a) relatiivpronoomen *mis* mingis käändes või koos kaassõnaga, samuti nende liitsõnaks kujunenud ühendid: *mille juures* ~ *misjuures*, *mille läbi* ~ *misläbi*, *mille peale* ~ *mispeale*, *mille üle* ~ *misüle*, *mille puhul* ~ *mispuhul*, *mille tõttu* ~ *mistõttu*, *mille pärast* ~ *mispärast*, *tänu millele* jne, samuti b) demonstratiivpronoomen *missugune*, *milline*, *mäherdune* täiendina mingi abstraktnoomeni juures, mis nimetab pealausega väljendatut.

- a. Pidasin ennast äärmiselt inetuks, *mis* oli täiesti ebaadekvaatne, kui ma nüüd vaatan oma kooliaegseid pilte. [a] Ja *mis* on kõige huvitavam, jõu annabki talle näiline proportsiooniviga samba ja risti omavahelises suhtes. [a] Väandatakse isegi Taeblast Haapsallu tööle, *mida* suure maantee serva pidi küll kellelegi soovitada ei julgeks. [a] Arvuti sihtimistäpsus pidavat olema 100 protsenti, *milles* võib aga suuresti kahelda. [a] Ta teeb vähe kisa ja annab palju villa, *millega* on pärvinud terve arenenud maailma tähelepanu. [a] Sellise kiiruse juures lõpeb arutelu kiiremini kui silmapilkselt, *miska* kuulutan kõnealuse arutelu absurdseks. [N] Kasutajad saavad veebi sisu täiendada ka fotosid, kodutöid või omaloomingut üles laadides, *mille juures* on samuti naissugu aktiivsem. [a] Nõnda päästaksime pöörase sangari allilma köidikuist valla, *misjuures* ka põrguvürst ise valveta jääks. [a] Auto bensiiniluuki jäetud voolik plärtsatas maha, *mispeale* ähmis müüja jaamahoonest välja tormas. [a] Alusraami on tugevdatud, *tänu millele* püsib kõrge sõiduk paremini tasakaalus. [a]

- b. Mäletan sellist tunnet lapsepõlvest, kui sai loetud Franz Kafka „Protsessi“, milline tegevus oli omamoodi ränk .. [a] Olgu märgitud: ametitöötuse teksti järgi valitsuse liikmed kohustusid truuks jääma demokraatialle, missugust töötust minu teades ükski valitsuse liige ei ole murdnud. [a]

Märkus. Lauset laiendava relatiivlause sidendile on mõnes kontekstis lähedane ka *kusjuures*, nt *Matkati jalgsi, kusjuures ööbiti telkides*, mida on siinses töös käsitletud siiski rinnastava konnektiivina (→ § 11).

Kirjandust relatiivlause kohta

ANDREWS, AVERY D. 2007. Relative clauses. | EREL, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. | EREL, MATI 1996. Relative words in Estonian relative clauses. | EREL, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta. | ISK 2004 | KEENAN, EDWARD L., BERNARD COMRIE 1977. Noun phrase accessibility and Universal Grammar. | KEENAN, EDWARD L. 1985. Relative clauses. | KÖPP, KADRI 2003. Relatiivlausest eesti vanemas kirjakeeles. | KÖPP, KADRI 2004. Relatiivlauseste põhijooned eesti vanemas kirjakeeles. | LINDSTRÖM, LIINA 2004. Verbi asend eesti kõrvallauses. Relatiivlausest. | MATSUMURA, KAZUTO 1982. Two types of relative clauses in Finnish. | PAJUSALU, RENATE, KARL PAJUSALU 2010. Konditsionaal relatiivlausest. | PIKVER, ANN 1983. Eesti relatiivlausest keeletüpoloogilisel taustal. | PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1988. Relatiivisanan valinta. | REMES, HANNU 1992. Pronominien käytöstä viron relatiivilauseissa. | TAULI, VALTER 1980. Eesti grammatika II. Lauseõpetus.

PÕIMLAUSE SÕNAJÄRJEST

§ 106 Kõrvallause asend. Enamiku kõrvallauseste neutraalasend on pealause järel (a). Osa selliseid kõrvallauseid võib olla ka pealause keskel, vahetult selle elemendi (korrelaadi, relatiivlause puhul nimisõnafraasi) järel, millega ta on viiteseoses (b), ning markeeritud teatestruktuuri korral ka pealause ees (c). Teine osa neist, nt tagajärjelaused, *sest*-põhjuslaused, osa kõrvutuslauseid ja mõningad muud väiksemad lausetüübid, saavad olla ainult pealause järel

(d); ka viisi- ja kvantumilaused ning kogu lauset laiendavad relatiivlaused on eesasendis väga harva. Kuid on ka kõrvallausetüüpe, mille puhul asend pealause ees on vähemalt sama tavaline kui järel, nt tingimus- või mõõndlaused, või koguni ainuvõimalik, nt *et ... (siis) -põhjuslaused* (e).

- a. Ma tean (*seda*) juba ammu, *et* sa siin käisid.
- b. Ma tean *seda*, *et* sa siin käisid, juba ammu. *Seda*, *et* sa siin käisid, tean ma juba ammu. *Siis*, *kui* me veel noored olime, oli ka rohi rohelisem. *See mees*, *kellega* ta vestleb, on tuntud advokaat.
- c. *Et* sa siin käisid, (*seda*) tean ma juba ammu. *Kellele* ta pikemalt silma jäi vahtima, *see* vaatas maha.
- d. Ma oleksin kukkunud ilma sinu toetuseta, *nii et* olen sulle tänulik. Laps nuttis, *sest* tal valutas hammas. Kõik läksid rutates, *nagu* oleksid nad kartnud kuhugi hiljaks jääda. Mari naeratas mulle pilkavalt, *mis* mind tugevasti rõõpast välja viis.
- e. *Kui* ta sind märkab, oled kadunud. *Hoolimata sellest*, *et* aeg oli hiline, ei tahtnud keegi lahkuda. | *Et* võistluse korraldajail nappis raha, polnud ei žüriid ega uhkeid auhindu. [a]

§ 107 Pealause V2-sõnajärg. Kõrvallausele järgnevas pealauses on sageli toimunud tegevussubjekti ja öeldisverbi inversioon, sest iseseisvas lauses on verbil tendents paikneda teisel kohal (V2-reegel). Kui võrd inversiooni toimumise eelduseks on asjaolu, et lausealguline struktuur on lause öeldisele alistuv moodustaja, siis on inversioon neid omadusi, mis eristab tüüpilist kõrvallauset rindosalausest. Nt

„Kust mina ta välja võtan?“ *pahandas Maret*. [i] Niipea, kui teie väike oskab vabalt vankris istuda, *tahab ta* hakata ka ronima ning võib vankrist välja kukkuda. [a] Selle asemel, et õppida, *laskis ta* õues ringi. Et lektor haigestus, siis *jääb loeng* ära. *Kui* see enam ei aita, *tuleb lõpp*. Kuigi need arvud on vahest veidi üle pakutud, *kõnelevad nad* jõudude vahekorra selget keelt. [a]

§ 108 Kõrvallause sõnajärg. Kõrvallause öeldisverb võib paikneda kas oma laiendite ees, nagu vastavas neutraaljärjega iseseisvas lauses, või siis, erinevalt viimasest, laiendite järel lause lõpus. Mõlema võimaluse juures domineerib öeldisverbi eesasend a) *et*-komplement-lauseis ja b) mitterestriktiivseis relatiiv- ja adverbiallauseis.

- a. Ma usun, *et* sel õhtul *peeti* igas saalis mingit koosolekut.
- b. Ta vaatas Antsu, *kes kõndis* vankri kõrval, ja märkas tema varrukal punast laiku. [i] Ta suudab oma tundeid valitseda, *nii et* neiu isegi *pelgab* seda morni meest. [a]

Verbilõpulisust esineb sagedamini küsilausest kujunenud, siden-diks muutunud küsisõnaga kõrvallausetüüpides: a) kaudses küsi-lauses, b) restriktiivses relatiivlause ning c) *kui*-ga algavates aja- ja tingimuslausestes.

- a. Ta ei öelnud, *miks* ta seda *tegi*.
- b. Ta voodi ees seisis *seesama vesiste silmadega kiilaspea*, *kes* enne tugitoolis *oli istunud*. [i]
- c. Arstiks olemine on olnud Nelli Kalikova elustiil *sealtmaalt, kui* ta pärast ülikooli lõpetamist Aserisse lastearstiks *läks*. [a] Sina laseksid ka, *kui* su töö vili sult ühel päeval teenimatult käest ära *võetakse*. [i]

Verb on harilikult lause lõpus siis, kui seal pole uut infot väljenda-vaid elemente, eriti aga siis, kui lause algus on fookustatud. Et lau-sealgulise fookusena toimib eelkõige kaudküsilause küsisõna, siis esineb verbilõpulist sõnajärge kõige rohkem just kaudküsilauses.²⁴

Verb on sageli kõrvallause lõpus ka a) küsiva või b) eitava pea-lause korral. Niisugusel juhul on tegemist pealause küsimuse või eituse mõjuala laienemisega (restriktiivsesse) kõrvallausesse.

- a. *Kas* ta räägib nii *sellepärast*, *et* ta ise seda näinud *on*?
- b. Ta *ei* räägi nii *mitte sellepärast*, *et* ta ise seda näinud *oleks*, vaid ..

²⁴ Vt lähemalt Lindström 2006.

Märkus. Eesti kirjakeeles oli varem verbilõpuliste kõrvallauseste kasutus märksa rohkem levinud. Martin Ehala andmetel (1998) oli 1905. aastal ajakirjanduskeeles 89,3% kõrvallausestest verbilõpulisel. 1933. aastal oli see vaid 16,9%. Selle põhjuseks on peetud keeleuuenduse võitlust saksa-mõjulise sõnajärje vastu.

Järelasendis viisi- ja kõrvutuslauseis, mis algavad sidenditega *nagu* ~ *justnagu*, *kui* ~ *justkui* ~ *otsekui* ja mille öeldisverb on tingivas kõneviisis, on harilikult toimunud (primaarse) teema (enamasti tegevussubjekti) ja öeldise inversioon, mislābi öeldisverb paigutub vahetult sidendi järele. Nt

Neile tundus *nii*, *nagu oleksid nad* linnud. Talle näis, *kui variseks maailm* tema ümber kokku. Ta kõneles aeglaselt, *justnagu oleks tal* midagi viga.

Inversioon toimub ka sidendita tingimuslauseis, siingi eriti siis, kui öeldisverb on tingivas kõneviisis. Inversioon ja sellest johtuv lause verbialgulisus asendab niisugusel juhul sidendit *kui*. Nt

Saaksin ma linadest head hinda, ostaksin hobuse. *Oleks ta* veel mõne aasta vanem, *siis* poleks ta meile seda viit rublatki saatnud.

Kirjandust põimlause sõnajärje kohta

EHALA, MARTIN 1998. How a man changed a parameter value. | LEHTINEN, TAPANI 1992. Suomen ja viron verbiloppuisista sivulauseista. | LINDSTRÖM, LIINA 2005. Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. | LINDSTRÖM, LIINA 2006. Infostruktuuri osast eesti keele sõnajärje muutumisel. | LINDSTRÖM, LIINA 2007. Verb-final clauses in spoken Estonian. | REMMEL, NIKOLAI 1963. Sõnajärjestus eesti lauses.

LIITNE LIITLAUSE

§ 109 Liitseks liitlauseks nimetatakse liitlauseid, mille vähemalt üks osalause on omakorda liitlause. Kõrvallause sisaldab kõrvallauseid nt järgmises põimlause:

Ma tean [, *et* ta teeb seda [, *mida* kästi]].

Liitse liitlause liigitamisel rind- ja põimlauseteks võetakse arvesse üksnes selle kui terviku vahetute lauseliste moodustajate süntaktist seost, mitte aga ka nende moodustajate siseseid seoseid. Seetõttu rind- ja põimlause kõrval mingit segaliitlauseid ei eksisteeri.

Märkus. Segaliitlause mõiste oli kasutusel EKG-eelses traditsioonilises süntaksis (vt nt Mihkla, Valmis 1979: 183–186).

Liitsete liitlausete hulka ei kuulu mitmeosalised ühendava (loetelu)seosega rindlauseid, sest kõik nende samafunktsioonilised osalauseid on lause kui terviku vahetud moodustajad (a). Samuti ei ole liitsed need põimlauseid, mille kõrvallauseid kuuluvad pealause eri elementide juurde, nt lauses (b) on *kes*-relatiivlause pronoomeni *see* laiend, *kuidas*-komplementlause aga verbi *teab* laiend.

- a. Aknad olid lahti, rukkipoold lainetas tuule käes *ja* mändide tüved olid längus päikesekiirtes nagu vask.
- b. *Kes* on pikka aega kodumaast eemal olnud, *see* teab, *kuidas* saabumine haarab hinge.

§ 110 Liitsed rind- ja põimlauseid jagunevad struktuurilt järgmisteks põhitüüpideks:

1. Liitne rindlause

ÜKS OSALAUSE ON RINDLAUSE:

- a. Hommikul paistis veel päike, *kuid* õhtuks oli kogu taevas kattunud pilvedega ja hakkas vihma tibutama.

ÜKS OSALAUSE ON PÕIMLAUSE:

- b. *Ta must habe oli nii pikaks kasvanud, et lohises mööda maad, ja silmad leegitsesid nagu kassil.*

2. Liitne põimlause

PEALAUSE ON OMAKORDA PÕIMLAUSE:

- c. *Kui kell sai kaks, ütles Jaan, et nüüd talle aitab.*

KÕRVALLAUSE ON PÕIMLAUSE:

- d. Ta suurtest ilusatest silmadest on kadunud kõik nooruslik ja elurõõmus, otsekui oleksid tal pealuus silmade asemel hoo-
pis klaashelmed, kust helgib vastu petrooleumilambi tusane
kuma.

PEALAUSE ON RINDLAUSE:

- e. *Kui sa koju jõuad, siis õhuta toad ära ja pane ahi kütte.*

KÕRVALLAUSE ON RINDLAUSE:

- f. Et seal kõvasti vastu pannakse, et seal tema käske ei täideta,
seda võis arvata.

Kui liitnes põimlause on mitu kõrvallauset (lauseis c, d, f), siis need on kas **kaasalistuvad** kõrvallaused (lauseis c, f) või **järjestikku alistuvad** kõrvallaused (lauseis d). Kaasalistuvad kõrvallaused ei ole omavahel sisaldussuhetes. **Eriliigilistest** kaasalistuvatest kõrvallausetest (põimlauseis c) kuulub üks (*et nüüd talle aitab*) pealause mingi elemendi, teine (*kui kell sai kaks*) pealause kui terviku juurde. (NB! Mitte pealause teise elemendi juurde, nagu §-is 109 esitatud lauses *Kes on pikka aega kodumaast eemal olnud, see teab, kuidas saabumine haarab hinge*, kus vahetervikut ei moodustu.) **Samaliigilised** kaasalistuvad kõrvallaused (põimlauseis f) laused *et seal kõvasti vastu pannakse* ning *et seal tema käske ei täideta* kuuluvad pealause ühe ja sama elemendi juurde, on omavahel rinnastusseoses ning täidavad üht ja sama semantilist ja süntaktilist funktsiooni. Kõrvallaused asetsevad kõrvuti, korduv alistav sidend võib ära jääda ning kõrvallauseite vahel võib olla rinnastav sidesõna *ja* või *ning*. Ära jääb tavaliselt ka korduv verbi *olema* vorm mineviku liitaegade puhul. Nt

Aga tookord, kui Seiut viimati nägin, *ja* (*kui*) meil tema pojast juttu oli, jooksis meie vestlus kohe algul ummikusse. [i] Ma pidin seisma seal nagu naerualune, kes on viidud tänavale, et teda pilgata, ta üle

parastades muiata ja irvitada. [i] Ta tahtis kõige selle seltsis viibida, mille keskel ta oli kasvanud, rõõmutsenud, hõisanud, unistanud. [i]

Märkus. Samas ei pruugi kõrvallause kaasalistuvaks moodustajaks tingimata olla teine kõrvallause. Selleks võib olla ka sekundaartarind, nimi-sõna- või mäarsõnafraas. Nt *Ta teeb seda naeratades, elegantselt ja nii, et inimlikult jääb hea tunne.* [i]

Järjestikku alistuvad kõrvallused (põimlause d laused *otsekui oleksid tal .. ja kust helgib vastu ..*) on moodustajatena järk-järgult üksteise koosseisu sisestatud. Sisestuse astme järgi eristatakse 1. astme kõrvallauseid (alistub vahetult pealausele), 2. astme kõrvallauseid (1. astme kõrvallause vahetu lauseline moodustaja), 3. astme kõrvallauseid (2. astme kõrvallause vahetu lauseline moodustaja) jne.

PEALAUSE

Inimesi on ikka võlunud loogika

1. ASTME KÕRVALLAUSE

et kunstiteos on seletatud ja tabatud

2. ASTME KÕRVALLAUSE

kui teatakse

3. ASTME KÕRVALLAUSE

millest ta on tehtud

SEKUNDAARTARINDIGA LAUSED

Üldist

Sekundaartarindid ja nende liigid

§ 111 **Sekundaartarindid** on sündmuse väljendamise vahendid, mis pole laused, kuid millel on lausega ühisjooni moodustajate koosseisu, nende vormi ja lause grammatiliste kategooriate poolest.

Märkus. Termin *sekundaartarind* pärineb Ellen Uuspõllult (1975). Sekundaarsust tuleb siin mõista üksnes sisulise ja vormilise „mittetäielikkusena“, mitte aga kasutuse perifeersusena. Varem hõlmas osa sekundaartarindeid termin *lauselühend*.

Struktuurilt liigituvad sekundaartarindid a) **infiniittarinditeks**, b) **absoluuttarinditeks** ja c) **nominalisatsioonideks**.

- a. Jaan läks *seeni korjama*. Uudist kuulates läks ta tuju paremaks. Leinasime *vara lahkunud* kaaslast.
- b. Ema tuli aiast, *õunakorv käes*.
- c. Seminaris õpetati *teadustöö vormistamist*.

Infiniittarind on fraas, mille peasõnaks on infiniitne verbivorm – infinitiiv, konverb või partitsiip. Absoluuttarind on harilikult verbita, kahekomponendilise nominaalse põhistruktuuriga tarind ning nominalisatsioon on substantiivifraas, mille peasõnaks on teonimi (harvemini muu tegevust, protsessi või seisundit väljendav deverbaalsubstantiiv). Sekundaartarindid kui fraasid võivad olla ka ühesõnalised, koosnedes ainult sekundaarsest verbivormist või teonimest.

Sekundaartarindid

TARINDI LIIK	PEASÕNA VORM	NÄIDE
A. INFINIITTARINDID		
1. Infinitiivitarindid		
1.1. VAT-TARIND	<i>vat</i> -infinitiiv	Arvasin Jaani <i>koju minevat</i> .
1.2. DA-TARIND	<i>da</i> -infinitiiv	Jaan kavatses <i>koju minna</i> .
1.3. MA-INFINIITIIVI TARINDID:		
1.3.1. MA-TARIND	<i>ma</i> -infinitiivi illatiiv ehk <i>ma</i> -infinitiiv(i põhivorm)	Mari läks aeda <i>lilli istutama</i> .
1.3.2. MAS-TARIND	<i>ma</i> -infinitiivi inessiiv ehk <i>mas</i> -vorm	Mari käis aias <i>lilli istutamas</i> .
1.3.3. MAST-TARIND	<i>ma</i> -infinitiivi elatiiv ehk <i>mast</i> -vorm	Mari tuli aiast <i>lilli istutamast</i> .
1.3.4. MAKS-TARIND	<i>ma</i> -infinitiivi translatiiv ehk <i>maks</i> -vorm	Vältimaks haigestumist <i>kopsuvähki</i> tuleks loobuda suitsetamisest.
1.3.5. MATA-TARIND	<i>ma</i> -infinitiivi abessiiv ehk <i>mata</i> -vorm	Ta jättis <i>leiva ostmata</i> .
2. Konverbitarind		
DES-TARIND	<i>des</i> -vorm ehk konverb	Kiirabi kohale jõudes oli kannatanu veel elus. (Olles) kõik südamele ära öelnud, hakkas tal kergem. (Olles) kaaslaste poolt hüljatud, valdas teda masendus.
3. Partitsiibitarindid		
3.1. V-TARIND	<i>v</i> -partitsiip ehk isikulise tegumoe oleviku kesksõna	Süvenev vastasseis riikide vahel võib viia sõjani.
3.2. TAV-TARIND	<i>tav</i> -partitsiip ehk umbisikulise tegumoe oleviku kesksõna	Serveeritavad toidud olid suurepäraseks.

3.3. <i>NUD-TARIND</i>	<i>nud</i> -partitsiip ehk isikulise tegumoe mineviku kesksõna	<i>Neljandaks jäänud</i> võistleja sai eripreemia.
3.4. <i>TUD-TARIND</i>	<i>tud</i> -partitsiip ehk umbisikulise tegumoe mineviku kesksõna	Mehel rippus vööl <i>hõbedaga kaunistatud</i> mõök.
B. ABSOLUUT-TARIND	–	Ta seisis, <i>silmad maas</i> .
C. NOMINA-LISATSIOON	<i>mine</i> -tuletis ehk teonimi vm sama tähendusega deverbaal	<i>Sigarettide suitsetamine</i> on tervisele kahjulik. <i>Maja viimistlus</i> võtab kaks kuud.

Sekundaartarindite süntaktilised funktsioonid

§ 112 Nagu kõrvallause kuulub ka sekundaartarind alistava lause koosseisu selle liikmena. Et verbi infiniitvormidest on infiniitiv tüüpjuhul substantiivne, konverb adverbiline ning partitsiip adjektiivne verbivorm, siis infiniitivitarindid esinevad harilikult komplemendina, konverbitarindid vaba adverbialina ning partitsiibitarindid adjektiivatribuudi, predikatiivi ja predikatiivadverbialina. Selline vastavus kehtib siiski vaid tüüpjuhul. Enamikul infiniitsetel verbivormidel on ka sekundaarseid, teistele infiniitvormidele omaseid funktsioone. Mõnel juhul on raske määrata vormi tüüpilist süntaktilist funktsiooni ja selle põhjal vormi kuuluvust. Näiteks *mata*-vorm esineb kõigis kolmes funktsioonis, eelkõige aga konverbile ja partitsiibile omastes funktsioonides. Sellest hoolimata on siinses käsitluses *mata*-vorm jäetud traditsiooni järgides *ma*-infiniitivi abessiivi vormiks. Ka *maks*-vorm, mis esineb peaaegu alati vaba adverbialina ja mida võiks seetõttu pidada konverbiks,²⁵ on siin jäetud *ma*-infiniitivi translatiivi vormiks. Viimase kasuks räägib asjaolu, et *maks*-vorm toimib ainult finaalsadverbialina ehk otstarbemääрусena (→ § 136), konverb aga väljendab ennekõike kaassündmust ning finaalne vm tähendus võib talle lisanduda

²⁵ Nii ongi talitanud nt Valijärvi 2003/2004.

vaid konteksti põhjal (→ § 146). Absoluuttarindid sarnanevad funktsioonilt konverbitarindiga, toimides samuti vaba adverbiaalina. Nominalisatsioonide funktsionaalne ulatus on kõige laiem, langedes kokku substantiivide omaga.

vat-tarind on transitiivverbide komplemendina objekt, intransitiivverbide *näima*, *paistma*, *tunduma*, *kuulduma* ning vormide *näikse*, *tunnukse*, *kuulukse* laiendina kuulub *vat*-infinitiiv ahelverbi koosseisu, olles liitpredikaadi osa.

KOMPLEMENT: OBJEKT	Kuulsin õues karjutavat	→ § 115
VAT-INFINITIIV VÄLJASPOOL SEKUNDAARTARINDIT		
LIITPREDIKAADI OSA	Ta näis <u>olevat</u> väsinud.	→ § 118

da-tarind on komplemendina subjekt, objekt või seotud adverbiaal ning deverbaalsubstantiivi juures subjekt-, objekt- või adverbiaalatribuut. Üksikud leksikaliseerunud *da*-infinitivitarindid võivad toimida ka üldlaiendina ning adjektiivatribuudi ja -predikatiivina. *da*-infinitiiv võib esineda ka väljaspool sekundaartarindit ahelverbi või perifrastilise verbivormi komponendina, samuti iseseisva predikaadina.

da-tarindi süntaktilised funktsioonid

KOMPLEMENT		
SUBJEKT	Talle meeldib <i>muusikat kuulata</i> .	→ § 120
OBJEKT	Jüri kavatseb <i>pensionile minna</i> .	→ § 121
SEOTUD ADVERBIAAL	Toit ei kõlba <i>külmalt süüa</i> .	→ § 122–123
SEOTUD ATRIBUUT	Lootus <i>ettevõtte rajada</i> ei täitunud.	→ § 124
ÜDLAIEND	<i>Minu teada</i> on ta homo.	→ § 125
ADJEKTIIVATRIBUUT	See pole <i>laita</i> tulemus.	→ § 126
ADJEKTIIVPREDIKATIIV	Nende elu polnud <i>kiita</i> .	→ § 126

DA-INFINITIIV VÄLJASPOOL SEKUNDAARTARINDIT		
ISESEISEV PREDIKAAT	Kui <i>minna</i> , siis <i>minna</i> .	→ § 128
LIITPREDIKAADI OSA	Tüdruk <i>kihistab naerda</i> . Poiss <i>sai riielda</i> .	→ § 129–130

ma-infinitiivi tarindid esinevad seotud adverbiaalina või adverbiaalatribuudina – *ma-*, *mas-*, *mast-* ja *mata-*tarind, harva ka *maks-*tarind; vaba adverbiaalina – *maks-* ja *mata-*tarind (*mata-*vorm toimib seejuures konverbi eitava vastena) ning adjektiivatribuudi, predikatiivi ja predikatiivadverbiaalina – *mata-*tarind (*mata-*vorm toimib partitsiibi eitava vastena). *ma-*, *mas-* ja *mast-*vorm võivad esineda ka väljaspool sekundaartarindit liitpredikaadi osana.

ma-infinitiivi tarindite süntaktilised funktsioonid

KOMPLEMENT		
SEOTUD ADVERBIAAL		
MA-TARIND	Ta sõitis Kreekasse <i>puhkama</i> .	→ § 133
MAS-TARIND	Ta käis Kreekas <i>puhkamas</i> .	→ § 134
MAST-TARIND	Ta tuli Kreekast <i>puhkamast</i> .	→ § 135
MAKS-TARIND	Kontroll on piisav <i>hoidmaks ära maksupettusi</i> .	→ § 137
MATA-TARIND	Unustasin lepingule <i>alla kirjutamata</i> .	→ § 132
SEOTUD ATRIBUUT		
MA-TARIND	Lõunasse <i>puhkama</i> minek on üsna kulukas.	→ § 138
MAS-TARIND	<i>Jooksmas</i> käimine karastab tervist.	→ § 138
MAST-TARIND	Kõige lõbusam oli <i>suplemast</i> tulek.	→ § 138
MATA-TARIND	Noomitus töö <i>tegemata</i> jätmise pärast oli õigustatud.	→ § 132
VABA ADVERBIAAL		
MATA-TARIND	<i>Tagajärgede</i> mõtlemata ta nõustus.	→ § 141
MAKS-TARIND	Robert tahtis püsti tõusta, <i>näitamaks, et ta kavatseb lahkuda</i> .	→ § 136

ADJEKTIIVTRIBUUT PREDIKATIIV(ADVERBIAAL)		
MATA-TARIND	Mehe <i>pesemata</i> käed pahandasid naist. Mehe käed <i>on / jäid pesemata</i> .	→ § 132
MA-INFINITIIVI VORMID VÄLJASPOOL SEKUNDAARTARINDIT		
LIITPREDIKAADI OSA MA-VORM	Ta <u>hakkas sööma</u> . Täna <u>pidi tehtama</u> sauna.	→ § 139
MAS-VORM	Kontsert <u>on algamas</u> .	→ § 139
MAST-VORM	Suitsuandur <u>lakkas plinkimast</u> .	→ § 139

Konverbitarindid on lauses vabad adverbiaalid.

VABA ADVERBIAAL	<i>Juhtunust kuuldes läksid tal jalad nõrgaks. (Olles) jõudnud mõtetega nii kaugele, tundis ta piinlikkust. (Olles) kaaslaste poolt hüljatud, valdas teda masendus.</i>	→ § 141
--------------------	---	---------

Partitsiibitarindid toimivad lauses adjektiivatribuudi, predikatiivi ning predikatiivadverbialina. Mineviku partitsiibid esinevad ka väljaspool sekundaartarindeid verbi liitajavormide ning perifrastiliste vormide koosseisus.

Partitsiibitarindite süntaktilised funktsioonid

ADJEKTIIVTRIBUUT		
V- /TAV-TARIND	<i>Põgenev / tagaaetav varas jooksis väljapääsu poole.</i>	→ § 148–149
NUD-/TUD-TARIND	<i>Soomest saabunud / saadetud lauljad viidi hotelli.</i>	→ § 148–149
PREDIKATIIV		
V-/TAV-TARIND	<i>See protsess pole enam pöörduv. Need seemned on söödavad.</i>	→ § 150
NUD-/TUD-TARIND	<i>Ta on väsinud / ärritatud.</i>	→ § 150

PREDIKATIIVADVERBIAAL		
V-/TAV-TARIND	<i>Erutusest värisevana tormas ta tuppa. Pingulolek muutis ta kergesti ärrituvaks.</i>	→ § 150
NUD-/TUD-TARIND	<i>Ta istus väsinuna pingil. Kaaslastest hüljatuna kõmpis ta kodu poole.</i>	→ § 150
NUD-/TUD-PARTISIIP VÄLJASPOOL SEKUNDAARTARINDIT		
VERBI LIITVORMI VÕI LIITPREDIKAADI OSA	<i>Ta ei <u>maganud</u>. Ta <u>on</u> <u>maganud</u>. Oli <u>magatud</u>. Sai kõvasti <u>magatud</u>.</i>	→ § 147

Märkus. Varasemate (EKG-eelsete) käsitluste kohaselt võivad mineviku partitsiibid olla ka muu adverbiaali kui predikatiivadverbiaali peasõnaks, olles seega põhimõtteliselt erinevad oleviku partitsiipidest, nt a) *Lõpetanud lugemise*, pani ta raamatu ära. *Üksi koju jäetud*, oli ta algul nukker; b) *Masin parandatud*, panin tööriistad kokku. *a*-tüüpi tarindeid on siiski õigem käsitleda konverbitarinditena, sest neile on võimalik lisada verbi *olema* konverbi (→ § 141), *b*-tüüpi tarindid aga ei kuulu mitte infiniit-, vaid absoluuttarindite hulka (→ § 152–153).

Absoluuttarindid on nii nagu konverbitarindid vabad adverbiaalid.

VABA ADVERBIAAL	<i>Ta seisis, jalad harkis ja suu ammuli.</i>	→ § 152
-----------------	---	---------

Nominalisatsioonid esinevad kõigis substantiividele omastes lauseliikmelistes funktsioonides. Teonimi vm deverbaal võib olla ka väljaspool sekundaartarindit.

Nominalisatsiooni süntaktilised funktsioonid

KOMPLEMENT		
SUBJEKT	Ülesande lahendamine oli keeruline.	→ § 158
OBJEKT	Isa mäletas sõja puhkemist.	→ § 158
SEOTUD ADVERBIAAL	Ta tegeles lammaste kasvatamisega.	→ § 158
SEOTUD ATRIBUUT	Raamatu kirjutamise mõte oli ahvatlev.	→ § 158
PREDIKATIIV VÕI PREDIKATIIV- ADVERBIAAL	Sõnavõtt oli meie mõnitamine / kujunes meie mõnitamiseks.	→ § 158
VABA ADVERBIAAL	Ema oli isa hilinemise pärast mures.	→ § 158
VABA ATRIBUUT	Ärevus isa hilinemise pärast	→ § 158
NOMINALISATSIOON VÄLJASPOOL SEKUNDAARTARINDIT		
LIITPREDIKAADI OSA	Hoone kuulub lammutamisele.	→ § 160

Sekundaartarindite lauselisus

§ 113 Sekundaartarindite sarnasus iseseisva lausega (lauselisuse aste) on väiksem kui alistavas lauses sama süntaktilist funktsiooni täitvatel kõrvallausetel. Samas ei ole kõigi sekundaartarindite lauselisus päris ühesugune. Sekundaartarindeid (kõiki või ainult osa neist) eristavad kõrvallauseist järgmised omadused.

- Erinevalt kõrvallausestest puudub infiniittarinditel grammatiline subjekt, nominalisatsioonidel ka grammatiline objekt. Subjekti puudumise tõttu puudub ka isiku- ja arvuühildumine. Sekundaartarindid on kas a) alistavast lausest **referentsiaalselt sõltuvad** tarindid, milles lausevaste grammatiline subjekt, harvemini grammatiline objekt jääb samaviitelisuse tõttu alistava lause mingi moodustajaga (harilikult tegevussubjekti või tegevusobjektiga) üldse väljendamata, või b) **referentsiaalselt sõltumatud** tarindid, kus grammatiline subjekt on alandatud adverbialiks, nominalisatsiooni korral nii subjekt kui ka

objekt atribuudiks. Referentsiaalne sõltuvus on omane eelkõige infiniittarindeile. Nt *da*-infinitiivi puhul on tavaliselt tarindi lausevaste grammatiline subjekt samaviiteline alistava lause tegevussubjekti (TS) või tegevusobjektiga (TO) ja jääb seetõttu *da*-tarindis eksplitsiitselt väljendamatuna (a). Genitiivadverbiaalina aga võib vormistuda nt konverbitarindi lausevaste grammatiline subjekt (b).

- a. *Lapsele* [TS] meeldib *mängida* [*Laps* [GS] *mängib*]. Ema käskis *last* ~ *lapsel* [TO] *mängida* [*Laps* [GS] *mängib*].
- b. *Lapse* *mängides* [*Laps* [GS] *mängis*] tegi ema süüa.

Sekundaartarindi struktuuriline iseseisvusetus võib avalduda ka argumendi tõstmises teise, kõrgemasse süntaktilisse positsiooni kui see, kuhu argument sisuliselt kuulub. Tõstet esineb eesti keeles *vat*-tarindis (→ § 115–116). Nt järgmises lauses on *teda* üksnes alistava lause öeldisverbi *kartma* tõstetud argument, s.o pelgalt süntaktiline argument, sest sisuliselt kuulub ta *tulema*-verbi juurde. Nt

Kartsin *teda* [*siia tulevat*]. – Kartsin [, et *ta tuleb siia*].

- Kõrvallause võib olla nii normaallause, s.o lause, kus tegevussubjekt vormistub nominatiivse grammatilise subjektina ning on neutraalse teatestruktuuri korral ka teema, kui ka mittenormaallause (eksistentsiaallause, omajalause, kogejalause või tulemuslause). Sekundaartarindite puhul on lausetüüpide valik piiratud. Enamiku infiniittarindite ja nominalisatsioonide lausevaste saab olla üksnes normaallause (a). Infiniittarindite seas on erandiks partitsiibi- ja *vat*-tarindid, mille lausevasteks saab olla ka mittenormaallause (b). Muudest sekundaartarinditest erineb absoluuttarind, mille lausevaste on alati possessiivne seisundilause (c).

- a. Ma lähen *kohvi jooma* [*Ma joon kohvi*]. *Veidi puhanud* [*Ta puhkas veidi*], astus ta edasi.

- b. *temal olev raha* [raha, mis tal on]; Teadsin tal *palju raha olevat* [Tal on palju raha].
 - c. Jüri läks, *pea püsti* [Jüril oli pea püsti] ja *selg sirge* [Jüril oli selg sirge].
- Kõrvallausele omase sidendi asemel vormistab sekundaartarindi alistust tarindi peasõna kääne – infiniittarindi korral käändeline verbivorm, nominalisatsiooni korral teonime käändevorm või kaassõna. Erandiks on ilma alistusmarkerita absoluuttarind.
- Sekundaartarindi sõnajärge ei määra teema-reema vahet (infostruktuur).
- Eitust ei väljendata sekundaartarindeis standardeitusele omase eituspartikli *ei* abil, vaid partikliga *mitte* ja *mata*-vormiga. Partiklit *mitte* kasutatakse kõigi infiniittarindite puhul ja nominalisatsioonis (a), *mata*-vormi konverbide ja partitsiipide (sh absoluuttarindis) eitava vastena (b).
 - a. Ta püüdis kaaslasi *mitte häirida*. *Mitte* tahtes häirida oma kaaslasi ..; kaaslaste *mittehäirimine*.
 - b. *Tahtmata* häirida oma kaaslasi ..; *tegemata* töö
- Tegumood (impersonaal või passiiv) jääb väljendamatat infiniitvitarindeis ja nominalisatsioonis, kuid on väljendatud konverbi- (a) ja partitsiibitarindeis (b), samuti partitsiibiga absoluuttarindeis (c) ja *vat*-infinitiivitarindis (d).
 - a. *Olles üksi koju jäetud*, oli ta algul nukker.
 - b. *Soomest saadetud lauljad* viidi hotelli.
 - c. Ta saabus, *nägu pestud ja juuksed kammitud*.
 - d. Teadsin seda *juba tehtavat*.
- Ajasuhet väljendavad konverbi- ja partitsiibitarindid, samuti *vat*-infinitiivitarindid, kuid tüüpjuhul mitte absoluutset aega, s.o infiniittarindi sündmusaja suhet kõnehetkega, vaid relatiivset aega, s.o infiniittarindi sündmusaja suhet alistava lause sündmusajaga, nt samaaegsust lauses (a) või eelnevust lauses (b).

- a. Ma tundsin end *temaga rääkides* ebamugavalt.
 - b. *Kooli lõpetanud*, sõitis Jüri Brüsselisse.
- Piiritlusaspekti, s.o tegevuse piiritletust ehk perfektiivsust ja piiritlematust ehk imperfektiivsust, väljendavad (nt objekti-vahelduse kujul) samuti konverbi- (a) ja partitsiibitarindid (b) ning *vat*-infinitiivitarindid (c). Seevastu infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse piiritletus või piiritlematus ning infinitiivi laiendava objekti vorm oleneb infinitiivivälistest teguritest, nagu infinitiivi põhisõna tähendus, alistava lause eitus või jaa-tus jms (→ § 131, § 140).
 - a. Mees sai *ajalehte lugedes* pahaseks. – (*Olles*) *ajalehe läbi lugenud*, viskas mees selle minema.
 - b. Pargipingil istus *ajalehte lugev* mees. – *Ajalehe läbi lugenud* mees tõusis ja hakkas minema.
 - c. Arvasin teda *ajalehte lugevat*. – Arvasin ta *ajalehe läbi lugenud olevat*.

Lausele iseloomulike omaduste olemasolu või puudumine on näidatud järgnevas tabelis + või – abil. Nagu tabelist nähtub, on kõrvallausele lähemal absoluut-, konverbi-, partitsiibi- ja ka *vat*-tarindid. Et nad on enamasti tekstis asendatavad osalausega, siis on neid eesti keele lauseõpetuses nimetatud ka **lauselühendeiks**. Kõige väiksem lauselisuse aste on nominalisatsioonidel.

Sekundaartarindite lauselisuse astmed (kõrvallausega võrreldes)

	KL	ABS	KONV MATA	PARTS MATA	INF			NOM
					VAT	DA	MA MAS MAKS MATA	
GR SUBJEKT / ALANDATUD	+/-	+	-/+	-/+	-	-	-	-/+
GR OBJEKT / ALANDATUD	+/-	-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	-/+
MITTE- NORMAAL- LAUSE	+	+	-	+	+	-	-	-
SIDEND / KÄÄNDEVORM	+/-	-	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+
TEEMA- REEMA- SÕNAJÄRG	+	-	-	-	-	-	-	-
EI-EITUS / MITTE- VÕI MATA-EITUS	+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+	-/+
TEGUMOOD	+	+	+	+	+	-	-	-
ABSOL. AEG / RELAT. AEG	+/-	-	-/+	+	-/+	-	-	-
ASPEKT	+	-	+	+	+	-	-	-

ABS – absoluuttarind, DA – *da*-infinitiivitarind, INF – infinitiivitarind, KL – kõrvallause, KONV – konverbitarind, MA – *ma*-infinitiivitarind, MAKS – *maks*-tarind, MAS – *mas*-tarind, MATA – *mata*-tarind, NOM – nominalisatsioon, PARTS – partitiivitarind, VAT – *vat*-tarind.

Kirjandust sekundaartarindite üldkäsitle kohta

CRISTOFARO, SONIA 2003a. Subordination. | ISK 2004 | LEHMANN, CHRISTIAN 1988. Towards a typology of clause linking. | UUSPÖLD, ELLEN 1975. Lauselühendite probleeme tänapäeva eesti keeles.

INFINIITTARINDID

VAT-INFINITIIVITARIND

§ 114 *vat*-tarindi peasõnaks on *vat*-infinitiiv, mis on päritolult oleviku kesksõna partitiivivorm, kuid on partitiibi paradigmat väljunud ning käitub infinitiivi taoliselt, toimides komplementtarindi peasõnana (→ § 115) või ahelverbi infinititse komponendina (→ § 118). *vat*-infinitiivil on neli aja- ja tegumoevormi: a) isikulise tegumoe olevikuvorm, b) umbisikulise tegumoe olevikuvorm, c) isikulise tegumoe minevikuvorm ning d) umbisikulise tegumoe minevikuvorm. *vat*-infinitiiv on seega morfoloogilistelt omadustelt finiiitverbile lähemal kui teised infinitiivid.

a. <i>Vvat</i>	Ma arvasin seda juba <i>teadvat</i> .
b. <i>Vtavat</i>	Teadsin seda juba <i>tehtavat</i> .
c. <i>olevat</i> + <i>Vnud</i> / <i>Vnuvat</i>	Arvasin Antsu kirja juba <i>lugenud olevat</i> / <i>lugenuvat</i> .
d. <i>olevat</i> + <i>Vtud</i>	Teadsin seda juba <i>tehtud olevat</i> .

vat-infinitiivitarind toimib lauses transitiivverbide objektkomplemendina, olles *et*-objektlause infiniitseks vasteks. Nt

Ma arvasin, *et Juhan magab*. – Ma arvasin Juhani *magavat*.

a- ja c-tüüpi tarinditele vastab personaalne *et*-komplementlause (*Ma tean seda. Ants on lugenud kirja*), b- ja d-tüüpi tarinditele impersonaalne *et*-komplementlause (*Seda tehakse. Seda on tehtud*).

a- ja b-tüüpi tarind väljendab alistava lause sündmusega samaaegset, c- ja d-tüüpi tarind sellele eelnenud sündmust.

Erinevalt muudest infinitiivitarinditest võib *vat*-tarindi lausevasteks olla ka mittenormaallause, s.o lause, milles tegevussubjekt ei ole grammatiline subjekt. Nt

Ma arvasin, et *Juhanil on piinlik*. – Ma arvasin *Juhanil piinlik olevat*.

See asjaolu koos aja- ja tegumoevaheldustega näitab *vat*-tarindi suhteliselt kõrget lauselisuse astet.

vat-tarind komplemendina

§ 115 Objektkomplemendina laiendab *vat*-tarind transitiivseid ütlemis-, mõtlemis-, tunde- ja tajuverbe: *leidma, lootma, ütleva, aimama, arvama, avastama, eeldama, kaebama, kartma, kujutleva, kurtma, kuulma, mõtleva, möönma, mäletama, märkama, nentima, nägema, oletama, ootama, rääkima, taipama, tajuma, teadma, tundma, tunnistama, tõendama, väitma, uskuma, ütleva* jms. Nt

Järgmiseks vastaseks *arvas* ta *tulevat* kreeklase. [a] Niihästi mina kui ka Olesk *leidsime* Paabeli nime *sobiva olevat kohale, kus valitseb suur keeleline ja kultuuriline mitmekesisus*. [a] Ta *teab* emapoolset suguvõsa Tallinnas asunud *olevat* juba läinud sajandi lõpust. [i] Noormees *tunnistas* end *aimanuvat, et kotis võivad olla uimastid* .. [a] Ma olen *kuulnud räägitavat, et see plakat olevat agressiivne ja hirmutav* .. [a] *Teadsin* seda *sageli tehtud olevat*.

Nagu muudel infiniittarinditel nii ka *vat*-tarindil puudub grammatiline subjekt. Personaalse objektlause grammatilisele subjektile vastab *vat*-tarindiga lauses argument, mis formaalselt kuulub grammatilise objektina alistavasse lausesse, semantiliselt aga jääb alistatud tarindisse, s.o *vat*-vormis verbi argumendiks. Tegemist on seega subjektargumendi puhtformaalse tõstega alistatud tarindist alistavasse ehk alistatud konstruktsiooni argumendi vormistamisega alistava konstruktsiooni elemendina. Nt

Kartsin, et *seda teed / oled teinud sina*. – Kartsin *sind [seda tegevast / seda teinud olevat]*.

Kui pidada lisaks tõstetud objektile ka *vat*-tarindit ennast objektiks, siis on sellise lause näol tegemist ditransitiivse, s.o kahe objektiga konstruktsiooniga. Impersonaalsele lausele vastav *tavat-* ja

olevat + *tud*-tarind, samuti muudele subjektita lausetele vastavad tarindid jäävad seevastu ainsaks sihitiseks. Nt

Teadsin, *et seda tehakse / on tehtud*. – Teadsin [*seda tehtavat / tehtud olevat*]. Ma arvasin, *et Juhanil on piinlik*. – Ma arvasin [*Juhanil piinlik olevat*].

Märkus. Eesti lauseõpetuses on seni oldud seisukohal, et kahe objektiga tarindid on eesti keeles võimatud. Seetõttu pole nimisõnalise sihitise olemasolu korral lauses *vat*-tarindit peetud mitte sihitiseks, vaid sihitis- ehk sõltuvusmääruseks. Ei ole siiski veenvat põhjendust, miks impersonaalse lausele vastav *vat*-tarind on rohkem sihitis kui personaalsele lausele vastav *vat*-tarind. Sama probleem tekib ka *da*-infinitiivi puhul (vt § 121).

Objektlause subjektile, mis on samaviiteline alistava lause subjektiga, vastab *vat*-tarindiga lause objektina refleksiivpronoomen *enese*. Nt

Mart_i tundis, *et ta_i on haige*. – Mart tundis *enese / end haige olevat*.

Tõstetud objekti vorm

§ 116 Tõstetud argumenti objektilisust näitab tema allumine objekti vormivahelduse üldreeglitele. Täissihitis on siingi jaatava personaalilause korral ainsuses genitiivis, mitmuses harilikult nominatiivis (a), impersonaalilauses nominatiivis (b), eituse korral aga muutub partitiivseks (c).

- a. Teadsin *külalise / külalised saabunud olevat*.
- b. *Külaline* teati *saabunud olevat*.
- c. Ma ei teadnud *külast saabunud olevat*.

Samas ei vasta sellise objekti vorm siiski päris täpselt alistava lause verbi tavalise sõnaobjekti vormile. Tõstetud objekt on tihtipeale tootalne ka partitiivverbide laiendina, eriti ainsuses.

Ainult (või valdavalt) partsiaalset objekti kasutatakse partitiivverbidest üksnes tajuverbide *kujutlema*, *nägema*, *kuulma*,

märkama, tajuma, tundma puhul, kui *vat*-tarindi lausevasteks pole predikatiivi-, omaja- või tulemuslause (a).²⁶ *vat*-vormi saab sellistes lausetes asendada *mas*-vormiga (b) (→ § 134).

- a. Kujutlesin inimest Kuul kõndivat. Kuulsin Peetrit ohkavat. Märkasin poissi / poisse millegi üle mõtlevat. Nägin lindu / linde õhku tõusvat. Tajusin auditooriumis väsimust maad võtvat. Tundsin judinat / judinaid üle selja jooksvat.
- b. Sisenenud bussi, märkasin kohe tagaistmel kahte kontrolöri istuvat [~ istumas]. [a] Tensta linnaosa elanikud märkasid nutvat meest tänavanurgal istumas [~ istuvat]. [a]

Kui *vat*-tarindi lausevaste on predikatiivilause, omajalause või tulemuslause, siis on tõstetud objekt tajuverbide puhul ainsuses omastavas, mitmuses harilikult nimetavas (a). Seisundi-, koha- või predikatiivadverbiaaliga lause puhul on nende verbide korral ainsuses võimalik nii omastav kui ka osastav, mitmuses esineb peamiselt osastav kääne (b).²⁷

- a. Nägin mehe kavalad / mehed kavalad olevat. Nägin mehe välismaalase / mehed välismaalased olevat. Nägin Liisal hea mehe olevat. Nägin Liisal ja Leenal head mehed olevat. Nägin poisist mehe / poistest mehed kasvavat.
- b. Nägin mehe ~ meest / mehed ~ mehi pikali olevat. Nägin mehe ~ meest / (? mehed) mehi kõõgis olevat. Nägin mehe ~ meest / (? mehed) mehi (koduabilisteks) koduabiliseks olevat. Nägin mehe ~ meest / (? mehed) mehi vihaseks minevat.

Partitiivsete ütle- ja mõtlemissverbide puhul, nt *aimama, arvama, eeldama, kaebama, kartma, kurtma, lootma, ootama, mõtlema, mäletama, möönma, nentima, oletama, taipama, teadma, tõendama, väitma, uskuma*, esineb lisaks osasihitisele, ainsuses puhuti sellele eelistatuna, täissihitist kõigi lausetüüpide puhul. Nt

²⁶ Uuspõld 1985: 152.

²⁷ Uuspõld 1985: 154–155.

Aimasin *selle seikluse* / *need seiklused* ~ *neid seiklusi peagi lõppevat*. Lootsin *poisi* / *poisid* ~ *poisse sellega toime tulevat*. Ta kurtis *poja* / *pojad* ~ *poegi halvasti õppivat*. Arvasin *naise* ~ *naist* / *naised* ~ *naisi suvilas viibivat*. | J.L. tõdes, et võib tulla päris tõsine mäng, kuid ta lootis kohtumise jäävat korrektsuse piiresse .. [a] Siis mäletas Hans vaikivat meest pasunakooris mängivat. [i] .. mäletan seal seisvat isegi Guy de Maupassanti teoseid. [i]

vat-tarindi predikatiivi vorm

§ 117 Transitiivseid verbe laiendava *vat*-tarindi predikatiiv on kas nominatiivi- või genitiivikujuline olenevalt objekti käändest ja sõnajärjest. Predikatiiv on nimetavas, kui objekt on nimetavas või puudub üldse (a), omastavalise objekti korral võtab *vat*-vormile eelnev predikatiiv samuti omastavalise kuju (b), osastavalise objekti korral on predikatiiv ainsuses kas omastavas või nimetavas, mitmuses nimetavas (c).

- a. *Tuba leiti olevat tühi*. Linnas arvati *olevat palav*. Ma leidsin *mehed kohased olevat*. | *Kontseptsioon* tunnistati heaks, ent arvati *olevat liiga keeruline*. [a] *Koer Snuppy* leiti siiski *olevat ehtne kloonitud koer*. [a]
- b. Ta mäletas *vanaisa tervise viletsa olevat*. [i] Gustav arvas *enda olevat spetsialisti* .. [i]
- c. Ma lootsin *end* / *sõpra targema* ~ *targem olevat*. | Mees ütles, et ta lindistas vestlusi seepärast, et uskus *presidenti olevat ajalooline tegelane*. [a] Vares uskus *hoolealuseid olevat piisavalt targad*, et mitte kahe mängu vahelisel õhtul suurvõitu tähistada. [a] Kuni viimase ajani uskus Albright *end olevat katoliiklase*. [a]

vat-infinitiiv väljaspool sekundaartarindit ahelverbi osana

§ 118 *vat-infinitiiv laiendab ka intransitiivverbe näima, paistma, tunduma, kuulduma, samuti vorme näikse, kuulukse, tunnukse. Nt*

Ta näis kõike teadvat. Siin paistab elatavat päris hästi. | Käesoleva näituse emotsionaalne ja visuaalne laad tundub olevat muutunud .. [a] Maja ülemöötmise kulu kuuldub olevat 50–70 krooni korteri pealt. [a] Igatahes Toompeal näikse eesti kunst õige kõrvale surutud olevat .. [a] Siseministeerium aga kuulukse tahtvat seda [Ninase kordonit] avalikule enampakkumisele panna. [a] Suve keskpauku avati Tallinnas känguru stiilis publi, mis tunnukse eriti popp olevat sportlaste seas. [a]

Sellistele *vat-infinitiiviga* lausetele vastavad subjektlausega põimlaused, kusjuures subjektlause grammatilisele subjektile vastab *vat-infinitiiviga* lause grammatiline subjekt. Nt

Paistab, et ta on haige. – Ta paistab olevat haige.

Tegemist on tõstetud subjektiga, mis süntaktiliselt kuulub lause tasandile, semantiliselt aga on *vat*-vormis verbi argument. Teisiti öeldes, lause subjekti ei vali mitte finiidne, vaid infiniitne verb. Intransitiivverbid, mida *vat-infinitiiv* laiendab, moodustavad suhteliselt väikesearvulise ja selge grammatilise tähendusega (kaudne evidentsiaalsus ja sellest tulenev episteemilisus) verbirühma. Nii subjektiselektiooni kui ka tähendust on peetud piisavaks põhjenduseks, et käsitleda neid verbe ja *vat-infinitiivi* kokkukuuluvatena,²⁸ s.o liitpredikaadina toimivaid ahelverbe moodustavatena (→ EKL 1 2013 § 28, § 77).

Peale grammatilise subjekti on liitpredikaadi laiendeiks saanud ka teised *vat-infinitiivi* argumendid, kusjuures nad täidavad liitpredikaadi juures sedasama funktsiooni mis subjektlauses, s.o lause struktuuri määrab jätkuvalt subjektlause öeldisverb. Kui subjektlause on mittenormaallause (tegevussubjekt ei ole grammatiline

²⁸ Vt nt Rätsep 1978: 36–37.

subjekt), siis on samasugune mittenormaallause ka *vat*-infinitii-
viga lause. Nt

Näib, et *Peetrit* [TS] *huvitab vaid keemia* [GS]. – *Peetrit* [TS] *näib
huvitavat vaid keemia* [GS]. Paistab, et *tal* [TS] *läheb hästi*. – *Tal* [TS]
paistab minevat hästi.

Verbide *näima*, *paistma*, *tunduma*, *kuulduma* puhul võib verbi
olema vat-vorm predikatiivi juurest ära jääda. Predikatiiv on sel
juhul asendatav essiivi vormis predikatiivadverbiaaliga. Nt

Ta *näis* / *tundus* / *paistis olevat haige* / *väsinud* / *vaevatud*. – Ta *näis*
/ *tundus* / *paistis haige* = *haigena* / *väsinud* = *väsinuna* / *vaevatud* =
vaevatuna. | Kokkuhoiust kõnelemine *tundub* siin *kohatu*. [a] .. jutt
teatri eesmärgist *tundub* ilmselgelt *kohatuna*. [a]

Kirjandust *vat*-infinitivitarindi kohta

ERELT, MATI 1984b. On the *vat*-construction in Estonian. | ERELT, MATI
1987. Sekundaartarindid eesti keeles. | HAKULINEN, AULI, PENTTI LEINO
1987. Finnish participial construction from a discourse point of view. |
PENJAM, PILLE 2013. Eesti vanema kirjakeele *va(t)*-konstruktsioonid. |
UUSPÖLD, ELLEN 1982. Viron verbien infiniittisten rakenteiden subjek-
tisääntöjä. | UUSPÖLD, ELLEN 1985. Lisaandmeid *vat*-konstruktsiooni
tegevussubjektist.

DA-INFINITIIVITARIND

§ 119 *da*-infinitivitarind esineb lauses põhiliselt komplemendina – sub-
jektina (→ § 120) ja objektina (→ § 121), samuti otstarbemäärusena
(→ § 122–123) ja seotud atribuudina (→ § 124).

SUBJEKT: Poisil oli vaja *kooli minna*.

OBJEKT: Poiss kavatses *kooli minna*. Isa käskis poisil ~ poissi *kooli
minna*.

OTSTARBEMÄÄRUS: Poiss võttis raamatu *lugeda*.

ATRIBUUT: Poisil oli kavatsus *kooli minna*. Isa andis poisile käsu *kooli
minna*.

Tarind on alistavast lausest referentsiaalselt sõltuv. Subjektilise *da*-tarindi lausevaste grammatiline subjekt on samaviiteline alistava lause tegevussubjektiga, objektilise ja harilikult ka atributiivse tarindi puhul tegevussubjekti või tegevusobjektiga, adverbiaalse *da*-tarindi korral aga on tarindi (alati transitiivse) lähtelause grammatiline objekt samaviiteline alistava lause tegevusobjektiga, grammatiline subjekt aga omajat või saajat väljendava argumentiga.

Tarindi lauselisuse aste on madal. *da*-infinitiivil puuduvad verbi grammatilised kategooriad, infinitiivi objekti vormi valikut mõjutab alistava lause eitus, aspekt ja kõneviis (→ § 131). *da*-infinitiiv on suhteliselt tihedalt seotud alistava lause finitverbiga, sageli moodustab sellega hoopis liitpredikaadi (ahelverbi või perifrastilise verbi) (→ § 129), kuid võib täita ka üksi predikaadi rolli (→ § 128). Erandlik on *da*-tarindi esinemine üldlaiendina (→ § 125).

***da*-infinitiivitarind komplemendina**

***da*-infinitiivitarind subjektina**

- § 120 *da*-infinitiivitarind esineb subjektina peamiselt kogejalauseis, mille tegevussubjekt ei vormistu grammatilise subjektina, vaid enamasti adessiivse või allatiivse adverbiaalina, vahel ka muul kujul. Tarindi lausevaste grammatiline subjekt on harilikult referentsiaalselt identne alistava lause tegevussubjektiga. Nt

$$TS_{\text{lause}} = GS_{\text{InfP}}$$

Maril oli igav oodata [Mari ootas].

Marile ei meeldi oodata [Mari ootab].

Mind kurvastab *sind* sellisena näha [Ma näen *sind*]

da-infinitiivne subjekt laiendab järgmisi semantilisi predikaate, mis süntaktiliselt võivad olla peale öeldisverbide, nagu *meeldima* või *sobima*, ka öeldisverbi ühendid öeldistäite, määruse või sihiti-sega, nt *on hea*, *läheb raskeks*, *valmistab naudingut*.

1. Emotsionaalset või füsioloogilist seisundit väljendavad predikaadid:

- *olema*, harva ka *minema* + seisundiomadussõna: *armas* / *ebamugav* / *halb* / *hale* / *hea* / *huvitav* / *igav* / *imelik* / *jahe* / *jube* / *julge* / *kerge* / *kõle* / *kurb* / *kõhe* / *külm* / *lahe* / *lustakas* / *lõbus* / *lämbe* / *meelepärane* / *mugav* / *muhe* / *muretu* / *mõnus* / *nukker* / *paha* / *palav* / *piinlik* / *põnev* / *rahulik* / *raske* / *soe* / *valus* / *vastik* / *vastumeelne* / *vilu* / *võõrastav* jne.

Infinitiiv esineb loetletud predikaatidega adessiivse tegevussubjektiga lausemallis (a), omadussõnade *vastik*, *meelepärane*, *vastumeelne* jms puhul võib tegevussubjekt olla ka allatiivis (b). Kui vähesed erandid välja arvata (*hale*, *kõhe* jmt), siis iseloomustavad loetletud adjektiivid samaaegselt kogeja seisundi väljendamisega ka infinitiiviga väljendatud protsessi, mistõttu infinitiivi saab enamasti asendada teonimega.²⁹ Seisundis olemise tähendus asendub sel juhul seisundi põhjustamise tähendusega, kusjuures tegevussubjekti adessiiv asendub allatiiviga.

- a. Huvitav oleks *seda näha*. – Selle nägemine oleks huvitav. Mul on piinlik *meenutada eilset*. – Eilse meenutamine on mulle piinlik. Lapsel on igav *siin istuda*. Nii imelik on *käia kaabuga*. Mehel oli tuule käes külm *seista*. Poleks paha *natuke puhata*. Tal läks raskeks *hobusega toime tulla*. Ei ole tal kerge *üles tunnistada*. Noore elu *hääbumist* on valus *vaadata*. | Juba praegu on kurb *vaadata neid vanainimesi, kelle elatustase langeb kütte, vee, energia jm kalinemise tõttu*. [a] .. Valteril oleks olnud ääretult ebamugav *istuda nendega ühes lauas* .. [i]
 - b. Mul ~ mulle oleks meelepärasem *kohtumine edasi lükata*.
- *olema* / *tegema* / *valmistama* / *tekitama* / *sünnitama* / *pakkuma* / *põhjustama* jms + seisundinimisõna *häbi* / *hirm* / *meelehärm*

²⁹ Tihtipeale saab infinitiivi asendada muudegi deverbaliidega kui *mine*-teonimi, kuid siinses töös pole teisi võimalusi leksikaalsetest piirangutest tingitud ebaregulaarsuse tõttu arvesse võetud.

/ heameel / kurbus / rõõm / nali / lõbu / mõnu / nauding / valu /
piin / piinlikkus / rahuldus / raskus jne.

Verbiga *olema* esinevad loetletud nimisõnad harilikult adessiiviga mallis, seisundi põhjustamist väljendavate verbidega, nagu *valmistama*, *tekitama* jms, aga alati allatiivses mallis. Allatiivi korral on infinitiiv asendatav teonimega. Nt

Mul on häbi *seda vaadata*. – **Selle vaatamine* on mul häbi. Jürile valmistab heameelt *naabreid aidata*. – *Naabrite aitamine* valmistab Jürile heameelt. Talle tegi lõbu *teisi narrida*. *Ainult pealt vaadata* ei paku mulle rahuldust. | Muuseumitöötajal on alati nauding *kogeda*, *kui näituse materjal on süsteemselt ja asjatundlikult läbi töötatud* .. [a] Tänapäeval on juba raske leida nii paadunud vohikut, kellele valmistaks raskusi *kommenteerida täiesti objektiivselt maa- või koolielu*. [a]

- seisundiverbid *meeldima*; *vihastama*, *tüütama*, *kurvastama*, *huvitama*, *üllatama* jne. Verb *meeldima* esineb allatiiviga mallis (a), teiste verbide puhul vormistub tegevussubjekt partitiiv-objektina (b). Infinitiivi on võimalik asendada teonimega.
 - a. Tüdrukule meeldib *tantsida*. – *Tantsimine* meeldib tüdrukule. | Rahvale meeldis *Asko kurvast elust kõnelda*. [i]
 - b. Mind kurvastab *sind sellisena näha*. – *Sinu nägemine sellisena* kurvastab mind. | Ära on tüüdanud *enne etendust panna selga kostüüm, lasta end grimeerida ja ronida kellegi teise nahka*. [a] Mind huvitas *just nendele inimestele ja nendest inimestest rääkida*. [a]
- 2. Sobivus- või väärtushinnangut väljendavad predikaadid:
 - *sobima*, *kõlbama*, *sündima*, *passima*; *kohane* / *paras* / *paslik* / *sobiv* / *sobilik* / *sünnis* / *kahjulik* / *kahjutu* / *kasulik* / *kasutu* / *tulus* / *tulutu* / *ohtlik* / *ohutu* / *tülikas* + *olema*; *tüli* + *tekitama* / *tegema* / *valmistama*, *kasu* / *tüli* *tooma* jne.

Enamiku predikaatide puhul võib tegevussubjekt olla nii adessiivis kui ka allatiivis, *kasu* / *tüli* + V puhul ainult allatiivis. Infinitiivi on allatiivi korral võimalik asendada teonimega. Nt

Mehel ~ mehele ei sobi *nutta*. – *Nutmine* ei sobi mehele. Sul ei kõlba *temaga vaielda*. *Suitsetada* on kahjulik. *Teda* on kasutu ümber *veenda*. *Pimedas* on *siin* võõral ohtlik *liikuda*. Kas teile teeb tüli *piletid ära võtta*? Teile tooks kasu *sagedamini väljas jalutada*. | *Pudelit* ka ei passi *igaihele kinkida* .. [a] *Invaliididele* on sünnis *kaasa tunda* .. [i]

- *ilus / inetu / loomulik / rumal / viisakas / õige / väär* jne + *olema*.
Tegevussubjekt on adessiivis. Mõnel juhul võib adessiiv vahelduda elatiiviga või kaassõnaga *poolt*. Infinitiivi saab teonimega asendada põhiliselt siis, kui lauses puudub tegevussubjekt. Nt

Ei ole viisakas *täis suuga rääkida*. – *Täis suuga rääkimine* ei ole viisakas. Teil (~ teist ~ teie poolt) ei olnud *ilus niimoodi rääkida*. Meil on loomulik *kasvatada lapsi vanemaid austama*. Mul on mõttetu *teiega vaielda*. Teil on väär *niimoodi talitada*. Jaanil oleks parem *puhata*. | Mõnevõrra *inetu* on minu poolt *nii kirjutada*, aga ühes intervjuus on Evald seda nii kostnud. [a] .. inimlikult oleks loomulik *õnnetuste hüvitisi üldse mitte maksustada*. [a]

3. Mitteepisteemilised modaalpredikaadid, mis väljendavad a) vajalikkust: *tulema, vaja / tarvis / vajalik / tarvilik* + *olema; tasuma, maksuma, tarvitsema*, harvemini *kuluma, pruukima*; b) võimalikkust: *võimalik / võimatu* + *olema*. Modaalsetena, seejuures mõlemas modaaltähenduses, saab *da*-infinitiivse subjektiga kasutada ka verbi *olema* ennast (c). Tegevussubjekt on adessiivis. Võimalikkust väljendavate predikaatide laiendina saab infinitiivi mõnikord asendada teonimega. Verbide *tarvitsema* ja *pruukima* puhul võib tegevussubjekt olla ka nominatiivis, misjuhul infinitiivitarind on käsitatav pigem objektina (→ § 121).

- Tal on vaja *hoida oma tervist*. Oli sul tarvis *talle seda öelda*! Sul tasuks *ametit vahetada*. Kas maksab *sellega vaeva näha*? Sul ei pruugiks *teda kauem oodata*. Mul tuli *tegelda paljude asjadega*. | „*Grey anatoomiat*“ kuluks *vaadata* meie noortel residentidel. [a] Võib-olla *tuleks kolleegidel Sulle varakult asendaja leida*. [a] .. mul ei tarvitse *värske haavaga liikumatult voodis lamada*. [i]

- b. Mul pole võimalik *teda vaatama minna*. Seda on võimatu teha. | Muidugi oluks tal *Läände siirdumine* (= *Läände siirduda*) võimalik, aga siis oleksid Nõukogude maleelu juhid teinud kõik, et teda diskrediteerida. [a]
- c. Meil on (= on vaja) *ainult paar sammu astuda*. | Tal pole (= pole võimalik) *suuremat siin valida midagi*, aga ta tahaks Anneli silmis võimalikult esinduslik näida. [i]

4. Õnnestumist väljendavad verbid: *õnnestuma, õnneks minema, korda minema*. Tegevussubjekt on adessiivis. Infinitiiv on asendatav teonimega. Nt

Tal läks korda *piletid hankida*. – *Piletite hankimine* läks tal korda. | *Ujuma õppida* Valteril ei õnnestunudki, aga kirjutamisega oli hoopis teine asi. [i] Järgmisel päeval läks mul õnneks *uuesti Mari näha*. [i]

5. Substantiivid, mis võivad (mujal) esineda *da*-infinitiivse seotud atribuudi põhisõnana (→ § 124), eriti soovi või kavatsust väljendavad substantiivid: *soov, kavatsus, mure, mõte, ülesanne, eesmärk, harjumus, komme, unistus* jne, mõnel määral ka muud substantiivid, nagu *kohus, võimalus* jne, koos verbidega *olema, jääma, muutuma, saama, kujunema, tekkima* jms.

Nimisõnafraas on kas adverbiaal, tavaliselt translatiivne predikatiivadverbiaal (a), või predikatiiv (b). Tegevussubjekt esineb määrusliku nimisõnafraasi korral kas adessiivadverbiaalina või genitiivatribuudina, predikatiivse nimisõnafraasi korral ainult genitiivatribuudina. Nimisõnad *kava, plaan, mõte* võivad *olema*-verbi laiendades olla ka inessiivis (*kavas / plaanis / mõttes olema*), tegevussubjekt on sel juhul adessiivis (c). Infinitiiv on sageli asendatav teonimega (d).

- a. Tal oli kujunenud PRED.ADVERBIAAL[harjumuseks] GS[*igal hommikul võimelda*]. PRED.ADVERBIAAL[Tema harjumuseks] oli kujunenud GS[*igal hommikul võimelda*]. Peetri unistuseks oli *osta auto*.
- b. PREDIKATIIV[Peetri unistus] oli GS[*osta auto*].
- c. Mul on kavas *kontserdile minna*.
- d. *Igal hommikul võimlemine* oli muutunud talle harjumuseks.

Adessiivse omajamäärusega possessiivses konstruktsioonis on nominatiivne substantiiv käsitatav subjektifraasi põhjana ja *da*-tarind selle atribuudina (relatiivitarindina) ($\rightarrow$ § 124). Nt

Peetril oli $_{GS}$ [unistus $_{ATRIBUUT}$ [*osta auto*]].

6. Omaette lausetüübi, milles esineb *da*-infinitiivne subjekt, moodustavad üldisikulised laused struktuuriga $\text{InfP}^1_{da} \text{Pred InfP}^2_{da}/\text{NP}/\text{KL}$. Predikaatverbiks on siin *olema* või *tähendama*. Verbi *olema* laiendina on järelkomponent predikatiiv (a), *tähendama* laiendina objekt (b) ($\rightarrow$ § 121). Infinitiivi on võimalik asendada teonimega.

- a. $_{GS}$ [*Teenida rahvast*] on $_{\text{PREDIKATIIV}}$ [täita kohustus isamaa ees]. – *Rahva teenimine* on oma kohustuse täitmine isamaa ees. | Anton Tšehhov on öelnud: „*Sõita oma naisega Pariisi* on sama, mis minna oma samovariga Tuulasse.“ [a]
- b. $_{GS}$ [*Tööst ilma jääda*] tähendaks mulle ka $_{GO}$ [eluasemest ilma jääda]. – *Tööst ilma jäämine* tähendaks mulle ka eluasemest ilma jäämist. | *Teha täna midagi homse või ülehomse nimel* tähendab valetada endale ja teistele. [i] *Moodne olla* tähendab praegu normi ja provokatsiooni. [a] .. *olla tervislik linn* ei tähenda seda, et linnas ei tohiks maha võtta ühtki puud. [a]

***da*-infinitiivitarind objektina**

§ 121 Viitesuhete alusel saab eristada põhiliselt kahte tüüpi infinitiiv-objekti: a) tarindeid, mille lausevaste grammatiline subjekt on referentsiaalselt identne alistava lause grammatilise subjektina toimiva tegevussubjektiga, ja b) tarindeid, mille implitsiitne subjekt on referentsiaalselt identne alistava lause tegevusobjektiga – adessiivadverbialli või grammatilise objektiga.

$\text{TS:GS}_{\text{lause}} = \text{GS}_{\text{InfP}}$

- a. Poiss kavatseb õppida [Poiss õpib].

$\text{TO}_{\text{lause}} = \text{GS}_{\text{InfP}}$

- b. Ta käskis Roosil ~ Roosit lilli kasta [Roosi kastab lilli].

1. Esimest tüüpi infinitiivobjekt laiendab järgmisi predikaate:

- soovi, kavatsust või üritamist väljendavaid verbe: *soovima, tahtma, lootma, uskuma* 'lootma', *unistama, igatsema, ihkama, ihaldama, himustama, armastama, raatsima, eelistama, hoolima, viitsima, suvatsema, vaevaks võtma, kavatsema, mõtlema* 'kavatsema', *plaanitsema, plaani pidama, nõuks võtma, otsustama, töotama, lubama, ähvardama, vanduma, katsuma, üritama, proovima, püüdma, ärgitama* jne. Nt

Juhan soovis kinno minna. Poiss ei viitsi õppida. Ta kavatses kevaldel uue mootorpaadi osta. Silvi mõtles mehele minna. Lubasin talle rohtu tuua. Püüdsin teda ümber veenda.

- suutelisust, sealhulgas oskamist ja julgemist väljendavaid verbe: *võima, 'suutma', suutma, oskama, mõistma, taipama, märkama* 'taipama', *jaksama, jõudma, teadma, mäletama, unustama, julgema, söandama, tihkama, täima, usaldama, riskima* ~ *riskeerima, harima, pelgama, häbenema, kõhklema, maldama, läbema, kärsima, kannatama* jne (a). Verbi *unustama* puhul võib infinitiivi asemel olla *ma*-infinitiivi abessiiv (→ § 132), harva ka elatiiv (→ § 135) (b).

a. Ma ei või seda vaadata. Tädi ei suutnud jala käia. Poiss oskab ujuda. Laps ei julgenud tõtt rääkida. Ma ei tihka teid usutleda. Ta kartis sõpru kaotada.

b. Onu unustas kuue selga panna ~ selga panemata. | Ilmselt unustas minister mainida, et kasvanud on ka kütuseaktsiis ja bussipiletite hinnad. [a] Samas unustas Talviste mainimata, mis oli Enno Tammeri küsimuse mõte. [a] Paraku unustasid kalurid tahtlikult mainimast, et 110 mm võrgusilmaga lubati püüda vaid eelmisel hooajal. [a]

- verbi *tavatsema* ~ *taotsema*. Nt

Jüri tavatses hommikuti kaua magada. | „Jah-ah, endal hing sees ja silmad lahti, mis sa soiud!“ nii taotses igale omasugusele ütelda kojamees Joel Kärt. [i]

- translatiivis noomeni ja verbi ühendeid, mis väljendavad tegevuse vajalikuks, võimalikuks või sobivaks pidamist: *vajalikuks / tarvilikuks / kohuseks / võimalikuks / võimalikuks / sobivaks / sobimatuks / õigeks / paremaks / loomulikuks / vastuvõetavaks / .. + pidama / lugema / tunnistama / arvama; kohuseks / ülesandeks / eesmärgiks .. + võtma* jne. Infinitiiv on asendatav teonimega. Nt

Mehed ei pidanud tarvilikuks *seletusi anda* ~ *seletuste andmist*. Ta pidas võimalikuks *üritusest loobuda*. Juhan pidas loomulikuks *nõrgemaid aidata*. Jüri pidas oma kohuseks *sekkuda*. Tunnistati vajalikuks *uurimist jätkata*. Ma ei saa võtta oma ülesandeks *teda iga päev koju saata*.

- verbe *tarvitsema* ja *pruukima* osalejavälise mittedeontilise vajalikkuse tähenduses. Nt

Mul oli õllepudel käes ja ta ei tarvitsenud isegi *nuusutada mu hingeõhku*, et olla selles kindel. [i]

2. Teist tüüpi infinitiivobjekt laiendab kausatiivses konstruktsioonis tegevusobjektile suunatud kohustamist või võimaldamist väljendavaid verbe: *käskima, paluma, laskma* 'käskima / paluma', *laskma* 'lubama', *lubama, keelama, aitama, takistama, võimaldama, soodustama, soovitama*.

Tegevusobjekt, millega infiniittarindi lausevaste subjekt on referentsiaalselt identne, võib osa verbide puhul vormistuda nii adessiivadverbiaalina kui ka grammatilise objektina (a), osa verbide korral aga ainult adverbiaalina (b). Tegevusobjekti vormistumine grammatilise objektina muudab konstruktsiooni kahe grammatilise objektiga ehk ditransitiivseks konstruktsiooniks,³⁰ mis eesti keeles ongi võimalik üksnes infiniittarindist objekti sisaldava lause puhul.

³⁰ Vt Penjam 2008: 83–84.

- a. Õpetaja käskis poisil ~ poissi koju minna. Ta palus mul ~ mind parandusi teha. Ta laskis neil ~ neid endale näkku hingata. Poeg aitas isal ~ isa maja ehitada. | Maanteeamet käskis bussifirmal *istmete vahed laiemaks teha*. [a] Sõštšikov käskis mind *veoautosse ronida ja seal pikali heita*. [a]
- b. Õpetaja soovitas poisil (*poissi) koju minna. Õige elurütm soodustas tal (*teda) töötada. | .. muutused geneetikas võimaldasid varajastel nüüdisinimestel (*.. nüüdisinimesi) *hakata taimi sööma*. [N]

Märkus 1. Sihitise või määruse valikut määravad tegurid ei ole päris selged, kuid üks tegureid paistab olevat tegevusobjekti mõjutatuse (tema tegevuse kontrollitavuse) aste infinitiivitarindiga väljendatud tegevuse sooritajana. Tugevama mõjutatuse korral, nagu *käskima* puhul on võimalik vormistada mõjutatavat objekti nii adessiivadverbiaali kui grammatilise objektina, nõrga mõjutatuse korral, nagu *soovitama* puhul aga ainult adessiivadverbiaalina.

Märkus 2. Ditransitiivsuse poolest sarnanevad Õpetaja käskis poissi koju minna -tüüpi laused *vat*-infinitiiviga lausetega, nagu *Ta arvas poisi koju minevat* (→ § 115). Kuid erinevalt viimastest ei ole *da*-infinitiiviga lauseis tegemist tõstetud objektiga, vaid põhiverbist ka semantiliselt oleneva objektiga. Lauses *Ta arvas poisi koju minevat* ei ole objekt *poisi* tingitud verbi *arvama* tähendusest, lauses *Õpetaja käskis poissi koju minna* objekt *poissi* verbi *käskima* tähendusest aga küll.

Verbide *keelama* ja *takistama* puhul saab *da*-infinitiivi asendada *ma*-infinitiivi elatiivivormiga (→ § 135). Nt

Ta keelas mul *kinno minna* ~ *minemast*. Kohusetunne takistas Jüril ~ Jürit *viilida* ~ *viilimast*. | Poiss muutiski vahepeal ütlusi, ent isa keelas tal *märtrit mängida*. [a] Eelnevalt keelas Bildt Bosnia serblastel *osalemast reedel ja laupäeval toimuval rahvusvahelisel Bosnia abikonverentsil* .. [a] .. see ei takistanud tal *käia pojaga kohtumas ega sõitmast Ukrainasse haiget ema vaatama*. [a] Naise raudselt vasakpoolsed vaated ei takistanud teda *kogumast suurt varandust*. [a]

Verbide *keelama*, *takistama*, *lubama*, *võimaldama*, *soodustama* puhul võib infinitiivi asemel olla ka teonimi (→ § 159). Tegevusobjekti vormistab sellisel juhul adverbiaal, mis *lubama* ja *keelama* puhul võib olla ka allatiivis. Nt

Arst lubas haigel *jalutada* ~ haigele *jalutamist*. Ta keelas mul *kinno minna* ~ mulle *kinno minemise*. See ei takista tal *joosta* ~ tal *jooksmist*. Õige elurütm soodustas tal *töötada* ~ tal *töötamist*. | Fryckman takistas korduvalt Bergwalli meestel *vraki uurimist* .. [a]

Peale *da*-infinitiivse objekti kahe põhitüübi esineb veel kaks marginaalset objektitüüpi.

3. Üsikuid näiteid leidub infinitiobjekti kohta, milles mitte tarindi lausevaste subjekt, vaid objekt on identne alistava lause tegevusobjektiga. Alistav lause on sisult passiivne ja tegevusobjekt vormistub selles grammatilise subjektina. Osal juhtudel vaheldub infinitiiv teonimega (→ § 159). Nt

TO:GS_{lause} = GO_{InfP}

Põrandad tahavad *pesta* ~ *pesemist* [*Pestakse põrandaid*].
Laud ei kannata *tõsta* ~ *tõstmist* [*Tõstetakse lauda*]. | Mustad
puhvis trussikud annavad *venitada põlvini* .. [i]

4. *da*-infinitiivitarind võib toimida objektina ka lauses, kus öeldisverb *tähendama* võrdsustab ühe tegevuse teisega.³¹ Tavaliselt on subjekt sel juhul samuti *da*-infinitiivne (→ § 120), ehkki mitte tingimata. Objektiks olev infinitiiv võib siingi vahelduda teonimega (→ § 159). Nt

Teha täna midagi homse või ülehomse nimel tähendab *valetada* (~ *valetamist*) *endale ja teistele*. [i] Tsunftiau päästmiseks peaks Hardi siis Ilumetsale appi asuma, aga see tähendaks *ka ise poeetidega nägelusse laskuda* (~ *laskumist*) .. [i]

³¹ Penjam 2008: 92–93.

da-infinitiivitarind adverbialina

§ 122 *da*-tarind võib esineda lauses **seotud otstarbemäärusena**, olles sageli asendatav translatiivse teonimega. Nt

Need seened kõlbavad *süüa* ~ *söömiseks*.

Adverbialina toimiva *da*-tarindi lausevaste on alati transitiivne ning tarind on alistavast lausest referentsiaalselt sõltuv nii subjekti kui ka objekti poolest. Määrusliku *da*-tarindi eripära avaldub ennekõike objekti sõltuvuses. Tarindi lausevaste grammatiline objekt on üldjuhul samaviiteline alistava lause tegevusobjektiga, mis intransitiivlauses esineb grammatilise subjektina, transitiivlauses objektina. Alistav intransitiivlause on possessiivlause (a), sobivust väljendava predikaadiga lause (b) või sisult passiivne lause (c), transitiivlause aga lause, mis väljendab enamasti tegevusobjekti referendi üleminekut tegijalt saajale (d ja e).

TO:GS_{lause} = GO_{InfP}

- a. Jaanil on kolm last kasvatada [Jaan kasvatab kolme last].
- b. See toit kõlbab inimestele ~ inimestel *süüa* [Inimesed *söövad seda toitu*].
- c. See jääb sulle ~ sinu *lõpetada* [Sa *lõpetad selle*].

TO:GO_{lause} = GO_{InfP}

- d. Ta andis mulle raamatu lugeda [Ma loen raamatut].
- e. Ma sain isalt auto endale ~ enda *kasutada* [Ma kasutan autot].

Infiinitarindi lausevaste grammatiline subjekt on possessiivlauses (a) samaviiteline tegevusobjektina toimiva adessiivse adverbialiga (*Jaanil*), lausetüüpides (b) ja (d) (kasu)saajat märkiva allatiivse adverbialiga (vastavalt *inimestele* ja *mulle*), tüübis (e) nii grammatilise subjektiga kui ka sellega samaviitelise refleksiivpronoomeniga (*ma* ja *endale*). Sobivuslauses (b) võib allatiivne adverbiaal vahelduda adessiivsega (*inimestele* ~ *inimestel*), tüüpides (c) ja (e) mõnikord genitiivse adverbialiga (vastavalt *sulle* ~ *sinu* ja *endale* ~ *enda*).

Infinitiivadverbiaal laiendab järgmisi predikaate:

- possessiivlauses verbi *olema*. Nt

Meil pole midagi *süüa*.

- sobivuslauses predikaate, mis väidavad või eeldavad, et subjektiga tähistatud on midagi olemas või puudu, piisavalt või ebapiisavalt mingiks otstarbeks: *sobima*, *kõlbama*, *sündima*, *passima*, *aitama* 'sobima', sobivusadjektiivid: *kohane* / *paras* / *paslik* / *sobiv* / *sobilik* / *kahjulik* / *kahjutu* / *kasulik* / *kasutu* / *tulus* / *tulutu* / *ohtlik* / *ohutu* / *tülikas* / .. + *olema*; ka hinnanguadjektiivid *hea* / *halb* / *raske* / *kerge* / *ilus* / *inetu* / *viisakas* / .. + *olema*, samuti ühendid *liiga* / *küllalt* + Adj. Nt

Liha kõlbab *praadida*. Kleit ei passi *selga panna*. See tükk ei aita *vaadata*. Rein oli igati sobiv *esinema saata*. Kerguse tõttu on see hea *kaasa võtta*. See laul on ilus *kuulata*. Laud on liiga *raske tõsta*.

- sisult passiivses lauses intransitiivverbe *olema*, *jääma*, *minema*. Nt

Laps jääb *sinu hoida*. Keerulisemad tööd jäid *lukkseppade teha*. Ei lähe tema *neile haugutada ja näägutada*. Süü läheb *Antsu kanda*. | Presidendi jõulukaardid on rahvale *vaadata*. [a] Eesti on *tuulte tõugata ja tõmmata*, eks ta vene käpa alla varem või hiljem satub. [D]

- lausetüüpides (d) ja (e) transitiivverbe *andma*, *jätma*, *võtma*, *viima*, *tooma*, *ajama*, *saatma*, *vedama*, *suunama*, *pakkuma*, *panema*, *viskama*, *laenama*, *laenutama*, *otsima*, *leidma*, *usaldama*, *ootama*, *hoidma*, *saama* jne. Nt

Ma andsin talle *mõistatada* väga raske mõistatuse. Vii kell *parandada*! Too oma töö mulle *näha*! Ma laenasin endale raamatu *lugeda*. Ta laenas mulle raamatu *lugeda*. | Piisavalt paindliku sõnastusega dokument jättis siiski konkreetseid küsimused eri ministeeriumide *otsustada*. [a]

Allatiivadverbiaal väljendab saajat või kasusaajat, sellega sobivuslauses (b) vahelduv adessiivadverbiaal ning lausetüüpides (c) ja (e) vahelduv genitiivne adverbiaal on pigem agentadverbiaal. Seejuures genitiivne agentadverbiaal kuulub süntaktiliselt infinitiivitarindi enda koosseisu, muutes viimase referentsiaalselt sõltumatuks tarindiks. Genitiivadverbiaali kasutus on piiratum kui allatiivadverbiaalil. Seda kasutatakse infinitiivitarindeis, mis laiendavad eelkõige verbe *olema*, *jääma*, *minema*; *jätma*, *võtma*, harva muid, kusjuures *da*-infinitiivis on enamasti verbid *otsustada*, *teha*, *kanda* (näide a) või kannatuse põhjustamist väljendav, sageli deskriptiivne verb (*nokkida*, *närida*, *tõugata*, *vintsutada* jms) (b). Genitiivadverbiaal on erinevalt allatiivadverbiaalist alati kindlas positsioonis, vahetult *da*-infinitiivi ees ning genitiivadverbiaali esinemise korral *da*-infinitiivil muid laiendeid olla ei saa.³²

- a. Küsitluse läbiviimise aeg jääb linnavolikogu otsustada. [a] .. kõik riskid jäetakse valdade või linnade kanda. [a]
- b. Kas ma olen endale võõraste jõudude tõmmata ja tõugata? [a]

Samas märkimisväärset sisuerinevust neid allatiiv- ja genitiivadverbiaale sisaldavatel lausetel pole. Genitiivadverbiaali korral on *da*-infinitiivi otstarbefunktsioon siiski vähem ilmne ning asendusvõimalus translatiivse teonimega piiratum kui allatiivadverbiaali puhul. Nt

See tüdruk pole igaühele *narrida* ~ *narrimiseks*. See tüdruk pole igaühe *narrida* ~ *narrimiseks*.

See jäägu teile *lahendada* ~ *lahendamiseks*. See jäägu teie *lahendada* ~ **lahendamiseks*.

Genitiivadverbiaaliga konstruktsioonile võib peaaegu alati vastusse seada allatiivadverbiaaliga konstruktsiooni. Erandeiks on üksikud kinnisühendid. Nt

Ta hoidis / jättis selle *enda* (**endale*) teada.

³² Vt ka Sahkai 2011.

- § 123 *da*-infinitiivse otstarbemääruse erijuhtumiks on **temporaalse hinnangu konstruksioon** (NP_{ad}) *olema (liiga) vara / hilja* InfP_{da}³³ kus puudub viiteseos alistava lause tegevusobjektiga. Nt

Aga hooaeg sel alal juba lõppes, oli *hilja otsida meeskondade seast endale lemmikut*. [i] „Vara on sul veel auto peale mõelda,“ informeeris Relli mind. [i]

***da*-infinitiivitarind seotud atribuudina**

- § 124 Seotud infinitiivatribuudid (relatiivsed infinitiivkomplemendid) on põhiliselt need atribuudid, mille nimisõnalise põhja verbivastetel on *da*-infinitiivne objekt (nt *soov õppida – soovib õppida*), või millel selline verbivaste küll puudub, kuid mis oma tähenduselt kuuluvad esimestega ühte rühma (nt *eesmärk*). Harilikult saab niusuguste infinitiivikasutuste puhul esitada küsimuse *mis ~ missugune?* ning asendada infinitiivi teonimelise genitiivatribuudiga. Nt

Jüri oli soov / eesmärk *ülikooli astuda*. *Mis(sugune)* soov / eesmärk tal oli? Jüri oli *ülikooli astumise* soov / eesmärk.

Tegevust, protsessi või seisundit väljendavate deverbaalide atribuut on üldjuhul järelatribuut. Erandlikult käituvad vaid teonimesid laiendavad infinitiivid, mis võivad paikneda nii järel- kui ka eesasendis. Nt

Vahel tuleb tahtmine *vallatust teha*. *Kinkida* tahtmine on ilus tunne.

Seevastu osalist väljendava deverbaali atribuut on eesatribuut. Nt

Ülikooli astuda soovijaile korraldatakse ettevalmistuskursused. | Pensioni võib *vähegi töötada* viitsinu selle seaduse ajal kergesti kätte saada. [a]

Nagu ikka atribuut, mis ei ole mitte vahetult lause enda moodustaja, vaid kuulub lause mingi nimisõna fraasist moodustaja

³³ Vt Penjam 2008: 99.

koosseisu, võib ka *da*-infinitiivne atribuut esineda väga erinevates lausemallides. Nt

Sinu soov *üliskooli astuda* väärib tunnustust. Jüri rääkis mulle soovist *üliskooli astuda*. Jüri tuli välja sooviga *üliskooli astuda*.

Sagedamini esinevad aga sellised *da*-infinitiivse atribuudiga lausemallid, kus *da*-infinitiivitarindi põhjaks olev nimisõna moodustab koos tugiverbi taolise öeldisverbiga semantilise predikaadi. Selliste konstruktsioonide hulka kuuluvad: a) possessiivne lausekonstruktsioon NP¹_{ad} V [NP² InfP_{da}], milles öeldisverbiks on *olema*, *puuduma*, *jätkuma*, *tulema*, *tekkima*, *tärkama* jms ning kus infinitiivitarindi implitsiitne subjekt on samaviiteline tegevussubjekti väljendava adessiivse habitiivadverbiaaliga; b) transitiivne konstruktsioon NP¹_n V NP²_{all} [NP³ InfP_{da}], kus öeldisverbiks on *andma*, *tegema*, *pakkuma* vms, milles infinitiivitarindi implitsiitne subjekt on samaviiteline saajat väljendava allatiivse habitiivadverbiaaliga; c) samuti transitiivsed, nii aktiivsed (tegevussubjektist grammatilise subjektiga) kui ka sisult passiivsed (tegevusobjektist grammatilise subjektiga) konstruktsioonid NP¹_n V [NP² InfP_{da}], vastavalt öeldisverbidega *tegema* jms ning *saama*, milles infinitiivitarindi implitsiitne subjekt on samaviiteline lause subjektiga.

- a. Tal oli mõte kalale minna [Ta läheb kalale]. = Ta mõtles kalale minna. Tal tuli mõte kalale minna. Tal oli / tekkis idee kalale minna.
- b. Ülemus andis alluvatele korralduse lõpetada töö kella viieks [Alluvad lõpetavad töö kella viieks]. Naised tegid talle ettepaneku veeta talv nende majas.
- c. Ta tegi proovi mootorit käima saada [Ta saab mootori käima]. = Ta proovis mootorit käima saada. Ministriumid said käsu 10% ametnikest koondada.

Atributiivse *da*-infinitiivitarindiga possessiivkonstruktsiooni kasutusala on laiem kui verbi laiendava *da*-tarindiga lausel. See võimaldab edasi anda nii viimasega identset tähendust (*Tal oli*

mõte kalale minna = *Ta mõtles kalale minna*) kui ka sellest erinevat tähendust – väljendada näiteks soovi tekkimist verbidega *tulema*, *tekkima* jms (*Tal tuli mõte kalale minna*) ning anda edasi ka neid seisundeid ja tegevusi, mille väljendamiseks (samatüveline) verb puudub (*Tal oli / tekkis idee kalale minna*).

Infinitiivatribuut laiendab järgmisi nimisõnu:

- soovi, kavatsust või üritamist väljendavad nimisõnad: *soov*, *tahe*, *lootus*, *unistus*, *igatsus*, *iha*, *himu*, *isu*, *kirg*, *tung*, *kiusatus*, *huvi*, *lust*, *vaev*, *häda*, *kavatsus*, *mõte*, *idee*, *plaan*, *nõu*, *eesmärk*, *ülesanne*, *otsus*, *töotus*, *lubadus*, *ähvardus*, *üritus*, *proov*, *katse*, *püüe* jms. Nt

Tal oli soov *juua klaas külma vett*. Poisil oli lausa *vaev pahan-dust teha*. Tal oli kavatsus *külla sõita*. Plaan *ülikooli astuda* tekkis tal juba ammu. | Tal polnud mingit *isu oma elu uuesti põlvkonna võrra tagasi kerida*. [a] Ja aru ma ei saa, mis *häda* sul on *naiste järgi õhata*. [D] Kreeka teeb viimase *katse uusi valimisi vältida*. [D]

- käsku, keeldu, luba jms väljendavad nimisõnad: *käsk*, *korraldus*, *kutse*, *ettepanek*, *palve*, *soovitus*, *luba*, *keeld* jms. Nt

Andsin alluvatele korralduse *lõpetada töö kella viieks*. Minis-teeriumid said käsu *10% ametnikest koondada*. | Pevkur tegi ettepaneku *nõukogudeaegne tsiviilkoodeks lõplikult kehtetuks tunnistada*. [N] Balti riigid said *kutse osaleda kolme NATO riigi ühises sõjaväeüksuses*. [a] Iraan palus *luba osaleda ÜRO sanktsioonide hääletusel*. [N]

- nimisõnad, mis väljendavad tegevussubjekti sisemisi või väliseid „ressursse“ (võimalust, vajadust, võimet, sh julgust, oskust vms) infinitiiviga tähistatud tegevuse sooritamiseks: *vajadus*, *õigus*, *võimalus*, *aeg*, *juhus*, *põhjus*, *ajend*, *alus*, *vabadus*, *au*, *raha*, *julgus*, *mehisus*, *sõakus*, *jultumus*, *kartus*, *pelg*, *oskus*, *kunst*, *võime*, *eeldus*, *omadus*, *kalduvus*, *harju-mus*, *komme*, *püsivus*; ülekantud tähenduses ka *süda*, *käsi*, *silm*, *kõrv*, *selgroog* jms. Nt

Naisele pakuti võimalust *teha karjääri*. Mul polnud juhust *temaga vestelda*. Meil ei ole alust *selles kahelda*. Igal inimesel on vabadus *ise sõpru valida*. Mul on au *teid tervitada*. Tal ei olnud raha *leiba osta*. Tal puudus võime *valetada*. Tal puudus julgus *otsustada*. Mõnel inimesel on komme *raha laenata*. Põisil polnud püsivust *nii kaua ühel kohal istuda*. | Meil kõigil on õigus *tunda rõõmu ja olla õnnelik*. [N] Neid mehi, kellel oleks selgroogu ja südant *oma perekonda ülal pidada*, on ikka väga vähe. [N]

Loetletud nimisõnu laiendav atribuut on kas objektatribuut või otstarbetähendusega adverbiaalatribuut, kusjuures need kaks funktsiooni ei ole alati selgesti eristatavad. Otstarbetähendus on kõige vähem esil esimese nimisõnarühma laiendite puhul. Infinitiivi ei ole siin enamasti võimalik asendada translatiivse teonimega (a). Mõningate selle rühma nimisõnade puhul tuleb selline asendus siiski kõne alla (b).

- a. Naisel oli kavatsus *külla minna* ~ **külla minemiseks*. Tal oli soov *külma vett juua* ~ **külma vee joomiseks*.
- b. Polnud peremehel himu *seda lõhkuda* ~ *selle lõhkumiseks*. | Neis polnud himu ega kalduvust *kurja teha*. [N] Lihunikusellidel polnud himu *ostmiseks* .. [N]

Teise ja kolmanda rühma nimisõnu laiendavate infinitiivitarindite puhul on translatiivne kasutus aga täiesti üldine. Nt

Venemaa president Vladimir Putin andis valitsusele korralduse *kii-
rendada uue kodakondsusseaduse eelnõu ettevalmistamist*. [D] Putin andis korralduse *uue kodakondsusseadusega kiirustamiseks*. [D] David Beckhamile pakuti võimalust *mängida ameerika jalgpalli liigas*. [a] Moskva terroristidele pakuti võimalust *Venemaalt lahkumiseks*. [a] | Tal puudus julgus *otsustada* ~ *otsustamiseks*.

Puhtfinaalseteks jäävad mõistagi otseselt otstarbemäärusest lähtuvad atribuudid. Nt

Andsin kondi koerale *närida*. – Kondi andmine koerale *närida*.

da-infinitiivitarind üldlaiendina

- § 125 Infinitiivitarind on üldjuhul seotud laiend, kuid mõned kinisühendid, mille peasõnaks on verbi *teadma* või *ütleva* infinitiiv, esinevad ka üldlaiendina. Infinitiiv *öelda* vaheldub seejuures konverbiga *öeldes* (→ § 144). Nt

Minu teada õpib ta ülikoolis. Ausalt öelda (~ öeldes) ma ei tea, kuidas alustada. Pehmelt öelda (~ öeldes) on ta loru. | Tõtt-öelda (~ tõtt öeldes) ei ta ma ka ise, kuidas sinna sattusin. [a] Õieti öelda (~ öeldes) oli see mul kolmas kord Weimarisse sõita. [i]

da-infinitiivitarind adjektiivatribuudi ja predikatiivina

- § 126 Vormid *laita* ja *kiita* on adjektiveerunud ning esinevad predikatiivi ja atribuudina, seejuures ainult eitavas lauses. Nt

Teenistus pole laita. [a] Saada selles konkurentsias kolmas koht pole laita saavutus. [a] Laste vaimne tervis pole kiita. [D] Klubi lubas mind ju ära, pealegi pole koondisel praegu ründajatega väga kiita seis. [a]

Predikatiivina, mille vorm ei ole tingitud subjekti sisust, esinevad infinitiivid ka lauseis, nagu

Olla tõeline sõber on abistada kaaslast hädas. Taganemine on jätta võiduvõimalus vaenlasele.

Olema-verb esineb neis tähenduses 'tähen-dama' ning subjektiks on infinitiiv või teonimi (→ § 120, § 159). Viimasel juhul saab ka infinitiivse predikatiivi teonimega asendada; eelistatud ongi predikatiivi vormiline ühildumine subjektiga. Nt

Taganemine on võiduvõimaluse vaenlasele jätmine.

da-infinitiiv väljaspool sekundaartarindit

- § 127 *da*-infinitiiv esineb ka väljaspool infiniittarindit, toimides iseseisva predikaadina nagu finitiivne verbivorm või olles perifrastilise verbi või verbivormi koosseisus.

da-infinitiiv predikaadina

- § 128 Finiitverbile iseloomulikus iseseisva predikaadi rollis (sh predikaadiks oleva verbi liitvormi koosseisus) kasutatakse *da*-infinitiivi hüpoteetilise sündmuse väljendamiseks mõningat tüüpi kõrvalauseis, käsk- ja küsilauseis ning kaudse kõneviisi asemel kaudse evidentsiaalsuse väljendamiseks:

- tingimuslauses (→ § 87). Nt

Kui sulle lips *ette siduda*, näed sa päris viisakas välja.

- otstarbelauses (→ § 85) ja otstarbeatribuudina toimivas relatiivlauses (→ § 102). Nt

Ema ei tahtnud kõhida, et *mitte segada* lapse und. Ta oli küllalt tark, et seda *läbi näha*. Juku õpib sellepärast, et targemaks *saada*. Tal ei ole ühtegi sugulast, kellele *pärandada*. (= Tal ei ole ühtegi sugulast, kellele *saab* ~ *saaks* / *tasub* ~ *tasuks* / *maksab* ~ *maksaks* pärandada). Jüri näitas mulle ametnikku, kelle poole *pöörduda*.

- mõningates võrdlusliku sisuga aja-, kvantumi- ja kõrvutuslauses, kusjuures *selle asemel et* -kõrvutuslauses obligatoorselt (→ § 74). Nt

Enne kui midagi *otsustada*, tuleb asi põhjalikult läbi kaaluda. Nii-
pea kui neile midagi *öelda*, hakkavad nad kisama.

Mida kauem eemal *olla*, seda väiksemaks jääb koduigatsus.

Selle asemel et *leinata taga* seda suurt, mida sa teha ei suuda, tee seda väikest, mida suudad.

- kategoorilist käsku väljendavas käsklauses. Nt

Lõpetada töö! ~ *Töö lõpetada!* (= *Lõpet* / *lõpetage* töö!) *Mitte juttu ajada!* (= *Ära aja* / *ärge ajage juttu!*)

- küsilauses, nii iseseisvas kui ka komplementlauses, mis harilikult väljendab mitte-episteemilist vajalikkust. Nt

Mida teha? (= *Mida mul* / *meil tuleb* ~ *tuleks teha?*) Ta ei teadnud, kas *naerda* või *nutta*. Mul oli selge, mida *teha*.

- kaudse kõneviisi tähenduses (→ EKL 1 2013 § 77). Nt

Juhan *olla* haige. (= Juhan *olevat* haige.) | Noor naabrimees *olla* Pärnust pangast kümme tuhat rubla *röövinud*. [i]

da-infinitiv ahelverbi või perifrastilise verbivormi koosseisus

§ 129 Ahelverbi koosseisus laiendab *da*-infinitiv:

- deskriptiiv- ja onomatopoeetilisi verbe, mis näitavad *da*-infinitiviga väljendatud tegevuse viisi; selliseid ahelverbe nimetatakse koloratiivtarinditeks (→ EKL 1 2013 § 28). Nt

Ta *hirus naerda* / *mugis süüa* / *nokitses tööd teha*. | Öö läbi *löristasin* patja närides *nutta*. [i] Päeval *vehkis* ta, hark pihus, põllul *töötada*. [a]

- episteemilises tähenduses modaalverbe *võima*, *saama* ja *tohtima*, harvemini *tarvitsema*, *pruukima* ja *tahtma* (→ EKL 1 2013 § 28, § 76). Nt

Võib juhtuda, et loeng jääb ära. See ei *saa olla* tõsi. Teie soov *ei pruugi täituda*. Töö *ei taha edeneda*. | Neid tuleb tõenäoliselt veel, kuid sellist lumesadu *ei tohiks enam tulla*. [i]

Märkus. Episteemilises tähenduses verbiga *võima* seostuval *da*-infinitivil on erandlikult kolm relatiivse aja ja tegumoe vormi: isikulise tegumoe olevik (*Ta võis siia ise tulla*), isikulise tegumoe minevik (*Ta võis olla ise siia tulnud*) ja umbisikulise tegumoe minevik (*Ta võis siia saadetud olla*).

Niisama erandlikult käitub *ma*-infinitiiv kvotatiivses tähenduses *pidama*-verbiga seostudes (→ § 139).

- proksimatiivsust väljendavaid verbe *ähvardama*, *töotama*, *tahtma*, *kavatsema* (→ EKL 1 2013 § 28, § 49). Nt

Maja *ähvardab* kokku kukkuda.

- kausatiivsust väljendavat verbi *laskma* (→ EKL 1 2013 § 28, § 150). Nt

Ta *lasi* endale uue ülikonna *õmmelda*. Naaber *laseb* majal *laguneda*.

Perifrastilisi passiivi- ja impersonaalivorme moodustab *da*-infinitiiv verbidega *saama* ja *olema*:

- *saama*-tegevuspassiiv (→ EKL 1 2013 § 27, § 140). Nt

Poiss *sai* isa käest *riielda*.

- *saama*-tegevuspassiivile sisult lähedased tegevussubjektilise alusega aktiivilaused (→ EKL 1 2013 § 27, § 152). Nt

Inimesed liiklusõnnetuses *kannatada ei saanud*. Sain temalt *teada*, et kontsert jääb ära.

- *saama*-impersonaal (→ EKL 1 2013 § 27, § 141). Nt

Aeg-ajalt *sai mõelda*, et parem oleks loobuda.

- *olema*-impersonaal / passiiv (→ EKL 1 2013 § 27, § 142). Nt

Ühtegi hinge *polnud näha*. Seda ~ see *oli arvata*, et temast ei saa asja. See *on* mulle *teada*.

Leksikaliseerunud ühendeid

- § 130 Liitpredikaadina toimivad ka mõned finiitverbide ja *da*-infinitiivi leksikaliseerunud, väljend- või ühendverbide taolised ühendid: *arvata olema, karta olema, kuulda olema, loota olema, näha olema, oodata olema, teada olema, tunda olema, olla olema, mõista andma, teada andma, tunda andma, kuulda võtma*.³⁴ Nt

Pille *andis mõista*, et ta oleks valmis kandideerima. *Anti teada*, et võistlus jääb ära. Neerud võivad kergelt *tunda anda*. | Venekeelset elanikkonda *pole Eestis kuulda võetud*. [a] Varem ehitatud jagu justkui *poleks ollagi*! [a]

da-infinitiivi laiendava objekti vormist

- § 131 Objekti vormi valiku poolest käitub finiitse verbivormi ja *da*-infinitiivi ühend nagu liitpredikaat ka juhul, kui see muus suhtes seda ei ole. Nimelt laieneb finiitverbi eitus ühendile tervikuna ja muudab *da*-infinitiivi objekti partitiivseks. Nt

Ma ei tahtnud *osta seda raamatut*. (Vrd: Ma tahtsin *osta selle raamatu*.) Mul ei õnnestunud *osta seda raamatut*. (Vrd: Mul õnnestus *osta see raamat*.)

Alistav lause võib muuta infinitiivitarindiga väljendatud piiritletud tegevuse piiritlematuks ja lubada (ehkki mitte nõuda) osasihitise kasutamist täissihitise asemel ka jaatuse korral.³⁵ Nt

Me tahame *leida partnerit* (~ *partneri*), kellega kaubamaja toitlustust arendada .. [a] (Vrd: Me *leiame partneri* / **partnerit*, kellega ..) Sinna on lihtne *viisat saada*. [a] (Vrd: Sinna *saadakse viisa* / **viisat*.)

Ka täissihitise kääne oleneb alistavast lausest: ainsuslik täissihitis on nimetavas siis, kui alistav lause väljendab käsku (a) või selles

³⁴ Penjam 2008: 153–154.

³⁵ Ogren 2013.

pole ega saa olla nominatiivset grammatilist subjekti (b), samuti siis, kui infinitiivitarind kuulub nimisõna laiendina nimisõnafaasi koosseisu (c).

- a. Laske ühine söögilaud katta kõigile! | *Postitused* palume teha ainult pildi alla! [N]
- b. Otsustati muretseda uue keisri pilt. Mul tuleb homseks ajalehele artikkel kirjutada. Paremini oleks ehitus pooleli jätta. Teenida rahvast on täita oma kohustus kodumaa ees.
- c. See oli soov juua klaas vett. | Hageja nõustus Keila linnavalitsuse taotlusega asja menetlus lõpetada. [a]

Kirjandust da-infinitiivitarindite kohta

ERELT, MATI 1984a. *da*-infinitiivi süntaktilised funktsioonid tänapäeva eesti keeles. | ERELT, MATI 1987. Sekundaartarindid eesti keeles. | HELP, TOOMAS 1991. Complementation in Estonian. | OGREN, DAVID 2013. Objekti käändevalik *da*-infinitiiviga konstruktsioonides. | PENJAM, PILLE 2008. Eesti kirjakeele *da*- ja *ma*-infinitiiviga konstruktsioonid.

MA-INFINITIIVI TARINDID

Üldist

§ 132 *ma*-infinitiivi tarinditeks on *ma*-tegevusnime illatiivi-, inessiivi-, elatiivi-, translatiivi- ja abessiivivorm koos oma laienditega.

ma-, *mas*- ja *mast*-tarindid on lauses seotud adverbiaalid (komplementadverbiaalid) (→ § 133–135) ning nominalisatsioonis neile vastavad adverbiaaltäiendid (→ § 138).

Ta läks sööma / on söömas / tuli söömast.

sööma minek / söömas olek / söömast tulek

Märkus. Ilukirjanduskeele korpuse andmetel kasutatakse kõige rohkem *ma*-tarindit, tunduvalt vähem *mas*-tarindit ja väga vähe *mast*-tarindit (Pajusalu, Orav 2008).

maks-tarind esineb tüüpjuhul vaba adverbiaalina (→ § 136) ning vaba adverbiaalatribuudina (→ § 138) (a), erijuhul seotud adverbiaalina (→ § 137) (b).

- a. *Leevendamaks pikki järjekordi taotlusperioodi lõpus, töötavad PRIA bürood 19. ja 20. mail õhtuti kauem ..* [a]
Lihtsaim viis vähendamaks naatriumi manustamist on vähendada keedusoola tarbimist. [a]
- b. *Kiudained on ülimalt vajalikud tagamaks normaalset seedetegevust.* [a]

Märkus. *maks*-vorm on Johannes Aaviku (1924) morfoloogiauendus. Peale *maks*-vormi püüdis Aavik juurutada veel vorme *-maga: tegemaga* (= sellega, et teeb; tegemisega; tehes), nt „Ta piirdus vaid *tegemaga* mõningaid seletavaid märkusi“, ja *-mani*, nt *tegemani* (= selleni, niikaugele, et teeb; tegemiseni), nt „Ta läks koguni *tegemani* haavavaid märkusi“ (Aavik 1932: 8). Need vormid ei ole kasutusele tulnud.

mata-tarind toimib põhiliselt konverbitarindi kombel vaba adverbiaalina ja vastava vaba adverbiaalatribuudina (a) ning partitsiibitarindi kombel predikatiivina, predikatiivadverbiaalina ja vastava adjektiivatribuudina (b). Vaid verbide *unustama* ja *jätma* juures esineb *mata*-tarind infinitiivile omaselt seotud laiendina, seejuures *unustama* puhul *da*-infinitiivi (→ § 121) ja *mast*-vormi (→ § 135) rööpvormina (c). Arvestades *mata*-vormi funktsionaalset lähedust konverbile ning partitsiibile, käsitletaksegi *mata*-tarindit just nende, mitte *ma*-infinitiivi tarindite juures.

- a. *Kaugemale tulevikule mõtlemata* ta nõustus. Nõustumine *kaugemale tulevikule mõtlemata* oli rumal tegu.
- b. *Poisi käed on pesemata*. *Poisi käed jäid pesemata*. *Poisi pesemata* käed pahandasid õpetajat.
- c. *Ma unustasin alla kirjutamata* (~ *alla kirjutada* ~ *alla kirjutamast*). | Tartu linnavalitsus unustas valimiste eel *ostmata linnale väikelastekodu Käopesa maja ..* [a] .. seekord hilines kassiiir tõesti põhjendatult ja lihtsalt unustas *inimeste ees vabandada*. [a]

Hakates 1940. aastal Eestis omandisuhteid ümber korraldama, ei unustanud nõukogude võim *lisamast oma reformidele kaitsemehhanisme*. [a] Tallinna halduskohus jättis *Leo nõudmised rahuldamata*. [a]

ma-, *mas-* ja *mast-*tarindi lausevaste grammatiline subjekt on identne intransitiivse alistava lause tegevussubjektist grammatilise subjektiga (a) ja transitiivse alistava lause objektiga (b), *maks-*tarindi subjekt aga alati alistava lause tegevussubjektiga (c).

TS:GS_{lause} = GS_{InfP}

- a. Ta läheb sööma [Ta sööb]. Ta käis söömas [Ta sööb]. Ta tuli söömast [Ta sööb].

TO:GO_{lause} = GS_{InfP}

- b. Söber viis ta sööma [Ta sööb]. Söber nägi teda söömas [Ta sööb]. Söber saatis ta söömast koju [Ta sööb].

TS_{lause} = GS_{InfP}

- c. *Vältimaks kokkupõrget vastutuleva autoga* [Aadu vältis kokkupõrget vastutuleva autoga], keeras Aadu rooli järsult paremale.

*mas-*vorm väljendab alistava lause sündmusega samaaegset sündmust (relatiivset olevikku), *ma-*, *maks-* ja *mast-*vorm aga alistava lause sündmusega eriaegset sündmust: *ma-* ja *maks-*vorm järgnevat sündmust (relatiivset tulevikku), *mast-*vorm eelnevat sündmust (relatiivset minevikku). Mõnikord võivad ajasuhted olla ka teistsugused.

Väljaspool infiniittarindit võib *ma-*, *mas-* ja *mast-*vorm moodustada koos finiiitverbiga ahel- ja ühendverbe ning perifrastilisi verbivorme (→ § 139).

ma-tarind

§ 133 *ma*-tarindid toimivad **latiivse seotud adverbialina**, s.o adverbialina, mis väljendab tegevust (protsessi või seisundit), millesse suundutakse või võidakse suunduda. *ma*-tarind laiendab järgmisi predikaate:

- liikumisverbid: *minema, tulema, sõitma, asuma, astuma, jooksmata, hüppama, istuma, heitma* jne. Nt

Päästekomando sõitis Annelinna *tulekahju kustutama*. Mees hüppas vette *uppujat päästma*. Nad istusid *teisi ootama*. Isa heitis voodisse *puhkama*. | Varsti ühel õhtul tuli ta meie koju *minuga õiendama* .. [i]

Märkus. Käsklauses jäetakse sageli üldisema liikumistähendusega verb *ma*-infinitiivi juurest ära, nt *Sööma!* | Kõik Kadriorgu *kümnevõistlemata*! [a]

- verb *jääma* juhul, kui tema tähenduses on esiplaanil seisundis püsimine. Nt

Ma jäin koju *külalisi ootama*.

Märkus. Kui *jääma* tähenduses on esiplaanil algus, moodustab ta *ma*-infinitiiviga ahelverbe, nt *Ma jäin magama* (= *uinusin*) (→ § 139).

- verbid tähenduses 'tahtma väga minna': *kippuma, tikkuma, kibeleva, tükkima* jne. Nt

Lapsed tikkusid õue *mängima*. Juss kibeles *lahkuma*.

Märkus. Mitteagentiivsete (harilikult elutute) subjektidega seostudes on need verbid osaliselt grammatiseerunud proksimatiivseteks (sündmuse eelfaasi väljendavateks) poolabiverbideks ning moodustavad infinitiiviga ahelverbi, nt *Uni kippub peale tulema*. (→ § 139)

- mõningad võimalikkusele või piisavusele osutavad verbid: *pääsema, jõudma, küündima, mahtuma, jätkuma*. Nt

Peeter jõudis õigel ajal *aitama*. Ta mahtus parajasti sinna *istuma*. Lapsi jätkus igale poole *sekeldama*. | Hirm, et rahva lemmik riiki *juhtima* pääseb, valitses juba 1992. aasta presidendivõitluses. [a]

- tegevusse sattumist väljendavad verbid: *sattuma, juhtuma*. Nt

Tol ajal sattusid *juhtima* need keskpärasused, kes olid võimu nimel valmis kõigeiks. [a] Õnneks juhtus üks peoline *trepist tulema* ja kratid andsid jalgadele valu. [a]

- transitiivsed siirmist väljendavad verbid: *viima, tooma, saatma, suunama, panema, paigutama, asetama, seadma, laotama, riputama, mahutama, lükkama, tõstma, valama, kandma, sõidutama, talutama, vedama, heitma, loopima, viskama, ulatama, istuma* jne. Nt

Nad viisid kannatanu tuppa *toibuma*. Ema saatis poisi *pesema*. Ta pani pesu *kuivama*. Peeter tõstis supi taldrikule *jahtuma*. Sõbrad sõidutasid Peetri *koske vaatama*. | Mees vaatas pahaselt naise poole ja lükkas ta lausa toorelt enese ees *katedraalist eemale kõndima*. [i]

- kausatiivverbid: *käsutama, hõikama, hüüdma, kutsuma, kaman-dama, nõudma, paluma, sundima, kohustama, keelitama, meeli-tama, ahvatlema, veetlema, innustama, õhutama, häälestama, inspireerima, ehmatama, kohutama, laskma, lubama, usaldama, kauplema, tellima, palkama, värbama, provotseerima, volitama* jne. Nt

Ema hõikas lapsed tuppa *sööma*. Vello palus Õie *tantsima*. Ta sun-nib mind *seda tegema*. | Läti valitsus keelas leinapäeval osaleda ministritel ja sõjaväelastel ning kutsus Läti elanikke *olema valv-sad ja mitte alluma provokatsioonidele*. [a] Noteerimiskomisjon kohustas ASA Kindlustust *avalikustama börsiteatena infor-matsioon AS Maakri Ehitusega seotud investeeringute kohta*. [a]

Enamiku loetletud verbide laiendina võib *ma*-infinitiivi latiivset tähendust tõlgendada kas sihtkoha või otstarbena. Osa verbide, eriti selgelt liikumisverbide ja siirmisverbide puhul domineerib

sihtkohatähendus siis, kui verbil puudub sihtkohta väljendav laiend, otstarbetähendus aga sellise laiendi olemasolu korral. Nt

SIHTKOHT: Ta läks *jalutama* (kuhu?).

OTSTARVE: Ta läks promenaadile *jalutama* (milleks?).

Verbe *sattuma* ja *juhtuma* laiendaval *ma*-infiniitivil finaalne tähendus puudub. Kausatiivverbide puhul aga ei pruugi *ma*-infiniitivsel laiendil olla sihtkoha tõlgendust (nt *Ema sundis poega sööma*).

Peale loetletud verbide laiendavad *ma*-tarindid predikaate, mis väljendavad otseselt või kaudselt sobivust:

- otseselt sobivust väljendavad verbid ja omadussõnad: *sündima, kõlbama, passima, sobima, olema + kõlblik / kohane / sobiv / sobilik / paslik / paras*, ka ühendid küllalt või liiga ja nende sünonüümid + Adj/Adv. Nt

Keemik kõlbab tehasesse *tootmist juhtima*. Ta on liiga vana *akadeemikuks kandideerima*. | Personalifirma Fontes esitas eile kultuuriministeeriumile kaks kandidaati, kes nende hinnangul sobivad *konkureerima Eesti Draamateatri direktori ametikohale*. [a]

Märkus. Samade sobivuspredikaatide laiendina võib otstarvet väljendada ka *da*-tarind, nt *Toit kõlbab süüa*. Kuid *ma*-tarind väljendab tegevussubjekti, *da*-tarind tegevusobjekti sobivust mingiks otstarbeks.

- võimelisust, valmistumist ja valmisolekut, nõusolekut, kohustust jms kaudselt sobivust väljendavad verbid, omadus- ja määrsõnad: *olema + suuteline / võimeline / võimetu / valmis, valmistuma, nõustuma, nõus olema, soostuma, vaevuma, kohustuma* jne. Nt

Sa ei ole võimeline *seda tegema*. Ta valmistus *lõunasse sõitma*. Tütar ei ole nõus *kaasa tulema*. Peeter kohustub *reeglitest kinni pidama*. Ta ei vaevunud *nööpegi kinni panema*. | Võimetud *mind nendest monstroomitist lahutama*, võtsid nad mult pliiatsid ära, aga mina otsisin nad salamahti üles. [i] Ta oli juhtunud heale inimesele, kes ilmselt oleks valmis olnud *teda rohkem aitama* .. [a]

Enamiku esimese ja osa teise rühma sobivuspredikaatide laiendina vaheldub *ma*-infinitiiv teonime translatiivvormiga. Nt

Ta on liiga vana *akadeemikuks kandideerima* ~ *kandideerimiseks*.
Sa ei ole võimeline *seda tegema* ~ *selle tegemiseks*.

- omadussõnad, mis väljendavad tegevuse ja/või tegija omadusi, mis teevad selle sobivaks või ebasobivaks mingi otstarbe täitmiseks: *abitu, ablas, aeglane, agar, ahne, erk, helde, hoolas, hooletu, kange, kerge, kiire, kitsi, kraps, käbe, kärke, laisk, nobe, närb, osav, raske, südi, terane, tige, tragi, tubli, usin, vali, varmas, viks, vilgas, virk, visa, väle*; ka mõned samalaadsed nimisõnad: *mees, meister, spets(ialist)* jne. Nt

Rong oli aeglane *sõitma*. Arst oli hooletu *ravima*. Nad olid kanged *suurustama*. Hädad on kerged *tulema*. Kuulujutud on kiired *levima*. Kalle oli kärke *selgitama*. Kopsupõletik on visa *vaibuma*. Ta oli meister *anekdoote rääkima*. | Smerdjakov polnud kitsi *seda kiitma* ja Joonas ei küllastunud kiitust kuulamast. [i]

Isand on meister *kasutama inimeste nõrkusi* .. [i]

Sobivuspredikaatide puhul väljendab *ma*-tarind alati otstarvet – ka siis, kui predikaadil kohalaiendit pole. Nt

Ta sobib kooli *lapsi õpetama*. Ta sobib *lapsi õpetama*.

Leidub ka verbe, nt *harjuma* ja *õppima*, mida laiendaval *ma*-infinitiivil pole ei otstarbe ega sihtkoha tõlgendust. Nt

Poiss harjus *valetama*. | Röövlindudest on hästi vastu pidanud need liigid, kes on võetud kaitse alla ja *on õppinud inimest vähem kartma*, nagu näiteks raudkull. [a]

mas-tarind

§ 134 *mas*-tarindid toimivad **lokatiivse seotud adverbiaalina**, mis väljendab tegevust (protsessi või seisundit), milles ollakse, tüüpjuhul tegevust kui asukohta. *mas*-tarind laiendab järgmisi predikaate:

- intransitiivsed paiknemisverbid *olema* 'viibima', *viibima*, *istuma*, *seisma* ning liikumisverb *käima*. Nt

Nad istusid juba *söömas*, kui meie saabusime. Inimesed seisis järjekorras *vastust ootamas*. Jüri käis Võrus *sugulasi külastamas*.

Käima-verbi laiendavat *mas*-tarindit võib tõlgendada ka sihtkohta väljendavana.³⁶

- transitiivverbid *pidama* ja *hoidma*. Nt

Ta pidas pesu nii kaua väljas *kuivamas*, kuni see täiesti kuivaks sai. [i] Jõulude ajal võiks hoida kõigis tubades tuled kogu aeg *põlemas*. [a]

- meeltetaju väljendavad transitiivverbid *märkama*, *nägema*, *silmama*, *kuulma*, *mäletama*, *tundma*, *tajuma*, *kujutlema*; *vaatama*, *vaatlema*, *jälgima*, *silmitsema*, *kuulama* jne; ka tajutavust väljendav verb *paistma*.

Reede öösel poole kolme ajal märkas politsei linnas *kihutamas* punast Mazdat. [a] Vaatasin eile üht neidist teles *vestlemas kokkuhoiust*. [a] Rajaservas paistsid ka pisikesed kukeseenejunnid *sirgumas*. [a]

Osal juhtudel saab *mas*-vormi asendada *vat*-vormiga (→ § 116) ja *et*-komplementlausega, vahel ka *kuidas*-komplementlausega (a). Osal juhtudel, nt jälgimist väljendavate verbide puhul, on *vat*-asendusvorm välistatud ning *mas*-tarind on asendatav kas *kuidas*-komplementlausega (kui taju on orienteeritud sündmusele) või koguni *kui*-ajalausega (kui taju on suunatud objektile) (b).

³⁶ Pajusalu, Orav 2008: 114–115.

- a. Ta märkas Juhanit *istumas* ~ *istuvat* ~ *et Juhan istub*.
Tundsin palavikku *tõusmas* ~ *tõusvat* ~ *et / kuidas palavik tõuseb*.
- b. Vaatasin teda *last söötmas* ~ *kuidas / kui ta last söötis*.
- reprodutseerimist väljendavad verbid *kujutama*, *joonistama*, *esitama*. Nende verbide laiendina on *mas*-vorm lähedane oleviku partitsiibi essiivile. Nt

Maal kujutas tüdrukut *istumas aasal lillede keskel* ~ *aasal lillede keskel istuvana*.

- verbid *kohtama*, *leidma* ja *tabama*. Verbide *leidma* ja *tabama* laiendina on *mas*-vorm ekvivalentne *mast*-vormiga (→ § 135). Nt

Ajakirjanik leidis vana aedniku roose *kastmas* ~ *kastmast*. Peeter tabas sõbra *magamas* ~ *magamast*. | Mu tuttav .. kohtas Kreeta saarel Moskva uusrikkurit *skandaalitsemas* .. [a]

Osa verbide laiendina, selgemini verbide *olema* 'viibima', *vii-bima*, *istuma*, *seisma*, *käima*; *pidama*, *hoidma* puhul võib kohalaidendiga lauses *mas*-tarindit tõlgendada finaalsena. Vrd

ASUKOHT: Leelo oli / käis *marju korjamas*.

OSTARVE: Leelo oli / käis *metsas marju korjamas*.

***mast*-tarind**

§ 135 *mast*-tarindid väljendavad **seotud adverbialina** kas a) tegevust (protsessi või seisundit), millest väljutakse või b) millesse sisene misest (ka milles olemisest) loobutakse *resp.* millesse sisenemist takistatakse.

1. Esimesel juhul laiendab *mast*-tarind:
 - enamikku neidsamu liikumist, siirmist ja tegevuse kauseerimist väljendavaid verbe, mida laiendab *ma*-tarind (→ § 133). Nende verbide enamiku korral on *mast*-tarind (nagu muudki

separatiivsed ehk lähtekohamäärused) lauses vaid koos sihtkohamäärusega. Nt

Läksime *võistlemast* koju. – *Läksime *võistlemast*. Ema tõi / kutsus lapsed *mängimast* tuppa. – *Ema kutsus lapsed *mängimast*.

Saabumist väljendavate verbide laiendina võib *mast*-tarind lauses esineda ka eksplitsiitse sihtkohamääruseta. Nt

Üllar tuli *laulmast* .. [a]

- verbe *leidma* ja *tabama*. Nt

Ajakirjanik leidis vana aedniku *roose kastmast*. Peeter tabas sõbra *magamast*. | Olen tabanud talle alluva ametniku *valetamast* ja minult kirjalikus vormis 200 krooni *nõudmast* (trahvikviitungi näol). [a]

Mõlema verbirühma puhul lisandub lähtekohamääruse olemasolu korral *mast*-vormi tähendusele harilikult otstarbetähendus. Nt

Ta tuli rahvamajast *laulmast*. | Alvidas Guazas tuli Leedust *oma isamatuseid ettevalmistamast*. [a] Omal ajal leidis Kerdo Kaido oma trepikojast *magamast* ja kutsus ta enda juurde koju. [a]

Harilikult väljendab *mast*-vorm tegevust või protsessi, mis algas või algab enne alistava lause tegevust või protsessi ja on viimase toimumise ajaks lõppenud. Verbide *leidma* ja *tabama* laiendina *mast*-vorm siiski ei osuta tegevuse lakkamisele. Nii-sugusel juhul on *mast*-vormiga rööpselt kasutusel ka *mas*-vorm (→ § 134). Nt

Ajakirjanik leidis vana aedniku *roose kastmast* ~ *kastmas*.

2. Teisel juhul laiendab *mast*-tarind negatiivimplikatiivseid verbe, s.o verbe, mille jaatava vormi puhul järeldeb lausest, et *mast*-tarindiga väljendatu ei toimu, eitava vormi korral aga, et toimub. Siia kuuluvad:

- loobumist väljendavad verbid: a) *keelduma, hoiduma, loobuma, vāsima, pääsema, võõranduma*; b) *häbenema, unustama, vältima*; c) *tõrkuma*. a-verbide puhul on *mast*-vorm asendatav elatiivse teonimega (→ § 159), b-verbide puhul objektikäändes teonimega (→ § 159) ja *da*-infinitiiviga (→ § 121), verbi *unustama* puhul ka *mata*-vormiga (→ § 132).
 - a. Haige keeldus / hoidus / loobus *söömast* ~ *söömisest*. | Jundas keeldus *kommenteerimast*, kas Maapanga revideerimisaktist tuli midagi välja ka Hüvitusfondi kahtlaste tehingute kohta. [a] Nähtavasti hakkas osal neist häbi selle pärast ja nad loobusid *hääletamast* .. [a]
 - b. Ta ei häbene *seda tegemast* ~ *selle tegemist* ~ *seda teha*. Ants unustas *tänamast* ~ *tänamise* ~ *tänada* ~ *tänamata*. | Näiteks läinud aastal kutsus islamifundamentalistlikuks peetud Wahabi-rühmitus Austraalia moslemeid .. vältima *mittemoslemitest naabritele „Häid jõule“ soovimast*. [a] Oma kümnekond korda kutsus Järvi üles kõvasti tööd tegema ja ei unustanud *ka ennast näiteks toomast*, kui kõva töömees ta on. [a]
 - c. *Mõnda eset tõrkus käsi üles tõstmast*. [a]
- takistamist väljendavad verbid: a) *takistama, segama, keelama*, b) *hoidma, hoiatama*. Verbide *takistama, segama* ja *keelama* puhul on määruslik *mast*-tarind asendatav objektilise teonime (→ § 159) või *da*-infinitiivi (→ § 121) tarindiga (a). Neil juhtudel kaotab *mast*-tarindiga lause objekt objekti staatuse ja muutub adessiivadverbiaaliks või teonime genitiivatribuudiks. Verbide *hoidma* ja *hoiatama* puhul vaheldub *mast*-vorm elatiivse teonimega või teonime ja kaassõna *eest* ühendiga (b) (→ § 159).
 - a. Mūra takistas meid *töötamast* ~ meil *töötada* ~ meie~meil *töötamist*. Ema keelas tüdart välja *minemast* ~ tütrele *väljamine* ~ tütrele *välja minna*. | Riisalu hinnangul võis siiski *osa firmasid messile tulemast* takistada ka rahapuudus .. [a] Võib ka küsida, kes siis keelas *teistel õhtutel teravmeelitsemast* või *hullamast*, kui ikka naljatuju peale tuli. [a]

- b. Ema hoiatas last *kukkumast* ~ *kukkumise eest*. Päike hoiab kive *sammaldumast* ~ *sammaldumisest* ~ *sammaldumise eest*. | See oli tegelikult juba ammu puru, üksnes sinine isoleerpael hoidis *teda lausa laiali lagunemast*. [a]

Erinevalt 1. rühma verbide laiendina esinevast *mast*-tarindist, mis väljendab põhiverbi tegevusele eelnevat tegevust (*Ta tuli söömast* – söömine eelneb tulekule), väljendab 2. rühma verbe laiendav *mast*-tarind põhiverbi tegevusest hilisemat tegevust (*Ta keeldus söömast* – söömine olnuks keeldumisest hilisem).

3. Peale nende põhijuhtude kasutatakse *mast*-vormi adverbiaalina tänu- ja tervitusväljendites. Nt

Aitäh *kutsumast!* Aitäh *kuulamast!* Suur tänu *pakkumast!*
Tere *tulemast!* | Tänan teid *tulemast*, aga palun nüüd kõigil siit lahkuda .. [a]

***maks*-tarind**

§ 136 *maks*-tarind on **finaalne** infinitiivitarind, mis esineb lauses tüüpjuhul **vaba adverbiaalina** (a). Vaba *maks*-tarind on mitmesõnaline, kusjuures *maks*-vorm paikneb harilikult tarindi algul. Väga harva võib mingi laiend *maks*-vormile eelneeda (b), sest siis on tavapärasem juba teonime kasutamine. *maks*-tarind ise paikneb kas lause järel või ees ja on tavaliselt lausest intonatsiooniliselt eraldatud.

- a. Linnavolinik Tiina Mägi tegi Kesklinna halduskogu volitusel proovisõidu kahe hobukaarikuga mööda vanalinna, *selgitamaks, kas vanalinn ja hobused sobivad kokku*. [a] *Vältimaks* süüdistusi otsustas erafirma eile vahetustehingu katkestada ja anda otsustamisõigus uuele volikogule. [a]
- b. *Seda rõhutamaks* (~ *selle rõhutamiseks*) pani Van der Waals oma klassikalise õpiku pealkirjaks „Termostaatika kursus“. [a]

maks-tarind väljendab otstarvet, üldjuhul tegelikku nagu eelmistes lausetes, erandjuhul näilist, s.o otstarbena serveeritud, kuid

tegeliikkuses vaid alistava lause sündmusele järgnevat sündmust nagu järgmises lauses.

Taas üks laastuke, sedakorda eriti tobe, kus degradeeruva inimsivilisatsiooni kogemata sajandeiks *suspended* esindaja taas ärkab. Seda vaid nägemaks, et aastatuhandeid kestnud võitluses inimeste ja putukate vahel esimesed lõplikult alla vandunud on. [N]

maks-tarindi implitsiitne grammatiline subjekt on referentsiaalselt identne nii intransitiivse kui ka transitiivse alistava lause tegevus-subjektiga. Tüüpjuhul on viimase referendiks elusolend või institutsioon. Referent võib olla ka indefiniitne (b).

- a. Berlusconi oli nõus kampa lööma isegi vihatud vasakpoolsetega, vältimaks parlamendi laialisaatmist [Berlusconi vältis parlamendi laialisaatmist]. [a] „Isamaa“ pidi tegema mitmeid tagasitõmbumisi oma esialgsetest lubadustest, saavutamaks koalitsioonipartneritega kompromissi [„Isamaa“ saavutas koalitsioonipartneritega kompromissi]. [a]
- b. Saamaks ergutavat jooki tuleb võtta rohkem tee-ekstrakti ja lasta tõmmata maksimaalselt kolm minutit. [a]

maks-tarindit saab vaheldada *da*-infinitiivse predikaadiga otstarbelausega (→ § 82) (a), mille asendamiseks ta loodud oligi. Laiendamata *da*-infinitiivse predikaadiga lause asemel *maks*-tarindi kasutamine ei ole vaba *maks*-tarindi mitmesõnalisuse tõttu kuigi tõenäoline (b).

- a. .. tegi .. proovisõidu kahe hobukaarikuga mööda vanalinna, selgitamaks ~ et selgitada, kas vanalinn ja hobused sobivad kokku. Vältimaks ~ et vältida süüdistusi, otsustas erafirma eile vahetustehingu katkestada .. [a]
- b. Sööme (selleks), et elada. – *Sööme elamaks.

Enamasti on *maks*-tarindil vaste ka translatiivse teonime vm verbaalsubstantiivi tarindi näol (→ § 159). Nt

.. tegi .. proovisõidu kahe hobukaarikuga mööda vanalinna, *selle selgitamiseks, kas vanalinn ja hobused sobivad kokku. Süüdistuste vältimiseks* otsustas erafirma eile vahetustehingu katkestada ..

Vahelduvate tarindite valik oleneb peamiselt süntaktilis-stilistilistest teguritest. Vaba *maks*-tarindi ja kõrvallause vaheldamise lihtsus on tingitud asjaolust, et mõlemal juhul on tarindi keskmeks infiniitne verbivorm ning selle laiendid vormistuvad ühtmoodi. *maks*-tarindi eeliseks kõrvallause ees on võimalus vältida sidesõnade kuhjumist, mis tekib siis, kui kõrvallause sisaldab omakorda kõrvallauseid (a). *maks*-tarindi ja teonimetarindi vaheldamine on komplitseeritum suuremate struktuurierinevuste tõttu, kuid *maks*-tarindi eeliseks on võimalus vältida täiendite kuhjumist teonime ees ja sellest tingitud mõistmisraskusi (b).³⁷

- a. Ta tahtis püsti tõusta, *et rõhutada sellega, et ta lahkub*. – Ta tahtis püsti tõusta, *rõhutamaks sellega, et ta lahkub*.
- b. Esineja kutsus üles hoidma silmi lahti *teiste rahvastega kontaktide nägemiseks*. – Esineja kutsus üles hoidma silmi lahti *nägemaks kontakte teiste rahvastega*.

Märkus. *maks*-tarindi laiemat kasutust on neist süntaktilis-stilistilistest eelistest hoolimata takistanud uudiskeelendile omane markeeritus ning sõjajärgse keelekorralduse valdavalt tõrjuv hoiak. Alates 1960. aastate keskpaigast on suhtumine *maks*-vormi järk-järgult leebunud ning tarindi kasutus pidevalt kasvanud (Uuspõld 1980, Remmelg 2002). Samas on see toimunud eelkõige formaalses registris ja omandamas bürokraatlikku varjundit. Sellele osutab ka verbide loend, millest kõige sagedamini *maks*-vorme moodustatakse. Nii on Raili Remmelga (2002) andmeil 1990. aastate ajakirjanduskeeles kõige sagedasemad *maks*-vormid *vältimaks*, *selgitamaks*, *tagamaks* ja *saamaks*.

§ 137 *maks*-tarind võib esineda ka **seotud** (või suhteliselt seotud) **adverbiaalina**, laiendades vajalikkust (a) või piisavust (b) väljendavaid predikaate, sh omadus- ja määrsõnu, mida laiendavad piisavuse

³⁷ Vt nt Kindlam 1976.

astet väljendavad määraadverbid *küllalt* ja *liiga* või nende sünonüümid. Osal juhtudel on *maks*-vorm võrdväärne *ma*-infinitiiviga (b). Seotud adverbialina kohtab ka ühesõnalist *maks*-tarindit (c).

- a. Ta oli seda ette teadnud, enesepettust oli tal vaja olnud *endale tõestamaks*, et ta pole reetnud perekonda. [i] Pärast tiitlivõitu kulus Jermakoval suur osa aurst *tõestamaks*, et kuldmedal oli auga välja teenitud. [a]
- b. Üle venelase ümmarguse näo lehvib sõbralik naeratus, mida jätkus *valgumaks* (~ *valguma*) *musta habemessegi*. [i] Kas hoolikas veresuhkrukontroll on piisav *hoidmaks ära* (~ *ära hoidma*) *südameveresoonekonna vaskulaarseid tüsistusi* 2. tüüpi diabeediga haigel? [t] Ma ei tea, kas minu lugu on küllalt rafineeritud *võistlemaks* (~ *võistlema*) *teoreetilise vestlusega* .. [i] Esimesed kaks läksid tere hommikust mühatades selja tagant mööda, liiga unised *imestamaks*, *miks see muretu mees siin nii muremõtetes praegu*. [i]
- c. *Töötamaks* ~ *töötama* oled sa liiga laisk.

Esineb näiteid, kus *maks*-tarind on üle võtnud finaalse seotud *ma*-tarindi rolli ka lauseis, mille predikaadiks on intransitiivne liikumisverb, mida laiendab latiivne kohamäärus. *maks*-tarind on sel juhul lause lõpus ja seda ei saa tõsta lause algusse. Nt

Seejärel saabus taas aeg minna stuudiosse *tootmaks* (~ *tootma*) *uut albumit*. [a]

Niisugusel juhul on *maks*-tarindi kasutamine siiski võrdlemisi ebatavaline. Küll aga on sellisteski lausetes tavaline *maks*-tarindi kasutus intonatsiooniliselt eraldatud, vabalt ümber paigutatava vaba adverbialina. Nt

Nädalavahetusel kogunesid kaheks päevaks Pärnu õpilasmajja Eesti emakeeleõpetajad, *arutlemaks seekordseid sügispäevi läbiva teema „Maailma rahvaste eeposed“ üle*. [a] Ukraina ametlik delegatsioon saabus laupäeval Londonisse ja Brüsselisse, *selgitamaks Kiievi seisukohti NATO laiendamise küsimuses*. [a]

Transitiivseis lauseis *maks*-vormi *ma*-vormi asemel ei kasutata, sest *ma*-tarindi kui seotud laiendi implitsiitne grammatiline subjekt on referentsiaalselt identne lause objektiga, *maks*-tarindi kui vaba laiendi subjekt aga lause tegevussubjektiga. Seetõttu tõlgenduvad näiteks laused (a) ja (b) erinevalt. Esimesest järeldub, et president arutab olukorda koos nõukoguga, teine jätab presidendi osaluse lahtiseks (taustteadmiste hooleks).

- a. President Lennart Meri kutsus tänaseks Kadriorgu riigikaitse nõukogu, *arutamaks julgeolekupoliitilist olukorda Läänemere piirkonnas*. [a]
- b. President Lennart Meri kutsus tänaseks Kadriorgu riigikaitse nõukogu *arutama julgeolekupoliitilist olukorda Läänemere piirkonnas*.

Üksikuid näiteid esineb *maks*-vormi kasutamise kohta *mas*-vormi asemel verbide *olema*, *käima* ja *viibima* puhul, kui neid laiendavad lokatiivsed kohamäärused. Nt

Kõige paremaks müügimeetodiks tuleohutuse korral oleks ilmselt see, kui müügimees viitsiks ennast telefoni küljest lahti ühendada ja reaalselt kontorites ning objektidel käia, *tutvumaks sellega, kas kõik vajalikud dokumendid ja sertifikaadid on ikka olemas* .. [a] Pole inimest, kes ei tahaks käia Kassnurme mägedes *ammutamaks jõudu loodusest ja vabanemaks stressist*. [a]

***ma*-, *mas*-, *mast*- ja *maks*-tarind atribuudina**

§ 138 Peale verbide võivad *ma*-infinitiivi tarindid laiendada nominalisatsioonis neist verbidest moodustatud nimisõnu, säilitades sama tähenduse, mis vastava tuletusaluse verbiga seostudes, kuid toimides süntaktiliselt adverbiaalatribuudina – *ma*- (a), *mas*- (b) ja *mast*-tarind (c) seotud, *maks*-tarind (d) peamiselt vaba atribuudina. *ma*-, *mas*- ja *mast*-tarindi deverbaalseks põhjaks võib olla nii teonimi (vm tegevust väljendav nimisõna) kui ka tegevuse osalist väljendav nimisõna. Tarind paikneb harilikult põhja ees, tegevust väljendava nimisõna puhul vahel ka järel. *maks*-tarind laiendab

üksnes teonime (vm tegevust väljendavaid nimisõnu) ja paikneb selle järel.

- a. Meid ootab ees *matkama* minek. Sõit Hispaaniasse *Franco vastu võitlema* ei saanud teoks. | Võib järeldata, et põhiosa Eestis elavatest muulastest ei pea Venemaale *elama* asumise varianti endale tõenäoliseks. [a] Meie sõdurite saatmine Kosovosse *rahu tagama* on lihtsalt märk Eesti riigi suhtumisest sellesse küsimusse. [a] Küll aga tuleb uue turu loomist ja majandamist just meedial jälgida väga teraselt, et *linna juhtima* valitutel juba eos ära lõigata võimalus asuda taluturuga uuele ringile .. [a]
- b. Vend oli tulnud just minu *söömas* oleku ajal. | Teravaid elamusi pakkus Lennukilt *ujumas* käimine. [a] Sotsioloogi hinnangul tarvitasid / tarvitavad mingeid uimasteid umbes veerand kuni kolmandik pidudel *tantsimas* käijatest. [a]
- c. *Käsitlemast* keeldumine tähendab selle probleemi mahavaikimist.
- d. Pöördumine faktide poole *otsustamaks tegeliku olukorra üle* ei ole mitte üksnes vajalik, vaid ka paratamatu. [a]

ma-, mas- ja mast-vorm väljaspool sekundaartarindit

§ 139 **ma-vorm** võib esineda ahel- ja ühendverbide ning perifrastiliste verbivormide koosseisus.

ma-vorm moodustab ahelverbe:

- tegevuse algust väljendavate faasiverbide *hakkama*, *asuma*, *minema*, *tulema*, *jääma*, *panema*, *kukkuma*, *lööma* jt laiendina (→ EKL 1 2013 § 28, § 45). Nt

Ja *aan hakkas sööma*. Laps *jäi magama*. | Mõis *asub* oma firmat *arendama*. [a] Kus *kukkus* rahva seas äkki *löömamängu mängima*! [i]

- proksimatiivsust väljendavate verbide *kipsuma*, *kibelema*, *tikkuma*, *tükkima* jt laiendina (→ EKL 1 2013 § 28, § 49). Nt

Seltsielu *kipub soiku jääma*. | Banaanikasvatajale *tikub lagi ette tulema*. [a]

Märkus. Agendist subjekti korral on need verbid ise predikaadid ja *ma*-tarind toimib adverbiaalina, nt *Lapsed tikkusid õue mängima* (→ § 133).

- episteemilises (a) ja deontilises (b) tähenduses *pidama*-verbi laiendina (→ EKL 1 2013 § 28, § 76). Nt
 - a. Midagi *peab juhtunud olema*. | Bakalaureusekraadiga jurist *peaks Kerttust saama* aastal 2000. [a]
 - b. Artiklil *peab olema* sissejuhatus ja kokkuvõte.
- tegevuse põhjustamist väljendavate verbide *panema*, *ajama*, *saama* laiendina (→ EKL 1 2013 § 28, § 150). Nt Külmal *pani* ootajad *lõdisema*. See *jutt ajas* mind *haigutama*. Ta *sai* mootori *käima*.

ma-vorm moodustab perifrastilisi verbivorme verbidega *saama*, *hakkama* ja *pidama*:

- *saama*-tulevik (→ EKL 1 2013 § 27, § 66). Nt

Molekulaarbioloogial *saab olema* kindlasti suur tulevik. [i]
- *hakkama*-tulevik (→ EKL 1 2013 § 27, § 67). Nt

.. elektri hinna liikumised *hakkavad olema* Soomega samas taktis. [N]
- *pidama*-avertiiv (→ EKL 1 2013 § 27, § 50). Nt

Läti peaminister *pidi* auto alla *jääma*. [N] (‘.. oleks peaaegu auto alla jäänud’)
- *pidama*-kvotatiiv (→ EKL 1 2013 § 27, § 77). Nt

Ta *pidi* (ka *pidavat*, harva *pidada*) *haige olema*. | Viinapoelt *pida-*
vat rohkem renti *saama* kui raamatupoelt .. [a]

Märkus 1. Kvotatiivses tähenduses *pidama*-verbiga seostuval *ma*-infinitiivil on erandlikult kolm vormi: isikulise tegumoe olevik (*Ta pidi olema* (= *olevat*) *õnnelik*), umbisikulise tegumoe olevik (*Seal pidi iga päev lauldama*) ja umbisikulise tegumoe minevik (*Seal pidi olema kõvasti tööd tehtud*). Vrd ka *da*-infinitiivi *võima*-verbi laiendina (→ § 129).

Märkus 2. Vormi *minema* kasutatakse ka perfektiiivsust väljendava abimäärsõnana ühendverbide koosseisus, nt *Külalised läksid minema* (= *ära*). *Ta viskas paberid minema* (= *ära*). Harva on samas funktsioonis ka vorm *tulema*, nt *Tulin tulema* ja *pass on praegugi minu käes*. [i] *Ja siis mõtlesin ma veel: imelik küll, kuidas Linda ta täna üksinda tulema laskis* .. [i]

mas-vorm moodustab verbiga *olema* perifrastilise progressiivtarindi, mis väljendab:

- progressiivsust (tegevuse parajasti toimumist) (→ EKL 1 2013 § 27, § 47). Nt

Kuritegevus on vähenemas. | Riigikogu liige Arnold Rüütel on pärast eelmise nädala lõpus tehtud südameoperatsiooni *parane-mas*. [a]

- proksimatiivsust (tegevuse peatset toimumist) (→ EKL 1 2013 § 27, § 49). Nt

Külalised on lahkumas. | Ühendriigid on loobumas oma ambitsioonikast plaanist veel sel aastakümnel Marsi pinnalt kive Maale tuua. [a]

mast-vorm moodustab ahelverbi tegevuse lõppemist väljendava faasiverbiga *lakkama* (→ EKL 1 § 28, § 48). Nt

Umbes viis minutit hiljem ütles piloot, et mõlemad mootorid *lakkasid töötamast* .. [a]

ma-infinitiivi vorme laiendava objekti vormist

§ 140 *ma*-vormi objekt on enamasti partsiaalne (a), kuid juhul kui *ma*-infinitiiv on kausatiivses konstruktsioonis, laiendades sundimist, lubamist vms väljendavaid verbe, võib tema objekt olenevalt infiniitverbi aspektitähendusest olla kas partsiaalne või totaalne (b). Nt

- a. Poiss saadeti *lilli korjama*.
- b. Ta sundis mind *putru sööma*. – Ta sundis mind *pudru ära sööma*.
Ma pidin *putru sööma*. – Ma pidin *pudru ära sööma*.

Nagu *da*-infinitiivi puhul laieneb põhiverbi eitus ka *ma*-infinitii-vile ja muudab selle täissihitise osasihitiseks. Nt

See mees on volitatud *välja võtma uue koguse ehitusmaterjali*. – See mees ei ole volitatud *välja võtma uut kogust ehitusmaterjali*.

Totaalse ja partsiaalse vormi vaheldus (ehkki alati mitte väga reeglipärasena) on iseloomulik ka *maks*-vormi objektile. Nt

Festivali juhatas sisse steel-bändide konkurss, *selgitamaks välja parimat briti „terastrummide orkestrit“*. [a] .. tegime siseministeeriumile ettepaneku korraldada teenistuslik juurdlus, *selgitamaks välja kaitsepolitsei ametnikud, kelle sõnadele Ekspress viitas* .. [a]

Väljendatava situatsiooni imperfektiivsuse tõttu on *mas*- ja *mast*-vormil alati osasihitis. Nt

Isa oli käinud *külalisi ära saatmas*. Isa tuleb *külalisi ära saatmast*.

Verbide *jätma* ja *unustama* laiendina esineva seotud *mata*-tarindi objekt on totaalne, sest nende verbide aspektitähendus mõjutab ka *mata*-vormi laiendavat objekti. Nt

Jätsin endale *leiva ostmata*. | Jõuluvana unustas *mulle uisud toomata*, aga emal ei ole nende ostmiseks raha .. [a]

Märkus. Seevastu vaba laiendina esineva konverbilise *mata*-vormi objekt on *-mata* eituslikkuse tõttu alati partsiaalne. Nt *Tahan teile rääkida sellest, kuidas on võimalik teha raha ilma kainet mõistust kaotamata.* [a]

Kirjandust *ma*-infinitiivi tarindite kohta

AAVIK, JOHANNES 1924. Keeleuuenduse äärmised võimalused. | EREL, MATI 1987. Sekundaartarindid eesti keeles. | HELP, TOOMAS 1991. Complementation in Estonian. | KINDLAM, ESTER 1972. Translatiivse infinitiivivormi tarvitamisest. | KINDLAM, ESTER 1976. Tehisvorm *-maks*: kuidas seda tarvitada? | PAJUSALU, RENATE, HEILI ORAV 2008. Supiinid koha väljendajana: liikumissündmuse keelendamise asümmeetriast. | PENJAM, PILLE 2008. Eesti kirjakeele *da*- ja *ma*-infinitiiviga konstruktsioonid. | REMMELG, RAILI 2002. *maks*-konstruktsiooni tekke- ja kasutuslugu eesti keelekorralduse taustal. | UUSPÖLD, ELLEN 1980. *maks*-vorm ja teised finaaliadverbiaalid. | VÄÄRI, EDUARD 1993. Uuendusliku *maks*-konstruktsiooni tulek eesti kirjakeelde.

KONVERBITARINDID

Üldist

- § 141 Konverbitarindi moodustab konverb koos oma laienditega. Konverbil on (relatiivset) olevikku ja minevikku väljendav ajavorm, minevikuvormil omakorda kaks tegumoelist varianti: isikulise ja umbisikulise tegumoe vorm.

	PERSONAAL	IMPERSONAAL
PREESENS	<i>tehes</i>	
preteeritum	<i>(olles) teinud</i>	<i>(olles) tehtud</i>

Oleviku konverbid on lihtvormid (a). Mineviku konverbid on analüütilised verbivormid, mis koosnevad verbi *olema* oleviku konverbist ja *nud*- või *tud*-kesksõnast (b). Tavaliselt jäetakse *olema*-verb siiski ära, mistõttu konverbina toimib kesksõna üksi.

- a. *Õhtul toas istudes mõtles ta sellele kaua. Tass läks pestes puruks.*
- b. *(Olles) kõik südamelt ära öelnud, hakkas tal kergem. | Olles tulnud tagasi mõneaastaselt eemalolekult oma maakodust, taasavastas inimesed .. [N] (Olles) kaaslaste poolt hüljatud, valdas teda masendus. | Olles reedetud oma inimeste poolt ja jäetud hüljatud planeedile surema, peab nüüd Riddick ellujäämise nimel võitlema ohtlike kurjategijatega .. [N]*

Märkus. Enne keeleuuendust puudusid eesti keeles mineviku konverbid. Nende asemel kasutati kas oleviku konverbi (mida tehakse osalt prae-gugi, vt § 145), kõrvallauset või nominalisatsiooni. Aavik pakkus mineviku konverbideks (Aaviku järgi *gerundiivid*) *nue-* ja *tue-*tehisvorme, nt *Saanue selle teate, läks ta teele. Kõju jõutue* olid kõik juba magama läinud. Ta nägi küll ka ise, et kõige õnnestunumad need vormid polnud, sest *ue* on sõna lõpus ebaharilik, ja seetõttu kaalus ta muidki variante (vt Aavik 1925a: 10–16). Kasutusele Aaviku pakkumused siiski ei tulnud. Kirjakeeles tuli põhikasutusse hoopis Oskar Loores (1923: 149–150) ettepanek tarvitada konverbi funktsioonis lihtsalt mineviku partitsiipi. Vt ka Erelt 2001: 78–80.

Lihtsuse huvides nimetatakse olevikulisi konverbitarindeid *destarindeiks*, minevikulisi konverbitarindeid aga (konverbilisteks) *nud-* ja *tud-*tarindeiks.

Konverbitarindite eitavaiks vasteiks on tarindid, mille peasõnaks on *ma-*infinitiivi abessiivivorm. Tarindis võib esineda ka eitussõna *ilma* (a). Harvemini esineb *mitte-*eitust (b).

- a. *Kaugemale tulevikule mõtlemata ta nõustus. Salme oli linna sõitnud (ilma) õe teadmata. See on ütlematagi selge. | Niisiis, olles loomulikult tuttav Bahtini karnevaliteooriaga ja olemata loobunud Egon Nuteri kui näitleja an sich pooldamisest, otsustasime talle saata avaliku kirja .. [a] Mis on inimestest koosneva riigi tagatiseks tööinimesele selle eest, et ta teeniks oma leiva võlgadesse sattumata, katus pea kohal, olemata sunnitud maad tühjaks jätma. [a]*

- b. *Mitte tahtes eelistada üht rahvust teisele*, on kriitiliste ja tuimade eestlaste jaoks ameeriklaste ülevoolavus siiski liig. [N]

Märkus. Edaspidi konverbitarindite juures *mata*-tarindeid käsitledes ei ole iga kord täpsustatud, et *mata*-tarindite näol on tegemist *ma*-infinitiivi tarinditega, mitte päris konverbitarinditega.

Konverbitarindid, eriti *nud*- ja *tud*-tarindid, kuuluvad eelkõige kirjutatud keele väljendusvahendite hulka. Kõnekeel tunnistab peamiselt lühemaid ja streereotüüpsema ehitusega *des*- ja *mata*-tarindeid. Üldiselt aga eelistatakse kõnekeeles konverbitarindite asemel ikkagi osalauseid.

Konverbitarindid võivad olla niihästi referentsiaalselt sõltuvad kui ka sõltumatud tarindid.

- § 142 Konverbitarind esineb tavaliselt lauses vaba adverbialaana, mis põhijuhul kuulub sisuliselt alistava lause kui terviku juurde, sageli alistava lausega väljendatud sündmust ajaliselt, viisilt, põhjuslikult vm moel konkretiseerides (→ § 146). Konverbitarind toimib seega adverbialause infiniitse vastena. Nt

Teksti lugedes hakkas minu kujutlust otse painajalikult kiusama üks tuntud seltskonnadaam. [i] – *Kui ma teksti lugesin*, hakkas minu kujutlust otse painajalikult kiusama üks tuntud seltskonnadaam.

Sageli iseloomustab konverbitarind siiski ennekõike sündmuse osalist – selle omadust või seisundit, ja alles sedakaudu sündmust tervikuna. Sellistes konverbitarindites seostub kopulatiivne *olles* nominaalse tarindiga, mille peasõnaks on süntaktiliselt või leksi-kaalselt adjektiveerunud partitsiip, noomen või (seisundi)adverb. Partitsiibi adjektivatsiooni näitab muu hulgas see, et selline partitsiip võib seostuda ka verbi *olema* mineviku konverbiga (*olles olnud*). Nt

Olles Jüri käitumisest nõrдинud, pööras Mare talle selja. | *Olles olnud aastaid erakonna tegemistega väga lähedaselt seotud*, ei ole minul kor-
dagi tekkinud kahtlust Silveri väidete tõepärasuses. [a] *Olles edust*

innustatud, ei võtnud mees kedagi kuulda. Mart, *olles rõõmust segane*, kukkus edasi-tagasi jooksma. *Olles juhtunust segaduses*, et teadnud ta, mida teha. Meelis Pai sai *koomas olles* korralduse tagasi pöördumiseks ülevalt poolt. [N]

Nagu mineviku konverbi partitsiipne osa, nii ka adjektiveerunud partitsiip, noomen või seisundiadverb võib esineda ja sagedamini esinebki ilma *olles*-vormita. Sellised tarindid langevad nii vormilt kui ka sisult kokku partitsiibi-, noomeni- või adverbitarinditega, olles ühtlasi sünonüümsed essiivikujulise partitsiibi ja noomenitarindiga (→ § 150). Nt

Jüri käitumisest nõrдинud, pööras Mare talle selja. ~ *Jüri käitumisest nõrдинuna* pööras Mare talle selja. *Edust innustatud*, ei võtnud mees kedagi kuulda. ~ *Edust innustatuna* ei võtnud ta kedagi kuulda. *Rõõmust segane*, tormas ta välja. ~ *Rõõmust segasena* tormas ta välja. *Juhtunust segaduses*, ei teadnud ta, mida teha.

Sõltuvad konverbitarindid

§ 143 Referentsiaalselt sõltuvate konverbitarindite personaalse lausevaste grammatiline subjekt (a) ning transitiivse impersonaalse (umb- või üldisikulise) lausevaste grammatiline objekt (b) on harilikult samaviiteline alistava lause tegevussubjektiga ning jääb seetõttu konverbitarindis eksplitsiitselt väljendamata.

$$TS_{\text{lause}} = GS_{\text{KonvP}}$$

- a. *Õhtul toas istudes* [*Jaan istus õhtul toas*] mõtles *Jaan* sellele kaua. *Meie lähenemist märkamata* [*Põdrad ei märganud meie lähenemist*] sõid *põdrad* oja kaldal rahulikult edasi. *Veidi puhanud* [*Peeter puhkas veidi*], astus *Peeter* jälle edasi.

$$TS_{\text{lause}} = GO_{\text{KonvP}}$$

- b. (*Olles*) *vaenlase poolt tagasi löödud* [*Meie väed olid vaenlase poolt tagasi löödud*], asusid *meie väed* kaitsele. *Kartulid lähevad keetes* [*Keedetakse kartuleid*] pehmeks. (Vrd: *Kartulid*

lähevad *keedes* pehmeks [*Kartulid keevad*] pehmeks.) *Nad* tulevad *kutsumatagi* [*Neid ei kutsuta*].

Enamasti on alistava lause tegevussubjektiks kui semantiliselt esilduvaks lauseelemendiks grammatiline subjekt, nagu eelmistes näidetes, kuid esilduda võib ka mõni muu lauseliige, näiteks millegi võõrandamatu omajat väljendav atribuut või adessiivne habitiivadverbiaal (a), kogejalauses kogejat väljendav adessiiv- või allatiivadverbiaal või objekt (b), tulemuslauses elatiivadverbiaal (c), eksistentsiaallauses verbide *juhtuma*, *toimuma*, *korduma* jt puhul komitatiivadverbiaal ja verbide *tekkima*, *tärkama* jt puhul inessiivadverbiaal (d), impersonaalilauses agentadverbiaal (e).³⁸ Tegevussubjekt võib ka alistavast lausest eksplitsiitsena puududa, jäädes kas indefiniitseks (umb- või üldisikuliseks) või selgudes kontekstist, nt agentadverbiaalita impersonaalilauses (f), konversatsioonilises lauses (implitsiitseks tegevussubjektiks on sel juhul harilikult kõneleja) (g)³⁹ või omajamääruseta või -täiendita possessiivlauses (h).

- a. *Telegrammi lugedes* [*Peeter luges telegrammi*] läksid *Peetri* ~ *Peetril* jalad nõrgaks.
- b. *Raamatut läbi lugematagi* [*Ma ei lugenudki raamatut läbi*] oli *mul* selge ettekujutus, millega see asi lõpeb. [a] *Lapsepõlvele mõeldes* [*Peeter mõtles lapsepõlvele*] meenus *Peetritele* vana seinakell. *Keskkoolis õppides* [*Peeter õppis keskkoolis*] oli *Peetrit* huvitanud ajalugu.
- c. *Olles mitmekülgne sportlane* [*Ta oli mitmekülgne sportlane*], kujunes *temast* hea kümnevõistleja.
- d. *Rekordit üritades* [*Peeter üritas rekordit*] juhtus *Peetriga* õnnetus. *Seda kuuldes* [*Naine kuulis seda*] tärkas *naises* soov lahkuda.
- e. Kõik need esemed on käsitsi lakitud Vietnamis *parimate meistri-meeste poolt*, *kasutades ajaloolise retsepti järgi pähklitest valmistatud lakki* [*Parimad meistrimehed kasutasid ..*]. [a]

³⁸ Vt ka Uuspõld 1972, 1982.

³⁹ Plado 2014.

- f. *Kohale jõudes hakati kohe tegutsema. Kodust lahkudes tuleb uks lukku panna.*
- g. *Tulles tagasi inimese juurde [Ma tulen tagasi inimese juurde] – kas me olemegi nii ettearvamatud? [a] ~ Tulles tagasi inimese juurde, küsin ma, kas me olemegi nii ettearvamatud?*
- h. *Koju tulles [Ma / ta ... tulin / tuli koju] oli [mul ~ mu / tal ~ tema ..] laual värske piim, pehme sai ja arvuti. [a] Süües [Keegi / igaiüks sööb] kasvab [kellegi ~ kellelgi, igaihe ~ igaihel] isu.*

Transitiivse alistava lause puhul võib konverbitarindi implitsiitne grammatiline subjekt olla viiteseoses alistava lause objektiga (vahel ka adverbialiga), mis pole tegevussubjekt, vaid tegevusobjekt. Sel juhul on tegemist kas suhtlussituatsioonis esile tõstetud objektiga (a)⁴⁰ või pooleldi viisiadverbistunud *des*-vormiga (b). Nagu tegevussubjekt võib ka alistava lause tegevusobjekt jääda implitsiitseks (c).

TO_{lause} = GS_{KonvP}

- a. *Suureks saades [Ta sai suureks] sundis isa teda oma firmas tööle .. [a] Kohale jõudes [Nad jõuavad kohale] võetakse neilt passid ära .. [a]*
- b. *Raivo lõi pudeli kolksudes [Pudel kolksus] lauale. Ta viskas lauad prantsatades (~ prantsatusega) [Lauad prantsatasid] maha.*
- c. *E-maksuametis on seda avades [Keegi / igaiüks avab] juba ootamas [Kedagi / igaiüht on ootamas] eeltäidetud tuludeklaratsioon. [a]*

Mõnel juhul võib ühes ja samas lauses eri situatsioonides esilduda kord tegevusobjekt, kord tegevussubjekt (a), mõnel juhul määrab tõlgenduse leksikaalne koosseis (b).

- a. *Kohale jõudes [Nad jõudsid kohale / Töödejuhataja jõudis kohale] andis töödejuhataja neile kolme peale 500 krooni. [a]*
- b. *Suureks saades [Poeg / *Isa sai suureks] sundis isa poega oma firmas tööle. – Vanaks jäädes [Isa / ?Poeg jäi vanaks] sundis isa poega oma firmas tööle.*

⁴⁰ Plado 2014.

Kui konverbitarindi vahetuks alistajaks on sekundaartarind, siis on konverbitarindi implitsiitne grammatiline subjekt viiteseoses selle sekundaartarindi implitsiitse subjektiga,⁴¹ mis alistavas lauses endas võib olla kas tegevussubjekt või tegevusobjekt. Nt

Korraldaja ei tohi keelata publikul [TO] *püsti seistes* [Publik [TS:GS] *seisab püsti*] kaasa elada ja tantsida [Publik [TS:GS] *elab kaasa ja tantsib*]. [a]

Konverbi eksplitsiitsed laiendid esinevad sõltuvas tarindis samal kujul nagu finiiitverbi juures, sh säilib ka objekti vormivaheldus. Nt

Lugedes raamatuid saame targemaks. – *Lugenud raamatu läbi*, viis ta selle tagasi raamatukokku.

Sõltumatud konverbitarindid

- § 144 Referentsiaalselt sõltumatu tarindina, s.o tarindina, mille lausevaste subjekt ega objekt ei ole samaviiteline alistava lause tegevussubjektiga, esineb tänapäeva eesti keeles vaid *des-* ja *mata-*tarind. Nt

Päikese loojudes [Päike *loojus*] läks ilm jahedaks.

Poiss puudus koolist *vanemate teadmata* [*Vanemad ei teadnud*].

Märkus. Ehkki sõltumatuid *des*-tarideid võib leida juba rahvalaulude keelest (nt *Venna halli astudessa, kõrvikese kõndidessa*) ning 19. sajandi deskriptiivsetes grammatikateski on neid kirjeldatud (Ahrens 1853: § 371, Wiedemann 1875: § 144), oli 20. sajandi alguseks nende kasutus siiski vägagi tagasihoidlik, piirdudes põhiliselt mõningate leksikaliseerunud tarinditega (*kellegi nähes / kuuldes* jms). Sõltumatu *des*-tarindi laiem levik 20. sajandi kirjakeeles on eelkõige Johannes Aaviku (1915: 47, vt ka 1932: 14, 1936: 151) ja soomemõjulise kirjanikkonna teene.

⁴¹ Vt ka Plado 2014.

Tänapäeva kirjakeeles on suhteliselt regulaarselt moodustatav üksnes intransitiivse verbiga sõltumatu *des*-tarind. Infiniittarindis saab lausevaste subjekt genitiivse vormi. Intransitiivses tarindis pole võimatu peale genitiivadverbiaali ka muude verbilaiendite esinemine, kuid harilikult on tarind siiski kaheliikmeline. Nt

Külaliste saabudes tehti veel viimaseid ettevalmistusi. *Kontserdi lõppedes* ei tahtnud ovatsioonid vaibuda. | *Päästjate sündmuskohale jõudes* põles lahtise leegiga maja esimene korrus. [a]

Märkus. Konverbitarindi tegevussubjekt saab olla ainult genitiivis. Nominatiivne subjekt, nagu lauseis *Ma aina vabandasin ja vabandasin, ise taipamata, mille eest*. [N] *Ootajad läksid laiali, paljud neist kehva asjaajamist kirudes* (~ *paljud neist läksid kehva asjaajamist kirudes*) jääb väljapoole sekundaartarindit, moodustades viimasega pigem elliptilisi või vaeglauseid. Vaeglausega on tegemist ka näites *Mart lahkunud* (~ *Kui Mart oli lahkunud*), *hakkasime meiegi minema*. Näidetes *Istusin, pea rinnale vajunud. Töö tehtud, läksime minema* aga on alistuvaks tarindiks absoluut-tarind (→ § 153).

Omastavaline määrus võib sõltumatust *des*-tarindist ka puududa, kui selle referendiks on kõneleja ja/või referent selgub kontekstist. Nt

Hommikul ärgates oli lumi maas. *Tulles* oli veel pime. | *Kohale jõudes* oli fuajee tühi ja gurut mitte kusagil [a]

Märkus. Pikka aega valitses eesti keele normatiivses süntaksis (Loorits 1923, Muuk, Tedre 1930 jm) seisukoht, et genitiivadverbiaalita sõltumatu tarindiga laused, nagu ka sõltuva tarindiga laused, milles alistava lause tegevussubjekt ei vormistu grammatilise subjektina ja/või on implitsiitne (nt *Linnale lähenedes valdas mind suur väsimus. Töötades hakkas higi voolama*), on vigased. Ehkki Aavik oli selles küsimuses palju paindlikum (vt nt Aavik 1936: 152), püsis jäik samasubjektilisuse reegel normatiivses süntaksis 1960. aastateni.

Intransitiivse verbiga sõltumatuid *mata*-tarindeid keelekorpustes ei leidunud.

Transitiivsetest verbidest saab genitiivadverbiaaliga tarindeid moodustada vaid piiratud arvul. *des*-tarindid on moodustatavad verbidest *nägema*, *kuulma* ja *arvama*, harva *teadma* (a), *mata*-tarindid verbidest *nägema*, *märkama* ja *teadma* (b). Tarindid on leksikaliseerunud – kummalgi juhul ei saa tarindis esineda ei objekti ega muid laiendeid. *mata*-tarindeid ühendab tähendus 'salaja' ning genitiivadverbiaaliks on sagedamini umbmäärane asesõna *keegi*.

- a. Inimene jäi *minu* *nähes* auto alla. *Venna kuuldes* ta nii ei räägi. *Minu arvates* ei vasta see jutt tõele. | Surnud on aga teinud seda *meie teades*. [i]
- b. Ta ei osanud olla ega käituda ja nii katsus ta varakult *kellegi nägemata* varsti kaduda. [a] .. infolekitaja oleks pidanud leidma võimaluse *kellegi märkamata* sadu tuhandeid lehekülgi kopeerida .. [a] Nutitelefon võib *omaniku teadmata* arve suuremaks teha. [N]

Märkus. Haruharvu juhunäiteid objekti kasutamise kohta sõltumatus *des*-tarindis võib siiski leida. Nii on Helen Plado (isiklik teade) leidnud enam kui 1700 *des*-korpusnäite hulgast kaks objektiga sõltumatut tarindit: *Ja nüüd, kaheksa aastat hiljem, viimseni luitunud „Linda“ kõrtsis, kapelli mängides Valgre kaheksa aasta eest komponeeritud valssi, küsisin, uudishimust ja võõrastusest elevil ..* [i: Jaan Kross] *Näitleja lavaline võlu (V. Panso väljend) on üks neid tabamatuid ja sõnastamatuid omadusi, mis värvib vägagi erinevaid rolle ning loob lisatähendusi, mis kaovad teise näitleja mängides sama rolli.* [t]

Osa transitiivverbe (*ütleva*, *tunnistama*, *otsustama*, *arvestama*, *arvesse võtma* jms) laseb moodustada ilma genitiivadverbiaalita sõltumatuid *des*-tarindeid. Tarindi implitsiitse subjekti referendiks on harilikult kõneleja. Needki tarindid on mõnevõrra leksikaalselt kinnistunud. Nt

Ausalt öeldes ei juhtunud Cannes'i festivalil üldsegi üllatusi. [a] Need on talle iseloomulikud, ja *patuga pooleks* öeldes isegi sobivad talle. [i] *Eeltoodut arvestades* jagunevad tänapäeva sümfooniaorkestris kasutatavad pillid kolme rühma. [a]

Eelkõige verbist *ütleva* on võimalik moodustada ka genitiivad-verbialita sõltumatuid pooleldi määrsõnastunud *mata*-tarindeid, mille implitsiitne subjekt ei pruugi küll tingimata kõnelejale viidata. Nt

Kes on timukas ja kes ohver, on *ütlematagi* kõigile selge. [a]

Nii seda kui ka mõningaid kinnistunud *öeldes*-tarindeid, kus konverb *öeldes* vaheldub *da*-infinitiiviga (nagu *ausalt* *öeldes* ~ *öelda*) võib funktsioonilt pidada ka üldlaiendeiks (→ § 125).

Osa sõltumatuna kasutatud *des*-vorme – *võrreldes*, *alates* ja *lõpetades* (a) ning *mata*-vormid *rääkimata*, *hoolimata* ja *vaatamata* on grammatiseerunud kaassõnadeks (b).⁴²

- a. *Alates* 1959. aastast (~ 1959. aastast *peale*) on kümnnokk-luik Lääne-Eestis pidevalt pesitsenud. Kõik on siin kollakashall *alates templivaremeist ja lõpetades politseimundriga* (~ *kuni politseimundrini*). *Võrreldes* keelpillidega saavutasid puhkpillid oma tehnilise küpsuse märgatavalt hiljem.
- b. Vanasti polnud kiirronge, *rääkimata diiselrongidest*. *Hoolimata* õlirietusest ja kummisaabastest said mehed juba esimese paadi kaldale tõmbamisel märjaks. *Kõigile* sellistele *repressiooniabinõudele vaatamata* rahva vastupanu kasvas.

Märkus. Ka keeletüpoloogiliselt on sõltumatud konverbitarindid vähem levinud kui sõltuvad. Suure tõenäosusega kehtib implikatiivne universaal, et kui keeles on sõltumatuid tarindeid, siis on seal ka sõltuvaid tarindeid, aga mitte vastupidi (König, Auwera 1990: 339).

⁴² Vt Uuspõld 2001.

Konverbitarindite ajasuhted alistava lausega

§ 145 *des-* ja *mata-*tarindid väljendavad harilikult alistava lause sündmusega samaaegset sündmust (a), *nud-* ja *tud-*tarind aga sellele eelnevat sündmust (b). Samaaegsuse asemel võib punktuaalsete verbide *des-*vorm osutada ka vahetule eelnevusele (c) või järelasendis järgnevusele (d).

- a. Samas tõusis blondiin *lahkelt naeratades* arvuti tagant ja liikus ees.
[i] Omavahel vaieldes tulid postkontori juurde kaks noort meest, astusid *seisjaid nägemata* neist mööda, uksest sisse. [i]
- b. *Kooli lõpetanud*, sõitis Olga Peterburi. *Vaenlase poolt tagasi löödud*, asusid meie väed kaitsesele.
- c. *Jõudes ~ jõudnud mõtetega nii kaugele*, tundis ta piinlikkust.
- d. Ta jäi majja vaid viivuks, *lahkudes ukse kaudu*, mis viis otse kotta.

Märkus. Paljudes 20. sajandi esimese poole normatiivsetes grammatikates lubati *des-*tarindit kasutada üksnes tegevuste samaaegsuse korral. Sellele oli vastu Aavik (vt nt 1936: 152–153), kuid grammatikatest kadus selline nõue alles alates Kristjan Kure grammatikast 1948: 85). Vt ka Uuspõld 1966: 46–47.)

Konverbitarindite tähendused ja vahetule muude tarinditega

§ 146 Konverbitarinditel pole üldjuhul ühe või teise tähenduse väljendamiseks erivahendeid – üheselt tõlgenduvaid käändevorme ega ka (väheste eranditega) partikleid ja sidesõnu. Tarind saab ühe või teise tõlgenduse kontekstis.

Konverbitarindid võivad väljendada nii neid tähendusi, mida tüüpjuhul antakse edasi rindosalausagega, kui ka tähendusi, mida tüüpjuhul väljendavad adverbiallaused. Seetõttu on konverbitarindid enamasti üsna vabalt asendatavad vastavate osalausetega. Peale osalausete on konverbitarindeid mõnel juhul võimalik asendada ka nominalisatsiooni käände- või kaassõnalise vormiga.

1. Kui konverbitarind väljendab rinnastusele omaseid tähendusi, siis alistub ta alistavale lausele üksnes vormiliselt. Niisugused tarindid võivad väljendada:

- alistava lausega tähistatud sündmusega kaasnevat või kaasnemata jäävat sündmust – *des-* ja *mata-*tarind. Tarindid on seejuures enamasti asendatavad ühendavalt (*des-*tarind) või eitav-ühendavalt (*mata-*tarind) seotud rindosalausega (→ § 8). Kui mitte arvestada referentsiaalseid suhteid, siis semantiliselt ühendab niisugust konverbitarindit alistava lausega üksnes aja ja koha ühtsus. Nt

Aeg-ajalt vaatab abiline oma bloknooti, *hoides pliiatsit mõnel kassaraamatus kirjutatud arvul. [i] ~ .. ja hoiab pliiatsit mõnel kassaraamatus kirjutatud arvul / kusjuures ta hoiab pliiatsit mõnel kassaraamatus kirjutatud arvul.*

Ervin läks kohe minema, *teisi ootamata. ~ .. ega oodanud teisi.*

- alistava lause sündmusega kaasnevat, kuid samas sellele vastanduvat sündmust – *des-*tarind. Tarindis võib esineda vastandusmarker *aga*. Tarindid on asendatavad vastandava rindosalusega. Nt

Ta võitis kaks esimest setti, *kaotades (aga) neli järgmist. [a] ~ .. kuid kaotas neli järgmist.*

- alistava lause sündmuse selgitust – *des-* ja *mata-*tarind. Tarindis võib esineda seletusmarker *nimelt* vms. Nt

Ta tegi eksami suurepäraselt, (*nimelt*) *vastates veatult kõigile küsimustele. ~ .. nimelt vastas veatult kõigile küsimustele.*

Ta tegi eksami suurepäraselt, (*nimelt*) *kordagi eksimata. ~ .. nimelt ei eksinud ta kordagi.*

2. Alistavale lausele nii vormilt kui ka sisult alistuvad konverbitarindid võivad väljendada järgmisi adverbiaalseid tähendusi:

- viisi või vahendit – *des-* ja *mata-*tarind. Viisitõlgendus ilmneb kõige selgemini nende konverbide puhul, mis kuuluvad

põhiverbiga samasse tähendusrühma (nt liikumisverbid: *käib longates*, kõneverbid: *räägib kogeledes* vms) (a), muudel juhtudel on raskem tõmmata piiri viisi ja pelga kaassündmuse vahele (b). Vahenditähenduse korral on põhiredikaadiga tähistatu konverbiga väljendatud tegevuse tulemuseks (*sulab kuumutades* vms) (c). Tüüpiline viisi- ja vahendimäärus on primaarselt lihtlause liige, mistõttu sellist *des*-tarindit ei saa harilikult kõrvallausega asendada. *mata*-tarind siiski asendub tingivas kõneviisis öeldisverbi sisaldava viisilausega, mis algab ühendiga *ilma et* (d) (→ § 69).

- a. „Õnn .. õnn kaasa!“ hüüdis Bilbo *külmast kokutades*. [i]
Eriti metsas, kus öökull võib kavakindlalt ja *kokutamata* oma armulaulu partnerile jätkata, nii et too pettust üldse ei avasta, olles ise hoopis kägu. [a]
 - b. *Marsilaulu vilistades* lahkusid poisid laagrist.
Kära tekitamata ronisid nad narile ja heitsid pikali. [i]
 - c. Jaapanlased loodavad *süües* võõrapärasest kalaliigist vabaneda. [N] ~ Jaapanlased loodavad *söömisega* ~ *söömise abil* / *teel* võõrapärasest kalaliigist vabaneda.
Ravikuuri läbi tegemata ei ole võimalik haigusest jagu saada.
 - d. Sõitsin südaööl TU-ga Moskvast välja, *laevale teatamata ja teadmata*, kus laev on. [i] ~ .. *ilma et* oleksin laevale teatanud ja teadnud, kus laev on.
- aega – *des*- ja *nud*-tarind. Tarindid on asendatavad ajalausega (→ § 53 jj). Nt

Tallinnast väljudes olid Eestis puud alles pungades, *Riiale lähenedes* nägin rohetavaid metsi. [i] ~ *Kui ma Tallinnast väljusin*, olid Eestis puud alles pungades, *kui ma Riiale lähenesin*, nägin rohetavaid metsi.

Jäänud üksinda, tegi noormees endale ränki etteheiteid. [i] ~ *Kui noormees oli jäänud üksinda*, tegi ta endale ränki etteheiteid.

- põhjust – kõik tarindid. Tarindid on asendatavad põhjuslausega (→ § 76 jj). Nt

Pahandust kartes lahkusid poisid laagrist. ~ Et poisid kartsid pahandust, siis lahkusid nad laagrist.

Ta luges neid lehekülgi „Anna Kareninast“, kus Anna, *leidmata teist lahendust*, heidab end rongi alla. [i] ~ .. kus Anna heidab end rongi alla, *sest ta ei leia teist lahendust*.

Elanud päevast päeva, aastast aastasse ühetoonilist elu, olid kolleegide küllakutsed talle teretulnud vahelduseks. [i] ~ *Et ta oli elanud päevast päeva, aastast aastasse ühetoonilist elu* ..

Üksi koju jäetud, oli tal võimalus segamatult tegutseda. ~ *Et ta oli üksi koju jäetud*, oli tal võimalus segamatult tegutseda.

- otstarvet – *des*-tarindid, kus *des*-vormis on soovi või kavatsust väljendav verb, mis seostub põhitegevust väljendava *da*-infinitiivse verbiga. Tarindid on asendatavad otstarbelausega (→ § 82 jj), kuid kuivõrd konverb ise toimib siin leksikaalse otstarbemarkeringina, siis tarindi asendamisel otstarbekõrvallausega asendub konverb muude otstarbemarkeringitega. Nt

Hommikuti ronisid nad karjakaupa majade juurde, *lootes leida sealt mingit söögipoolist*. [i] ~ (*selleks*) *et leida sealt mingit söögipoolist*.

- tingimust – *des*- ja *mata*-tarindid. Tarindid on asendatavad tingimuslausega (→ § 86 jj). Nt

Tõmmates kõik külma loogika ja karmi järjekindluse liistule, teeme vägivalda inimese tundeelule. [i] ~ *Kui tõmbame kõik külma loogika ja karmi järjekindluse liistule*, (siis) teeme ..

Teoseid endid üksikasjalikult analüüsimata on raske otsustada, kui kaugele sellel teel konkreetsetes näidendites on mindud. [i] ~ *Kui teoseid endid üksikasjalikult ei analüüsita*, (siis) on raske otsustada ..
Arvestades teie kunagist dokumentalistikarjääri, kas te tahaksite teha dokumentaalfilmi inimlikest kannatustest, Kosovost? – *Kui arvestada teie kunagist dokumentalistikarjääri*, ..

Märkus. Tingimust väljendavate ning tingimuslausega asendatavate *des*-tarindite puhul on märgata tendentsi kasutada alistava lause algul korrekta *siis*, justnagu *des*-tarind olekski kõrvallause. Nt *Vaadates mehe senist karjääri, siis midagi huvitavat sealt vastu ei vaata.* [a]

- mööndust – kõik tarindid. Mööndus on seejuures väheseid erandeid, mida saab ka konverbitarindis markeerida mööndavate partiklitega. Tarindid on asendatavad mööndlausega (→ § 90 jj). Nt

Meie, kuuldes paremini kui kurt Beethoven, kuuleme ometi tuhat korda vähem. [i] ~ *Meie, ehkki / kuigi kuuleme paremini kui kurt Beethoven .. Sophie üllatuseks saab Claire tema kirjast innustust ja ehkki olles nüüd juba vanaema, otsustab ta sõita Veronasse viga parandama.* [a] ~ .. *ehkki ta on nüüd juba vanaema, otsustab ta sõita Veronasse viga parandama.*

Jõudmata veel oma uude ülesandesse õieti süveneda, oli talle ometi kohe selge, et siin tuleb kõik võimed ja oskused mängu panna. ~ Kuigi ta ei jõudnud veel oma uude ülesandesse õieti süveneda ..

Elus küll rohkesti pisaraid näinud [...] oli ta seekord liigutatud. [i] ~ *Ehkki ta oli elus küll rohkesti pisaraid näinud ..*

Olgugi siia marsiroodu ridadesse kohale needitud, pulbitses tas elutahe vahest võimsamini kui kunagi varem. [i] ~ *Kuigi ta oli siia marsiroodu ridadesse kohale needitud ..*

Peamiselt aega (a) väljendavad *des*-tarindid ja tingimust (b) väljendavad *des*- ja *mata*-tarindid on mõnikord asendatavad ka nominaalisatsiooniga (→ § 159).

- Maaelu arengu poliitikast rääkides* pean kohe algatuseks täpsustama, et jutt käib ÜPP osaks olevast maaelu arengu poliitikast. [a] ~ *Maaelu arengu poliitikast rääkimisel ..*
- Tegevusi planeerides* tuleks lähtuda võimalustest. ~ *Tegevuste planeerimisel ..*
Võimalusi arvestamata ei tohiks tegevusi planeerida ~ *Võimaluste arvestamiseta ..*

Kirjandust konverbitarindite kohta

NEDJALKOV, VLADIMIR P. 1995. Some typological parameters of converbs. | SAHKAI, HEETE 2011a. Eesti genitiivse agendifraasi süntaks. | UUSPÖLD, ELLEN 1966. Määrusliku *des-*, *mata-*, *nud-* (*nuna-*) ja *tud-* (*tuna-*) konstruktiooni struktuur ja tähendus. | UUSPÖLD, ELLEN 1972. Agendi väljendamisest *des*-konstruktsiooniga lausetes. | UUSPÖLD, ELLEN 1975. Lauselühendi probleeme tänapäeva eesti keeles. | UUSPÖLD, ELLEN 1982. Viron verbien infiniittisten rakenteiden subjektisääntöjä. | UUSPÖLD, ELLEN 2001. *des-* ja *mata*-vormide kaassõnastumine ja komareeglid. | VALIJÄRVI, RIITTA-LIISA 2003/2004. Estonian converbs – with special emphasis on early 18th-century literary languages. | YLIKOSKI, JUSSI 2000. Konverbeista ja konverbirakenteista.

PARTITSIIBITARINDID

Üldist

- § 147 Partitsiibitarind on infiniittarind, mille peasõnaks on partitsiip või selle eitav vaste. Partitsiibid on adjektiivi omadustega verbivormid. Aja- ja tegumoe kategooria alusel eristatakse nelja partitsiipi: isikulise tegumoe oleviku partitsiip ehk *v*-kesksõna, umbisikulise tegumoe oleviku partitsiip ehk *tav*-kesksõna, isikulise tegumoe mineviku partitsiip ehk *nud*-kesksõna ning umbisikulise tegumoe mineviku partitsiip ehk *tud*-kesksõna.

	PERSONAAL	IMPERSONAAL
PREESENS	<i>lugev</i>	<i>loetav</i>
PRETEERITUM	<i>lugenud</i>	<i>loetud</i>

Jaatavate partitsiipide regulaarseiks eitavaiks vasteiks on *mitte*-prefiksiga partitsiibid: *mittelugev*, *mitteloetav*, *mittelugenud*, *mitteloetud*, *nud-* ja *tud*-partitsiipide vasteiks ka *mata*-tarindid: *sõömata* (inimine), *ludemata* (raamat).

Märkus. Mõningate seisundiverbide oleviku partitsiipide eitava vastena kasutatakse ka *eba*-prefiksit, nt *ebameeldiv*, *ebausutav* jne, ning modaalse

tähendusega *tav*-partitsiipide (harva muude kesksõnade) eitava vastena *matu*-tuletisi: *lubamatu*, *arusaamatu*.

Partitsiibitarindis säilivad finiidverbi laiendid ja nende vorm, sealhulgas *v*- ja *nud*-tarindis ka objekt (a). *tav*- ja *tud*-tarindis objekti olla ei saa, küll aga võib seal esineda tegevussubjekt NP_g+*poolt* -kujulise, genitiivse või elatiivse agentadverbiaalina (b). Nt

- a. *seisev* (mees), *tänaval seisev* (mees), *ajalehte lugev* (mees), *ajalehe läbi lugenud* (mees), *möödakäijatele häbematusi öelnud* (mees);
- b. *Jüri poolt eile kirjutatud* (aruanne), *meie tehtud* (töö), *koidest puretud* (riided)

Genitiivne agentadverbiaal esineb üksnes passiivses tarindis (*meie tehtud* (töö)) ning seda kasutatakse harva koos muude verbilaienditega, st genitiivadverbiaaliga partitsiibitarind on teiste genitiivadverbiaaliga sekundaartarindite kombel harilikult kaheliikmeline.⁴³

Partitsiibitarind esineb lauses: a) atribuudina (mittelauselise relatiivklause), b) predikatiivina, c) predikatiivadverbiaalina.

- a. *meid tervitanud* mees
- b. Mees on *tööst väsinud*.
- c. Mees tuli *tööst väsinuna* koju.

Väljaspool sekundaartarindit esineb a) *nud*- ja *tud*-partitsiip verbi liitvormi osana koos *olema*-verbi või eitussõnaga, b) *tud*-vorm perifrastilise impersonaalivormi komponendina koos *saama*-verbiga (→ EKL 1 2013 § 141).

- a. Mees on *töötanud*. Tööd on kõvasti *tehtud*. Mees *ei maganud*. *Ei räägitud* tött.
- b. Saab kõvasti tööd *tehtud*. Aknad sai *suletud*.

⁴³ Heete Sahkai (2011: 20) väitel on TÜ kirjakeele tasakaalus kopuses vaid 3% genitiivadverbiaaliga tarindeid sellised, kus partitsiibil on peale genitiivadverbiaali ka muid laiendeid, nt *Kaks aastat tagasi Anu Tali loodud* eri riikide muusikutest (Eesti, Soome, Saksa, Prantsuse, Läti, Vene ja Šveits) koosnev Eesti-Soome sümfooniaorkester on eesti muusikaelus omapärane nähtus. [a]

Partitsiibitarind atribuudina

§ 148 Oleviku partitsiibid esinevad lauses nii ees- kui ka järelasendis käändes ja arvus ühilduva atribuudina (a), mineviku partitsiibid eesasendis ühildumatu, järelasendis ühilduva atribuudina (b) ja *mata*-tarindid ühildumatu atribuudina (c). Järelatribuut on alati mitterestriktiivne.

- a. Ninna kargas *viinaks muutuva* jumalavilja lõhn. [i] Ta manas näole naeratuse, *peenelt kahtleva, ülalt alla vaatava*. [i] Vestluse teevad elavaks *näitlejate poolt esitatavad* etüüdid. [i] Seda unistust, *kunagi nii selgesti kujuteldavat*, ei suutnud ta täita. [i]
- b. *Sõjaväest tulnud* poistele tehti ülikooli sisseastumisel soodustusi. *Metsaga põhjatuulte eest varjatud* aasal kasvas ilusal kevadel palju lilli. Oma masinat, vana ja *kulunut*, kuid *hoolikalt parandatut*, ta tundis.
- c. Nende *algul avanemata* tagamaade ulatuses ja ilmes ongi luule ühiskondlik funktsioon. [i] Viljavihud, osalt hakkidesse pandud, *osalt panemata*, jäid põldudele. [i]

Atributiivne partitsiibitarind võib olla nii verbiline (adjektiveerumata) kui ka adjektiveerunud. Adjektiveerumata *v-* ja *nud-*atribuudi sisusuhe oma põhjaga on analoogiline finiiitverbi ja subjekti suhtega (a) ning *tav-* ja *tud-*atribuudi suhe põhjaga finiiitverbi ja objekti suhtega (b).

- a. *Põgenev* loom [Loom *põgenes*] tormas metsa poole. *Soomest Tallinnasse tulnud* lauljad [Lauljad *olid tulnud Soomest Tallinnasse*] viidi hotelli. *Magamata* autojuht [Autojuht *ei olnud maganud*] tegi avarii.
- b. *Tagaaetav* loom [Looma *aeti taga*] tormas metsa poole. *Soomest Tallinnasse saadetud* lauljad [Lauljad *olid saadetud Soomest Tallinnasse*] viidi hotelli. *Veel lõpetamata* töö [Tööd *ei ole veel lõpetatud*] eest tasu ei makstud.

Kuivõrd impersonaalsed partitsiibid ja neile vastavad *mata*-vormid iseloomustavad atribuudina tegevusobjekti, mis finiiitverbi juures esineb grammatilise objektina (*tagaetav loom* – *Looma aeti taga*), siis intransitiivsetest verbidest moodustatud partitsiipidega tarindeid tavaliselt selles positsioonis kasutada ei saa. Leidub siiski verbe, mis olles küll üldjuhul intransitiivsed, võimaldavad sekundaarselt ka transitiivset kasutust. Nt

valusaks magatud ölg – *Ta magas öla valusaks.*

Mõnel juhul, peamiselt mõningate suhtlusverbide puhul võib atributiivse partitsiibi põhi erineda finiiitverbi grammatilisest objektist. Nt

vastatud / *vastamata* kiri – *vastati* / *ei vastatud* kirjale

palju räägitud probleem – probleemist *räägiti palju*

väidetavad tulemused – *väidetakse*, et saadavad / saadud tulemused on ..

Adjektiveerumata oleviku kesksõnad väljendavad harilikult teise sündmuse ajal jätkuvat sündmust, jättes lahtiseks selle algus- ja lõppaja (a). Mineviku kesksõnad ning kesksõnaline *mata*-vorm väljendavad sündmust, mis on alanud enne teist sündmust. See, kas kesksõnaga väljendatud sündmus on teise sündmuse alguseks lõppenud (b) või mitte (c), oleneb aspektist ja kontekstist.

- a. *Seeni korjav* tüdruk jalutas metsas ringi. *Serveeritavad* toidud olid suurepärased.
- b. *Oma seened ära korjanud* tüdruk läks koju. *Loomadega tehtud* katsetest ilmneb, et uuel ravimil on tulevikku. *Tegemata töö* eest neile tasu ei makstud.
- c. *Juba kaks tundi seeni korjanud* tüdruk hakkas ära väsima.

Sündmus, millega partitsiibitarindiga väljendatud sündmus ajaliselt suhestub, on harilikult alistava lause sündmus, nagu eelmistes lausetes, s.o partitsiibid väljendavad tavaliselt relatiivset aega. Kuid atributiivse partitsiibitarindiga väljendatu võib olla lokaliseeritud

ka kõnehetke suhtes, s.o partitsiibid võivad edasi anda ka absoluutset aega. Nt

Seal seisev mees oli kunagi tuntud sportlane. Meid tervitanud mees on tuntud sportlane.

Kui atributiivse partitsiibitarindi põhisõna on omakorda atribuut sündmusliku substantiivi juures (nt järgmises lauses sõna *pilt* juures), võib partitsiibitarind ajalisel seostuda kas sellega või alistava lausega. Seetõttu võib üht ja sama ajasuhet edasi anda kord oleviku, kord mineviku partitsiibiga. Nt

Pilt ukseks seisvast ~ seisnud emast on mulle kallis tänaseni.

Partitsiibitarindiga ei ole siiski võimalik edasi anda kõiki neid ajatähendusi, mida saab väljendada relatiivlausega, nt erinevaid minevikuaegu:

inimene, kes kaotas oma passi		<i>passi kaotanud</i> inimene
inimene, kes on kaotanud oma passi		
inimene, kes oli kaotanud oma passi		

Partitsiipide adjektiveerumise korral tõuseb esiplaanile vaatlushetke seisund, seejuures ajasuhe ning kausatiivsuse-refleksiivsuse erinevus ja sellega kaasnev tegumoe erinevus jääb tagaplaanile, mõnel juhul neutraliseerub, nt *lugupeetud ~ lugupeetavad kuulajad*, *austatud ~ austatav juubilar*, *ärritatud ~ ärritunud mees* jne. Adjektiveerunud partitsiipatribuudi suhe põhjaga vastab alati subjekti ja partitsiippredikatiivi (→ § 150) suhtele. Nt

Ärritunud ~ ärritatud kliendid [Kliendid olid ärritunud ~ ärritatud] nõudsid juhatajat.

Sellised partitsiibid ei erine kategooriaalse tähenduse (omadus, seisund) poolest päris adjektiividest. Tegemist pole siiski sõnaliigi täieliku vahetusega, vaid üksnes osalise süntaktilise omadussõnastumisenä, mis avaldub küll adjektiveerunud partitsiibi seostumises adjektiivile omaste määralaienditega (*üsna lugupeetud mees*),

võimaluses esineda ka predikatiivina (*see mees on lugupeetud*) jm, mitte aga individuaalse leksikaalse tähenduse muutumises (vrd *aga mees (on) juhtunud löödud*).

Adjektiivile lähedased on ka üldaega ja sellega kaasnevat modaaltähendust väljendavad oleviku partitsiibid. Nt

käänduv omadussõna 'omadussõna, mis käändub = võib käänduda';
söödav puuvili (1) 'puuvili, mida (parajasti) süüakse', (2) 'puuvili, mida (üldse) süüakse = on võimalik süüa'

Ühisjooned finiiivormiga ning kasutusregulaarsus võimaldavad selliseid üldajalisi partitsiibivorme pidada verbi morfoloogilisteks vormideks. Ebaregulaarse kasutuse tõttu ei ole aga otstarbekas käsitleda verbidena oleviku kesksõnade *matu*-liitelisi ning *eba*-prefiksilisi eitavaid vasteid. Selliste kesksõnade eitavaid vasteid moodustab regulaarselt üksnes prefiks *mitte*.⁴⁴ Nt

ületatav / *ületamatu* tõke, aga: *tehtav* / **tehtamatu* asendus; *süttiv* / *süt-timatu* materjal, aga: *sädemest süttiv* / **sädemest süttimatu* materjal; *võidetav* / *võitmatu* väejuht, aga: *võidetav* / **võitmatu* ~ *võidetamatu* lahing); *püsiv* / *ebapüsiv* koosseis, aga: *muutuv* / **ebamuutuv* koosseis

§ 149 Atributiivseid partitsiibitarindeid saab harilikult asendada relatiivlausega. Nt

Üha kergemeelsemasse naljatujju sattuv majaisa laskub nende sõnade juures ühele põlvele. [i] – Majaisa, kes *üha kergemeelsemasse naljatujju satub*, laskub nende sõnade juures ühele põlvele.

A. Kallas kinnitab, et „*Tabamata imes*“ käsitletavat ained põimuvad kõik üksteisega. [i] – A. Kallas kinnitab, et ained, mida käsitletakse „*Tabamata imes*“, põimuvad kõik üksteisega.

Umbsest bussist väljunud mees hingab täie rinnaga jahedat ööõhku. [i] – Mees, kes on *väljunud umbsest bussist*, hingab täie rinnaga jahedat ööõhku.

⁴⁴ Vt Uuspõld 1978a.

Tugevalt, karmilt, puhtalt hoidsid nad oma armastust, *vanemate või saatuse poolt määratud* meest. [i] – Tugevalt, karmilt, puhtalt hoidsid nad oma armastust, meest, *kes oli vanemate või saatuse poolt määratud*.

Vastupidist takistavad ülal mainitud piirangud partitsiibitarindi põhjale. Kesksonatarindiga on asendatavad põhiliselt vaid need relatiivlaused, mille relatiivpronoomen on grammatiline subjekt (a) või grammatiline objekt (b), komplementadverbiaalina toimiva asesõnaga lauseist aga vaid mõningate suhtlusverbidega laused (c, vrd d).

- a. inimene, *kes mind ootas* – *mind oodanud* inimene
- b. inimene, *keda oodati* – *oodatud* inimene
- c. kiri, *millele vastati* – *vastatud* kiri
- d. inimene, *kellega* / *kellest räägiti* – **räägitud* inimene

Erinevalt relatiivlausest ei saa partitsiibitarind laiendada pronoomenit. Nt

sina, kes sa mind ootasid – **mind oodanud* sina

Partitsiibitarind predikatiivi ja predikatiivadverbiaalina

§ 150 Partitsiibitarind laiendab predikatiivina (a) kopulatiivset *olema*-verbi, predikatiivadverbiaalina (b) muid verbe, kuid iseloomustab nimisõnafraasi referenti – predikatiivina subjekti, predikatiivadverbiaalina subjekti või objekti referenti. Predikatiivadverbiaalina võib kesksõna olla peale nimetava ka olevas ja saavas käandes.

- a. Ta on *kerge*sti ärrituv. See toit on *sööda*v. Veskimees on *väsi*nud. Laud on *kaetud* / *katmata*. Maja on vanaisa *ehita*tud. Suur juht Edgar on *kõigi* poolt *armasta*tud. Mul on ülesanne *lahenda*tud / *lahenda*mata. Mul on *poes* käidud / *poes* käima.
- b. Tööd said *tehta*d / *jäid* *tege*mata. Tööd saadi *tehta*d / *jäeti* *tege*mata. Mul jäi seal *käima*. Erutusest *väri*sevana tormas ta tupp.

Praad paistis *söödavana*. Ta tuli *väsinuna* / *vaevatuna* koju. Ta jättis lapse *nutvana* ootama. Ta muutus *kergesti ärrituvaks*. Kati muutis end *meestele ahvatlevaks*. Ta jõi end *surnuks*. Nad jäidki *petetuks*.

Lause, milles predikatiivina esinevad mineviku partitsiibid ja kus *olema*-verb on olevikus või lihtminevikus, langevad väliselt kokku lausega, mille predikaat on mineviku liitaja vormis. Nt

Tüdruk on / oli üllatunud. Uks on / oli suletud.

Erinevalt liitmeneviku vormi koosseisu kuuluvast partitsiibist on predikatiivne partitsiip süntaktiliselt adjektiveerunud. Selles on esiplaanile tõstetud olevikulise või minevikulise vaatlushetke seisund, mitte selle seisundini viinud tegevus. Predikatiivi põhjana aga võib *olema*-verb ise olla liitaja vormis, samuti on seda elusa subjekti puhul võimalik impersonaliseerida. Nt

Tüdruk on olnud / oli olnud üllatunud. Uks on olnud / oli olnud suletud. Ollakse / oldi üllatunud / üllatatud.

Partitsiip predikatiivina moodustab koos *olema*-verbiga semantilise predikaadi, kuid mitte süntaktilise predikaadi nagu verbi liitvormi osana. Seejuures mineviku partitsiibid predikatiivina moodustavad koos *olema*-verbiga retrospektiivse verbikonstruktsiooni – *nud*-partitsiip ja sellele vastav *mata*-vorm aktiivi retrospektiivi (*Ta on sellest üllatunud. Ta on magamata*) (→ EKL 1 2013 § 52), *tud*-partitsiip ja sellele vastav *mata*-vorm passiivi retrospektiivi ehk seisundipassiivi (*Lauad on kaetud / katmata*). Passiivse retrospektiivse konstruktsiooni dünaamilise alaliigina on käsitletav ka verbi *saama* ja *jääma* ühendid predikatiivadverbiaalina toimiva *tud*-partitsiibiga või *mata*-vormiga (*Tööd said tehtud / jäid tegemata*) (→ EKL 1 2013 § 52, § 134, § 139, § 153).⁴⁵

⁴⁵ Olen varem pidanud retrospektiivseid konstruktsioone perifrastilisteks verbivormideks (EKL 1 2013: § 27). Kuivõrd partitsiip ja *mata*-vorm toimivad neis konstruktsioonides predikatiivi või predikatiivadverbiaalina, siis olnuks õigem rääkida lihtsalt retrospektiivsetest (verbi)konstruktsioonidest.

Muid verbe laiendava predikatiivadverbiaali korral on *v-* ja *nud*-partitsiibiga tarindi lausevaste grammatiline subjekt ning *tav-* ja *tud*-partitsiibiga tarindi puhul grammatiline objekt referentsiaalselt identne intransitiivse alistava lause subjektiga (a) ning transitiivse alistava lause subjekti või objektiga (b).

- a. *Erutusest värisevana* [*Ta värises erutusest*] tormas *ta* tuppa. *Ta* istus väsinuna [*Ta oli väsinud*] pingil.
Ta istus mahajäetuna [*Ta oli maha jäetud*] pingil.
- b. Alaline pingulolek muutis *ta* kergesti ärrituvaks [*Ta ärritub kergesti*]. *Ta* saatis *nad* väsinuna [1. *Ta* oli väsinud. 2. *Nad* olid väsinud] koju. *Toimetaja* andis artikli autorile vihale aetuna [*Toimetaja oli vihale aetud*] tagasi. *Toimetaja* andis *artikli* autorile parandatuna [*Artikkel oli parandatud*] tagasi.

Ajasuhete väljendamise poolest sarnaneb predikatiivadverbiaal pigem atribuudi kui predikatiiviga, olles kord verbi (a), kord adjektiivi (b) omadustega.

- a. *Parajasti oma tööd lõpetavana* ei saanud ta meiega tulla.
- b. *Ta* jõi end surnuks.

Essiivvormilisel partitsiipadverbiaalil, kui see iseloomustab subjekti, on ühisjooni konverbiga, olles sageli sellega vaheldatav (→ § 142). Neile mõlemale on sisult lähedased viisiadverbiaalina esinevad **partitsiipide lt-adverbalisatsioonid**. Viimaste distributsioon on siiski pisut piiratum. Nt

Kõike kahtlustavana ~ *kõike kahtlustades* ~ *kõike kahtlustavalt* uuris ta ümbrust. *Erutusest värisevana* ~ *erutusest värisedes* ~ **erutusest värisevalt* tormas ta tuppa. *Mängust tüdinuna* ~ (olles) *mängust tüdinud* ~ *mängust tüdinult* jooksis ta tuppa. *Paberile kirjutatuna* ~ (olles) *paberile kirjutatud* ~ *paberile kirjutatult* polnud need sõnad enam nii mõjuvad.

Adverbiaalne *mata*-vorm, mida on käsitletud konverbi juures, on siin kirjeldatud sisusarnasuse tõttu mõnel juhul ka oleviku partitsiibi essiivivormi ning *lt*-määrsõna eitav vaste. Nt

Midagi kahtlustamata uuris ta ümbrust.

Partitsiipide süntaktiline substantivatsioon

§ 151 Nagu omadussõnad, võivad ka partitsiibid substantiveeruda ehk nimisõnastuda. Süntaktilise substantivatsiooni korral asendub partitsiibi verbilis-adjektiivne tähendus nimisõna kategooriaalse tähendusega: protsessi- või seisunditähendus muutub protsessis või seisundis olija tähenduseks, individuaalne leksikaalne tähendus jääb aga muutumatuks. Vastavalt muutub ka partitsiibitarindi süntaktiline funktsioon lauses – selleks saab aluse, sihitise vm primaarselt nimisõnale omane funktsioon, ent tarindi sisestruktuur jääb samaks. Nt

Teel kaduma läinud (ATRIBUUT) inimesi oli hiljem võimatu kindlaks teha. – *Teel kaduma läinuid* (OBJEKT) oli hiljem võimatu kindlaks teha.

Süntaktilisel substantiveerumisel mineviku partitsiipide tunnused *-nud* ja *-tud* lühenevad vastavalt tunnusteks *-nu* ja *-tu*, oleviku partitsiipide tunnused *-v* ja *-tav* aga jäävad samaks. Isikulise tegumoe oleviku partitsiibi substantiveerumisel on see eripära, et elusa subjekti korral asendub *v*-tunnus *ja*-liitega. Nt

Neile järgnenud rühkis kiirel sammul mööda. *Hüütu* oli pikakasvuline blond poiss. *Iga eksamineeritav* saab eraldi ülesande. *Tänaval toimuv* (ELUTU) hakkas teda huvitama. *Iga keelduja* (ELUS) leidis mingi põhjuse.

Märkus 1. *ja*-deverbaalil on muidki verbaaladjektiivi omadusi, nt saab ta esineda adjektiivatribuudina (*muneja* kana, *hakkaja* poiss jms), mistõttu on vahel räägitud kahest eraldi sufiksist – substantiivi ja adjektiivi *ja*-st.

Ellipsi korral võib ka substantiivi funktsiooni täitev *v*-partitsiip viidata elusale. Nt

Luuletusi esitavad viis kümnenda klassi õpilast. Parajasti värsse lugev (= parajasti värsse lugev õpilane) tundub mulle tuttav.

Vaadeldavate substantivatsioonide süntaktilisust näitavad järgmised sisulised ja vormilised asjaolud.

- *v*-, *ja*- ning *nu*-substantivatsioonid viitavad subjekti ning *tav*- ja *tu*-substantivatsioonid objekti referendile täpselt samamoodi kui vastavad partitsiibid, s.o mingeid tähendusjooni juurde toomata. Kui *nu*-, *tu*- või *tav*-substantivatsioon tähistab elusolendit (*söönu*, *petetu*), siis üksnes seetõttu, et konkreetne alusverb nõuab elusat referenti. Teiste alusverbide korral võivad need substantivatsioonid viidata ka elutule (*juhtunu*, *õpitu*) või jääda elususe suhtes ükskõikseks. Nt

Neile järgnenu (kes?) rühkis neist mööda. *Hüütu* (kes?) astus sammu ette. *Eilsele tülile järgnenu* (mis?) ei tähendanud head. *Mahajäetu* (mille?) hulgast polnud midagi väärtuslikku.

v- ning *ja*-substantivatsioonid vastanduvad küll elusa-elutu referendi poolest, kuid nemadki ei muuda alusverbi leksikaalset tähendust, vaid jaotavad oma vormistusülesanded nende tähenduste piires.

- Partitsiipide substantivatsioonides säilib partitsiipidele iseloomulik (harilikult relatiivse, harvemini absoluutse) oleviku ja mineviku opositsioon: *v*-, *tav*- ning *ja*-substantivatsioonid märgivad relatiivset olevikku, *nu*- ja *tu*-substantivatsioonid relatiivset minevikku.
- Partitsiibi substantiveerumine ei too endaga kaasa muutusi laiendite vormis. Selle poolest erinevad partitsiipide substantivatsioonid, välja arvatud *ja*-deverbaal, ka finitiverbi (tegevus) nominalisatsioonist, mille puhul objekt tavaliselt muutub genitiivseks objektatribuudiks ning adverblaiend sageli adjektiivatribuudiks (→ § 156). Vrd

jaapani keelt õppinud inimene, *jaapani keelt* õppinu – *jaapani keele* õppimine; *hästi* õppinud õpilane, *hästi* õppinu – *hea* õppimine.

ja-deverbaal on selles suhtes mõnikord kahepaikne. Nt

jaapani keele õppija = *jaapani keelt* õppija; *hea* õppija = *hästi* õppija

Kirjandust partitsiibitarindite kohta

ISK 2004. | KERGE, KRISTA 2001a. Vormimoodustus, sõnamoodustus, leksikon. Oleviku kesksõna võrdluse all. | UUSPÖLD, ELLEN 1978a. Atributiivsete partitsiipkonstruktsioonide eitavad vasted. | UUSPÖLD, ELLEN 1978b. *nuna-*, *tuna-*tarindi peasõna probleemist.

ABSOLUUTTARINDID

§ 152 Absoluuttarindid on struktuurilt lausele ja funktsioonilt konverbitarindeile lähedased sekundaartarindid, millel on tüüpjuhul kahekomponendiline põhistruktuur: nimetavas käändes subjekt + mingi muu nominaalne luseelement (harilikult *kus*-kohakäändes nimisõnafraas või vastav kaassõnafraas, omadussõna- või määr sõnafraas), samuti partitsiip, *mata*- või *mas*-vorm ning üksikjuhtudel koguni *da*-infinitiiv. Absoluuttarind väljendab alistava lause sündmusega samaaegset seisundit ning esineb lauses vaba laiendina – adverbiaalina (a) või (subjekti, predikatiivi või objekti juures) atribuudina (b).

- a. Ta läks, *kepp käes / vile huulil / seljakott üle õla / kaasas ainult pass ja rahakott / kaaslaseks vend / süda kerge / pea püsti / jalad väsinud / juuksed kammitud / nägu pesemata / hõlmad lehvimas / eesmärk teada.*
- b. Alt paistis triibuline alusseelik, *vilturiidest volang all.* Esimene, keda nägin, oli vanas tuntud jopis Eduard, *nina kõver, silmad põlema, läkiläki kuklas.* [i] Siberi jõgede ääres sai kunagi maalahmakaid, *tore ehitusmets peal.*

Märkus 1. Absoluuttarindit on nimetatud ka *iseseisvaks (sõltumatuks) nimetavaks* ehk *absoluutseks nominatiiviks* ning *verbita lauselühendiks*. Nimetust *absoluutkonstruktsioon* kasutas eesti süntaksis esimest korda Ellen Uuspõld (1970), kes ühtlasi esitas oma artiklis selle konstruktsiooni üksikasjaliku kirjelduse, mida on arvestatud ka siinses töös.

Märkus 2. Eesti kirjakeeles soovitas kõnealuse tarindi kasutusele võtta Johannes Aavik (1915: 47).

Absoluuttarindi struktuur ja suhted alistava lausega

§ 153 Absoluuttarind erineb konverbitarindist eelkõige oma lausevaste tüübilt. Konverbitarindile vastab normaallause, mille tegevus-subjekt on grammatiline subjekt (a). Seevastu absoluuttarindile vastab possessiivne seisundilause struktuuriga NP_{ad} *olema* NP_n SEISUNDI-/KOHAFRAAS, milles tegevussubjekt ja grammatiline subjekt on eri moodustajad (b).

- a. *Surmale mõeldes [Jüri mõtles surmale] hakkas Jüri hirm.*
- b. *Jüri läks, pea püsti ja süda kerge [Jüri] oli pea püsti ja süda kerge[.*

Absoluuttarindi (lausevaste) tegevussubjektiks on omajad (laias mõttes) väljendav adessiivne nimisõnafraas (eelmisses näitelause (b) *Jüri*), grammatiliseks subjektiks aga nominatiivne nimi-sõnafraas, mis väljendab harilikult tegevussubjekti omandit või ka osa (*pea* ja *süda*). Absoluuttarind on tüüpjuhul alistavast lausest referentsiaalselt sõltuv tarind, mille tegevussubjekt on referentsiaalselt identne alistava lause tegevussubjektiga (atributiivse tarindi puhul ka objekti või predikatiiviga) ja jääb absoluuttarindis seetõttu väljendamata. Samas aga grammatiline subjekt jääb absoluuttarindis alles.

Grammatilise subjektiga tähistatu võib kuuluda tegevussubjekti referendile kas otseselt (järgnevas näitelause (a)) või kaudselt – adverbiaalse komponendi possessiivsuse (b), samuti deiktalise vm seose (c) kaudu tegevussubjektiga.

- a. Ta seisis, jalad harkis ja suu ammuli.
- b. Ta istus, raamat käes ning silmades kurbus ja maailmavalu.
- c. Ta istus, raamat ees. Varas põgenes, koer kannul. Ta lahkus, kaasas isa õpetused ja ema manitsused.

Partitsiibid, nende eitavad vasted, samuti *mas*-vorm ning *da*-infi-nitiiv väljendavad absoluuttarindi koosseisus omadust või seisundit (a, b). Seejuures passiivses tarindis (s.o *tud*- ja *da*-tarindis) ja

ka mõningais nendega struktuurilt sarnastes intransitiivse verbiga tarindeis tõlgendub tarindi implitsiitne tegevussubjekt ühtaegu nii omaja- kui ka agentadverbiaalina (b).

- a. Tüdruk vaatas meid, *ilme ebalev ja ärev. Iseloom mõjutatav*, ei tulnud ta kandidaadina arvesse. Ema kuulas mind, *pisar palgele vee-renud. Kartulid pliidil keemas* [*Emal on kartulid keemas*], läks ema õue pesu riputama.
- b. *Töö tehtud* [*Meil oli töö tehtud*], läksime laiali. *Töö alles tegemata* [*Meil oli töö alles tegemata*], läksime laiali. *Poes käidud* [*Tal oli ("käik") poes käidud*], hakkas ta süüa tegema. *Tulemus teada* [*Meil oli tulemus teada*], läksime laiali.

Peale referentsiaalselt täielikult sõltuvate absoluuttarindite leidub ka osaliselt sõltumatuid tarindeid, mille koosseisus võib siiski olla adessiivne omajat väljendav habitiivadverbiaal. Selleks on kas refleksiivpronoomen *ise* (üksnes juhul, kui omaja on elusolend) (a) või alistavas lauses väljendatud omajat täpsustav adverbiaal (b, c, d).

- a. Ta kirjutas, *endal sulepea vasakus käes*.
- b. Lapsed tulid metsast, *kõigil korvid käes*.
- c. Lapsed tulid metsast, *paljudel (neist) korvid käes*.
- d. Lapsed tulid metsast, *Jukul korv käes, Mikul kott õlal*.

Selliseid absoluuttarindeid pole võimatu pidada ka elliptilisteks rindosalauseteks. Nt

Lapsed tulid aias, *kõigil korvid käes* [← *Kõigil olid korvid käes*].

Märkus. Kindlalt elliptiliste (mõnel juhul ehk ka vaegsete) rindosalausete hulka kuuluvaiks tuleb aga lugeda tarindeid, mille tegevussubjektil endal on nominatiivne kuju, nt *Lapsed tulid metsast, ise rõõmsad* [*Lapsed olid rõõmsad*]. *Lapsed tulid metsast, Juku kurb, Miku rõõmus* [*Juku oli kurb, Miku oli rõõmus*]. *Lapsed tulid metsast, Juku korviga, Miku kotiga* [*Juku tuli korviga, Miku tuli kotiga*]. *Lapsed tulid metsast, Juku joostes, Miku käies* [*Juku tuli joostes, Miku tuli käies*]. *Lapsed tulid metsast, mõlemad söömata ja väsinud* [*Mõlemad lapsed olid söömata ja väsinud*].

Absoluuttarindi tähendused

§ 154 Adverbiaalina väljendab absoluuttarind peamiselt viisi (a) või aega (b), koos mööndusmarkeriga ka mööndust (c).

- a. Koer lesis, *pea käppadel*.
- b. Töö valmis / tehtud, läksime koju.
- c. Kuigi pea veel uimane, sai ta ülesandega hakkama.

Atribuudina väljendab absoluuttarind nimisõnalise põhjaga väljendatu omadust. Nt

Alt paistis triibuline alusseelik, *vilturiidest volang all*.

Aja- ja mööndusmäärusena toimivale absoluuttarindile vastab aja- (a) ja mööndlause (b), viisiadverbiaal ongi tüüpjuhul mittelauseline konstruktsioon. Atributiivse absoluuttarindi saab asendada relatiivlausega (c).

- a. Kui töö oli valmis / tehtud, läksime koju.
- b. Kuigi ta pea oli veel uimane, sai ta ülesandega hakkama.
- c. Alt paistis triibuline alusseelik, *millel oli vilturiidest volang all*.

Kirjandust absoluuttarindi kohta

UUSPÖLD, ELLEN 1970. Absoluutkonstruktsiooni struktuur ja tähendus eesti keeles.

NOMINALISATSIOON

Üldist

- § 155 Nominalisatsioon on sekundaartarind, mille peasõnaks on aspektilt piiritlemata tegevust või protsessi väljendav deverbaalsubstantiiv, eituse korral prefiksiga *mitte*. Nt

Laste mängimist [*Lapsed mängivad*] on vanematel mõnus vaadata. |
Ettevõtlusele takistuste mittetegemine [*Ettevõtlusele ei tehta takistusi*]
 suurendab kõikide kodanike heaolu. [a]

Erinevalt infiniittarindeist, mille peasõnaks on verbi infiniitne vorm, on nominalisatsiooni puhul selleks teise sõnaliiki kuuluv sõna – substantiiv. Kuid samas on tegemist grammatilise tuletisega, milles jääb alles verbi leksikaal-kategoriaalne tähendus (tegevus või protsess) ja osa süntaktilisi omadusi ning mis süntaktiliselt erineb verbist väga kindlal ja regulaarsel viisil. Puht nominalisatsiooniliiteks on eesti keeles teonimeliide *-mine*, millel peaaegu puuduvad leksikaalsed piirangud. Täpsemalt, *mine*-liitel kehtivad needsamad lausetüübist tulenevad leksikaalsed piirangud mis sekundaarsete verbivormide puhul. Nagu infiniittarindeile nii ka nominalisatsioonidele vastavad põhiliselt normaallaused. Üldse ei saa nominalisatsiooni moodustada kogeja- ja omajalauseist, samuti eksistentsiaallauseist, mistõttu need üksikud verbid, mis mujal kui neis lauseis kunagi ei esine, ei anna ka *mine*-tuletisi (nt **piisamine*).

Märkus. *mine*-tuletisi peeti varem verbivormideks. Pärast Ernst Nurme artikli „Kas tegijanimi ja teonimi on pöörd sõna vormid?“ ilmumist 1933. aastal ja sellele järgnenud arutelu Emakeele Seltsis otsustas ESi juhatus lugeda tegija- ja teonimi nimisõnadeks, kuid lisades, et keeleõpetustes tuleb neid siiski nimetada ka verbivormide esituse puhul (Elisto 1934: 119). Grammatikatest kadusid need vormid verbivormide käsitlusest täielikult alles 1952. aastal.

Peale teonimeliite *-mine* võivad nominalisatsiooniliitena toimida veel järgmised liited:

- us: viimistlus, vaatlus, langus jms, nt *Hoone viimistlus* võtab aega.
- e: teke, tõrje, ränne jms, nt *Koguti andmeid lindude rände* kohta.
- u: kulg, kasv, tõus jms, nt *Tööviljakuse kasv* on aeglustunud.
- i: sund, kõnd, külv jms, nt *Talivilja külv* hilines.
- ng: areng, õitseng, häving jms, nt *Eesti majanduse areng* aeglustus.
- k: käik, levik, müük jms, nt *Kuulujuttude levikule* pandi piir.

Nende liidete kasutus oleneb aga tuletusaluse verbi morfoloogiast tüübist ja on seetõttu hoopis piiratum kui *-mine* puhul.⁴⁶ Peale suhteliselt väheste piiritlemata protsessi või tegevust väljendavate tuletiste annavad need liited tuletisi, mis on vähem või rohkem leksikaliseerunud. Osaliselt leksikaliseerunud on sellised tuletised, mis väljendavad piiritletud tegevust või protsessi – nn tegevuse üksikjuhtu. Nt

Löök autolt tappis mehe. | Vastupidiselt ettevõtete positiivsetele ootustele pole *tarbijate hinnang majandusele* paranenud, märkis konjunktuuriinstituudi direktor Marje Josing. [a]

Selliste deverbaalidega tarindid ei ole nominalisatsioonid. Need pole kõrvutatavad mitte samatüvelise verbiga lausetega, vaid lausetega, kus deverbaal on mingi saamist või teostamist väljendava verbi (nt *saama*, *andma*) laiend. Just see verb, mitte leksikaliseerunud deverbaal määrab ka muud konstruktsioonis esinevad laiendid (*sai löögi autolt*, *tarbijate antud hinnang majandusele*).

Nominalisatsiooni peasõnaks ei saa mõistagi olla tegevuse tulemust (nt *loend*), vahendit (nt *pääse*) vms väljendavad deverbaalid, sealhulgas spetsiaaltähenduse omandanud *mine*- derivaadid, nt *joonistamine*, *programmeerimine* jms õppeainete nimetustena.

⁴⁶ Vt nt Kasik 1996.

Nominalisatsiooni struktuur. Sõltumatu ja sõltuv nominalisatsioon

§ 156 Nominalisatsiooni lauselisuse aste on teiste sekundaartarindite omast väiksem. Erinevalt infiniittarindist kaotab nominalisatsioonis finiiitverbi laiendile omase vormi ja vormistub genitiivse eesatribuudina mitte ainult grammatiline subjekt, vaid ka grammatiline objekt. Et tarindi peasõnaks on substantiiv, siis lause subjektile vastab nominalisatsioonis subjektatribuut (a), objektile objektatribuut (b).

- a. Isa vaatab poiste möllamist [Poisid möllavad].
- b. Maja ehitamine [Ehitatakse maja] on raske töö.

Seevastu adverbiaal (a) ja predikatiiv (b) on atribuudina samas vormis mis verbi juures, v.a määrsõnaline viisi- ja ajaadverbiaal, mis võivad esineda ka adjektiivatribuudina (c).

- a. lastele välismaal hariduse andmine [lastele antakse välismaal haridus]; majani jõudmine; suhtumine kaaslastesse; koostööst loobumine erimeelsuste tõttu; ehitajana töötamine; inseneriks õppimine
- b. Ma olen juba tüdinenud tema sõber olemisest [Ma olen tema sõber].
- c. Kiiresti ~ kiire käimine [Ta käis kiiresti] oli ta ära väsitanud. Õhtul ~ õhtune söömine ei ole tervisele kuigi kasulik. Varane ~ vara tõusmine oli saanud talle harjumuseks.

§ 157 Subjekt- või objektatribuudi olemasolu nominalisatsioonis näitab nominalisatsiooni referentsiaalset sõltumatust alistavast lausest, subjektatribuudi puhul subjektilist (kui nominalisatsiooni lausevaste subjekt erineb alistava lause subjektist), objektatribuudi puhul objektilist (kui nominalisatsiooni lausevaste objekt erineb alistava lause objektist). Subjektatribuut esineb tavaliselt intransitiivses nominalisatsioonis (poiste möllamine – Poisid möllavad). Transitiiivverbi sõltumatus nominalisatsioonis on harilikult objektatribuut (maja ehitamine – Ehitatakse maja), subjektatribuudi kasutus on väga erandlik.⁴⁷ Nt

⁴⁷ Kasik 2014: 107.

Minu uskumist pidi on jõulud rahu ja kodu aeg. [a]

Subjekt- ja objekttäiend koos esineda ei saa, välja arvatud siis, kui objekttäiend esineb liigitähenduses, liitsõna esikomponendina. Nt

Meeste majahitamisel ja naiste pesupesemisel ei tule kunagi lõppu.

Subjektilt sõltumatud on ka impersonaalse lausevaste tõttu subjektribuudita nominalisatsioonid (a). Seejuures transitiivverbi teonimega ning objektatribuudiga nominalisatsioonis võib esineda impersonaali tegevussubjekt kujul NP_g + poolt (b).

- a. *Väljast kostev karjumine [Väljas karjutakse] häiris mind.*
- b. *Pärast käsikirja ümbertöötamist autori poolt [Käsikiri töötatakse autori poolt ümber] alustatakse selle tegelikku toimetamist.*

Märkus. Koptjevskaja-Tamm (1993) eristab maailma keeltes neli (tegevus)nominalisatsiooni malli, mis moodustavad kontiinum. Kontiinumis ühes otsas on lausemall, teises substantiivimall, nende vahele jäävad possessiiv-akusatiivne mall ja ergatiiv-possessiivne mall. Lausemallis vormistatakse argumendid nii nagu lauses ja lause tervikuna saab mingi nominalisatsiooni markeri. Substantiivimallis saab nii agent kui ka patsient genitiivse vormistuse, seda nii üksi kui ka koos esinedes. Vahepealsetes mallides on agent või patsient üksi esinedes genitiivis. Kui aga nominalisatsioonis esinevad mõlemad argumendid koos, siis possessiiv-akusatiivses mallis on patsient akusatiivis, ergatiiv-possessiivses mallis on agent ergatiivis. Et eesti keeles markeeritakse niisugusel juhul agenti (*Pärast käsikirja ümbertöötamist autori poolt ..*), siis on eesti keele (tegevus)nominalisatsioon selle tüpoloogia kohaselt seega ergatiiv-possessiivne.

Nominalisatsioonid võivad olla ka referentsiaalselt sõltuvad. Sõltuvate nominalisatsioonide personaalse lausevaste grammatiline subjekt (a) ja impersonaalse lausevaste grammatiline objekt (b) on samaviiteline alistava lause mingi liikmega X (grammatilise subjekti puhul harilikult tegevussubjekti või saajat väljendavaga) ning jääb seetõttu eksplitsiitselt väljendamata.

$X_{\text{lause}} = \text{GS}_{\text{Nomn}}$ (subjektilt sõltuv)

- a. *Töötamine* [Ma töötasin] sujus mul täna hästi. Ta kasutas oma varandust vaeste toetamiseks [Ta toetas vaeseid]. *Ülesannete lahendamiseks* [Õpilane lahendas ülesanded] anti õpilasele kaks tundi. *Lepingu sõlmimisel* [Kirjastus sõlmib lepingu] kinnitab kirjastus teosele toimetaja.

$X_{\text{lause}} = \text{GO}_{\text{Nomn}}$ (objektilt sõltuv)

- b. *Pärast remontimist* [*Remonditi* korterit] nägi korter hoopis parem välja / oli korteris hoopis rohkem ruumi.

Nominalisatsiooni süntaktilised funktsioonid

§ 158 Nagu muud nimisõnatarindid, nii võib ka nominalisatsioon esineda lauses komplemendina: subjektina (a), objektina (b), seotud adverbialina (c) ning predikatiivina (d); samuti vaba adverbialina (e); neile kõigile vastava atribuudina (f). Nominalisatsiooni süntaktilist funktsiooni markeerib teonime kääne või kaassõna.

- Alluvate peale karjumine* ei meeldi Jürile. Tal oli *tahtmine seda hävitada*. *Ülesande lahendamine* oli keeruline / muutus tüütavaks / tekitas raskusi / läks korda / toimus järk-järgult / algas juba paar tundi tagasi.
- Arst keelas tal *suitsetamise*. Ma mäletan hästi *seda minemist*. Ta nägi *maja kokkuvarisemist*. Hiidlaine põhjustas *maja kokkuvarisemise*. Vanus ei võimaldanud tal enam *sporditegemist*.
- Isa eelistas *meeletule kihutamisele* mõistlikku jalutuskäiku. Ta rääkis *laste kasvatamisest*. Ta tegeles *postkaartide kogumisega*.
- See on *meie avalik mõnitamine*.
- Ma ootan *tema saabumiseni*. *Päikese loojumisel* pilved punetasid. Ta tõi mulle *lugemiseks* paar raamatut. Ema oli *isa hilinemise pärast* ärevil.
- Uue romaani kirjutamise* mõte haaras teda jäägitult.

Tegevuse toimumist väljendavad intransitiivsed tugiverbid *toimuma, käima, aset leidma, teostuma* jne (a) ja tegevuse teostamist

väljendavad transitiivsed tugiverbid *teostama*, *tegema*, *sooritama* jne (b) moodustavad teonimega semantilise terviku, mis väljendab mitte kahte, vaid ühtainsat sündmust. Nende verbide ühendid teonimega on samatähenduslikud teonime alusverbi impersonaallivormiga. Süntaktiliselt aga ei moodusta tugiverb deverbaaliga liitpredikaati (väljendverbi), vaid alistab kogu nominalisatsiooni (→ EKL 1 2013 § 33), mida näitab muu hulgas atribuudi esinemise võimalus teonime juures.⁴⁸ Intransitiivseid tugiverbe laiendav nominalisatsioon on subjekt, transitiivseid verbe laiendav nominalisatsioon aga objekt.

- a. Seal käib / toimub korteri renoveerimine = Seal renoveeritakse korterit. | Hindade täpsustamine toimub vastavuses elektrituruseaduse nõudega. [a] Esikoha suhtes otsustav kohtumine leidis aset viimases voorus. [a]
- b. Seal teostatakse korteri renoveerimist = Seal renoveeritakse korterit. | .. nii põhjavee uurimist, tarbevarude määramist kui ka maapinna vajumise jälgimist teostab üks ja sama asutus – geoloogiakeskus. [a] Praegu tehakse Eestis siirdamisi 1995. aastast pärit sotsiaalministri käskkirja alusel. [a] „Mida kergem on saada mustalt turult relvi, seda rohkem sooritatakse tapmisi,“ ütles Kasesalu. [a]

Tegevust või protsessi väljendav teonimi võib siiski esineda ka väljaspool sekundaartarindit konstruktsioonides, millel on ahelverbi või perifrastilise verbi omadusi (→ § 160).

Nominalisatsiooni vahekord muude sekundaartarinditega

- § 159 Subjektina vaheldub nominalisatsioon osa predikaatide laiendina *da*-tarindiga (→ § 120). Kuivõrd *da*-tarindi lausevaste grammatiline subjekt on referentsiaalselt identne alistava lause tegevussubjektiga (milleks on harilikult adessiivne, harvemini allatiivne adverbiaal), siis vaheldus on võimalik siis, kui need referentsiaalsed suhted on

⁴⁸ Muischnek 2006.

samad ka nominalisatsiooni korral. Mõningad predikaadid, nt osa hinnangupredikaate ning saavutuspredikaadid eeldavadki subjekti esinevalt nominalisatsioonilt selliseid suhteid. Nt

Täis suuga rääkida ei ole viisakas. – *Täis suuga rääkimine* ei ole viisakas. Meil läks korda *teatripiletid hankida*. – *Teatripiletite hankimine* läks meil korda.

Teine osa predikaate, nt emotsionaalset seisundit väljendavad predikaadid, mille puhul tegevussubjektiks on kogeja, jätavad viitesuhted lahtiseks. Kui nominalisatsioonis puudub subjektatribuut, on samasubjektiline tõlgendus ja vaheldusvõimalus *da*-tarindiga harilikult küll esmane, kuid mitte ainuvõimalik. Nt

Vaeste aitamine meeldib talle.

1. *Vaeste aitamine* [*Ta aitab vaeseid*] meeldib talle. = Talle meeldib *vaeseid aidata*.
2. *Vaeste aitamine* [*Keegi aitab vaeseid. Aidatakse vaeseid*] meeldib talle.

Tõlgendust aitab ühestada kontekst, ka leksikaalsed vahendid, nt enesekohaste asesõnade kasutus. Nt

Sul oleks väga vaja(lik) *oma tervist paremini hoida*. – *Oma tervise parem hoidmine* oleks sulle väga vajalik.

Ka objektina vaheldub nominalisatsioon osa verbide puhul *da*-infinitiivse objektiga (→ § 121). Vaheldust esineb: a) väljendverbide laiendina, mis väljendavad tegevuse võimalikuks, vajalikuks või sobivaks pidamist – *vajalikuks, võimalikuks, sobivaks* jms + *pidama, arvama* jms (kui $TS_{\text{lause}} = GS_{\text{Nomn}}$), b) verbide *keelama, takistama, lubama, võimaldama, soodustama* laiendina (kui $TO_{\text{lause}} = GS_{\text{Nomn}}$), c) verbide *tahtma, kannatama, andma* laiendina sisult passiivses konstruktsioonis (kui $TO_{\text{lause}} = GO_{\text{Nomn}}$), d) verbi *tähendama* laiendina (*da*-infinitiiviga võib siin vahelduda nii objekt kui ka subjekt).

- a. Poliitikud ei pidanud tarvilikuks *seletusi anda* ~ *seletuste andmist*.
- b. See ei takista tal *jooksta* ~ *jooksmist*.

- c. Laud ei kannata *tõsta* ~ *tõstmist*.
- d. *Rahva teenimine* ~ *teenida* *rahvast* tähendab oma *kohustuse täitmist* ~ *täita* oma kohustus rahva ees.

Verbi *keelama* puhul võib teonimeline objekt vahelduda lisaks *da*-infinitiivsele objektile ka *mast*-vormilise adverbialiga (→ § 135), verbi *unustama* puhul veel ka *mata*-adverbialiga (→ § 132). Nt

Ema keelas tütrele *väljamine* ~ tütrele *välja minna* ~ tütar *välja minemast*. | Pärnu maavanem Toomas Kivimägi keelas oma korraldusega ära *suitsetamise kõigis Pärnu maavalitsuse ruumides*. [a] .. *keskvalimiskomisjoni korraldus keelas enne valimiste lõppu avaldamast mistahes tulemusi* .. [a] Enne EMi keelas treener mul *topeltvõidust isegi unistada* .. [a]

Ants unustas *tänamise* ~ *tänamast* ~ *tänada* ~ *tänamata*. | Osa testi-
jaid oli küünaldes nii pettunud, et unustas *põlemisaega mõõta*, mõni unustas aga *kellavaatamise* suurest vaimustusest. [a] Ah jah, unustasin *lisamast*, et see kõik segatakse kokteiliks! [a] Jumal andis talle küll palju raha, aga unustas *mõistuse andmata*. [a]

Elatiivne või kaassõnaga *eest* seostuv tegevusobjekti väljendav komplementadverbialne nominalisatsioon vaheldub *mast*-tarindiga: a) loobumist väljendavate intransitiivsete verbide *loobuma*, *keelduma*, *hoiduma* jms laiendina (kui $TS_{\text{lause}} = GS_{\text{Nomn}}$) ning b) transitiivverbide *hoidma* ja *hoiatama* laiendina (kui $TO_{\text{lause}} = GS_{\text{Nomn}}$) (→ § 135).

- a. Haige keeldus *söömisest* ~ *söömast*. Hoidusin tema poole *pöördumisest* ~ *pöördumast*.
- b. Ema hoiatas last *kukkumise eest* ~ *kukkumast*. Päike hoiab kive *sammaldumisest* ~ *sammaldumise eest* ~ *sammaldumast*.

Saavas käändes nominalisatsioon esineb nii seotud kui ka vaba finaaladverbialina. Seotud finaaladverbialina või finaalse adverbialatribuudina toimiv translatiivne nominalisatsioon väljendab harilikult tegevusobjekti otstarvet ($TO_{\text{lause}} = GO_{\text{Nomn}}$) ja toimib finaalse *da*-infiniitvtarindi vastena (a) (→ § 122). Harva

võib nominalisatsioon väljendada ka tegevussubjekti otstarvet ($TS_{\text{lause}} = GS_{\text{Nomn}}$) ja olla *ma*-infinitiivse otstarbemääruse vasteks (b) ($\rightarrow$ § 133).

- a. Ta tõi mulle *lugeda* ~ *lugemiseks* paar raamatut. Need seened sobivad hästi *marineerida* ~ *marineerimiseks*. Anti käsk *eriolukord lõpetada* ~ *eriolukorra lõpetamiseks*. Tal puudus julgus *seda teha* ~ *selle tegemiseks*.
- b. Ta sobib *seda korraldama* ~ *selle korraldamiseks*.

Vaba otstarbemäärusena võib saavas käändes nominalisatsioon asendada *da*-infinitiivse predikaadiga otstarbelauset ($\rightarrow$ § 82) või *maks*-tarindit (§ 136–137). Nt

Et otsustada tegeliku olukorra üle ~ *otsustamaks tegeliku olukorra üle* ~ *tegeliku olukorra üle otsustamiseks* pöördugem faktide poole.

Muudes vormides nominalisatsioonid võivad esindada muid vaba adverbiaali liike, nt põhjusemäärust (a), mööndusemäärust (b) või kõrvutusemäärust (c), toimides tihtipeale vastavate määruslausete vastena.

- a. Praamiliiklus katkestati *tormi tugevnemise tõttu*. (~ *sellepärast, et torm tugevnes*).
- b. *Hoolimata tormi tugevnemisest* (~ *hoolimata sellest, et torm tugevnes*) ei katkestatud praamiliiklust.
- c. *Puhkamise asemel* (~ *selle asemel, et puhata*) rabas ta tööd teha.

Aega (a) ja tingimust (b) väljendavad alaütlevas ja ilmaütlevas käändes või vastavate kaassõnadega (*ajal, korral, puhul* jms) nominalisatsioonid esinevad peale kõrvallausete ka *des*- ja *mata*-konverbitarindite vastetena ($\rightarrow$ § 146). Seejuures genitiivse agentribuudiga nominalisatsioonid on sõltumatute konverbitarindite kombel harilikult kaheliikmelised.

- a. *Päikese loojumisel* ~ *loojumise ajal* (~ *kui päike loojus* ~ *päikese loojudes*) pilved punetasid. | Laidoner ülendati kindralleitnandiks

alles Vabadussõja lõpus *ülemjuhataja ametist lahkumisel* (~ *kui ta ülemjuhataja ametist lahkus* ~ *ülemjuhataja ametist lahkudes*). [a]

- b. Hiljem selgus, et Käärma, kelle nimi öeldi välja pärast Rüütlit, andis nõusoleku kandideerida vaid *Rüütli loobumisel* (~ *juhul, kui Rüütel loobub* ~ *Rüütli loobudes*). [a] *Võimaluste arvestamiseta* (~ *kui võimalusi ei arvestata* ~ *võimalusi arvestamata*) ei tohiks tegevusi planeerida.

Teonimi väljaspool nominalisatsiooni

§ 160 Teonimi, harva ka muu tegevust väljendav nimisõna võib esineda väljaspool sekundaartarindit konstruksioonides, millel on ahelverbi või perifrastilise verbivormi omadusi, ehkki teonime substantiivsus neid konstruksioone päris ahelverbide või perifrastiliste verbivormidena käsitleda ei lase.⁴⁹

Ahelverbi omadusi on konstruksioonidel:

- *kuuluma* + teonimi allatiivis, mis ühendab passiivset ja deontilis-modaalset tähendust ning on sünonüümne modaalverbi *saama*, *võima*, *tohtima* ja *da*-infinitiivi ühendiga. Selline nominalisatsioon on eriti iseloomulik õiguskeelele. Nt

Kinkekaart on nimeline, *ei kuulu müümisele, kinkimisele, parandamisele*. [a] (= .. *seda ei saa müüa, kinkida, parandada*.)

- *asuma* + teonimi allatiivis, mis väljendab aktiivset ingressiivset tegevust (tegevuse algust aktiivilauses) ja kus allatiivne teonimi võrdub *ma*-vormiga (→ EKL 1 2013 § 45). Nt

„*Vanema Edda*“ tõlkimisele *asudes* oli mulle algusest peale selge ..
[a] (= *Asudes tõlkima „Vanemat Eddat“* ..)

Perifrastiliste verbivormide omadustega on *olema* või *minema* / *tulema* ühendid alalütlevas, alaleütlevas või saavas käändes teonimega (vahel ka muu deverbaaliga).

⁴⁹ Vt siiski Sahlkai 2005.

- passiivne progressiiv või prospektiiv (proksimatiiv) – *olema* + teonimi adessiivis (ühend väljendab tegevusobjektist aluse referendiga parajasti toimuvat tegevust või sellise tegevuse eel-faasi) (→ EKL 1 2013 § 145, aspekt). Nt

Hetkel *on ehitamisel* paekivist saun .. [a] Sõmerpalus *on avamisel* sisekrossihall. [a] Samal ajal *on arendusel* uus kvaliteedisüsteem .. [a]

- aktiivne prospektiiv (proksimatiiv) – *olema* + teonimi või *k*-deverbaal (*minema* ja *tulema* puhul) adessiivis või kaassõnaga *peal* (harva *äärel*) intransitiivses aktiivilauses (ühend väljendab tegevussubjektist aluse referendi parajasti toimuvat tegevust või sellise tegevuse eelfaasi; adessiivne teonimi on sageli asendatav *mas*-vormiga) (→ EKL 1 2013 § 49). Nt

Koduleht *on valmimisel*. [a] *Tulekul* *on* metsaseaduse muudatused. [a] Üks neist vigastatutest *on mineku peal*, kui mitte läinud juba. [a] .. [koer] hüppas, tiris kotti, mis tundus kuudi küljest lahti *tulemise äärel olevat*. [a]

- aktiivne ingressiiv – *minema* / *tulema* + teonimi translatiivis (ühend väljendab tegevussubjekti referendi tegevuse algust). Nt

Meil *läheb* / *läks ehitamiseks* ~ *ehituseks*.

- passiivne ingressiiv – *minema* / *tulema* + teonimi allatiivis (ühend väljendab tegevusobjektist aluse referendiga toimuva tegevuse algust) (→ EKL 1 2013 § 145, aspekt). Nt

Ida-Saksamaa parlamendihoone *läheb* / *läks lammutamisele*. [a] *Kaalumisele tuleb* ettepanek moodustada Kriminaalpreventsiooni Nõukogu juurde töörühm... [a] Ukraina kriis *tuleb arutusele* ka Vene-EL-i tippkohtumisel. [a]

Kirjandust nominalisatsiooni kohta

COMRIE, BERNARD, SANDRA A. THOMPSON 2007. Lexical nominalization. | KASIK, REET 1968. Omastavalise täiendi subjektilisusest ja objektilisusest *mine*-konstruktsioonis. | KASIK, REET 1970. Lähtelause subjekt ja objekt deverbaalsubstantiivilistes nominalisatsioonides. | KASIK, REET 1975. Verbide ja verbaalsubstantiivide tuletusvahekorrad tänapäeva eesti keeles. | KASIK, REET 1996. Eesti keele sõnatuletus. | KASIK, REET 2014. Eesti sõnamoodustus ja süntaks. | KERGE, KRISTA 2001b. Action nouns on *-mine* in Estonian grammar and lexicon. | KERGE, KRISTA 2003. Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. | KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA 1993. Nominalizations. | MUISCHNEK, KADRI 2006. Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. | MUISCHNEK, KADRI, HEETE SAHKAI 2010. Liitpredikaadid leksikoni-grammatika kontiinumil. | NEETAR, HELMI 1988. Mõnest teonimetarindist eesti murretes. | SAHKAI, HEETE 2005. Teonimi perifrastilises verbivormis. | SAHKAI, HEETE 2011a. Eesti genitiivse agendifraasi süntaks. | SAHKAI, HEETE 2011b. Teine grammatika. Eesti keele teonimede süntaks konstruktsioonipõhises perspektiivis.

KASUTATUD KIRJANDUSE LÜHENDID

EK	Eesti Keel
ESA	Emakeele Seltsi aastaraamat
ESUKA	Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri
KK	Keel ja Kirjandus
KKIU	Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused
LU	Linguistica Uralica
NK	Nõukogude Kool
NÕ	Nõukogude Õpetaja
OK	Oma Keel
SKST	Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia
СФУ	Советское финно-угроведение
EKI	Eesti Keele Instituut
EKSA	Eesti Keele Sihtasutus
KKI	Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

KASUTATUD KIRJANDUS

- AAVIK, JOHANNES 1912. Kõige suurem germanismus Eesti keeles. – Eesti Kirjandus 9, 353–369.
- AAVIK, JOHANNES 1915. Lühendatud laused. – Keeleline Kuukiri 3/4, 43–48.
- AAVIK, JOHANNES 1924. Keeleuuenduse äärmised võimalused. Tartu: Kirjastus „Istandik“.
- AAVIK, JOHANNES 1925a. Uus, väga tarviline vorm: mineviku gerundiiv. – Keeleuuendus 2, 10–16.
- AAVIK, JOHANNES 1925b. Uus verbivorm *-maks*. – Keeleuuendus 2, 17–18.
- AAVIK, JOHANNES 1932. Keeleline käsiraamat uuenduste ning ametliku ja uuendusliku keele erinevuste tundmaõppimiseks. Tallinn ja Tartu.
- AAVIK, JOHANNES 1936. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.
- ADMANN, AINO 1975. Otsene kõne ja saatelause. – ESA 19–20 (1973–1974), 63–71.
- ADMANN, AINO 1976a. Nimisõna otsese kõne saatesõnana. – NÕ 4. detš.
- ADMANN, AINO 1976b. Otsese ja kaudse kõne segavormidest eesti kirjakeeles. – ESA 21 (1975), 71–79.
- ADMANN, AINO 1979a. Grammatilistest muutustest kaudses kõnes. – NÕ 4. aug.
- ADMANN, AINO 1979b. Mõnda kaudsele kõnele iseloomulikku. – NÕ 2. juuni.
- ADMANN, AINO 1983. Otsekõnele lähedastest juhtudest kirjakeeles. – ESA 26–27 (1980–1981), 22–26.
- AHRENS, EDUARD 1853. Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Zweiter Theil: Satzlehre. Reval: Kluge und Ströhm. (Eesti keeles 2003: Eduard Ahrens. Eesti keele Tallinna murde grammatika. Teine osa: lauseõpetus. Tõlkinud Kristi Mets, Kristiina Rebane, Mailis Salvat. – Uue ajastu misjonilingvist. Eduard

- Ahrens 200. Koostanud ja toimetanud Kristiina Ross. EKI. Tallinn: EKSA, 267–429.)
- ANDREWS, AVERY D. 2007. Relative clauses. – *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. T. Shopen. Second edition. Vol. II: *Complex Constructions*. Cambridge: University Press, 206–236.
- BISANG, WALTER 2007. Categories that make finiteness: discreteness from a functional perspective and some of its repercussions. – *Finiteness. Theoretical and Empirical Foundations*. Ed. I. Nikolajeva. Oxford: University Press, 115–137.
- BLOKLAND, ROGIER, PETAR KEHAYOV 2010. Vene keele mõjust eesti keeles. Tagasivaateid ja perspektiive. – *Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks*. (= ESUKA 1–2.), 35–54.
- BLÜHDORN, HARDARIK 2008. Subordination and coordination in syntax, semantics and discourse. Evidence from the study of connectives. – ‘Subordination’ versus ‘Coordination’ in Sentence and Text. *A Cross-linguistic Perspective*. Eds. C. Fabricius-Hansen, W. Ramm. (= *Studies in Language Companion Series* 98.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 59–85.
- BOYE, KASPER, PETAR KEHAYOV (eds.) (ilmumas). *Semantic Functions of Complementation Markers in European Languages*. (= *Empirical Approaches to Language Typology*.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- BOYE, KASPER, PETAR KEHAYOV (ilmumas). Introduction. – *Semantic Functions of Complementation Markers in European Languages*. Eds. K. Boye, P. Kehayov. (= *Empirical Approaches to Language Typology*.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- BOYE, KASPER, PETAR KEHAYOV (ilmumas, esialgne pealkiri). Concluding chapter: Semantic functions of complementation markers in European languages. – *Semantic Functions of Complementation Markers in European Languages*. Eds. K. Boye, P. Kehayov. (= *Empirical Approaches to Language Typology*.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- BOYE, KASPER, PETER HARDER 2007. Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure. – *Studies in Language* 31: 3, 569–606.

- BRESNAN, JOAN W. 1970. On complementizers: Toward a syntactic theory of complement types. – *Foundations of Language* 6: 3, 297–321.
- BRIL, ISABELLE (ed.) 2010. *Clause Linking and Clause Hierarchy. Syntax and Pragmatics.* (= *Studies in Language Companion Series* 121.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- COMRIE, BERNARD 1986. Conditionals: A typology. – *On Conditionals.* Eds. E. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly, C. A. Ferguson. Cambridge: University Press, 77–99.
- COMRIE, BERNARD, SANDRA A. THOMPSON 2007. Lexical nominalization. – *Language Typology and Syntactic Description.* Ed. T. Shopen. Vol. III: Grammatical Categories and the Lexicon. Cambridge: University Press, 334–381.
- CREVELS, MILY 2000a. *Concession. A Typological Study.* PhD dissertation. Amsterdam: University of Amsterdam.
- CREVELS, MILY 2000b. Concessives on different semantic levels: A typological perspective. – *Cause – Condition – Concession – Contrast. Cognitive and Discourse Perspectives.* Eds. E. Couper-Kuhlen, B. Kortmann. (= *Topics in English Linguistics* 33.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 313–339.
- CRISTOFARO, SONIA 2003a. *Subordination.* Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: University Press.
- CRISTOFARO, SONIA 2003b. Deconstructing finiteness: Finiteness in a functional-typological perspective. – *Finiteness. Theoretical and Empirical Foundations.* Ed. I. Nikolajeva. Oxford: University Press, 91–114.
- CRISTOFARO, SONIA 2005. Purpose clauses. – *The World Atlas of Language Structures.* Eds. M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gil, B. Comrie. Oxford: University Press, 506–509.
- CROFT, WILLIAM 2001. *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective.* Oxford: University Press
- CROFT, WILLIAM 2003. *Typology and Universals.* Second edition. Cambridge: University Press.
- DAHL, ÖSTEN 1975. On generics. – *Formal Semantics of Natural Language.* Ed. E. Keenan. Cambridge: University Press, 99–111.

- DANCYGIER, BARBARA 2006. Conditionals and Prediction. Time, Knowledge and Causation in Conditional Constructions. Cambridge: University Press.
- DANCYGIER, BARBARA, EVE SWEETSER 2000. Constructions with *if*, *since*, and *because*: Causality, epistemic stance, and clause order – Cause – Condition – Concession – Contrast. Cognitive and Discourse Perspectives. Eds. E. Couper-Kuhlen, B. Kortmann. Topics in English Linguistics 33.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 111–142.
- DANCYGIER, BARBARA, EVE SWEETSER 2006. Mental Spaces in Grammar: Conditional Constructions. (= Cambridge Studies in Linguistics 108.) Cambridge: University Press.
- DIESSEL, HOLGER 2001. The order of main and adverbial clauses: A typological study. – Language 77: 1, 433–455.
- DIK, SIMON 1989. The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. Dordrecht: Foris Publications.
- DIK, SIMON C., KEES HENGVELD 1991. The hierarchical structure of the clause and the typology of perception-verb complements. – Linguistics 29: 2, 231–259.
- DIXON, ROBERT M. W. 2006. Complement clauses and complementation strategies in typological perspective. – Complementation: A Cross-linguistic Typology. Eds. R. M. Dixon, A. Y. Aikhenvald. Oxford: University Press.
- DIXON, ROBERT M. W., ALEXANDRA AIKHENVALD (eds.) 2009. The Semantics of Clause Linking: A Cross-linguistic Typology. (= Explorations in Linguistic Typology 5.) Oxford: University Press.
- EHALA, MARTIN 1998. How a man changed a parameter value: The loss of SOV in Estonian subclauses. – Historical Linguistics 1995. Vol. 2: Germanic Linguistics. Eds. R. M. Hogg, L. van Bergen. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 73–88.
- EHVERT, MARILIS 2012. Konditsionaalist kõrvallausetes. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- EKG II 1993 = Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. Eesti keele

- grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Trükki toimetanud M. Erelt (peatoimetajana), T. Erelt, H. Saari ja Ü. Viks. KKI. Tallinn.
- EKK 2007 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: EKSA.
- EKL 1 2013 = ERELt, MATI 2013. Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhat. Öeldis. (= Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid 4.) Tartu.
- EKLP I 1974 = Karl Mihkla, Lehte Rannut, Elli Riikoja, Aino Admann. Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. Toim. E. Nurm. KKI. Tallinn: Valgus.
- ELISTO, ELMAR 1934. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhataste keelelisi otsuseid ja seletusi. – EK XIII: 4, 119–128.
- ERELt, MATI 1984a. *da*-infinitiivi süntaktilised funktsioonid tänapäeva eesti keeles. Soome-eesti kontrastiivseminar (Helsingi, 17.–20.10.84). (= Preprint KKI-24.) Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakond. Tallinn.
- ERELt, MATI 1984b. On the *vat*-construction in Estonian. – СФУ XX: 4, 270–273.
- ERELt, MATI 1985a. *ma*-, *mas*- ja *mast*-infinitiivist eesti keeles. – Ars Grammatica 1985. KKI. Tallinn: Valgus, 4–22.
- ERELt, MATI 1985b. On the *nud*- and *tud*-constructions in Estonian. – СФУ 1985 XXI: 1, 14–15.
- ERELt, MATI 1986a. Liitlause eesti keeles. (= Preprint KKI-42.) Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakond. Tallinn.
- ERELt, MATI 1986b. Eesti lauseõpetuse põhimõtteid. (= Preprint KKI-43.) Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakond. Tallinn.
- ERELt, MATI 1986c. Eesti adjektiivisüntaks. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr 19.) Tallinn: Valgus.
- ERELt, MATI 1987. Sekundaartarindid eesti keeles. (= Preprint KKI-50.) Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakond. Tallinn.
- ERELt, MATI 1990. Типы изъяснительных придаточных предложений в эстонском языке. – Материалы VI международного конгресса финно-угроведов, т. 2. Москва 1990, 233–235.

- ERELT, MATI 1996. Relative words in Estonian relative clauses. – Estonian: Typological Studies I. Ed. M. Erelt. (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 4.) Tartu, 9–23.
- ERELT, MATI 1999. Agreement in Estonian. – Estonian: Typological Studies III. Ed. M. Erelt. (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 11.) Tartu, 7–46.
- ERELT, MATI 2000. Arvuühildumisest tänapäeva eesti kirjakeeles. – KK 3, 180–189.
- ERELT, MATI 2001. Johannes Aavik eesti lauseehituse uuendajana. – ESA 46 (2000), 71–87.
- ERELT, MATI (ed.) 2003a. Estonian Language. (= Linguistica Uralica. Supplementary Series 1. Vol. 1.) Tallinn: Estonian Academy Publishers; Second Edition 2007.
- ERELT, MATI 2003. Syntax. – Estonian Language. Ed. M. Erelt. (= Linguistica Uralica. Supplementary Series. Vol. 1.) Tallinn: Estonian Academy Publishers, 93–129.
- ERELT, MATI 2004. Märkmeid eesti komplekslause kohta. – KK 6, 401–413.
- ERELT, MATI 2005. Some features of Estonian syntax. – Les langues ouraliennes aujourd'hui. The Uralic languages today. Éd. M. M. J. Fernandez-Vest (= Bibliothèque de l'École des Hautes Études Sciences Historiques et Philologiques. Tome 340.) Paris: Librairie Honoré Champion, Editeur, 233–247.
- ERELT, MATI 2008. Concerning the relationship of the comitative construction to the coordinating construction in Estonian. – LU XLIV: 2, 97–107.
- ERELT, MATI 2009. Typological overview of Estonian syntax. – Estonian in Typological Perspective. Ed. H. Metslang. (= Language Typology and Universals 62: 1/2.) Berlin: Akademie Verlag, 6–28.
- ERELT, MATI 2010. Vastandavatest sidesõnadest eesti keeles. – Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks. (= ESUKA 1–2.), 55–68.
- ERELT, MATI, HELLE METSLANG 1998. Oma või võõras. – KK 10, 657–668.

- ERELT, MATI, HELLE METSLANG 2003. Case marking of the predicative in Estonian. – LU XXXIX: 3, 166–174.
- ERELT, MATI, HELLE METSLANG 2006. Estonian clause patterns – from Finno-Ugric to Standard Average European. – LU XLII: 4, 254–266.
- FOLEY, WILLIAM A., ROBERT D. VAN VALIN 1984. Functional Syntax and Universal Grammar. Cambridge: University Press.
- FRAJZYNGIER, ZYGMUNT 1995. A functional theory of complementizers. – Modality in Grammar and Discourse. Eds. J. Bybee, S. Fleischman. Amsterdam: John Benjamins.
- GAST, VOLKER, HOLGER DIESSEL 2012. The typology of clause linkage. – Clause Linkage in Cross-linguistic Perspective. Eds. V. Gast, H. Diessel. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–36.
- GIVÓN, TALMY 2001. Syntax: An Introduction. Vol. II. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- GROOT, CASPER DE 2008. Depictive secondary predication in Hungarian. – Secondary Predicates in Eastern European Languages and Beyond. Eds. Chr. Schroeder, G. Hentschel, W. Boeder. (= Studia Slavica Oldenburgensia 16.) Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky, 69–36.
- GRÜNTAL, WILLEM 1924. Temporaalirakenne virossa. – Virittäjä 28: 1, 74–76.
- HABICHT, KÜLLI 2001. Infinite Konstruktionen in der estnischen Schriftsprache der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. – LU XXXVII: 4, 245–269.
- HAIMAN, JOHN, SANDRA A. THOMPSON (eds.) 1988. Clause Combining in Grammar and Discourse. (= Typological Studies in Language 18.) Amsterdam: John Benjamins.
- HAKULINEN, AULI, FRED KARLSSON 1979. Nykysuomen lauseoppia. (= SKST 350.) Jyväskylä: K. J. Gummerus.
- HAKULINEN, AULI, PENTTI LEINO 1987. Finnish participial construction from a discourse point of view. – Ural-Altaische Jahrbücher 59, 35–43.
- HAKULINEN, LAURI 1979. Suomen kielen kehitys ja rakenne. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.

- HALLAP, VALMEN 1965. Poleemilist, julget, sekka ka vähem meeldivat. – KK 1, 54–59.
- HARMS, ROBERT 1962. Estonian Grammar. (= Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 12.) Bloomington.
- HARRIS, ALICE C., LYLE Campbell 1995. Historical Syntax in Cross-linguistic Perspective. (= Cambridge Studies in Linguistics 74.) Cambridge: University Press.
- HASPELMATH, MARTIN 1995. The converb as a cross-linguistically valid category. – *Converbs in Cross-linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds*. Eds. M. Haspelmath, E. König. (= Empirical Approaches to Language Typology 13.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1–55.
- HASPELMATH, MARTIN 1998. How young is Standard Average European? – *Linguistic Sciences* 20: 3, 272–287.
- HASPELMATH, MARTIN 2007. Coordination. – *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. T. Shopen. Second edition. Vol. II: Complex Constructions. Cambridge: University Press, 1–51.
- HASPELMATH, MARTIN, EKKEHARD KÖNIG (eds.) 1995. *Converbs in Cross-linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds*. (= Empirical Approaches to Language Typology 13.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- HASPELMATH, MARTIN, EKKEHARD KÖNIG 1998. Concessive conditionals in the languages of Europe. – *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*. Ed. J. van der Auwera. (= Empirical Approaches to Language Typology. EURO-TYP 20-3.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 563–640.
- HASPELMATH, MARTIN, MATTHEW S. DRYER, DAVID GIL, BERNARD COMRIE 2005. *World Atlas of Language Structures*. Oxford: University Press.
- HEINE, BERND, TANYA KUTEVA 2006. *The Changing Languages of Europe*. Oxford: University Press.
- HEINE, BERND, ULRIKE CLAUDI, FRIEDERIKE HÜNNEMEYER 1991. *Grammaticalization. A Conceptual Framework*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

- HELASVUO, MARJA-LIISA 1993. Are relative clauses either restrictive or non-restrictive? A study of the relative clauses in the Finnish pear stories. – Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax. Eds. A. Holmberg, U. Nikanne. Berlin: Mouton de Gruyter, 163–176.
- HELP, TOOMAS 1991. Complementation in Estonian. – LU XXVII: 3, 177–184.
- HENGVELD, KEES 1998. Adverbial clauses in the languages of Europe. – Adverbial Constructions in the Languages of Europe. Ed. J. van der Auwera. (= Empirical Approaches to Language Typology. EUROTYP 20-3.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 335–419.
- HENNOSTE, TIIT 2004. *Et*-komplementlause kesksete põhiverbide funktsioonid eestikeelses vestluses. – KK 7, 504–523; 8, 590–609.
- HENNOSTE, TIIT 2006. *Et*-komplementlause kesksete põhiverbide funktsioonid eestikeelses vestluses 2. – Lähivertailuja 17. Toim. A. Kaivapalu, K. Pruuli. (= Jyväskylä Studies in Humanities 53.) Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 119–134.
- HERLIN, ILONA 1997. Suomen kielen *koska*-konjunktion merkitys ja merkityskehitys. (= Suomi 183.) Helsinki: SKS.
- HERLIN, ILONA 1998. Suomen *kun*. (= SKST 712.) Helsinki: SKS.
- HERLIN, ILONA, LAURA VISAPÄÄ (toim.) 2005. Elävä kieliooppi: suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa. (= SKST 1021.) Helsinki: SKS.
- HIMMELMANN, NIKOLAUS, EVA SCHULTZE-BERNDT (eds.) 2005. Secondary Predication and Adverbial Modification. The Typology of Depictives. Oxford: University Press.
- HINT, MATI 1996. Eesti keel okupatsiooni järel. – KK 12, 802–808.
- HOPPER, PAUL J., ELIZABETH TRAUOGOTT 2003. Grammaticalization. Second Edition. Cambridge: University Press.
- HRAKOVSKI, VLADIMIR S. (toim.) 1998. = В. С. Храковский (отв. ред.), Типология условных конструкций. Санкт-Петербург 1998: Наука.
- HRAKOVSKI, VLADIMIR S. (toim.) 2004. = В. С. Храковский (отв. ред.), Типология уступительных конструкций. Санкт-Петербург 2004: Наука.

- ISK 2004 = Auli Hakulinen (päätoimittaja), Maria Vilkkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho. Iso suomen kielioppi. (= SKST 950.) Helsinki: SKS.
- ITKONEN, ESA 2001. Maailman kielten erilaisuus ja samuus. 2., uudistettu ja laajennettu painos. Turun yliopisto. (= Yleisen kielitieteen julkaisuja 4.) Turku. Luvu XIV: Yhdyslauseet, 306–355.
- IZUTSU, MITSUKO NARITA 2008. Contrast, concessive, and corrective: Toward a comprehensive study of opposition relations. – *Journal of Pragmatics* 40: 4, 646–675.
- JOKELA, HANNA 2012. Nollapersoonalause suomessa ja virossa. Tutkimus kirjoitetun kielen aineistosta. (= Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 334.) Turun yliopisto. Turku.
- JOKELA, HANNA, HELEN PLADO (ilmumas). Subjects under generic conditions: Implied subjects in Finnish and Estonian *if*-clauses. – *Cognitive and Interactional Perspectives on Non-canonical Subjects*. Eds. M.-L. Helasvuo, T. Huumo. John Benjamins.
- KARELSON, RUDOLF 1959. Sidesõnad läänemeresoome keeltes. Kandidaadiväitekiri. Tartu Riiklik Ülikool.
- KARELSON, RUDOLF 1980. Lisandusi eesti sidesõnade liigitusele. – *Eesti sõnavara*. ESA 24 (1978), 41–49.
- KARU, KATRIN 2000a = Катрин Кару, О возможностях семантической классификации уступительных конструкций (на материале русского и эстонского языков). – *Русская филология* 11. Tartu 2000: Tartu Ülikooli Kirjastus, 172–181.
- KARU, KATRIN 2000b = Катрин Кару, Уступительные конструкции, оформленные союзами *хотя* и *хотя ... но* и их эстонские эквиваленты. – *Язык и культура. Национальные языки и культуры в их специфике и взаимодействии*. Вып. 2. Т. II. Киев 2000, 104–113.
- KARU, KATRIN 2001 = Катрин Кару, Сколько же уступительных союзов в эстонском языке? К постановке проблемы. – *Русская филология* 12. Tartu 2001: Tartu Ülikooli Kirjastus, 156–164.
- KARU, KATRIN 2003 = Катрин Кару, Семантика и прагматика некоторых эстонских уступительных конструкций и их

- соответствия в русском языке. – Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика. Новая серия VIII. Языковые функции: семантика, синтактика, прагматика. Тарту 2003: Tartu Ülikooli Kirjastus, 49–61.
- KARU, KATRIN 2004a. Ühest mõõndlause alaliigist eesti ja vene keeles. – Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt. Toim. M.-M. Sepper, J. Lepasaar. Koost. H. Metslang. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 175–184.
- KARU, KATRIN 2004b. Mitmetähenduslikud mõõndlauseid eesti ja vene keeles. – Emakeel ja teised keeled IV. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 55–63.
- KARU, KATRIN 2006a = Катрин Кару, О специфике отношений уступительности в рамках ФСП обусловленности (на примере русского и эстонского языков). – Humaniora: Lingua Russica. Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика IX. Взаимодействие языков и языковых единиц. Тарту 2006: Tartu Ülikooli Kirjastus, 116–129.
- KARU, KATRIN 2006b = Катрин Кару, Уступительные конструкции в эстонском и русском языках. (= Dissertationes Philologiae Slavicae Universitatis Tartuensis 17.) Tartu 2006: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- KARU, KATRIN 2007. Mõõnduse väljendamisest ühes lihtlause tüübis (eesti ja vene keele näitel). – Emakeel ja teised keeled V. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 30–40.
- KARU, KATRIN, IRINA KÜLMOJA 2004 = Катрин Кару, Ирина Кюльмоя, Уступительные конструкции в эстонском языке. – Типология уступительных конструкций. Отв. ред. В. С. Храковский. Санкт-Петербург 2004: Наука, 259–313.
- KASIK, REET 1968. Omastavalise täiendi subjektilisusest ja objektilisusest *mine*-konstruktsioonis. – Keel ja struktuur 2. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 125–139.
- KASIK, REET 1970. Lähtlause subjekt ja objekt deverbaalsubstantiivilistes nominalisatsioonides. – Keel ja struktuur 4. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 121–135.

- KASIK, REET 1972. Kahest nominalisatsioonitüübist eesti keeles. – Keel ja struktuur 7. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 5–15.
- KASIK, REET 1975. Verbide ja verbaalsubstantiivide tuletusvahekorrad tänapäeva eesti keeles. – Keele modelleerimise probleeme 5. (= Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 363.) Tartu, 3–162.
- KASIK, REET 1996. Eesti keele sõnatuletus. (= Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 3.) Tartu.
- KASIK, REET 2006a. Nominalisatsioon meediauudiste tekstimoodustuse võttena. – KK 2, 122–134.
- KASIK, REET 2006b. Nominaliseeritud protsessi agent meediauudistes. – ESA 51 (2005), 21–37.
- KASIK, REET 2008. Infojaotus uudistekstides: partitsiiptarandid. – ESA 53 (2007), 48–63.
- KASIK, REET 2013. Komplekssete sõnade struktuur. (= Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid 3.) Tartu.
- KASIK, REET 2014. Eesti sõnamoodustus ja süntaks. – KK 2, 100–111.
- KEENAN, EDWARD L. 1985. Relative clauses. – Language Typology and Syntactic Description. Vol. II: Complex Constructions. Ed. T. Shopen. Cambridge: University Press, 141–170.
- KEENAN, EDWARD L., BERNARD COMRIE 1977. Noun phrase accessibility and Universal Grammar. – Linguistic Inquiry 8, 63–99.
- KEEVALLIK, LEELO 2000. Keelendid *et* ja *nii* vestluses. – KK 5, 344–358.
- KEEVALLIK, LEELO 2003. From Interaction to Grammar. Estonian Finite Verb Forms in Conversation. (= Studia Uralica Upsaliensia 34.) Uppsala.
- KEEVALLIK, LEELO 2005. Suhtluskeele uurimine partiklistunud verbivormide näitel. – KK 7, 535–548; 8, 630–642.
- KEEVALLIK, LEELO 2008. Conjunction and sequenced action: The Estonian complementizer and evidential particle *et*. – Crosslinguistic Studies of Clause Combining. The Multifunctionality of Conjunctions. Ed. R. Laury. (= Typological Studies in Language 80.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 125–152.
- KEEVALLIK, LEELO 2010. Hinnangu grammatikast. – Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks. (= ESUKA 1–2.), 147–161.

- KEHAYOV, PETAR (ilmumas). Complementation marker semantics in Finnic (Estonian, Finnish, Karelian). – Semantic Functions of Complementation Markers in European Languages. Eds. K. Boye, P. Kehayov. (= Empirical Approaches to Language Typology.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- KERGE, KRISTA 1979. Refereering tänapäeva eesti keeles. Diplomitöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- KERGE, KRISTA 2001a. Vormimoodustus, sõnamoodustus, leksikon. Oleviku kesksõna võrdluse all. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- KERGE, KRISTA 2001b. Action nouns on *-mine* in Estonian grammar and lexicon. – Nordic and Baltic Morphology: Papers from a NorFA Course. Tartu. June 2000. Eds. J. Niemi, J. Heikkinen. (= Studies in Languages 36.) Joensuu: University of Joensuu, 34–45.
- KERGE, KRISTA 2003. Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 10. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- KINDLAM, ESTER 1967. Sidesõna *kuna* tähendusliku koormuse kergendamiseks. – KK 7, 430–431.
- KINDLAM, ESTER 1972. Translatiivse infinitiivivormi tarvitamisest. – KK 9, 557–559.
- KINDLAM, ESTER 1976. Tehisvorm *-maks*: kuidas seda tarvitada? – Meie igapäevane keel. Tallinn: Valgus, 68–73.
- KOKS, HELEN 2002. Kuidas aega väljendavast sidesõnast *kuna* sai põhjuslik. – OK 2, 42–48.
- KOKS, HELEN 2004a. Eesti kirjakeele mõõndtingimuslausest. – KK 7, 496–503.
- KOKS, HELEN 2004b. Subjekti ja objekti käitumisreeglid komplekslauses. – Lauseliikmeid eesti keeles. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid I.) Tartu, 34–39.
- KOKS, HELEN 2006. Tingimuskonstruksioonid tänapäeva eesti keeles. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- KONT, KARL 1963. Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. (= KKIU IX.) Tallinn.

- KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA 1988. A Typology of Action Nominal Constructions. Department of Linguistics. Stockholm University.
- KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA 1993. Nominalizations. London: Routledge.
- KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA 1999. Finiteness. – Concise Encyclopedia of Grammatical Categories. Eds. K. Brown, J. Miller. New York: Elsevier, 146–149.
- KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA, BERNHARD WÄLCHLI 2001. The Circum-Baltic languages: An areal-typological approach. – The Circum-Baltic Languages. Typology and Contact. Vol. 2: Grammar and Typology. Eds. Ö. Dahl, M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 615–750.
- KORTMANN, BERND 1997. Adverbial Subordination. A Typology and History of Adverbial Subordinators based on European Languages. (= Empirical Approaches to Language Typology 18.) Berlin: Mouton de Gruyter.
- KORTMANN, BERND 1998. Adverbial subordinators. – Adverbial Constructions in the Languages of Europe. Ed. J. van der Auwera. (= Empirical Approaches to Language Typology. EURO TYP 20-3.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 457–561.
- KURE, KRISTJAN 1948. Eesti keele grammatika. Süntaksi II osa ja semasiooloogia. Tallinn: Pedagoogiline Kirjandus.
- KÕPP, KADRI 2003. Relatiivlausest eesti vanemas kirjakeeles. – Vana kirjakeel ühendab. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 24.) Tartu, 116–128.
- KÕPP, KADRI 2004. Relatiivlauseste põhijooned eesti vanemas kirjakeeles. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- KÖNIG, EKKEHARD 1985. Where do concessives come from? On the development of concessive connectives. – Historical Semantics. Historical Word-Formation. Ed. J. Fisiak. (= Trends in Linguistics. Studies and monographs 29.) Berlin, New York, Amsterdam: Mouton Publishers.
- KÖNIG, EKKEHARD 1986. Conditionals, concessive conditionals and concessives: Areas of contrast, overlap and neutralization. – On

- Conditionals. Eds. E. Traugott, A. Meulen, J. S. Reilly, Ch. A. Ferguson. Cambridge: University Press, 229–246.
- KÖNIG, EKKEHARD 1990. Concessive connectives and concessive sentences: Cross-linguistic regularities and pragmatic principles. – Explaining Language Universals. Ed. by J. A. Hawkins. Oxford: Basil Blackwell, 145–166.
- KÖNIG, EKKEHARD 1995. The meaning of converb constructions. – Converbs in Cross-linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds. Eds. M. Haspelmath, E. König. (= Empirical Approaches to Language Typology 13.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 57–95.
- KÖNIG, EKKEHARD 1999. Concessive clauses. – Concise Encyclopedia of Grammatical Categories. Eds. K. Brown, J. Miller. Oxford: Elsevier, 81–84.
- KÖNIG, EKKEHARD, JOHAN VAN DER AUWERA 1988. Clause integration in German and Dutch conditionals, concessive conditionals and concessives. – Clause Combining in Grammar and Discourse. Eds. J. Haiman, S. A. Thompson. (= Typological Studies in Language 18.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 101–133.
- KÖNIG, EKKEHARD, JOHAN VAN DER AUWERA 1990. Adverbial participles, gerunds and absolute constructions in the languages of Europe. – Towards a Typology of European Languages. Eds. J. Bechert, G. Bernini, C. Buridant. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 337–355.
- KÜLMOJA 1998 = Ирина Кюльмоя. Условные конструкции в эстонском языке. – Типология условных конструкций. Отв. ред. В. С. Храковский. Санкт-Петербург 1998: Наука, 350–370.
- KÜLMOJA, IRINA, KATRIN KARU 1994. Tingimust väljendavad konstruktsioonid eesti ja vene keeles. – Emakeel ja teised keeled. Toim. R. Pool, J. Valge. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 55–61.
- LANG, EWALD 2000. Adversative connectors on distinct levels of discourse: A re-examination of Eve Sweetser's three-level approach. – Cause–Condition–Concession–Contrast. Cognitive and Discourse Perspectives. Eds. E. Couper-Kuhlen, B. Kortmann. (= Topics in

- English Linguistics 33.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 235–256.
- LAURY, RITVA, EEVA-LEENA SEPPÄNEN 2008. Clause combining, interaction, evidentiality, participation structure, and the conjunction-particle continuum. The Finnish *että*. – Crosslinguistic Studies in Clause Combining. The Multifunctionality of Conjunctions. Ed. R. Laury. (= Typological Studies in Language 80.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- LEHMANN, CHRISTIAN 1988. Towards a typology of clause linking. – Clause Combining in Grammar and Discourse. Eds. J. Haiman, S. A. Thompson (= Typological Studies in Language 18.) Amsterdam: John Benjamins, 181–225.
- LEHTINEN, TAPANI 1992. Suomen ja viron verbiloppuisista sivilauseista. – Nordens språk i Baltikum. Nordisk språksekretariats rapporter 18. Oslo, 70–82.
- LINDSTRÖM, LIINA 2001. Grammaticalization of *või/vä* questions in Estonian. – Papers in Estonian Cognitive Linguistics. Ed. I. Tragel. Tartu: University of Tartu, 90–118.
- LINDSTRÖM, LIINA 2002. Veel kord subjekti ja predikaadi vastastikusest asendist laiendi järel. – ESA 47 (2001), 87–106.
- LINDSTRÖM, LIINA 2004. Verbi asend eesti kõrvallauses. Relatiivlaused. – KK 6, 414–429.
- LINDSTRÖM, LIINA 2005. Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. (= Dissertationes Filologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 16.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- LINDSTRÖM, LIINA 2006. Infostruktuuri osast eesti keele sõnajärje muutmisel. – KK 11, 875–888.
- LINDSTRÖM, LIINA 2007. Verb-final clauses in spoken Estonian. – Grammatika és kontextus. Sz. Csepregi M., Masonen V. (= Urálsztikai tanulmányok 17.) Budapest.
- LONGACRE, ROBERT E. 2007. Sentences as combinations of clauses. – Language Typology and Syntactic Description. Ed. T. Shopen. Second edition. Vol. II: Complex Construction. Cambridge: University Press, 372–420.

- LOORITS, OSKAR 1923. Eesti keele grammatika. Tartu: Odamees.
- MALCHUKOV, ANDREJ L. 2004. Towards a semantic typology of adversative and contrast marking. – *Journal of Semantics* 21: 2, 177–198.
- MARQUES, RUI 2009. On the selection of mood in complement clauses. – *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality*. Eds. L. Hogeweg, H. de Hoop, A. Malchukov. Amsterdam: John Benjamins, 179–204.
- MATSUMURA, KAZUTO 1982. Two types of relative clauses in Finnish. – *Gengo Kenkyu. Journal of the Linguistic Society of Japan* 81. Tokyo, 60–82.
- MATSUMURA, KAZUTO 1996. The Estonian translative. – *Estonian: Typological Studies I*. Ed. M. Ereht. (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 4.) Tartu, 68–122.
- MAURI, CATERINA 2007. Conjunctive, disjunctive and adversative constructions in Europe: Some areal considerations. – *Europe and the Mediterranean Linguistic Areas*. Eds. P. Ramat, E. Roma. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 183–214.
- MAURI, CATERINA 2008. Coordination Relations in the Languages of Europe and Beyond. (= *Empirical Approaches to Language Typology* 42.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- METSLANG, HELLE 1999. Is the Estonian and Finnish conditional actually a conditional? – *Estonian: Typological Studies III*. Ed. M. Ereht. (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 11.) Tartu, 97–127.
- METSLANG, HELLE 2004. Imperative and related matters in everyday Estonian. – *LU XL*: 4, 243–256.
- METSLANG, HELLE 2006. Imperatiivist ja direktiivsusest ning nende dünaamikast eesti ja soome keeles. – *Lähivertailuja* 16. Toim. H. Metslang, S. Soidro. (= Tallinna Ülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 7.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 111–134.
- METSLANG, HELLE 2007. Translatiivi ja essiivi kasutusest eesti ja soome keeles. – *Merkityksen ongelmasta vähemmistökielten oikeuksiin. Juhlakirja professori Helena Sulkalan 60-vuotispäivänä*. Toim. H. Mantila, M. Karjalainen, J. Sivonen. (= *Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora* 79.) Oulu, 143–164.

- METSLANG, HELLE, KARL PAJUSALU, KÜLLI HABICHT (ilmumas). Con-junctive markers of polar questions in Estonian. – *New Trends in Nordic and General Linguistics*. (= *Lingua et litterae*). Berlin: Mouton de Gruyter.
- METSLANG, HELLE, KÜLLI HABICHT, KARL PAJUSALU 2011. Developmental paths of interrogative particles: The case of Estonian. – *Folia Linguistica Historica* 32, 149–188.
- METSLANG, HELLE, KÜLLI HABICHT, KARL PAJUSALU 2014. Koordinatiivsed partiklid lause perifeerias. – *ESA* 59 (2013), 139–161.
- METSLANG, HELLE, MARIA-MAREN SEPPER 2010. Mood in Estonian. – *Mood in the Languages of Europe*. Eds. B. Rothstein, R. Thieroff. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 528–550.
- MIHKLA, KARL 1963. Kuidas kasutada tänapäeva eesti kirjakeeles lause-lühendiga lauset. – *ESA IX* (1963), 26–37.
- MIHKLA, KARL 1971. Eesti ligistuslausest. – *KK* 7, 402–408.
- MIHKLA, KARL, AAVO VALMIS 1979. Eesti keele süntaks kõrgkoolidele. Tallinn: Valgus.
- MONTICELLI, DANIELLE 2003. Eesti keele tingimuslausete liigitamise semantilised aspektid. – *KK* 5, 353–361.
- MUISCHNEK, KADRI 2006. Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. (= *Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuens- sis* 17.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- MUISCHNEK, KADRI, HEETE SAHKAI 2010. Liitpredikaadid leksikoni-grammatika kontinuumil. – *Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks*. (= *ESUKA* 1–2.), 295–316.
- MUUK, ELMAR 1927. Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- MUUK, ELMAR, MIHKEL TEDRE 1930. Lühike eesti keeleõpetus II. Tule-tus- ja lauseõpetus. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus.
- NEDJALKOV, IGOR V. 1998. Converbs in the languages of Europe. – *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*. Ed. J. van der Auwera. (= *Empirical Approaches to Language Typology. EURO-TYP* 20–3.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 421–455.
- NEDJALKOV, VLADIMIR P. 1995. Some typological parameters of con-verbs. – *Converbs in Cross-linguistic Perspective. Structure*

- and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds. Eds. M. Haspelmath, E. König. (= Empirical Approaches to Language Typology 13.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 97–136.
- NEETAR, HELMI 1988. Mõnest teonimetarindist eesti murretes. – *ESA* 32 (1986), 36–45.
- NEMVALTS, PEEP 2000. Aluse sisu ja vorm. Alusfraasi käändevaheldus tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: EKSA.
- NIKANNE, URPO 1997. Suomen infiniittisten adjunktien temporaalinen tulkinta. – *Virittäjä* 101: 3, 338–357.
- NIKOLAJEVA, IRINA 2007. Constructional economy and nonfinite independent clauses. – *Finiteness. Theoretical and Empirical Foundations*. Ed. I. Nikolajeva. Oxford: University Press, 138–180.
- NOONAN, MICHAEL 2007. Complementation. – *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. T. Shopen. Second edition. Vol. II: Complex constructions. Cambridge: University Press, 52–150.
- NURM, ERNST 1933. Kas tegijanimi ja teonimi on pöördsona vormid? – *EK XII*: 6, 161–165.
- OGREN, DAVID 2013. Objekti käändevalik *da*-infinitiiviga konstruktsioonides. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas. http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/30857/Ogren_MAG2013.pdf
- OGREN, DAVID 2014. Objekti kääne hinnangukonstruktsioonis: kas on võimalik osta auto või autot? – *ESA* 59 (2013), 171–192.
- PAI, KRISTINA 2001a. Essiivne ja translatiivne predikatiivadverbiaal. – *Keele kannul. Pühendusteos Mati Ereli 60. sünnipäevaks*. Toim. R. Kasik (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17.) Tartu, 232–249.
- PAI, KRISTINA 2001b. Translatiivne predikatiivadverbiaal eesti kirjakeeles. Tartu. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- PAJUSALU, RENATE, HEILI ORAV 2008. Supiinid koha väljendajana: liikumissündmuse keelendamise asümmeetriast. – *ESA* 53 (2007), 104–121.
- PAJUSALU, RENATE, KARL PAJUSALU 2004. The conditional in everyday Estonian: Its form and functions. – *LU XL*: 4, 257–269.

- PAJUSALU, RENATE, KARL PAJUSALU 2010. Konditsionaal relatiivlauses. – Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks. (= ESUKA 1–2.), 243–254.
- PALMEOS, PAULA 1967. Eesti keele grammatika II. Teine vihik. Sidesõna ja hüüdsõna. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- PAYNE, JOHN R. 1985. Complex phrases and complex sentences. – Language Typology and Linguistic Description. Ed. T. Shopen. Vol. II: Complex constructions. Cambridge: University Press, 3–41.
- PAYNE, THOMAS E. 1997. Describing Morphosyntax. A Guide for Field Linguistics. Cambridge: University Press.
- PENJAM, PILLE 2008. Eesti kirjakeele *da*- ja *ma*-infinitiiviga konstruktsioonid. (= Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 23.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- PENJAM, PILLE 2013. Eesti vanema kirjakeele *va(t)*-konstruktsioonid. – ESA 58 (2012), 186–209.
- PIKVER, ANN 1983. Eesti relatiivlausest keeletüpoloogilisel taustal. – KK 7, 382–397; 8, 486–493.
- PLADO (KOKS), HELEN 2008. Adverbiaallauseste funktsioonipõhine liigitus eesti keele põhjus- ja tingimuse näitel. – ESA 53 (2007), 122–144.
- PLADO, HELEN 2010. Eesti keele *da*-infinitivis öeldisverbiga tingimuse laused. – Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks. (= ESUKA 1–2.), 255–272.
- PLADO, HELEN 2013a. Eesti keele otstarbelausest. – KK 4, 269–284.
- PLADO, HELEN 2013b. Kausaalsuhete adverbiaallausest eesti keeles. (= Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 35.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- PLADO, HELEN 2013c. Estonian conditional clauses: The degree of hypotheticality and the link to temporal and concessive clauses. – Nordic Journal of Linguistics 36: 1, 57–89.
- PLADO, HELEN 2014. *des*-konstruktsiooni tegijast rääkides. Tartu Ülikoolis 23.05.2014 peetud ettekande slaidid.
- PLADO, HELEN (ilmumas). Development of Estonian conjunction *kuna* ‘while, because’ during the 20th century. – Context of Subordination. Eds. J. Kalliokoski, L. Visapää, H. Sorva. John Benjamins.

- PLADO, HELEN, LIINA LINDSTRÖM 2012. Eesti keele mööndlause: markeri ning koht alistuse ja rinnastuse teljel. – ESA 57 (2011), 131–161.
- PÄLL, EDUARD 1954. = Эдуард Пялль, О роли инфинитива в грамматическом строе эстонского языка. Канд. дисс. Москва 1954.
- PÄLL, EDUARD 1956. Infinitiiv alusena ja öeldisena eesti keeles. – KKIU I. Tallinn, 60–75.
- QUIRK, RANDOLPH, SIDNEY GREENBAUM, GEOFFREY LEECH, JAN SVARTVIK 1994. A Comprehensive Grammar of the English Language. Twelfth impression. London, New York: Longman.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1988. Relatiivisanan valinta. (= SKST 481.) Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Oy.
- RANNUT, LEHTE 1971. Sihitislause eesti tänapäeva kirjakeeles. – ESA 17 (1971), 45–65.
- RANNUT, LEHTE 1974. Konditsionaallausest ja selle piirimaadest. – Centum. Johannes Voldemar Veski 100. sünniaastapäeva tähistades. (= Emakeele Seltsi toimetised 9.) Tallinn: Valgus, 258–266.
- RANNUT, LEHTE 1975. Tagajärge väljendavate kõrvallausetega põimlausest. – ESA 19–20 (1973–1974), 51–61.
- RANNUT, LEHTE 1977a. Kohamääruslause eesti keeles. – ESA 22 (1976), 73–82.
- RANNUT, LEHTE 1977b. Öeldistäidelausest. – NK 2, 139–142.
- RANNUT, LEHTE 1978. Eesti keele mööndlausest. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateadused 27: 1. Tallinn, 47–53.
- RANNUT, LEHTE 1981. Põimlause eesti keeles. KKI. Tallinn: Valgus.
- RAUDNAEL, MARET 1959. Põimlause tänapäeva eesti keeles. Diplomitöö. Tartu Riiklik Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- REMES, HANNU 1992. Pronominien käytöstä viron relatiivilauseissa. – Lähivertailuja 6. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Mekrijärvellä 10.–11.4.1992. Toim. H. Remes. (= Kielitieteellisiä tutkimuksia No. 7.) Joensuu, 1992, 45–46.
- REMMEL, NIKOLAI 1963. Sõnajärjestus eesti lauses. – Eesti keele süntaksi küsimusi. (= KKIU VIII.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 216–389.

- REMMELG, RAILI 2002. *maks*-konstruktsiooni tekke- ja kasutuslugu eesti keelekorralduse taustal. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- REMMELG, RAILI 2006a. *et*-kõrvallause tänapäeva eesti kirjakeeles. Magistritöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- REMMELG, RAILI 2006b. Korrelaatsidendist eesti keeles: *Sööme selleks, et elada* – *Sööme, selleks et elada*. – Lause argumentstruktuur. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid 2. Tartu, 99–107.
- ROSS, JOHN ROBERT 1986. *Infinite Syntax*. Hillsdale: Erlbaum.
- ROSS, KRISTIINA 2009a. Kirjaliku eesti lause poole: tähelepanekuid paari käändelise verbivormi ja neid sisaldavate tarindite kirjakeelde sügenemisest. – KK 12, 889–907.
- ROSS, KRISTIINA 2009b. *va(t)*-tarindist varases vaimulikus eesti kirjakeeles. – Minu Issand ja minu Jumal! Pühendusteos Dr. theol. Toomas Pauli 70. sünnipäevaks. Koost., toim. J. Lahe, T. Pädam. (= Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituudi toimetised 20.) Tallinn, 215–226.
- RÄTSEP, HUNO 1978. Eesti keele lihtlausete tüübid. (= Emakeele Seltsi toimetised 12.) Tallinn: Valgus.
- RÜÜTMAA, TIINA 2005. Ungari imperatiivse verbivormiga kõrvallause vasteid eesti keeles. – *Folia Estonica*. Szombathely: Berzsényi Daniel Tanárképző Főiskola, 101–111.
- RÜÜTMAA, TIINA 2007. Kõneviisid ungari ja eesti kõrvallauses. – *Folia Estonica*. Szombathely: Berzsényi Daniel Tanárképző Főiskola, 88–100.
- RÜÜTMAA, TIINA 2010. Imperatiiv ja konditsionaal ungari ja võrdlevalt eesti kõrvallauses. – *Lähivõrdlusi*. Lähivertailuja 20, 241–263.
- RÜÜTMAA, TIINA 2012. Eesti kõrvallause kõneviiside vastetest ungari keeles. – *Lähivõrdlusi*. Lähivertailuja 22, 337–368.
- RÜÜTMAA, TIINA 2013. Kontrastiivne ülevaade kõneviisisüsteemist ungari ja eesti kõrvallauses. (= *Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis* 13.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- SAARESTE, ANDRUS 1933. Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna otsused. – Eesti Kirjandus 6, 302–304.

- SAHKAI, HEETE 2005. Teonimi perifrastilises verbivormis. – KK 10, 790–807.
- SAHKAI, HEETE 2011a. Eesti genitiivse agendifraasi süntaks. – KK 1, 12–30.
- SAHKAI, HEETE 2011b. Teine grammatika. Eesti keele teonimede süntaks konstruktsioonipõhises perspektiivis. (= Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 25.) Tallinn: Tallinna Ülikool.
- SALUVEER, HELLE 1971. Ühendavast ja vastandavast koordinatsioonist tänapäeva eesti keeles. Diplomitöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- SANDS, KRISTINA 2000/2011. Complement Clauses and Grammatical Relations in Finnish. Ph.D. thesis. Australian National University. München: Lincom Europa.
- SANG, JOEL 1978. Teatamislaadid Tammsaare tekstis. – KK 2, 80–84.
- SAUKKONEN, PAULI 1965. Itämerensuomalaisten kielten tulosjainfinitiivirakenteiden historiaa I: Johdanto: Adverbiaali infinitiivi. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 137.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SCHMIDTKE-BODE, KARSTEN 2009. A Typology of Purpose Clauses. (= Typological Studies in Language 88.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- SEPAMAA, HENRIK 1960. Rohkem vabadust *des*-konstruktsiooni kasutamisel. – KK 6, 371.
- SEPPER, MARIA-MAREN 2007. Indirectal in Literary Estonian. – Trames 11: 3, 299–323.
- SOKK, OLLE 2013. Osalauseite rinnastamine konjunktsiooniga *kuid*. Baka-laureusetöö. Tartu Ülikool. Käsikiri eesti keele osakonnas.
- SWEETSER, EVE E. 1990. From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure. Cambridge: University Press.
- TAEI, KAJA 1988. Sõnajärjemallid eesti keeles (võrrelduna soome keelega). Tallinn: KKI. Preprint KKI-56.
- TAMM, ANNE 2011. Cross-categorical spatial case in the Finnic nonfinite system: Focus on the absentive TAM semantics and pragmatics of

- the Estonian inessive *m*-formative nonfinites. – *Linguistics* 49: 4, 835–944.
- TAULI, VALTER 1966. *Structural Tendencies in Uralic Languages*. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series, vol. 17.) The Hague: Mouton & Co.
- TAULI, VALTER 1969. The *da*-infinitive as the modifier of verb in Estonian. – *Cahiers Ferdinand de Saussure* 26. Geneve, 161–178.
- TAULI, VALTER 1980. *Eesti grammatika II*. Lauseõpetus. Finsk-ugriska institutionen. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- TAULI, VALTER 1982. *Johannes Aaviku keeleuenduse. Kriitiline ülevaade*. Stockholm.
- TAULI, VALTER 1983. *Standard Estonian Grammar. Part II. Syntax*. (= *Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Altaica Upsaliensia* 14.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- THOMPSON SANDRA A., ROBERT E. LONGACRE 1985. *Adverbial clauses*. – *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. T. Shopen. Vol. II: *Complex Constructions*. Cambridge: University Press, 171–184.
- THOMPSON SANDRA A., ROBERT E. LONGACRE, SHIN JA J. HVANG 2007. *Adverbial clauses*. – *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. T. Shopen. Second edition. Vol. II: *Complex Constructions*. Cambridge: University Press, 237–300.
- TOOMET, PIRET 2000. Mõnest kaudsuse väljendamisest võimalusest tänapäeva eesti keeles. – *KK* 4, 251–259.
- TRAGEL, ILONA 2004. Tuumverbi ja *da*-infinitiivi ühendid. – *Lauseliikmeist eesti keeles*. (= *Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli preprintid* 1.) Tartu, 75–85.
- TRAUGOTT, ELIZABETH CLOSS 1985. *Conditional markers*. – *Iconicity in Syntax*. Ed. J. Haiman. Amsterdam: John Benjamins, 289–307.
- UIBOPUU, VALEV 1972. Jooni eesti vanima võrdluskonjunktsiooni ajaloo. – *Tulimuld* 23. Lund, 134–140.
- UNIVERE, AILI 1970. *t*-tunnuselise tegevusnime viisiütlevast eesti keeles. – *ESA* 16 (1970), 179–194.
- UUSPÖLD, ELLEN 1966. Määrusliku *des*-, *mata*-, *nud*- (*nuna*-) ja *tud*- (*tuna*-) konstruktsiooni struktuur ja tähendus. – *Keele modelleer*

- rimise probleeme 1. (= Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 188.) Tartu, 4–196.
- UUSPÖLD, ELLEN 1969. On the *vat*-construction in Modern Estonian. – Generatiivse grammatika grupi aastakoosolek 1969. Teesid. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 32–35.
- UUSPÖLD, ELLEN 1970. Absoluutkonstruktsiooni struktuur ja tähendus eesti keeles. – Keel ja struktuur 3. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 22–43.
- UUSPÖLD, ELLEN 1972. Agendi väljendamisest *des*-konstruktsiooniga lausetes. – Keel ja struktuur 7. Tartu Riiklik Ülikool. Tartu, 108–118.
- UUSPÖLD, ELLEN 1975. Lauselühendi probleeme tänapäeva eesti keeles. – ESA 19–20 (1973–1974), 25–31.
- UUSPÖLD, ELLEN 1978a. Atributiivsete partitsiipkonstruktsioonide eitaavad vasted. – Keel ja struktuur 10. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti keele kateeder. Tartu, 66–80.
- UUSPÖLD, ELLEN 1978b. *nuna*-, *tuna*-tarindi peasõna probleemist. – KK 5, 283–291.
- UUSPÖLD, ELLEN 1980. *maks*-vorm ja teised finaalarverbiaalid. – KK 12, 729–736.
- UUSPÖLD, ELLEN 1982. Viron verbien infiniittisten rakenteiden subjekti-sääntöjä. – Folia Fennistica & Linguistica. (= Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 8.) Tampere, 35–53.
- UUSPÖLD, ELLEN 1983. Tänapäeva eesti kirjakeele grammatilise vormistiku mõningaist arenguist. – Kirjakeel 1983. Tallinn: Valgus, 62–79.
- UUSPÖLD, ELLEN 1985. Lisaandmeid *vat*-konstruktsiooni tegevussubjektist. – Ars Grammatica 1985. KKI. Tallinn: Valgus, 151–158.
- UUSPÖLD, ELLEN 2001. *des*- ja *mata*-vormide kaassõnastumine ja komareegliid. – Keele kannul. Pühendusteos Mati Ereleti 60. sünnipäevaks. Toim. R. Kasik. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17.) Tartu, 306–321.
- VALGMA, JOHANNES, NIKOLAI REMMEL 1968. Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus.

- VALIJÄRVI, RIITTA-LIISA 2003/2004. Estonian converbs – with special emphasis on early 18th-century literary languages. – Ural-Altaische Jahrbücher. Neue Folge 18 (2003/2004). Wiesbaden, 24–66.
- VALIJÄRVI, RIITTA-LIISA 2007. A Corpus-Based Study on the Degrees of Lexicalization and Grammaticalization of Finnish Converbs. Uppsala: Uppsala Universitet.
- VALMIS, AAVO 1979. Rinnastatud liikmetega lihtlause tänapäeva eesti keeles. – NK 10, 30–35.
- VALMIS, AAVO 1980. Rindlausest tänapäeva eesti keeles. – NK 9, 30–34.
- VAN DER AUWERA, JOHAN (ed.) 1998. Adverbial Constructions in the Languages of Europe. (= Empirical Approaches to Language Typology. EUROTYP 20-3.) Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- VAN VALIN, ROBERT D. JR. 2001. An Introduction to Syntax. Cambridge: University Press.
- VAN VALIN, ROBERT D. JR. 2005. Exploring the Syntax-Semantics Interface. Cambridge: University Press.
- VAN VALIN, ROBERT D. 2007. Recent developments in the role and reference theory of clause linkage. – Language and Linguistics 8, 71–93.
- VISAPÄÄ, LAURA 2008. Infinitiivi ja sen infiniitiisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infiniitivikonstruktioista. (= SKST 1181.) Helsinki: SKS.
- VISK 2004 = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho. Ison suomen kieliopin verkkoversio. (<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>)
- VÄÄRI, EDUARD 1993. Uuendusliku *maks*-konstruktsiooni tulek eesti kirjakeelde. – Eesti Rahvusraamatukogu toimetised III: Keelereform ja raamat. Koostanud ja toimetanud Helgi Vihma. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.
- WIEDEMANN, FERDINAND JOHANN 1875. Grammatik der Ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte. St. Pétersbourg. (Eesti keeles: Ferdinand Johann Wiedemann. Eesti keele grammatika.

Tõlkinud Heli Laanekask. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn 2011.)

YLIKOSKI, JUSSI 2000. Konverbeista ja konverbirakenteista. – Näkökulmia kielitypologiaan. Toim. A. Pajunen. Helsinki, 214–245.

YLIKOSKI, JUSSI 2003. Havaintoja suomen ns. viidennen infinitiivin käytöstä. – Sananjalka 45, 7–44.

YLIKOSKI, JUSSI 2003. Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. – SKY Journal of Linguistics 16, 185–237.